

સુભાષિત રત્નસંદોહ

શ્રીમાનુ માધુરસંધ આચાર્યશ્રી સુભાષિત રત્નસંદોહ

અનુવાદ

સ્વ. દયાળજી ગમાધર બાણસાલી બી. એ.
મુંબઈ

૨ ડી ૨૧ પ્રકાશક

શ્રીયુત્તમજી ગમાધર બાણસાલી.

વીર સંવત ૨૪૫૮ સંવત ૧૯૪૨ આચાર્યશ્રી પ.

મુદ્રણ

પાંચલ, અમર, અમર.

રનોદાપોગુ ચિત્ર.

રવર્મસ્ય દયાળુ મંગાધર ભવનાલીલી
 આરમીલીના પછે રનોદાપોગુ ચિત્રે લેખના
 મર્મવર્ણી ગ. રવ. વેલકારવર્ણના
 પંચમી લખના દિવાળનાં ચિત્ર.

સા. રા.

સુ. ૧૮૮૬. ૧) ૨)
 ગો. ૧૮૮૬. ૨)
 સુ. ૧૮૮૬. ૩) ત્રીજી મંગાધર ભવનાલીલી.

“ ૧૮૮૬ ના જાનિ” પ્રીતીત લેખ
 રવર્મ દેવનાં લખનાં ૧૮૮૬.
 રવર્મનાં લખનાં ૧૮૮૬.

પ્રસ્તાવના.

“સુભાષિન રત્નસંદોહ” પ્રથમી મુદ્રા કર્યા મીમાન્સા યાત્રુ-
સંપન્ના આચાર્ય મુનિશી અગ્નિનમ્નિ છે તેમના જન્મ કાળ સંબંધી
કંઈ મુખી પુસ્તી વિષયે મળ્યા હયા નથી, સિવાય કે આચાર્યશીએ
જે પેલાંકા પુસ્તકોમાં પ્રસન્નિત રૂપે આપેલી છે, એટલે કે સુભાષિન
રત્ન મંદિરના કાળ મંબંધી આચાર્યશીએ હેતુશાસ્ત્રમાં લખેલ છે
કે સારણ પુસ્તક વિષય મંબંધી ૧૦૫૦માં રચેલું છે, ચારે આચાર્ય-
શીના જન્મ કાળ ચારે અનુચિત સિવાય બીજું કંઈ જાણત મળતું
નથી. તેમજ મુદ્રણવર્ણમાં શુ નામ હતું અથવા કયા નગરમાં અને
કયા કુળમાં જન્મ્યું કયા દત્તા તેના મંબંધી કંઈ પત્રો મળેલા નથી.

મીનુલ નાકુરાજ પ્રિયોજન વિદ્ય રત્ન યાત્રામાં આચાર્યશીના
જીવન કાળ સંબંધી અનુબંધન અર્પિત છે અને તેમાં કરેલા ચાલત્રિક
વિવેચન પરથી એમ માની શકાય કે આચાર્યશીનો જન્મ સંવત
૧૦૨૪માં થયો હતો. કારણ કે પેલે સુભાષિન રત્નસંદોહના અંતમાં
પેલાંકા ચારે ‘લઘુ દશ વર્ષ કૃતિ. ચદ મુખેશ ધર્મિ’ વિશેષણો
વાપરીયાં છે તે ઉપરથી એમ અનુમાન છે કે તે વખતે તેમની અવ-
સ્થા પૂરી મુદ્રણરથા ટોળી ભેઠાં. અને ઘણા લીધે અરથી ૭
૧૫’ થઈ ગયાં હશે. વિશિષ્ઠમાં તેમણે અલ્પવર્ણમાં ઈશ્વારીથી નદી
દેવ પરણ મીડી વખત મુદ્રણરથા ભાગ્યના બાદ પેલાને વૈરાગ્ય
દેવા પ્રાપ્ત થઈ હતો. આ ઉપરથી સુભાષિન રત્નસંદોહ લખતી વખતે
તેમની અવસ્થા ૨૫ થી ૩૦ વર્ષ ટોળી ભેઠાં. એટલે સુભાષિન
રત્નસંદોહ વિષય લખત ૧૦૫૦માં રચાયેલો છે તે તેમનો જન્મ
૧૦૨૪માં લગભગ થયો જોઈએ-આચાર્યશીના મુદ્રણરથા સંબંધી
બીજા કંઈ પત્ર વિશેષ માહિતી જન સમુદાય આગળ મુખી લખત
તેમ નથી.

શ્રીમાન્ અમિતગતિ આચાર્ય રાજ્ય મુંજના વખતમાં થયા છે. ને રાજ્ય મુંજ, માણવદેશનો રાજ્ય હતો. અને મુંજ રાજ્ય ભોજ રાજ્યના હાકા થાય. તેઓ પણ સંસ્કૃત સાહિત્યના પ્રેમી હતા, અને વિદ્વાનોની દર દરવાવાળા હતા.

જેવી રીતે મહારાજ વિદ્યમાદિત્ય રાજ્યની સગામાં કાળિદાસ અમરસિંહ વી. નવરત્નો થયા હતા અગર સાંભળવામાં આવ્યા છે તે પ્રમાણે મુંજ રાજ્યની સભામાં પણ અનેક દરિદ્રો હતા. નિલક મંજરીના હતો ધનપાત્ર, દશ રૂપકના હતો ધનિક અને પિંચળાનું ટુનિકના હતો હજાયુધ, નવ સાદસાંક ચરિત્રના હતો પદ્મગુપ્ત કવિ અને આ પુત્રકના હતો મહાત્મા અમિતગતિ સૂરિ આ મુંજરાજના રાજ્ય કાળમાં થયા હતા.

મહાત્મા અમિતગતિ સૂરિએ રચેલા પુસ્તકો નીચે પ્રમાણે મળી આવે છે:—

૧. સુભાષિત રત્નસંદોહ	૬. જંબૂ દ્વીપ પ્રગ્નિ
૨. ધર્મપરીક્ષા	૭. ચંદ્ર પ્રગ્નિ
૩. શ્રાવકાચાર્ય	૮. આર્દ્ર દ્વિ દ્વીપ પ્રગ્નિ
૪. ભાવના દાર્નિશિકા	૯. વ્યાખ્યા પ્રગ્નિ
૫. પંચસંગ્રહ	૧૦. યોગસાર પ્રાબ્ધ

સુભાષિત રત્નસંદોહ સિવાય “ધર્મ પરીક્ષા” વિદ્યમ સંવત્ ૧૦૭૦ માં રચેલ છે. ખીજા ગ્રંથોના રચનાના કાળ સંગ્રંધી નિર્ભૂ-યાત્મક રીતે કહી શકાય તેમ નથી.

ઉપરોક્ત પુસ્તકોમાંથી ધર્મ પરીક્ષા અને સુભાષિત રત્નસંદોહ છપાઈને પ્રસિદ્ધ થઈ ચુક્યા છે અને ત્રીજે ગ્રંથ “શ્રાવકાચાર્ય” પણ અનેક જગ્યાએ મળે છે. પંચ સંગ્રહ તથા યોગસાર પણ ઉપલબ્ધ છે. અને “ભાવના દાર્નિશિકા” સામાયિક પાઠના નામથી છપાઈ ચુકી છે પરંતુ પ્રગ્નિ નામક ચાર ગ્રંથો હજી સુધી ઉપલબ્ધ થયા નથી.

ઉપરના મન્થેના અવસ્થાસથી ચાલત પડે છે કે અગ્નિતત્ત્વિ
મદ્યરાજ્ય ચરણુલુપ્તેય ઘેરાત કરણુલુપ્તેય તેમજ કમ્બાલુપ્તેયના વળ
અસાધારણ પદ્ધતિ દેના.

સુભાષિન રત્નસંદોહમાં સમર્પક વિષય નિરાકરણ માગ્યાદ કર
નિરાકરણ, ધનિય નિમ્બોપરેલ, ઓચુલ કોષ વિચાર, કેવ નિરૂપણ કા
સંમેલન વીચેરે જતીસ પ્રકરણે છે ને દરેક પ્રકરણના વિષયના વીસથી
પચાસ સુભાષિત શ્લોકો છે સરખ સરૂવમાં પ્રત્યેક વિષય ધત્તી
સુંદરતાથી વળુવેલ છે તેમજ આખો ગ્રન્થ મોડે કરણ બાવક છે.
ગ્રન્થના અંતમાં ૧૧૭ શ્લોકોમાં આપક ધર્મ નિરૂપણ નાનનું પ્રકરણ
વળુ સાઈ છે અને તેમાં બાવક ધર્મના સર્વથી સહેવમાં સાઈ
વિવેચન કરેલ છે.

જર્મન પ્રોફેસર હેલ્મહેડ ગ્યાલેનાથ (જર્મન)ના જાણેલ જર્મન
ભાષાના “સૈનિક” નામનો ગ્રન્થ છે કે જેનું ચીકુવ નરસિંહભાઈ
કરકરભાઈ પહેલે કરેલ સુગત્તાથી ભાષાંતર જેન ધર્મપ્રસારક સજા,
ભાષનર તરફથી ‘જ્ઞાન ધર્મ’ એ નામથી પ્રકટ થયેલ છે તેમાં ‘સુભાષિન
રત્ન સંદોહ’ માટે જે અલ્પાવેલ છે તે અત્ર ઉપરવામાં આવે છે.—

સ્વિચ્છર સાધુ અગ્નિતત્ત્વિને જાણેલા “સુભાષિન સંદોહ”
જેવા કાખેમાં જેન ધર્મના ઉપરેલની રખટ કાપ તરી નીકળે છે
અગ્નિતત્ત્વિને આ ગ્રન્થમાં મોક્ષવિદ્યાસની અનિત્યતાનું વળુન કરું
છે બરા અને ધારણ નિષ્કે અથાલ આખો છે, કામ, ક્રોધ, લોભ,
મોહ વિદલ વિવેચન કરું છે, માંસ, ખરિયા અને ગરસનધે, છુગર
વિને અને વેશ્યાગમન સગમ-મે નિહારણ કરું છે અને જેન ધર્મની
ચિધિઓ પાતવળેલ ઉપરેલ આખો છે. ભૌતિક વિદ્યાઓ જોએલ
વળુઆ છે અને તેની નિરર્થકતા વિને નિરૂપણ કરું છે. પવિત્ર
સાધુને થોડે દિનમ શ્રી સર્વથી જાણેલે કેવા જગતના નિરેલ ક્યો છે.
તેના આ નીચે નમુના છે:—

“તે વિવેકશાળી પુરુષ, બ્રહ્મના સ્વરૂપ હવે જાણીએ બસેલા (મનુષ્ય દેહના) ત્રણ પ્રવાહી પદાર્થોના બનેલા એકંદરે ધાતુના બ્રહ્મ એવા ચર્મ માંસ અસ્થિજળના લોની મેદ તથા જલ્મથી બનેલા અને મગ, મૂત્ર, રક્તિ અને આંસુ આદિ નવ અશુદ્ધિ પદાર્થોનાં દારવાળા નાની દેહથી આનન્દ પામે છે તે નરકમા જન્મુ થઈને અવતરે છે.” (શ્લોક ૧૨૨)

“મર્વ દુઃખોના લાંબાર અજાનના રથાન સ્વર્ગપૂરના અર્મળા નરક ધામના માર્ગે ડહાળના મૂળ અવિવેકના ધામ પવિત્રતા રૂપ વનના હુદાર જાન કમળના દિમ પાપ વૃક્ષના મૂળ અને નાગ વિપનિ મંત્ર જૂમિરૂપ નારીને કયો જાનીજન એવે ? (શ્લોક ૧૨૬)

દુષ્કર્મવાળાથી બળના મુદ્દમાં જે અચકાયા કરે તેમની અચા-
ન્તિ તથા દુઃખ એક બાજુએ અને જેણે સદ્વિચાર મેળ્યા છે તથા
પોતાના ધનનો ત્યાગ કર્યો છે એવા આત્માની જ્ઞાન્તિ બીજી બાજુએ
એ એ વચ્ચે બહુ વિગેલાલાવ છે. ઔષ્ઠ ઋતુના સૂર્યના તાપથી
અકળાયા વિના માત્ર નિશ્ચય રૂપ છત્રી લઈને એ પર્વતની ટોચ પર
ચડે છે, શિયાળાની ગરિની ઠંડીથી કમ્પ્યા વિના, વાદળોની ગર્જનાને
કે વનનાં તોફાનને ગણકાર્યા વિના ધ્યાનનિમગ્ન થઈને એ દિમ પર્વતને
શિખરે પહોંચે છે. (શ્લોક ૯૧૧)

“હવે મંબોધન’ નામના સોળમા પ્રકરણમાં શ્રીમાન્ અમિન-
અતિ સુરિએ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે વિવેચન કરેલ છે. તેમાં સમ્યક્
જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ ચારિત્ર માટે વસ્તુનાં લખેલ છે —

હે આત્મા, જે તને મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે ઈચ્છા દોષ તો સમ્યક્
જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન તથા સમ્યક્ ચારિત્ર મેળવવા પ્રયત્ન કર અને
મિથ્યા જ્ઞાન, મિથ્યા દર્શન તથા મિથ્યા ચારિત્ર ત્યાગ દે. વિશેષમાં
હે આત્મા જ્ઞાન એવું જોઈએ કે તત્ત્વો સંબંધી દોષો જોઈએ, જિનેશ્વર
ભગવાનના વચન પર રૂચિ દોવી જોઈએ, દોષ વગરનું દર્શન દોષ

જોડાએ અને આરિય પાપથી વિમુક્ત થોડું જોડાએ. કારણકે તે તણ
સિચવના બીજા બધા કારણો સચારવાં રસાયનાય છે અને નિશ્ચ
કે મારે બીજા કારણોને તણ કર્મ સમ્પન્ન થાના, સમ્પન્ન થવું અને
સમ્પન્ન આરિય મેળવવા મળત કં. (શ્લોક ૪૨૫)

પ્રમં પરીક્ષા મન્વન્તો શ્લોક ૧૬૪૫ છે આ મન્વન્તો મનો-
૨૦૬ કથા વડે દાસ્તવિનોદ સાથે બીજા પર્વોનું ખડન કરવા સાથે
પોતાના પર્વનું ચડન કરેલ છે

ઉપરોક્ત મન્વન્તોથી માલમ વડે છે કે શીષ્યને રાજાવણ મદ્ય
આદ્ય અર્થે મન્વન્તો પૂર્ણ પરિવ્રજ હોય જ્યાં જાને મન્વન્તોથી
આ પુસ્તકમાં ચારાકરે વિવેચન કરેલ છે આ પુસ્તકના સંચયથી
પર્વમાં દરના પ્રાથમિક છે અને સાઈ રાત્ર વણ મને છે એટલે કે
પ્રમં પરીક્ષા મન્વન્તો સંચય આદ્ય પુસ્તક છે આ પ્રથમ કર્મોએ મન્વ
ને મદિનામ સ્ત્રી નેવાર કથી દો.

ચોળ માવકાચાર મન્વન્તો આદ્ય આચારના સ્વરૂપનું સાઈ
વિવેચન ૧૬૪૨ શ્લોકમાં કરેલ છે અને ચોથા ચોલસાર પ્રાચીન
મન્વ ૫૫૦ શ્લોકમાં કુલ, અલ્પ, આસવ, બીધ, સંવદ, નિલયા
મોહ, આરિય અને ઉપસદાર એમ ત્રણ અખાવમાં વડેવકામાં
આપ્યો છે તે અખાવના નામના જાણી તેમાંના વિવેચન અજાણ છે

મન્વના મન્વન્તો પોતાના નામ વિચાર કરેલાની મેંમથી વિદ્યેને
કર્મ વણ માદિની તેમાંથી મળતી નથી તેમજ ઉપરમાં એમ વણ
વણેલ છે કે જલની પ્રાચીન મારે સંપૂર્ણ સંસ્કારને આકાશ નવર
સમજ રરખતી માથા સમજ થી અમિતમનિએ નિત્યાનન્દ સ્વરૂપ
જાણદિન, સુરજ, અગ્નિદિવ ચોમાર ચોલસાર નામનો મન્વ રમ્યો
છે જે ભોલે ભોલે મિત કર્મ સન્માન સાથે આ મન્વનું પાન કરેલ
તે ભોલે પોતાના સ્વરૂપને જાણીને મેંસરના પાપથી મુક્ત થઈ સમ્યક
ઓચ.૨ અમિતમનિના મન્વન્તો આ મોટી ખુબી છે કે તે બીજા

કહાવું નથી પરંતુ મનદ બાપામાંજ સારા સારા ગંભીર વિષયો કહેટ છે. આ ગ્રંથમાં અધ્યાત્મ સંબંધી વિશેષ વિવેચન જાણીય છે અને પોતાના નામ સાથે “વીતરાગ” વિશેષજી વાપરેલ છે તે ઉપરથી એમ લાગે છે આ ગ્રંથ પહેલાના ગ્રંથો કરતાં ઘણું વધત પડીથી રચ્યો હશે.

પાંચમો ગ્રંથ “પંચ સંગ્રહ” છે તે જોની પ્રગટિ મળી છે તે પરથી જાણીય છે કે મિન્દુપતિ (ભોજના પિતા)ના રાત્ર્યમાં માથુર સંવત્તા માધવસેવના શિષ્ય અમિતગનિએ આ ગ્રંથ દર્શ મુમિતિઓની પ્રખ્યાપના માટે રચ્યો. એક સ્થલે રચ્યા મંવન ૧૦૭૮ આપેલ છે. તે છદ્ધો ગ્રંથ આવના દાત્રિશિક્ષામાં ડર શ્લોક છે. તે ગ્રંથ ઘણી રાત્રિ આપનાર છે. તેની કવિતા બદ્ધ મંથુર અને કામળ છે તે શિવાયના બીજાં ચાર પુસ્તકો સંબંધી દહ સુધી માદિતી મળી શકી નથી.

સંલેખમાં એમ કહી શકાય કે આચાર્યવર્ય શ્રીમાન અમિત ગનિ સુરિ મોટા વિદ્વાન તથા કવિ હતા. અને તેમની ગ્રંથ રચના સુરસ અને સુખથી માધ્ય હોવા છતાં ગંભીર તથા મંથુર હતી. સંસ્કૃત ભાષા ઉપર તેમનો સારો કાસુ હતો અને શ્રીમાનના પુસ્તક વાંચન સાથે ભર્તૃદરિના ગ્રન્થોની સ્મૃતિ એકદમ ઉદ્ભવે છે. તેમજ દેશકાક શ્લોકો તો મામાન્ય જન પશુ સરલતાથી સમજી શકે તેમ છે અને મંથુર અને સુરસ ભાષાના લીધે મોટે કરવા લાયક છે.

ભોગીલાલ અમરતલાલ જવેરી.

બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ.

આર્પાંતર કર્તા

સદ્ગત શ્રીયુત્ દયાળજી મંગાધર ભણસાલીનું દુઃકલ્પન વ્યરિત્ર

સવન ૧૬૪૨ના એવ વર્ષી ૧૨ સનીચર તા. ૧લી મે સને ૧૮૮૧ ને રોજ સદ્ગત દયાળજી મંગાધર ભણસાલીનો જન્મ ભણસાલી વડાવજી રણછોડ નામીનિ પેદીયાળા ભણસાલી મંગાધર પરશુરામની ધર્મપત્ની દેમકુવર જાઈની કુસિએ મુંગાઈમાં થયો હતો. આઈ સ્વામીના પિત્રા મુગ પેરનંદરના રહેવાસી હતા અને તેમના ગાય ઘણી પેદી થયા હાંખા જન્મવથી આજના તથા એકાદ સાથે વેપાર કરી હતી તેમજ તેમણે એકાદમાં રવાણી રવાણર મિલકત પણ વસાવી હતી તેમની ગાળ અવસ્થામાં તેમના માનુશીનું અવસાન થયો તેમના નાના શેઠ મુગજી નેણચી તથા નાની રામાબાઈની સહાગ મર્થા લાલપાલન હોજી તથા અંધેડુ ભંપુ દીરાજી મંગાધરની દેખરેખ હોજી તેઓ હાંખી હતા તેઓ ગાળ અવસ્થામાં નિરાળા અભ્યાસમાં સારી ધીરજવાળા હતા અને સને ૧૬૦૪માં તેઓ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં હાંખી થયા તેજ અવસ્થામાં તેમના ભગ સદ્ગત પેરનંદરનિવાસી દેસી વલ્લભજી દીરાજીના મુગી વેતકુવર એવ સાથે થયા અને અભ્યાસ આગમ ધમાતવા સાર તેઓ સને ૧૬૦૬માં એલ્ફીન્સ્ટન ડી.સે.માં દાખલ થયા તેમનો સદ્ગત આવા પ્રતે મુગજીજી પસંદગાવ દતો અને ડી.સે.માં પણ તેજ આધાર્ય પ્રીક્ષતા એવવા સાર પ્રથમ માનુ રાખ્યો હતો તેમનો આ આધાર્ય અભ્યાસ પરીક્ષામાં પાસ થયા પુતો નહોતો પરંતુ તેના સરકારે જીનામાં ઉપરવા મારે દતો, ડી.સે.ની જીનામાં અવસાન મારો તેમની સાથે પ્રથમ પરિવર થયો હતો અને ત્યારપછી જયો અને વચ્ચે દિનનિદિન પાટી મિત્રતા થઈ હતી તેઓએ સને ૧૬૧૧માં મુંગાઈ મુનિવર્સિટીનું બી.

એ.ની ઉચ્ચ પદની મેળવી અને તેમના દેશ એટલે પોરબંદરના દેશ
શ્રીમાળી જાતિમા તેઓ પ્રથમજ રનાનક અથેત દોવાથી તેમની
જાતિ તરકથી તેમને માનપત્ર આપનામા આપ્યું હતું.

સને ૧૯૧૨ની માવથી તેઓ વ્યાવહારિક ડવનમાં પડ્યા હતા
પરંતુ તેમનામા ધાર્મિક નંદાર મૂળથીજ દોષ તેઓ તેને પોષતા
રવા હતા. અને ધાર્મિક વિષયો સંબંધી વાચન તથા મોતખોળ
દમેશા હતા રતા હતા તેવામા વ્યાવહારિક સંતેગવધાન મને ૧૯૧૬
માં તેઓ દલકતામા ગયાથી એવા માત્ર ગયા હતા જ્યાં તેમણે
ધાર્મિક અભ્યાસમાં વિકાસ છો અને સાથે સાથે તોફ સેનાનો આદર
કર્યો. જાને ગરમાળ દોષ દોષ વખતે જાહેરમા આવવા તેમણે પ્રયત્ન
સરખો પણ નથી કર્યો પણ મુંગા કાર્ય કરનાર દોષ સેવાકર્મ તેમણે
છોડ્યો નહોતો તેઓ દલકતામા જન મધમા તથા મુન્ગની બાધ-
ઓમા એટલા બધા પ્રિય થઈ પડ્યા હતા કે દોષપત્ર કાર્યમાં
દયાળજાઈ ન હોય તેમ જાગ્યેજ બન્યું હશે છતાં તેઓએ દી પાત્ર
માન મેળવવા ઇચ્છ્યું નહોતું. તેઓ સત્યનિષ્ઠ ધર્મપગપત્ર
નીતિમય સાચુડવન ગાળનાગ હતા અને તેમના તેવા મુજોથી પ્રેરાઈ
તેમનું મુખાઈ તેમજ દલકતામા બહોળું મિત્ર મંદળ હતું અને
દલકતામા આઝમગંજ નિવાસી રાજ વિજયસિંહજી દુધેરીયા બદાદુરના
નીકટ પરીચયી બન્યા હતા. અને જનશાસ્ત્રના અર્થમ આખ્યામી
શ્રીયુત્ર બાથુ પુરણુચદ્વજ નદાર એમ એ બાર. એટ-જોની સાથે
બેમી અભ્યાસ કરવામાં મરદુમને જાડુજ આનંદ થતો હતો અને
તેઓનો પણ મરદુમ પ્રત્યે ઘણો પ્રેમ હતો. વળી દલકતાની શ્રી જૈન
સંઘમા આગેવાની ધરાવના તોફ નરોત્તમદાસ તથા પ્રાણુડવનદાસ
જેદાભાઈ માથે તેમને સલ્તજડ પ્રીતિ દોષ તેઓની આગેવાની નીચે તેઓ
દરેક કાર્ય કરતા હતા અને હાંદગીના છેડા મુન્ગી શ્રી સંઘના મેવક
તરીકે તેમણે દરેક કાર્યમા ઉત્સાદ ભર્યો ભાગ લીધો હતો તેમાંજ
તેમને આનંદ થતો હતો. આ તેમની મુંગી સેવા શ્રી સંઘના કાર્ય

જલ્દીના ખાત નહોતી અને તેઓએ તેમની ચેતના પીઠાની
સેંક આપી હતી કન્યાઓની પેઠીના તેઓને કમકાતા તરફથી પ્રતિક
સંજ્ઞાસહ મુદત દત્તા. તેમજ પાશ્વનાથ કૂંચર કેમકે તરીકે નવરૂપતા
ચરેલા સંગેલ સિંચર કેમકે તેઓને કલકાતાના શ્રી મેલ સપ તરફથી
આગ્રહ કરી સ્વેચ્છાએ પણ તરફથી જુનાની આજ્ઞા મોકલવેલ હતી.

કલકાતાના તેમના વસવાટ સમયમાં સામયિક મુરીચરણ
તમા વિભવવર્મ મુરીચરણ જેવા મહાન સાધુઓનું આવાગમન
કલકાતામાં ચલાયી તેમની પાસે પામીને અભ્યાસમાં પણ શક્તિ કરવા
જુઓ નહોતા. અને તેમની કમ્પ્યુટર તેઓ મહુરસંચ આજ્ઞામાંથી
અભિવ્યક્તિ મુરીચરણ આવા ચદન પુસ્તકનો અનુવાદ કરવા પ્રેરવા
દત્તા. આ અનુવાદ પુસ્તકરૂપે પ્રગટ કરવા તેઓને લીધ કમ્પ્યુટર દત્તી
અને આજ્ઞા કમ્પ્યુટરે કે તેમ કરવા તેઓ આજ્ઞામાં ચલા
હેલ તો ચમારે સાઈ થાત પણ અનુભવ ખાતલા કમારેલ સફળ થઈ
કે કારણ કે આ પુસ્તકનો અનુવાદ પૂર્ણ થતાં અને તેને પુસ્તકરૂપે
ચોટે પ્રગટ કરી શકે તે પહેલાંજ અસંધાસ કે ચાવીને કાંઈ સુધાર
મધ્ય અને તેઓ એકાએક સવત ૧૯૮૩ ના આવલુ સુદ ૫ ને
મંગલવાર તા. ૨ ૭ ઓગસ્ટ ૧૯૨૭ ને રોજ અનુભવ જેવા મહાન
સાધક તેમના ભાગ લઈ પાયા અને આજ્ઞા પ્રકર જેટલી કુદ
મીઠાનીના હીમે એમનો અગર આત્મા આ નખર કેહતો ત્યજ કરી
ખરોટ સીધાથી ચલા. અને તેમના કવચ સુલિની થાક સૌથી અનુ-
ભવ, ધર્મજાલી મિત્રમજાલ વિચરિને મુખ્ય કરી ચલા. પણ તેમના
કવચ મુલો કેમ વિચારે પડી શકે અને તેથી જ કામચલાઉ પ્રત્યે
હજી પણ પ્રીતિઓ પ્રાપ્ત રજા કે કે સમ્પત્તિના આત્મા અર્થ દોષ
ત્યાં તેને સાંતિ આપે. જા સર્વિ.

ચોખીલાસ અમરવસાસ વચેરી.

જી. એ. એલ. એલ. જી. એ. એલ.

નિવેદન.

સદ્ગત દયાળુભાઈનું ડાહ્યતાત પ્રસ્તુતઃ આપણે આપણા પછી તેમની આજીવન જનસમૂહને વધુ ઠગવાની જગ્યા રહેતી નથી છતાં પણ મારો તેમની સાથેનો નિષ્ઠા મંથન હોવાને લીધે બે મહા પ્રેમવશાત્ લખવા સાફ મન લલચાય છે. આમને કાલેજની હાંદગી દરમિયાન મંદુર ભાષાનો બંને જગતો સમાન અભ્યાસ હોવાના લીધે તેમજ સંસ્કૃત ભાષા નરકની અમાન ગ્રીતિ હોવાના લીધે અમે બંને વચ્ચે એક જાતની મિત્રતા બંધાઈ ગઈ અને તેના લીધે એક બીજા સુધે સમાજાઈ જેવો સંબંધ થઈ ગયો. અને તેમના ધાડ પરીચયમા આવવાથી હું કહી શકું છું કે સદ્ગત દયાળુભાઈએ સંસ્કારિક વ્યક્તિ અને ભાવિક જન દના અને તેમની નિષ્ઠાસતા તથા કર્મશિલ્પના લીધે હું તેમનો દેહલો મળી છું. આવી રીતની ભાવના યોગના લીધે મનુષ્યના ન્યેયબંધુ દીનશ મંગાધર ભક્ષસાહીએ સદ્ગત દયાળુભાઈએ કરેલ આ મદાન ગ્રંથના અનુવાદની વાત કરી ત્યારે તેને પ્રગટ કરવામા મારાથી કોઈપણ રીતે સદાયમૂત થવાય તો હું મારી જાનને ભાગ્યશાળી માનુ તેમજ સદ્ગતના તરફની લાગણી માટે પુષ્પાલ્લી આપી શકું તેવા ભાવથી ઉપગ્રસ્ત પુસ્તક તૈયાર કરી જનના સમક્ષ મુકવામા આવે તેમ તેમની પ્રયત્નને પોષણ કરવામા મારી જાનને સદાયમૂત બનાવી. ત્યાંજાં સદ્ગત દયાળુભાઈએ અનુવાદ કરેલ આખું પુસ્તક તપાસ કરતા થોડા છુટા છુટા શ્લોકોનો અનુવાદ કોઈપણ કારણસર ગેરવસ્તે ગયો હોય તેમ લાગ્યું. અને તેટલા શ્લોકોનો અનુવાદ થઈ શકે નો પુસ્તક પ્રગટ કરાવી શકાય તેમ મનુષ્યના ન્યેયબંધુની તીવ્ર લાગણીના લીધે મારે તે કામ ઉપડી લેવાની ફરજ પડી, એટલે અનુવાદ કરવાનો પ્રયાસ કરવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો. અને શ્લોક ૪૮ થી શ્લોક ૧૨૭

તથા મ્લોક ૪૦૧ થી મ્લોક ૪૨૫ સુધીનો અનુવાદ મારો કરેલો છે તે સિવાય અન્ય મદન પુસ્તકનો અનુવાદ સહજતે ચોરસ કરેલ છે. તેમાં તુરી છૂટી છપ્પાઈ રહી હોય તે તે સુધારેલ છે. વિશેષમાં સમસ્ત પુસ્તક મુનિ મદારાજ શીશ્યનીબાબજી અને શ્રીરામવિભજીએ (જયીલાલપ્રાણા મુનિશી ચરિત્રવિભજી કમ્પીના દિખ્યોએ) કરીથી તથા સુધારી આવેલ છે. અને તેના ફપમાં બાલસંમુદ્ધ અમલ મુદ્દવામાં આવેલ છે. જેમ કરી ચરતુમની અંતિમ પ્રત્યા સંપૂર્ણ કરવાનો અને તેના વર્ગનથી બાલસંમુદ્ધ લાભ થવાને તે ઉદેશ સહજ મના સહજની મદનના સાથે થઈ ચકુલ.

કાપ્તા કેટલીક જુઓ રહી થઈ છે તે વચ્ચે શુદ્ધિપત્ર ઉપરથી સુધારી લેવા ફપા કરેલ.

બંનામાં અગ્રે નિબંધ વિદાન વર્ગમાં પ્રવે પ્રાથના કરીએ હીએ કે આ અનુવાદમાં જે મેઘ પણ હોય અસ્પષ્ટિ અતર જેસમલુતીના કસલેખા લીધે રહી ચેલો હોય તે તેજો અગ્રેને સુચના કરી ઉપકાર કરે કે જેના લીધે અનુવાદની નિર્દિષ્ટતા અને અચારી અચાનના ફર થઈ સી

સુબાઈ,	}	સોગીલાલ અમરતાલાલ અવેરી.
માવણ મુરી ૫ સ વન ૧૩૮૮		બી.એ. એલ એલ. બી. એ.એલ.
દીર સ વન ૨૪૫૮		

છે, ત્યારે સુબરહી બાઈનરથી અલગ થઈ આ મથ પ્રકટ થાય છે ત્યારે તેવા અભ્યાસીઓને અભ્યાસમાં વિશેષ સુગમતા થશે.

મૂળ મથ સવત્ ૧૦૫૦ માં રચવામાં આવ્યો હતો તે વ્યત મથની પ્રવૃત્તિ પરથી ૧૫૫૮ માલમ પડે છે અન્વકર્તાએ આ મથ ઉપરથી નીચે દર્શાવેલા મથ રચ્યા છે તેમાંથી ત્યાર પ્રવૃત્તિ મથો ૨૭ મુખી ઉપલબ્ધ થવા નથી.

(૧) ધર્મપરીક્ષા (૨) આપકાચાર (૩) પચસ મઠ (૪) ભાવના દાનિવિહાર (૫) જ્યોત્સ્નાદીપ પ્રવૃત્તિ (૬) ચંદ્રપ્રવૃત્તિ (૭) સાદ દેવદીપ પ્રવૃત્તિ, (૮) આભ્યાસપ્રવૃત્તિ, (૯) ચોતસાર પ્રાબત.

ભાવના દાનિવિહારમાં જલ્પ પ્રવૃત્તિ મથ જેવાંજ મુંદર કાખો છે હવે બાઈનર પર આવીએ. સામાન્યતઃ બાઈનર સારું થયું છે, પરંતુ કેટલે રથએ જોઈએ તેવું વિષય નથી અને કેટલે રથએ થઈ રહી મથ છે, જનું અને જાગી છે કે જાણા ઉપયોગી મથની સુબરહી બાઈનર સહિત એક જાણવિ થઈ છે તે ને મોટા દોષે બાઈનરમાં રહી ગયા છે તે નીચે જાણવિમાં મુખરી જશે. મારે એ નેપવું જરૂરી છે કે સારાન દયામ થવાપર અણસાથીનાં જોઈવું મીડુલ હીરજી ગયાપર અણસાથીએ જા મવનું બાઈનર પૂર્ણ કરવાનું તેમજ સપાદન કરવાનું કાલે થવા ચોખ મુદરથના દાવમાં મુખું છે અને તે કાલે થવું મુંદર થયું છે સપાદક મદા-રથ મીડુલ જોગીલ-અમલદાવ જોરીએ કરેલું જા મોંઘીનું બાઈનર સારું થયું છે

મોહનસાહે બગવાનસાહે હવેરી

રા. રા. મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ જણાવે છે કે “સ્વ. દયાળજી ગંગાધર જાણસાલી એ સ્વેતામ્બર જૈન બ્રેથરુએટ દના અને સાથે સંસ્કારી ધર્મોભિમાની સંબંધન દના. શામન માટેની ધગચ તેમને ઘણી હતી. અનેક વખત વેખો અને પત્રો દ્વારા તેમણે તે ધગચ વ્યક્ત કરી છે. ૪૧ વર્ષની વયે તેમનું અવસાન થયું. આયુષ્યે વધુ યાત્રી આપી હતી તેમની પામેથી ઘણી સેવાઓ સમાજ મેળવી શકે.”

તેમણે દિગંબર જૈનાચાર્ય અમિતગનિએ એલ. સુમપિત ગત-મંદોહનું ગૂજરાતી ભાષાતર કરેલું તે પોતાના જીવન અભ્યાસ પ્રકટ ન થઈ શક્ય તે અંથ સુભાષિત સ્થિતિઓનો સંગ્રહ છે અને તે સંગ્રહ અને અર્થ ગંભીર સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલો છે કે જે સ્વેતા-મ્બરોને તો શું પણ જોતરોને પણ અવશ્ય લાલદાયક થઈ પડે તેમ છે. ભાષાંતર માટે સ્વર્ગસ્થે આ અંથની યોગ્ય ગુંટણી કરી છે, તેમાં સંગ્રહાયેલ મોટા અંતરાય જૂન થયો નથી. ભાષાતર એકંદરે હીક છે. ગ્રંથો સંગ્રહ વપરાયા છે. તેને બદલે ગૂજરાતીમાં સમજી શકાય તેવા તરખદા અને સાદા શબ્દોની યોજના કરી હતી તે વધારે ચાહે આત્મ, અને સામાન્ય જનો તેનો વિરોધ લાલ દિદારી શકે. જોડણી તેમજ સંસ્કૃત મૂળ શ્લોકોમાં સમાસનો અભંગના આદિ પર વિશેષ લક્ષની જરૂર હતી.

દિદો ભાષામાં અનુવાદ ગાંધી હરીભાઈ દેવદરજી જૈન અંથ-માલા નં. ૩ મા મૂળ સ્થિત પ્રકટ થયેલ છે, પણ માત્ર ગૂજરાતી જાણનારાને હિંદુ સંસ્કૃત અંથનો લાભ સ્વર્ગસ્થે કરેલા ગૂજરાતી ભાષાંતરથી અવશ્ય મળે એ માટે સ્વર્ગસ્થ અને પ્રકાશકને વ્યવસ્થા થઈ છે.

મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ,
બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ.

અનુક્રમણિકા.

નંબર	પ્રકરણનું નામ	પાનું	પૃષ્ઠાંક
	અવલોકન...	૧	૧
૧	સંસ્કારિક વિષયસુખનું નિરાકરણ ...	૨	૭ થી ૨૧
૨	કેષ નિરાકરણ ...	૧૦	૨૨ " ૪૨
૩	આશા અને ભવકાર નિરાકરણ ...	૧૬	૪૩ " ૬૭
૪	ભોક્ષ નિરાકરણ ...	૨૧	૬૮ " ૮૭
૫	ક્રિયા સંયમ નિરાકરણ ...	૩૪	૮૩ " ૧૦૨
૬	ક્રોધા શુદ્ધિ કેવલ નિરાકરણ ...	૪૨	૧૦૩ " ૧૨૭
૭	સદ્ ભવદ્ સ્વરૂપનું નિરૂપણ ...	૫૩	૧૨૮ " ૧૭૪
૮	સમ્યક્ યોગનું નિરૂપણ ...	૭૩	૧૮૦ " ૨૦૬
૯	સમ્યક્ષ અધિવિનું નિરૂપણ ...	૮૪	૨૧૦ " ૨૪૨
૧૦	ભૂતિ (બન્ધ)નું નિરૂપણ ...	૯૭	૨૪૩ " ૨૬૮
૧૧	બુદ્ધિ (માપણ)નું નિરૂપણ ...	૧૦૮	૨૬૯ " ૨૯૨
૧૨	ચત્વરું નિરૂપણ ...	૧૧૮	૨૯૩ " ૩૧૮
૧૩	સામાન્ય અનિત્યનું નિરૂપણ ...	૧૨૬	૩૧૯ " ૩૪૨
૧૪	કેવલ નિરૂપણ ...	૧૪૦	૩૪૩ " ૩૭૪
૧૫	બદ્ધ નિરૂપણ ...	૧૪૮	૩૭૫ " ૪૦૦
૧૬	કુલ સંબોધન ...	૧૫૪	૪૦૧ " ૪૨૫
૧૭	કુલનું વિવેચન ...	૧૬૭	૪૨૬ " ૪૪૯
૧૮	સંબંધનું વિવેચન ...	૧૮૦	૪૫૦ " ૪૭૨
૧૯	કાલનું વિવેચન ...	૧૯૧	૪૭૪ " ૪૯૭
૨૦	અવગણનું નિરૂપણ ...	૨૦૩	૪૯૮ " ૫૨૨
૨૧	મોક્ષનું નિરૂપણ ...	૨૧૧	૫૨૩ " ૫૪૮

૨૨	મધુનો નિષેધ૨૧૯	૫૪૯ ,, ૫૭૦
૨૩	કામનિષેધ૨૨૪	૫૭૧ ,, ૫૮૫
૨૪	વેશ્યાસંગનો નિષેધ૨૨૧	૫૯૬ ,, ૬૨૦
૨૫	બુઝારનો નિષેધ૨૨૯	૬૨૧ ,, ૬૪૧
૨૬	આપ્ત (સાચા દેવનું) વિવેચન૨૪૫	૬૪૨ ,, ૬૬૮
૨૭	શુદ્ધનું વિવેચન૨૫૮	૬૬૪ ,, ૬૮૯
૨૮	ધર્મનું વિવેચન૨૬૭	૬૯૦ ,, ૭૧૧
૨૯	શોક દૂર કરવાનું વિવેચન૨૭૮	૭૧૨ ,, ૭૩૯
૩૦	શૌચનું વિવેચન૨૮૭	૭૪૦ ,, ૭૬૧
૩૧	આવક ધર્મ નિરૂપણ૨૯૭	૭૬૨ ,, ૮૭૮
૩૨	તપનું નિરૂપણ૩૩૧	૮૭૯ ,, ૯૧૫
	મૂળ ગ્રંથ કર્તાની વંશાવળી૩૪૫	૯૧૬ ,, ૯૨૨

सुभाषित रत्नसंदोह.

(ગુજરાતી ભાષાન્તર સહિત)

- भूभूलाकारम् -

जमयति मुदयतर्भ्य पायोद्दृष्टाणां
हरति विमिर रात्रि यामया भानवीव
कृत निस्त्रिंश पदार्थं शोतना भारतीद्धा
बितरतु घृतशोषा साहंती भारती व ॥१॥

જાન્યપ્રાણી રૂપી જનસેને નિકાશ કરનારી તેમ સુવ
પ્રજાની આદૃષ્ટ ગાઢ અધિકારને નાશ કરનારી અને સમસ્ત
પદાર્થોને પ્રકાશ કરનારી એવી સર્વ દોષરહિત બહુત
જનવાનની વાણી વધેને આત્મ જાણે—

પ્રકરણ ૧ લું.

સંસારિક વિપયશુભ નિરાકરણ.

ન તદરિરિભરાજઃ કેમરી કેતુરુગ્રો
 નરપતિગતિરુદ્ધઃ કાલકૃટોઽતિરોદ્ધઃ
 અતિ કુપિતકૃતાન્તઃ પાવકઃ પન્નગેન્દ્રો
 યદિદ્ધ વિપયગત્તુ દુઃસ્વમુગ્રં કરોતિ ॥૨॥

આ સંસારમાં વિપયરૂપી શત્રુ જેટલું હિત હું આપે
 છે તેટલું હું મદોન્મત ગરેડ દેસરીનિહિત ત્યાનક દેતુ
 અતિ કોપાયમાન થએલ ગત કાલકૃટ વિપ અને કુપિત
 થએલ યમદેવ અગ્નિ કે સૂર્યોનો રાત્ર પાતુ ઠરિ શકતો નથી.

ન નરદિ વિજનાયા યેષુ તૃપ્યન્તિ તેષુ
 કયમપરનરાણા મિન્દ્રિયાર્થેષુ તૃપ્તિઃ
 વહતિ સરતિ યસ્યાં દન્તિનાથોઽતિમત્તો
 ભવતિ દ્વિ ગણકાનાં કેન તત્ર વ્યવસ્યા ॥૩॥

જે વિપયોથી રાજાઓ તેમજ ઇન્દ્રોને પણ સંતોષ
 થયો નથી તે વિપયોથી પામર એવા મનુષ્યોને તો ક્યાંથી
 સંતોષ મલી શકે કેમકે જે નદીમાં મદોન્મત એવા હસ્તી
 તણાઈ જાય ત્યાં ખીચારા સસલાઓ દેવી રીતે બચી શકે.

વદતિ વિષયદોષા ચેતુ દુર્લભં સુરાણાં
 કથમિતર મનુષ્યાસ્તેષુ સૌસ્થ્ય લયન્તે
 મદમમિન કપોષ્ઠઃ ક્લિચ્યન્તે યેન હસ્તી
 ધ્રુમપતિત મૂર્ગ સ ત્યક્ત્વતી મારિરિત્ર ॥૮॥

એ વિષયો દેવાને પણ દુઃખ આપે છે તો જાણ
 સાધારણ મનુષ્યો તેનાથી કેવી રીતે મુખી થઈ શકે ? કેમકે
 મદોન્મત્ત બડસથલ જાણા હસ્તીને પણ એ કેસરી સિંહ
 પીધા આપે છે તે મું પોતાના પલ્લમાં અવડાએલા મૂત્રને
 છેદી દેશે ખરો ? અર્થાત નહિજ ઊઠે.

યન્તિ મવતિ સમુદ્રઃ સિન્ધુનોપેન વૃક્ષો
 યદિ કલમપિ ચક્ષિ ક્ષાપ્ત મંષાતમય
 અયમપિ ત્રિપયેષુ પ્રાણિવર્ગસદાસ્થા-
 દિતિ મનસિ ત્રિદન્તો મા વ્યધુસ્તેષુ યન્નમ ॥૯॥

જો નદિના જલથી અગ્રાધ સમુદ્ર તૃપ્ત થાય, તેમજ
 બેઠપણ રીતે કાષ્ઠના શ્વમૂકથી અગ્નિ તૃપ્ત થાય, તોજ
 આ પ્રાણીવર્ગ વિષયથી તૃપ્ત થાય; જોનું મનથી વિચાર
 કરીને તે વિષયોમાંથી તૃપ્તિ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો બેઠજી.

મસુર સુર નરાણામ્ યો ન યોગેષુ સુત
 કલમપિ મનુજાનામ્ તમ્ય યોગેષુ વૃક્ષિ-
 જમનિધિ જલપાને યોન જાતો ત્રિદૃષ્ણ-
 સ્તૃણ દ્વિત્વર ગતામ્મઃ પાનનઃ કિં સ વૃષ્યેત્ ॥૧૦॥

દેવ દાનવ અને મનુષ્યો જે ભોગથી તૃપ્ત નથી થયા, તેજ ભોગથી ઈતર મનુષ્યો તો ક્યાંથી તૃપ્ત થાય. કેમકે અમુદ્રતું જલ પીને જે કોઈ પેનાની તૃપ્ત મટાડી નથી શક્યો, તે તૃણના અગ્ર ભાગપર રહેલ જલણિન્દુથી તૃપ્તને ક્યાંથી મટાડી શકે ?

સતત ત્રિવિધ જીવ ધ્વંસનાર્થે તૃપાયઃ

સ્વજન તનુ નિમિત્તં કુર્વતિ પાપમુગ્ધમ્

વ્યથિત તનુ મનસ્કા જન્તવોઽમી સદન્તે

નરકગતિ મુપેતા દુઃસ્વમેકા કિનસ્તે ॥૭॥

મનુષ્ય હમેશાં અનેક છવોનો નાથ જેમાં રહેલો છે એવા ઉપાયો વડે સ્વજન અને સ્વશરીર માટે ઉગ્ર પાપો કરે છે. પરંતુ બ્યારે માનસિક અને શારીરિક તાપથી વ્યથા પામેલા આ છવો નરકગતિને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેઓ એકલાજ તે પાપોને અહન કરે છે.

વદિभवति त्रिविधं सचितं द्रव्यमर्घ्यं

परिजन मुतदारा भुञ्जते तन्मिलित्वा

न पुनरिह समर्था ध्वंसितुंदुःस्वमेत-

तदपि व्रत विधत्ते पापमङ्गी तदर्थम् ॥૮॥

અંચિત કરેલા દ્રવ્યને પોતે પરિજન પુત્રો અને સ્ત્રી બધા સાથે મલીને તેનો ઉપભોગ કરે છે છતાં આ લોહો તેના દુઃખનો નાથ કરવાને શક્તિમાન થતા નથી. અકસોક્ષ છે કે તોપણ તે મનુષ્ય તેઓનેજ માટે પાપ કરે છે.

ધન પરિમન માર્યાં આત્ મિપ્રાટિ મધ્યે
 વ્રજતિ યવમૃતા યો નૈવ ઈકોઽપિ કશ્ચિત્
 તદપિ ગતધિમર્ષાઃ કુર્વંતે તેષુરાગ
 નહુષિદપ્તિ ધર્મે યઃ સર્મે યાતિ યાત્રા ॥૧૧॥

ધન શય શાશ્વી બાચી બાઈ બાઈ મિત્ર વિજેશમાંથી
 દોષવશુ છવ આમે (મરણુ સમયે) જતો નથી છતા મૂક
 વિચાર વિનાનો મનુષ્ય તેમાંજ શાશ્વી રહે છે અને ધર્મ કે
 ને આમે જનાર છે તેની આશયના કરતો નથી

યદિહ મયતિ સૌમ્ય યીતકામ સ્પૃહાળા
 ન તદ્વમરચિયૂર્ના નાપિ શકેશ્વરાપ્યામ
 ઇતિ મનસિ નિવાન્તં પ્રીતિ માધાય ધર્મ
 યતત અદિત ચૈવાન્કામસૂત્તુરન્વાન ॥૧૦॥

મેલ અને ઈશ્વર જેના નાશ પામ્યા છે એવા પ્રાણીઓ
 જે મુજ પામી શકે છે તે મુજ ઇકો પાતો નહિવતિ
 શબ્દો જણ મેળવી શકતા નથી એવું મનથી વિચારી
 જુદાઓએ કહેતાં પ્રીતિ પૂર્વક ધર્મની ભક્તિ કરવી અને
 કામચૂપી મનુષ્યોને દુઃ સ્વસ્થ દેવા એવું.

યદિ કયમપિ નશ્વેન્નૌગ છેદેન મૃત્યં
 પુનરપિ તદ્વાપ્તિ દુઃસ્વ તો ધૈરિયાં સ્પાત્
 ઇતિ હત મિપયાત્રા ધર્મે કૃત્યે યતર્થ
 યદિ મરમૃતિ મૃતે મૃતિ સૌમ્યેઽસ્તિશાન્તા ॥૧૨॥

જો દાઢપણુ રીતે ગ્રહ્ય ભોગ ભોગવતા આ મનુ-
 પ્યપણું નાશ પામ્યું, તો પછી કંડીથી તેની પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તી-
 જોને ધારી મુઃકેલીથીજ થાય છે. એવું વિચારીને હે પ્રાણી
 જન્મ અને મરણ દાળનાર જોવી, સુદ્ધિના મુળની જો તને
 ઈચ્છા હોય, તો તું વિષયોની ઈચ્છા છોડીદેઈ ધર્મકૃત્યમાં
 પ્રયત્ન કર.

વિષમ વિપ સમાનાન્નાશિન કામ ધોગા

સ્ત્યજતિ યદિ મનુષ્યો વીર્ય સંમાર હેતૂન્

વ્રજતિ કથમનન્તં દુઃસ્વ મત્યન્ત ચોરં

ત્રિવિધ મુષહતાત્મા શ્વશ્ર ભૂમ્યાદિ ભૂતમ્ ॥૧૨॥

સંસાર વૃદ્ધિના દારણુભૂત, અને અતિ દારૂણ અહર
 જેવા દાણુસંશુર ઠામભોગ જો મનુષ્ય ત્યજે, તો નર્કના
 અતિ ઘોર દુઃખો દે જેમાં આત્માને તણે પ્રકારે ઈષ્ટ થાય
 છે- તેવા દુઃખ ઈયાથી પામે? અર્થાત નજ પામે.

વિગલિતરસમસ્થિ સ્વાદયન ટારિતાસ્યઃ

સ્વક વદન્તજરક્તે મન્યતેશ્વા મૃત્વિત્વં

સ્વનનુજનિત સ્વેદાજ્ઞાયમાનં જનાનાં

તદુપમમિહ સૌખ્યં કામિનાં કામિનીભ્યઃ ॥૧૩॥

જેવી રીતે કૃતશે રસ વિનાના હાડકાને આવતાં,
 પોતાના મોઢામાંથી નીકળતા લોહીથી મુખ પામે છે, તેવી
 રીતનુ ઠામી પુરૂષોને ઠામિનીઓથી મુખ મળે છે, કે જે
 મુખ પોતાના શરીરના શ્રમથીજ ઉત્પન્ન થાય છે.

કિમિદં પરમ શૌભ્યં નિ સ્પૃહ્યં યદેતન્
 કિમપિ પરમદુઃખં મસ્પૃહ્યં યદેતન્

इति मनमि विषाय त्यक्तसंगा सदाये

विदधति निनर्षમ ते नरा. पुण्यवंता ॥૧૪॥

આ સુસારમાં નિઃસ્પૃહતા ફપી યુગ સિવાય બીજી
 એક યુગ મું દોષ શકે, અને સસ્પૃહતા એટલે વિવશ્લેષ
 સિવાય બીજી એક દુષ્ટ મું દોષ શકે તેનો મનથી
 મક્કમ વિચાર કરી હંમેશાં જે જન શોધશોધને ત્યાજ
 કરી, ખમનિ સ્વીકાર કરે છે તે પુણ્યશાળી જને છે

उपधि वसति पिद्वान दृढते नो विस्तरां

एतन् वचन मनोमि सर्वपापे मुनीन्द्रा

व्रत समिति समेता ध्वस्तमोह मपथा

ददतु मम विमुक्ति ते इत क्रोध योषાઃ ॥૧૫॥

જે મુનીઓ મન વચન કાયાથી પોતાના જ્ઞાન સંજમ
 વીચેરેના વીરેધીવ ઉપકરણને ગ્રહણ કરવા નથી, ને જે
 મુનીઓ વ્રતરૂપી સમિતિવાળા, અને એક પ્રપચ ફપી
 જાળથી વીચુટા પડેલા, ને ક્રોધને છુટવાવાળા છે, તેઓ
 મને મુક્તિ આપે.

जनपति परमृति शीघर्न नात्रदुर्ग

ददति विषय पांछा वचन वपु वर्गा

इति रिपुपु विमृशाम्नन्ते सौम्य पुदि

जगति पिगिति वष्टं मोहनीय मनाना ॥૧૬॥

શ્રી બીજપર નિરસ્કાર કરાવે છે, ધન નાશ થવાથી દુઃખ થાય છે, અને જંધુ પુત્રપુત્રાદિક વીગેરે વર્ગોથી વિપ-
યરૂપી વાંછનાનું જંધન થાય છે, તેવા મનુષ્યો સાથે સુખ-
જનો મંત્રીભાવ ણાય છે, માટે જગતમાં એવી મોહજાળને
ધીસાર હો.

મદ્ મદન કપાયારાનયો નોપગાતા

ન ચ વિપય વિમુક્તિ જન્મદુઃસાત્ર ધીતિ

ન તનુ મુખ વિરાગો વિચને ચસ્ય જંતો-

ર્થવતિ જગતિ દીક્ષા તસ્ય મુક્ત્ય ન મુક્ત્ય ॥૧૭॥

જે મનુષ્યોમાં કામ ક્રોધ મોહ વીગેરે શાંત થયા નથી,
જેનામાં વિપયના ભોગથી વિમુક્તિ થઈ નથી, અને જેનામાં
જન્મના દુઃખની બીજ નથી, અથવા જેનામાં ચારીરીક
સુખની વાંચ્છા નષ્ટ થઈ નથી, તેવા મનુષ્યોની દીક્ષા મુક્તિ
આપનારી થતી નથી, પરંતુ સંસારમાં અથડાવનારી બને છે.

શ્રુતમતિ વલ્લભીર્ય પ્રેમરૂપાયુ રંગ

સ્વજન તનય કાંતા માતૃપિત્રાદિ સર્વ

તિ તડગતજલંવાનસ્થિરં વીક્ષતેડગી

તદપિ વત વિમૃદ્ધો નાન્મકૃત્યં કરોતિ ॥૧૮॥

આ સંસારમાં શાસ્ત્રજ્ઞાન, બુદ્ધિ, ખત્ર, વીર્ય, પ્રેમ,
રૂપ, આયુ, રંગ પોતાના ભાગલાંકુ શ્રી, વ્રાત પીતા આદિ
સર્વ પાણીના પરપોટા જેવા વિનાશક છે. તે છતાં પણ
મૂઠ બનેલો મનુષ્ય પોતાનું આત્મિક કાર્ય કરતો નથી.

ત્યજત યુવતિ સૌંદર્યં ત્તાંતિ મૌલ્ય યથા
 તિરમત મયમાર્ગાત્ શુક્તિ માર્ગે રમધ્વ
 નહિત વિષયસર્ગ જ્ઞાનસર્ગ કુરુધ્વ-
 મમિતગતિનિવાસ યેન નિન્ય ભમધ્વ ॥૧૯॥

હે મિત્રો ! શ્રીના સંલોચના મુખને ત્યાગ કરો અને
 શાન્તિના મુખને પારણ કરો ભવકૃપી માર્ગમાંથી ખાજા
 કરો અને શિષ્યમાત્ર તરફ વલો વિષય સમને દુર કરો
 ને જ્ઞાનના સમને અનુમરો હે જેનાવટે (અમિતમતિ)
 નિર્બોધની શાન્તિ હમેશા મેળવી શકાય.

શુતિ સદનનિષ્ઠ જ્ઞાન સમર્ગ દિપાસુ
 વિમિરદમ્ભન દસા સર્વદાર્પ્યતરીક્ષા
 મક્ષતિતનયમાર્ગા યસ્ય પ્રસોઽપ્ત સતિ
 સ્વહૃતિ યદિ સ માર્ગે તપ દેવાપરાય ॥૨૦॥

જે મનુષ્યોની પાસે શુતિ સ્વભાવિક વિશેષ જ્ઞાન અને
 સત્સમતિવાળા, અજ્ઞાનકૃપી અધિકારનો નાશ કરવાવાળા,
 અને હમેશાં પ્રજ્વલિત રહેવાવાળા, અને ન્યાયના માર્ગમાં
 જનારા દીપકો હોય, છતાં પણ તે મનુષ્યો પોતાના માર્ગ-
 માથી રખસિત થાય, તો તે જાત્રુઓ અપરાધ હોયો બેઠા.

જિનપતિપદ યત્કિ મૌલના જન તસ્ય
 વિષયસુખ વિગતિ મિષતા મત્સર્ગે
 શુતિનમ યમ યત્કિ મૌલના યસ્ય વૌપે
 મમ મયુ ચ વૌધિર્વાવિદાન્નોમિ શુર્કિય ॥૨૧॥

જીનેશ્વર ઉપર ભક્તિ, અને જૈનતત્ત્વમાં ભાવના, વિપ-
યચુખમાં વિરક્તિ, અને સત્ત્વ શુદ્ધોપર મિત્રતા, અને શ્રુતિ
સમતાવાળી શક્તિ અને દોષ તરફ મૌનતા વાળો બોધ
હું ત્યાં સુધી મોક્ષ પામું ત્યાં સુધી મને હોજો.

પ્રકરણ ૨ જી.

દોષ નિરાકરણ.

કોપોસ્તિ यस્ય મનુજસ્ય નિમિત્ત મુક્તો
નો તસ્ય કોઽપિ કુસ્તે ગુણિ નોપિ ભક્તિ
આશીર્વિર્પ ભજતિ કો નનુ દંદ શૂકં
નાનોગ્ર રોગ ગ્રમિના મણિનાપિ યુક્તમ્ ॥૨૨॥

જે મનુષ્યોને નિષ્કારણ ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, તે
શુણવાન હોય તોપણ દોષપણ તેની ભક્તિ ઠરતું નથી..
નાના પ્રકારના ભયંકર રોગને શમાવનારા મશ્ચિથી ચુકત
છતાં પણ એવા અતિ ઝેરી સ્પર્શની દોષ ભક્તિ ઠરે છે ?

પુણ્યં ચિતં વ્રત નપો નિયમોપવાસૈઃ
ક્રોધઃક્ષણેન દહતીંધનં વદ્યુતાશઃ
મત્વેતિ તસ્ય વશયેતિ ન યો મહાત્મા
તસ્યાભિવૃદ્ધિ મુપયાતિ નરસ્યપુણ્યમ્ ॥૨૩॥

મત, તપ, નિયમ, અને ઉપવાસ, વિગેરેથી સંચિત
કરેલું પુણ્ય, જાનિ જેમ ઈષ્ટજીને જાણી ભક્ત કરી નાંખે
છે તેમ, ક્રોધ તેને જોઈ ધણમાં જાણી ભક્ત કરી નાંખે
છે જેમ માનીને જે મહા પુણ્ય તેને વશ થતો નથી તેના
પુણ્યની વૃદ્ધિ થતી નાથ છે

દોષ ચ ત નૃપ્તયોરિષ્ણોઽપિ મુઘાઃ

કુર્વતિ કેમરિ કરીંદ્ર મહોરગાથા

ધર્મ નિહત્ય મવશાનનશાવ ચન્દ્રિ

યં દોષમત્ર વિદધાતિ નરસ્ય રોષઃ ॥૧૪॥

ભવકૃપી જાટવીને જાણનાર્યાં ઘણાનજ સમાન, જેવા
ધર્મના નાશ કરીને, ક્રોધ જે દોષ મનુષ્યમાં પેદા કરે છે
તેનો દોષ, શબ્દ, કુષિત શત્રુઓ, કેસરીસિંહ, ગરુડ, અને
મોટા દુષ્ટિમયો પણ પેદા કરતા નથી.

યઃ કામ્યેન વિનનોતિ કર્ષ મનુષ્યઃ

કોર્ષ પ્રગાતિ દ્યવન તદમાવનોઽસ્થ

યન્નત્ર કુપ્યતિ વિનાપિ નિમિત્તમંગી

નો તસ્યકોઽપિ ગ્રમનં વિવશાતુમોદ ॥૧૫॥

જે મનુષ્ય કારણવશાત્ ક્રોધિત થાય છે તેનો ક્રોધ
તે કારણને જાણ્ય મનાયો સમી જાય છે પણ જે મનુષ્ય
ક્રોધમ્ કારણ વિના ક્રોધાવમાન થાય છે, તેને શાન્ત
કરવાને ક્રોધમ્ સમજ નથી.

ધર્મે ધુનાતિ વિધુનોતિ મતિક્ષણેન

રાગં કરોતિ શિથિલી કુન્ને ગરીરમ્

ધર્મે દિનમ્નિ વચનં વિદધાત્ય વાચ્યમ્

કોપો ગ્રહો રતિપતિ મંદિરામદશ્ચ ॥૨૬॥

યદ્ય, કામદેવ અને મદિરાથી ઉત્પન્ન થયેલા મદની માફક કોપ, ધર્મને શિથિલ કરે છે. લાલુ માત્રમાં મતિને દેશી નાંખે છે. લાલ્યાશ પેદા કરે છે. ગાત્રો શિથિલ કરે છે. ધર્મને હાળી નાંખે છે. અને ન બોલવા લાયક વચનો બોલાવે છે.

રાગં દગોર્વપુષિ કંપ મનેક રૂપમ્

ચિત્તે ધિવંક રદ્ધિતાનિ ચ ચિંતિતાનિ

પુંસામ માર્ગ ગમનં સમદુઃખ જાતમ્

કોપઃ કરોતિ સદસા મદિરા મદશ્ચ ॥૨૭॥

મદિરાપાનથી ઉત્પન્ન થયેલ મદ, જેમ ગ્રહમાં લાલાશ, શરીરમાં ધુન્નરી, ચિત્તની વિદ્યવલતા, વિવેકહિન શબ્દો, વીગેરે માણસમાં પેદા કરે છે. તેમજ ક્રોધપણ આ સર્વ દોષોને ઉત્પન્ન કરે છે. માટે ક્રોધપણ મદિરાના મદ જેવો જાણવો.

મૈત્રી યગો વ્રત તપો નિયમાનુ કંપા

મૌભાગ્ય ભાગ્ય પઠર્નેદ્રિય નિર્જયાદ્યાઃ

નશ્યંતિ કોપ પુરુષૈરિહતાઃ સમસ્તાસ્

તીત્રાગ્નિતપ્તરસવત્ ક્ષણતો નરસ્ય ॥૨૮॥

લીમ અગ્નિમાં તમ અગ્નિના ચાશની જેમ ઠેપડપી
શત્રુથી હણાગેલા મનુષ્યમાંથી મથ, મત, તપ, નિષમ,
અતુક પા, સોજાઅ, જાવ્ય, પઠન શક્તિ, હૃદયનો અમ
આદિ એક ક્ષણ માત્રમાં નાશ પામે છે

માસોપવાસ નિરતોઽસ્તુ તનોતુ મત્ય
સ્થાન કરોતુ વિન્ધાતુ શરિર્નિવામય
બ્રહ્મવ્રત પરતુ મૈત્સ્યરતોમ્તુ નિત્ય
રોષ કરોતિ યદિ સર્વમનર્યર્કં તત્ ॥૨૯॥

એક માસના ઉપવાસ કરવામાં તત્પર હો, સત્યબ્રોહ્મો,
ધ્યાનપથે, બહાર નિવાસ શયો, બ્રહ્મમત ધારણ કરો,
અને બિંદામાં હમેશા રૂણ શયો, પરંતુ એ તે શય કરે
તો શબ નિષ્કૃષ્ટ બાળુપા

આરમાનમન્યમયદિતિ જદાતિ ચર્વ
પાપ સમાચરતિ યુક્તમયા કરોતિ
પૂજ્ય ન પૂજયતિ શક્તિ વિનિય શાશવત
કિં કિં કરોતિ ન નરઃ સ્વભુ કોપયુક્ત ॥૩૦॥

પોતાના આત્માને હણે છે, ધર્મ ત્યજે છે, પાપ
અહરે છે, કરવા થોડાને દેહી રે છે, પૂજ્યની પૂજા કરતો
નથી, અને નિહવા લાચક વાનો બોલે છે ખરખર કેાપીત
માણસ શું શું નથી કરતો ?

દોષેષુ સત્સુ યદિ કોઽપિ વદાતિ શ્વાપ
સર્વં શ્રવીત્સ્યમિતિ પ્રવિષિમ્ય સયમ

દોષેષ્ય મન્મુ ચદિ કોડપિદદાનિ શાપં

મિથ્યા વ્રતીન્યમિતિ પ્રવિચિન્ય મમમ્ ॥૩૧॥

દોષ હોય અને જો દોષ શ્રાપ આપે, અને હવંચન બોલે, તો તે માણસ અન્ય બોલે છે એમ વિચારી સહન કરવું. અને જો દોષ ન હોય છતાં જો દોષ શ્રાપ આપે, તો તે મિથ્યા બોલે છે એમ લાગીને સહન કરવું.

કોપેન કોડપિ ચદિ નાડયનેડયદંતિ

પૂર્વ મયામ્ય કૃતમેનદનર્ય વુદ્ધયા

દોષો મર્મવ પુનરમ્ય ન કોડપિ દોષો

ધ્યાત્વેતિ નત્ર મનસા મદનીયમમ્ય ॥૩૨॥

દોષને વશ થઈ જો દોષ બાર બારે અથવા ઘાત કરે તો (વિચારવું) જે પૂર્વજન્મમાં મેં પણ તેને તે પ્રમાણે અનર્થ બુદ્ધિથી કીધું હશે તેથી તેનાં મારણ દોષ છે. તોતો દોષ પણ દોષ નથી એમ સમજી ન્યાં મનથી સહન કરવું.

વ્યાધ્યાદિ દોષ પરિપૂર્ણ મનિષ્ટ મદ્દં

પૃતીદમદ્દમપનીય ત્રિવિધ્યં વમમ્

શુદ્ધં દદાનિ નતવાથ મનસ્પર્સોત્થયં

લાભો મમાયમિતિચાન કૃતોત્રિપદ્યમ ॥૩૩॥

જો દોષ મનુષ્ય આપણો વધ કરી પ્રાણ રહિત કરતો હોય તો આવા સમયે વિચારવું જે આ શરીર વ્યાધિ વિગેરે દોષોથી ભરેલું અનીષ્ટતા સંગવાતુ અને હર્ષાન્ધમય

ઉ તે આ શરીરનો વિયોગ કરાવી શરિધર્મની વૃદ્ધિ કરી
 પવિત્ર તથા બાધા દુઃખરહિત જોવા અપાર સુખને અર્પણ
 કરે છે તે માત્ર કરનાર એક અપૂર્વ અને શાશ્વત અર્પણ
 કરે છે જેમ માની સદન કરજું

धर्मं स्थिरस्य यदि कौञ्चि करोति फलं

पाप चिनोति गत शुद्धिरस्य वराक

एवं विचित्य परिफल्यकृत स्वसुख

ज्ञानान् ક્ષિત્તેન ધરતિ સમિતમ્યમય ॥૩૪॥

ધર્મમાં સ્થિરતા કર્યા પછી એ કોઈ કંઈ આપે તે,
 તે જિજ્ઞાસે શુદ્ધિ રહિત સુખ માણસ પાપનો પુણે એકઠો
 કરે છે, અને તેને પરજોઈમાં તેનું કૃત્ય સોગવવાનું નિર્માણ
 ચલે છે જેમ વિચારી, જ્ઞાનની (અન્વેષણ) ગવેષણાના
 અભિલાષી હોવે તેને સમા કરવી.

स्रष्टाऽस्म्यनेन न ह्यहोस्मि नरण रोषान्

ना मारितोऽस्मि मरणेऽपि न धर्मेनाग्र

કૌપસ્તુ ધર્મમપહ્નિ ચિનોતિ પાપમ

મંચિન્ત્ય ચારુમતિ નેતિ તિતિસજીવમ્ ॥૩૫॥

આ માણસે ક્રોધમાં અને દુર્વચન કર્યાં, કાષ્ટ ક્રીડા,
 પણ મારે માત્ર નથી ક્રીડા, અને મારો અને મારો છતાં
 પણ મારે ધર્મ નાશ કર્યા નથી, અને કોષ તે ધર્મને
 હન્યે છે, તથા પાપના પુણે એકઠો કરે છે, જેમ વિચારી
 ઉત્તમ શુદ્ધિવાળા પુરૂષે તે દુષ્ટ-ચનાદિને સમ્યક્ષીતે સદન
 કર્યાં એવીએ.

દુઃસ્વાર્જિતં સ્વલ્ગતં વચ્ચમીકૃતં ચ

ધાન્યં યથા દહતિ વહ્નિ કણઃપ્રચિદ્રઃ

નાનાવિચ વ્રતદયા નિયેમોપવામ્-

રોપોર્જિતં ભવમૃતાં પુરુ પુણ્યગણિય ॥૩૬॥

મહા દષ્ટે પેદા કરેલ, બળાનાં રહેલા ધાન્યના
ઢગલામાં, અગ્નિનો એક તાનુઓ પાતુ તે પ્રવેશ કરે તે
તેને બાળીને બસ્મિમૂલ કરે છે તેવીજ રીતે અનેક પ્રકારનાં
વ્રત, દયા, નિયમ, ઉપવાસ વિગેરેથી મનુષ્યોએ નિયત કરેલ
પુણ્યના સમુદાયે, ક્રોધરૂપી અગ્નિ બાળીને બસ્મ કરે છે.

ક્રોધેન ચ પરમમીપ્સતિ દન્તુ મત્તો

નાશં ચ એવ લભતે ગર્ભો ધ્યનન્નમ

મેઘં ત્વિલક્ષિપુ રિવાન્ય જનોન કિંચિ-

ન્નક્રુનોતિ કર્તુમિતિ ક્રોધવતા ન ભાવ્યમ્ ॥૩૭॥

ગર્ભના કરતા, એવા મેઘને નહીં સહન કરનાર
અઠાપદ નાગે જાનવર મેઘને નાશ કરવા દોડી જતા,
પોતાનોજ નાશ કરે છે, તેમ ક્રોધદારાએ જે અજાની
માણુસ અન્યનો પરાભવ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે, તે
અન્યનું નુકસાન ન કરતા પોતાનોજ નાશ કરે છે, આમ
વિચારી ક્રોધી દદાપિ ન થવું.

ક્રોધઃ કરોતિ પિતૃમાતૃ મુદ્દજ્જનાનામ્

અપ્ય પ્રિયત્વ મુપકારિ જનાપકારં

દેહ લયં પ્રકૃત કાર્ય વિનાશનં ચ

મત્વંતિ ક્રોધ વશિનો ન ભવંતિ ભવ્યાઃ ॥૩૮॥

ક્રોધ પિતા માતા મિત્રજન આથે અત્રેમ જાવ પેદા કરે છે, ઉપકારીપર અપકાર કરાવે છે, શરીરનો અને પ્રસ્તુત કાર્યનો નાશ કરે ॥ આ પ્રમાણે વિચારી લભ્ય હોવાએ ક્રોધને નશ ન થવું

તીર્થામિલેક અપ દોમ દયોપવાસા

ર્યાન યનાધ્યયન સયમ દાન પૂજા

નેરવક્ત્ર્યં અગતિ દેહવર્નાં વર્દનં

યાદ્દમો નિત્તિલ્લ કાસદિનો દદાતિ ॥૧૦॥

જે કુળ ત્રણે કાળમાં દિવકારી એવી અજડકમાં મનુષ્યોને આપે છે, તે કુળ આ જગતમાં તીર્થવાત્રા અભિરેક જપ, હોમ, હવા, ઉપવાસ, ધ્યાન, યત, અધ્યયન, સ્વયમ, દાન, અને પૂજા આદિ કાર્યો આપી શકતાં નથી એટલે કાળમાં વિનાશ તે જ્યાં નિષ્કૃત એવાં કર્યાં છે

શ્રૂર્મંગ મગુર મુન્નો વિક્રમલ રુપો

રક્તે જાળો ઉચ્ચનપીદિત દંતવાસાઃ

ગ્રાસ ગતોતિ મનુમો જનનિષવણ

ક્રોધેન વંપિતમનુર્જુનિ રાસસો વા ॥૧૦॥

જુ (લમર) લમથી વિચિત્ર થયું છે મુખ જેવું, વિકસાળ રૂપ, શાલી આંખ, હાંતથી પીડિત થતા હ એપ્પેર જેવા, અતિ ત્રાસ પામેલો, અને મનુષ્યોથી નિહિત એવો તેજસ્વરૂપ ધારણ કીધેલો છે જેને, એવા ક્રોધથી કપતા શરીર વાલો મનુષ્ય રાક્ષસ જેવો લાગે છે

કોપીહ લોહમિતિ તપ્ત મુપાદ્ધાનો
 દંદાત્ને નિજરૂરે પરદાહમિન્દુઃ
 યદ્યત્તથા પ્રકુપિતઃ પરમાજિયાંસુ
 દુઃખં મ્વયં વ્રજતિ વૈરિયવે વિરુલ્પઃ ॥૪૧॥

જેમ કેદાર માણસ અન્યને બાળવાની ઇચ્છાથી તપા-
 વેલ લોહાને ઉકાવે છે, અને તેથી પ્રથમ પોતેજ બળે છે,
 તેમ અન્યને મારવાની ઇચ્છા રાખનાર કોપી મનુષ્ય,
 શત્રુને મારવા જતાં પ્રથમ પોતેજ દુઃખી થાય છે.

વૈરં વિવૈર્યયતિ મરવ્યમપા કરોતિ
 રૂપં વિરુપયતિ મિથ્યમતિ નનોતિ
 દૌર્ભાગ્યમાનયતિ જ્ઞાતયતે ચ કીર્તિ
 રોપોઽવ રોપ મદજ્ઞો ન હિ ગચ્છતિ ॥૪૨॥

ક્રોધ વૈરને વધારે છે મૈત્રતાનો નાશ કરે છે રૂપને
 ઠઠરૂપ બનાવે છે. મતિ નિંદવા લાયક બને છે. દૌર્ભાગ્યને
 લાવે છે. કીર્તિને ઘટાડે છે માટે આ વિશ્વમાં ક્રોધ જેવો
 ખીલો કેદાર શત્રુ નથી.

અભિમાન વશ થએલ મનુષ્ય હેંચ અવતાર નીચ
મનુષ્યને જોઈ સરખા ગતે છે. ધર્મનો નાશ, પાપનો
અંચય ફોર્લાવ્યની પ્રાપ્તિ, કાર્યનો વિનાશ, તેમ અભિમાનથી
કયા કયા દોષ નથી આવતા ?

માને જુને યદિ ભવેદિદ્ કોપિ ત્થામો
યદર્થજ્ઞાનિરય કાચન માર્દવે સ્યાત્
દ્રુયાચ્ચ કોપિયદિ માનજ્ઞનં વિશિષ્ટં
માનો ભવેદ્ભવ ભૂતાં સફલ સ્તદાનો ॥૪૬॥

અભિમાન કરવાથી દેહાચ દોષપણુ લાલ થાય, અગર
દોષ વળતે નમ્રતા યનાવવાથી નુકસાન થાય, અગર
માનવાળાના દોષપણુ માણુસ વળાણુ કદે તો અભિમાન
કરવો સફળ ગણાય ? (પરંતુ તેમ જાને નહિં માટે અભિ-
માન કરવો નહિ.)

માની વિનીતિમણ્ડલ્ય વિનીતિરંગી
સર્વ નિરંતિ ગુણમસ્તગુણાનુરાગઃ
મર્વાપદાં જગતિ ધામ વિરાગતઃ
સ્યાદિત્યાકલ્પ્ય મૃધિયો ન ઘરંતિ માનં ॥૪૭॥

માની મનુષ્ય વિનયનો નાશ કરે છે, અને અન્યા-
યના માર્ગે લય છે, તેનામાંથી સર્વગુણનો નાશ થાય છે,
તેમજ ગુણ ઉપરનો રાગ પણ નષ્ટ થાય છે અને દુનિ-
યાપરની સર્વ આપત્તિઓનો ભોગ જાને છે, માટે તેવો
વિચાર કરી સારી બુદ્ધિવાળાઓ માનને ધરતા નથી.

હીનોય મન્ય મનનો પહિનામિમાના

જાનોદ મુષમ ગુણન્વદ્ધારકત્વાદ્

અન્ય નિહીનમવત્તોકય તોપિર્ણસો

માનો નિનચ્ચતિ સદેતિ વિશર્કમામ ॥૪૮॥

બીજા જ મમા કહેલા અભિમાનથી દીન થયેલો છે,
જને એ અભિમાન ન કરું હોય તો ઉત્તમ કુળમાં જન્મ
પાવ તો તેવા બીજા માણસને દીનસ્થિતિમાં જોવાથી આશ
વિશ્વાશભર્યો મનુષ્ય માન કરતો નથી

મર્વેષ માદપિદ્ ધાંચય વિગ્રવર્ગાઃ

મર્વે મવતિ વિમુક્તા વિહિતેન પુમ્

મન્યોપિ તમ્ય તનુને ન જનોનુરાગ

મર્જાનિ માનમપ હસપર્ણં મુદ્ધુદિઃ ॥૪૯॥

મર્વથી આવા, પિતા, બાપજા ભિન્ન વીત્રેદે સર્વે
કુટુંબીજન વીમુખ જને છે અને બીજા મનુષ્ય પજુ શન
કરેલા નથી તો અશુદ્ધિચાળ્ય મનુષ્યે કદી માન કરવો નહિ,

આયાસક્રોધ મયદ્રુક્ત મુપૈતિ મત્સ્યો

માનેન સર્વજન નિદિત ચપરૂપઃ

વિષા દયા દમ યમાદિ છૂર્ણાય દતિ

ક્રામ્યેતિ ગર્ભં વગ્ધમેતિ ન શુદ્ધમુદિઃ ॥૫૦॥

માનના લીધે મનુષ્ય માનસિક પીડા, ક્રોધ, ભય
આદિ કુળને પ્રાપ્ત કરે છે, અને સર્વ જનના નિદિત
રૂપને ધારણ કરે છે, અને વિષા, દયા, દમ, યમ વગેરે

આદિ શુભોનો નાશ કરે છે એમ જાણીને, શુદ્ધ શુદ્ધિવા-
ળાઓ ગર્વના વશ થતા નથી.

સ્તવ્યો વિનાશમુપયાનિ નતોઽતિ વૃદ્ધિ
મર્ત્યો નદીતટગતો ધરણી રુદ્ધો વા
ગર્વસ્ય દોષમિતિ ચૈતસિ સંનિધાય
નાદં કરોતિ ગુણદોષ વિચારદક્ષઃ ॥૫૧॥

નદીના તટ ઉપરનું આડ જે ગીધું હોય છે તેનો
નાશ થાય છે, અને નમ્ર થયેલ આડ વૃદ્ધિને પામે છે,
તેથી ગર્વને મનમાં દોષ ધારીને, શુદ્ધ દોષ વીગેરેની
પરીક્ષાવાળા, શુદ્ધ પુરૂષ આકાર કરતા નથી.

દીનતાવેશ્ય કુરુને હૃદયેઽભિમાનં
મૃગ્યઃ સ્વતોઽધિક ગુણાન્ન લોક્યમર્ત્યાન્
પ્રાજ્ઞઃ પરિત્યજતિ ગર્વમતીવ લોકે
સિદ્ધાન્ત શુદ્ધ વિષ્ણુ મુનયો વદન્તિ ॥૫૨॥

જે સુખ મનુષ્ય હોય છે તે પોતાથી હીન મનુષ્યને
લેઇને અભિમાન કરે છે, અને પોતાની જાતને અધીક
શુભવાળો ગણે છે પરંતુ જે મનુષ્ય શુદ્ધિશાળી હોય છે,
તે અધિક શુભવાળાને દેખીને માનને ત્યજે છે, અર્થાત્
પોતે નમ્ર બને છે.

જિવ્હા સહસ્રકલિનોઽપિ મમાસહસ્રેઃ
યસ્યાં ન દુઃસ્વમુપવર્ણયિતું સમર્થઃ
સર્વજ્ઞ દેવ મપહાય પરો મનુષ્યસ્તાં
શ્વશ્રમૂમિ મુપયાતિ નરોઽભિમાનો ॥૫૩॥

સર્વેશ દેવ શિવાય મનુષ્યો હબ્બશે વરસોમા હબ્બશે
 હજારો રોના કુળનું વર્ણન કરી શકતો નથી, તેથી નરક
 જૂનીમાં જાણિયાની હવ બાક છે

યા છેદમેદ્દમનાંકનદાહદોહ

શાના તપાસ જમ રોષ વષાદિ દોષા
 માપાસ્યેન મનુજો જન નિંદનીયાં

તિર્યંગતિ વ્રજતિ તામતિ દુશ્મપૂર્ણા ॥૫૪॥

એ મનુષ્ય કયલ કરે છે તે, હોડોએ નિંદણી જાતી
 હજારાથી વધુ જાતીમાં જન્મ પામે છે, અને ત્યાં આજગ
 ઉદન, બેદન, માર, મૂળ, તરસ, જરમ અને કલક વીજે-
 રના દોષોનો સોજ બને છે

યત્ર પ્રિયામિષ વિયોગ સમાગમાન્ય

મેપ્યત્ત્વ ધાન્યધન વાંપરહીનતાયૈઃ

દુઃસ્તં પ્રયાતિ વિવિધં મનમાપ્યસર્વં

તં મર્સ્ય વાસમધિતિષ્ઠતિ માપ્યાંગી ॥૫૫॥

જયવા માયાજારી પુરુષ મનુષ્ય જાતિમાં ઉત્પન્ન
 થાય તે પશુ, સજબીજોનો વીધોજ, જાનિહોનો સધોજ,
 આકરી, બન જાન્યની જરીજાહ, જયવા જમુજોનો જભાવ,
 અને શારીરીક તથા જાનચીક કુળનો સોજ બને છે

યમાભોક્ત્ય દિષિ દીનપના ત્રિધૃતિમન્યા

મરમ્બધિક કાંતિ મુત્વાદિ કેશુ

પ્રાપ્યાભિયોગ પદ્મીં સમનેડતિદુઃસર્વં

તત્રેતિ કંથનપરઃ પુરુષો નિરાસં ॥૫૬॥

અથવા દદાચિત દેવગતિમાં કપટી પુરૂષ ઉત્પન્ન થાય તો ત્યાં પણ પોતાથી બીજા દેવોને કાંતિમાં, સુખમાં, બળમાં અદીઆતા દોષ, હાથી ઘોડા વીગેરે બનવાવાળા અભિયોગ બાતિના દેવો થઈ નિરંતર દુખી થાય છે.

યા માતૃ ભ્રાતૃ પિતૃ વાંચવ મિત્ર પુત્ર

વહ્નાગનાભરણ મંડન સૌરવ્ય દીનાઃ

દીનાનના મન્દિન નિદિત વેપરુપા

નારીયુ તામુ ભવમેતિ નરો નિકૃત્યા ॥૨૭॥

જે મનુષ્ય કપટી હોય છે તેઓ મહા નિંદાવાલી સ્ત્રી બાતિમાં જન્મ લે છે, અને ઘણાં કષ્ટ ભોગવે છે, જેવાં કે દોષ સ્ત્રી તો માતા ન હોવાથી દુખ પામે છે. દોષ સાધ ન હોવાથી, દોષ પીતા ન હોવાથી, દોષ બાધવ ન હોવાથી, દોષ સખી ન હોવાથી અને દોષ પુત્ર ન હોવાથી તેમજ દોષ વસ્ત્ર, ભોજન વીગેરે ન હોવાથી દોષ ઘરેણાં ન હોવાથી તો દોષ સૌંદર્ય ન હોવાથી દુખ પામે છે.

શીલંવ્રતો ચમ તપઃ શમ સંયુતોપિ

નાત્રાઙ્ગુતે નિકૃતિ શલ્યવરો મનુષ્યઃ

આત્યંતિકૌં શ્રિયમવાય મુલ્લ સ્વરુપામ્

શલ્યાન્વિનો વિવિધ ધાન્ય ઘનેશ્વરો વા ॥૨૮॥

જેવી રીતે ધન ધાન્ય આદિ સમૃદ્ધિવાળો પુરૂષ ચિંતાના લીધે દોષ પ્રકારનું સુખ પામી શકતો નથી, તેવી રીતે આચાર્ય ચિંતાવાળો પુરૂષ દેટલાં પણ વત,

ઉપવાસ, તપ, સત્ક્રમ આદિ ગુણ કર્મ કરે તો પણ તે
અવિનાશી નિશાળામ મોક્ષ મુખને મેળવી શકતો નથી.

કેદાર્જિર્ન મુલ્લકર્ રમણીયમર્ચ

ધાન્ય કૃષીષમગ્રનસ્ય શિસ્તીષ સર્વ

મસ્મી કરોતિ મહુષાપિ જનમ્ય સત્ય

માયાશિસ્તી મધુર લોપકરઃ સખેન ॥૫૯॥

દુઃખથી પ્રાપ્ત થએલ મુખ બાપનાર મોક્ષ અને
મનહર કૃષીકારના ધાન્યને અગ્નિ જેમ સુર જ્વલન કરે છે
તેમ મનુષ્યમાં રહેલ સત્યાદિ બહુ ગુણો માયાદી અગ્નિ
જેવું પ્રાપ્તમાં નાશ ઉત્પન્ન કરે છે

વિદેપૈરિ કલ્હા મુલ્લપાન મિતિ—

નિર્મલ્સનામિ મવના મુલ્લ વિનાશનાદીન્

લોપાનુપૈતિ નિસ્તિલાન્ મનુજોઽવિમાયી

કુલ્લુષ્ઠેતિ ચારુમતયો ન મર્જન્તિ માર્યા ॥૬૦॥

જેવે વેર કલહ મુખ લાવતી બીજ નિર્મલ્સના આવવા
જવના મુખને। વિનાશ એ પ્રભાલે અવિમાયાની મનુષ્યને
અમરજી દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે આટલે જુલિશાબી અને
સારી છે અતિ જેની જોવા મનુષ્યે માયાને ન જાણી

યા મત્સ્યં મુષગ્નેષુ નિરાકરોતિ

પુષ્ય દિનસ્તિ પરિવર્દ્યતે ચ પાર્ષ

સત્યં નિરસ્યતિ તમોતિ વિનિષયાય

ર્વાં સેવે નિઠ્ઠતિમય જનો ન મશ્યઃ ॥૬૧॥

માયાથી પંડિત પુરુષોમાં રહેલ વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે. પુણ્ય નાશ પામે છે—પાપ વધે છે સત્ય નાશ પામે છે નિંદ્રા ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે માટે ભવ્યજનોએ માયા સેવવી નહિં.

પ્રચ્છાદિતોપિ કપટેન જનેનદોષો

લોકે પ્રકાશમુપયાતિતરાં ક્ષણેન

વર્ષો યથાજલગતં વિદધાતિ પુંસાં

માયા મનાગપિ ન ચેતસિ સંનિથેયા ॥૬૨॥

મનુષ્યના ઢંઠાએલા દોષો દષ્ટ વડે કદી ક્ષણમાત્રમાં લોકમાં પ્રકાશ પામીને પામે છે જેમ જલમાં દબાએલી વિદ્યા પ્રગટ થાય છે તેમ ઉત્તમ મનુષ્યે લેશ માત્ર પણ ચિત્તમાં માયા કરવી નહિં.

પ્રકરણ ૪ થું.

લોભનિરાકરણ.

શીતો રવીર્ભવતિ શીતરુચિઃ પ્રતાપો

સ્તબ્ધં નમો જલનિધિઃ સરિદંતુ તૃપ્તઃ

સ્થાયી મરુચ્ચ દહનોઽદહનોપિ જાતુ

લોભાનલસ્તુ ન કદાચિદ દાહકઃ સ્યાત્ ॥૬૩॥

જે સંસારમાં સૂર્ય ઠંડો થઈ જાય, ચંદ્ર ઉજ્જ્વળ થાય, આઠાશ સ્તબ્ધ થાય, સમુદ્ર નદીઓથી તૃપ્ત થઈ જાય, પવન સ્થિર થાય, અગ્નિ દહન કરવાનું બંધ કરે, તો

મધ્ય લોક રૂપી અગ્નિ કલિયુગ કલન કરવાનું જમ
કરે નહિ

સૂર્યોપન સ્વસનવત્ સજાતોપિ વૃદ્ધિ

સાચેન ઓમવેદનઃ સમુપૈતિ જનૌઃ

વિદ્યાગમ વ્રત તપઃ જ્ઞમ સંપમાદીન્

યસ્મીં કરોતિ યમિનાં સ પુનઃ મહદ્ ॥૬૪॥

તેમ અગ્નિ લોકના નાજવાથી ધણુમાં વૃદ્ધિમાન
થાય છે, તેમ લોક મળતાં મર્મ લોક રૂપી અગ્નિ મનુ
ષ્યમાં વધારે પુદ્ગ થાય છે અને વધારે એવાથી મવાથી,
વિદ્યા, શાસ્ત્ર, જાત, વપ, શમ અને સમમનો નાશ કરે છે

વિષ્ણુસ્યા રચનતિ મૃમિતર્ક સ તૃણો

ધાતુન્ ગિરર્ષમતિ ધાત્વતિ મૃમિપાગ્રે

દેશાંતરાણિ વિવિધાણિ વિગાદને ચ

પુષ્ય વિના ન જ નરો સ્મરે સ રુદ્ધિ ॥૬૫॥

લક્ષ્મીની આશાથી મનુષ્ય પૃથ્વીના વલને જોડે છે,
ચર્ચવની ધાતુએને તૃષ્ણાવત જનીને કુદે છે, અને શબ્દની
આજગ દોડે છે, દેશાંતરમાં જુદેજુદે ઢેઠાએ કરે છે, પરંતુ
પુષ્યનિના મનુષ્ય કાંઈપણ શાંતિ મેળવતો નથી.

વર્ષસ્વ ળીવ જય નદ્ વિમો ચિર ત્વ

મિત્યાદિ વાટુ વપનાનિ વિમાપમાણા

દીનાનનો મશિન નિંદિત વપધારી

સોમાકુલો વિનમુતે સમનસ્ય સેવા ॥૬૬॥

લોભથી આકુળ બનેલો માણસ દીનમુખ બની જે
મુખ મલિનને નિંદિત છે તેવો થઈ ધનવંત પુરૂષોની સેવા
કરે છે અને તેઓને આપ વધો, શુભો, જયવંત થાઓ.
આનંદિત બનો, એવાં આદુ વચ્ચેનો કહે છે.

चक्षुःक्षयं प्रचुररोग शरीरवाया

श्वेतोभिघातगतिभंग ममन्यमानः

संस्कृत्य पत्र निचयं च मर्षी विमर्द्य

तृष्णातुरો लिखति लेखकतामुपेतः ॥૬૭॥

કાળનો સમુદ્ધ એકઠો કરી તેના ઉપર સહીથી લખી
લેખકનું નામ લેવાના લોભથી, લોભના ક્રંદમાં પડેલો
મનુષ્ય બે આંખો ખુલે છે, અનેક રાગનો લોકતા બને
છે, મનની અસ્થિર સ્થિતિ ભોગવે છે, અને આખો દિવસ
એસી રહેવાનું દુખ ભોગવે છે.

विश्वंभरां विविध जंतु गणेन पूर्णा

स्त्री गर्भिणीमिव कृषामपहाय मर्त्यः

नानाविधोपकरणेन हलेन दीनो

लोभार्दितः कृपति पापमलोकमानः ॥૬૮॥

પૃથિવ બુદ્ધી બુદ્ધી જાતના શુભવંતુઓથી ભરેલી છે,
છતાં પણ લોભથી વશ બનેલો મનુષ્ય, પાપની દરકાર
કર્યા સિવાય બુદ્ધી બુદ્ધી જાતના હુળવડે પૃથિવને ખોદે છે,
જેવી રીતે ગલિણી સ્ત્રીના ગર્ભને ખાડવામાં પાપી મનુષ્ય
ખોતાનું કામ કરે છે.

મોગોપમોગમુરવનો વિમુક્તો મમુખ્યો

રાધિદિપે પત્રન ચિંતનમુક્તચિષ્ઠા

શાસ્ત્રાખ્યપીત્ય વિવિધાનિ કરોતિ

હોમાદમ્પાપનં મિથુ ગણસ્ય વિવેકશૂન્ય ॥૬૯॥

હાઈ મનુષ્યોએ હોમ અને કપલોએને દૂર કર્યા છે, અને તેમનું મન ભણવામાંજ ચિત્તાવરત બન્યું છે તેના માણસો પણ જુદી જુદી બાવના યાત્રોનો અભ્યાસ કર્યા છતાં, હોમ વગર બની, વિવેક શૂન્ય થઈ, ઇકગ્રબોને શીખવવાનું કામ કરે છે

વજ્રાણિ સીધ્યતિ તનોતિ વિષિમચિષ્ઠ

મૂળકાષ્ઠ લોહ કનકાદિ વિષિં વિનોતિ

નૃત્યં કરોતિ રમકસ્ય મુર્ખતિ મર્ત્ય

કિં કિં ન સોમશશ્વતિનયા વિપચે ॥૭૦॥

મનુષ્ય હોમને વગર થઈ કપટાં ખીંચે છે, જુદાં જુદાં પ્રિયો ખીંચે છે, માટી, લાકડું, હોમક અને સોનામાંથી જુદી જુદી ચીજો બનાવે છે, નાચ ચીત્રે કરે છે, મેળીનું કામ કરે છે એટલે હોમવગર અનેહો મનુષ્ય શું નથી કરતો ?

હોમકસ્ય મુર્ખમચિષ્ણસ્ય વિવિધનાનિ

કુર્વેન્મરો વિવિષમાન પિષોષ ક્રુપ્યા

સંસાર સાગરમપારમવિષ્ણમાનો

વાળોગ્યમમ મિદધાતિ વિહૃદ્ હોમ ॥૭૧॥

હોમના લીધે સંસાર સાગરની પાર ન બેઠ શક

વાથી, મુગ્ધ લોકોને બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે છેતરવાનાં કામ કરી,
વણીક તરીકેની ખ્યાતિ મેળવે છે.

અધ્યેતિ નૃત્યતિ લુનાતિ મિનોતિ નૌતિ
ક્રીનાતિ હંતિ વપતે ચિનુતે વિમેતિ
મુષ્ણાતિ ગામતિ ધિનોતિ વિમર્તિ મિતે
લોભેન સિવ્યતિ પ્ણાયતિ યાચતે ચ ॥૭૨॥

ખીજાને લીધે મનુષ્ય ભણે છે-નાચે છે, ઠાપે છે,
તોલે છે, વખાણ કરે છે, નાશ કરે છે, ખીજ ઉગાવે છે,
પ્રુલ તોડે છે, ભયથી ખીડે છે, ચોરી કરે છે, ગીત ગાય
છે, કરજ કરે છે, ખીજાને પોપણ કરે છે, ભેદન કરે છે.
સીવવાનું કામ કરે છે, બુગાર ખેલે છે અને લીખ પણ
માગે છે.

કુંતાસિશક્તિભરતોમરતદ્વલાદિ
નાનાવિદ્યાયુથ મયંકરમુગ્ધયોગં
સંગ્રામ મધ્ય મયિતિષ્ઠિતિ લોભ યુક્તઃ
સ્વંઃજીવિતં તૃણસમં વિગણ્ય જીવઃ ॥૭૩॥

ખોલ્લથી ગર્વીત થયેલો મનુષ્ય પોતાના જીવનને
તૃણ સમાન ગણી સંગ્રામ ભૂમીમાં લાય છે, અને ત્યાં
ભાલા, તલવાર, શસ્ત્રો, તોમર, તદ્વત્ત, વિગેરે બુદ્ધ
હથિયારોના પ્રકારથી કરતો પણ નથી.

અત્યંત મીમવન જીવગણેન પૂર્ણ
દુર્ગ વનં ભવમૃતાં મનસાપ્ય ગમ્યં

ધૌરાકુલ વિવ્રતિ સોમસ્તેન મર્થો

નો ધર્મકર્મ નિદ્ધાતિ કદાપિદ્ધાઃ ॥૭૬॥

જુદા જુદા અતિ ભયકર અનવાળા જાજોમાં,
ક્રિસ્ટાઓમાં, વનોમાં, ખડેશમાં, યોશેશી ખાકુલ અનેકાં
વનોમાં દોહને વશ થઈ મનુષ્ય બદલ છે અને પોતાનો
ધર્મ, કર્મ વીજેરે અજ્ઞાન જની મૂલી બદલ છે

જીવાન્નિહંતિ વિવિધં ક્ષિત્ય યરીતિ

સ્તેયં તનોતિ યમતે યનિર્તા પરસ્પ

યુદ્ધાતિ દુઃસ્ત જનનં યનમુદ્ગદોષ

સોમ ગ્રહસ્ય યત્તર્થતિગયા મનુષ્યાઃ ॥૭૭॥

દોહને વશ થવાથી મનુષ્ય અજને મારે છે, જુદાં
જુદાં જુદાવાં ભાલે છે, યોરી કરે છે, જીભની સીએની
સેવા કરે છે, નાના પ્રકારનાં દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાવાળા
ધનનો સ્થાવર કરે છે, અને તેના લીધે પશ્ચિ પ્રકારના
મેટાં દુખો લેજને છે

જયન્ મહાનિલગ્નોત્પ વિવિધ વીધિ

વિસિત્ત નમ્રમક્રાદિનિર્તાંતમીતિ

મંધોધિમધ્યમપયાતિ વિદુદ્ધ વેલં

સોમાકુલો મરણદોષમન્યમાનઃ ॥૭૮॥

પ્રથમ પવનના એસ્તા લીધે ઉજળતા મેટા મેટા
મેલ્લએથી ભરપૂર એવા યમુદ્રમાં જ્યાં અજળ નક, ચક્ર,
મધર-મધ્ધ જાડિ એવો રહેતા હોય છે, તેવા ભયકર

સમુદ્રમા પોતાનો પ્રાણ જોવાની દરદાર ક્યાં સિવાય લોભી
માણસ તેમા પ્રવેશ કરે છે.

નિઃશ્લેષ લોકવનદાહ વિઘ્નૌ સમર્થ
લોભાનલં નિશ્ચિલ તાપકરં જ્વલંતં
જ્ઞાનાંબુવાહ જનિતેન વિવેકિ જીવાઃ
સંતોષ દિવ્યસલિલેન શમં નયંતિ ॥૭૭॥

સમસ્ત સંસારરૂપી વનને અગ્નિદાહ કરનાર તે,
મહાન સંતાપ કરનાર લોભરૂપી અગ્નિ, જ્ઞાન રૂપી મેધથી
ઉત્પન્ન થએલા, સંતોષ રૂપી જલથી શાંત પાડે છે.

દ્રવ્યાણિ પુણ્યરહિતસ્ય ન સંતિ લોભાત્
સંતસ્ય ચેન્નતુ ભવંત્ય ચલાનિ તાનિ
સંતિ સ્થિરાણિ યદિ તસ્ય ન સૌખ્યદાનિ
ધ્યાત્વેતિ શુદ્ધ ધિપણો ન તનોતિ લોભં ॥૭૮॥

લોભ કરવાથી પુણ્યવીના ધન મળતું નથી, અને જે
ધન આવે તો પણ તે સ્થિર રહેતું નથી. અને જે સ્થિર
થાય, તો પણ સુખને આપનાર નીવડતું નથી, તે માટે
બુદ્ધિશાળી પુરૂષો લોભને વશ થતા નથી.

ચક્રેશ કેશવહ્લાયુધભૂતિતોપિ
સંતોષ મુક્ત મનુજસ્ય ન તૃપ્તિરસ્તિ
તૃપ્તિં વિના ન મુખમિત્યવગમ્ય સમ્યગ્
લોભ ગ્રહસ્ય વશિનો ન ભવંતિ ધીરાઃ ॥૭૯॥

અસતોષી પુરુષને અકલ્પી, નાશકણ, અમર બળ-
દેવના જેવા વિશ્વાળ પનથી પણ શાંતિ મળતી નથી,
અને શાંતિ વિના મુખ મળતું નથી, તેવો વિચાર કરી
જુહિમાન પુરુષે લોકના દેહમાં પડતા નથી

દુઃસ્વાનિ યાનિ નરકપ્થનિદુઃસહાનિ

તિર્યક્ષુ યાનિ મનુજેષ્વમરણ યાનિ

સર્વાણિ તાનિ મનુજમ્ય યથાનિ શોભા

દિત્પાકલ્પ્ય વિનિહતિ તમજ ધન્ય ॥૮૦॥

નરકોમાં જે કાષ્ટ દુઃખો હોય, અમર તિર્યક્ષ મનુષ્ય
અને દેવગતીમાં તીવ્ર અને બાત્ કુલો હોય, તો તે સર્વે
મનુષ્યને લોકના ક્ષીપે યથેષાં હોય છે, તેવો વિચાર કરી
જે લોકો લોકનો નાશ કરે છે તેમને ધન્ય છે

સોમં વિષાય વિધિના વદુષાપિ પુન્ન

સંચિન્વત સયમાનિત્પ્રત્યા પ્રયાંતિ

દ્રવ્યામ્યવશ્યમિતિ શેતસિ મનિરૂપ્ય

સોમં ત્યજતિ સુપિયો ધૃતમોહનીયાઃ ॥૮૧॥

લોકને વશ થઈ જુદા જુદા ઉપાયોથી ઉપાલ્પત
કરેલું થન અનિત્ય લોકના ક્ષીપે અવશ્યે કરી નષ્ટ થવાનું
હોય છે અને તેના ક્ષીપે ચિત્તને અમલિત અમલવીને,
મોહના દેહમાંથી જાગરાવાળા સદ્જુહિવાળા પુરુષે લોકનો
ત્યાગ કરે છે

તિર્થંદુ શાય પનપાન્યપુરં સરાર્થાઃ

સંવર્ષિતાઃ પ્રપુરસોમચક્ષેન પુન્ના

કાયોપિ નશ્યન્તિ નિજોયમિતિ પ્રચિંત્ય

લોભારિમુગ્ધમુપદંતિ વિરુદ્ધતત્ત્વં ॥૮૨॥

મહાન લોભને વશ થઈ વધારેલા ધન, ધાન્ય, વીગેરે
દોઈ દારણસર લાભો વળત રહે છતાં પણ આ શરીર
પણ ત્યારે નાશવંત છે એવો વિચાર કરી, બુદ્ધિમાન
પુરૂષ લોભ રૂપી પ્રણય શત્રુનો નાશ કરે છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

ઇન્દ્રિય સંયમ નિરાકરણ.

ઘસન્તતિલક્ષા હંદ.

સ્વેન્છાવિદ્યારમુગ્ધતો નિવસન્નગાનાં

મક્ષદ્વને કિંગલયાનિ મનોદ્વગણિ

આરોહણાકુંઘવિનોદનવંધનાદિ

દંતી ન્વર્ગિન્દ્રિયવગ્નઃ સમુર્પતિ દુઃખં ॥૮૩॥

જે હાથી જંગલોમા સ્વછદ રિતે કરે છે દોમલ-
દોમલ મનોહર અદોરોનુ ભગણ કરે છે પરન્તુ દેહત
એક સ્પર્શ ઇંદ્રીની લોહુપતાથી બંધન, અંકુશ, વિનોદ
માટે આરોહણ આદિ હુળ પ્રાપ્ત કરે છે.

તિષ્ઠજ્જલેઽતિ વિમલે ત્રિપુલં યથેચ્છં

મૌલ્યેન ભીતિરહિતો ગમમાણચિતઃ

શૃદ્ધોરસેષુ રસનેન્દ્રિયનોઽતિક્રં

નિષ્કારણં મગ્નમેતિ પડીક્ષણોત્ર ॥૮૪॥

એવી રીતે આછલી અતિ નિર્ભય જનમા નિર્ભય
રહે છે અને ત્યાં અમળ મનમાનીતિ કીડાઓ કરે છે
છતાં પણ રસના ઉદ્વિગ્ન દેહમાં પડી વિના કારણે અતિ
દુખ પામે છે અને મરણને યરણ પણ થાય છે

નાના તસ્મસવસૌરમનાસિર્ગાંગો

ધ્રાણેદ્રિયેણ મધુપો યમરાત્રપિપ્પ્વ

ગત્તસ્ય શુદ્ધમનિરય ગતો વિચક્તિ

ર્ગપેષુ પદ્મમદનં સમવાપ્ય દીન ॥૮૫॥

જુદા જુદા પ્રકારના કુલોની મુઝ ખીના લીધે જમર
વધારે ને વધારે મુઝ મળવાની આશાથી કમળો પર જઈ
ઢોસે છે અને મુર્ખ અસ્ત દેવાના લીધે કમળો શીડતાં
જાય છે છતાં પણ ત્યાંથી ઉલ્લેા નથી જાને તેના લીધે
ઉત્તરે મરણ પણ પામે છે

સમ્પ્રાપ્તિપુષ્પ કલિકેપમિતીય મત્સા

દીપાર્ષિપં હતમતિ ક્ષત્તમા પતિન્વા

સ્વાત્મકોક્તમનો રમણીયરુપ

મુગ્ધોઞ્જકોક્ત મયેન યયાસ્પમેષિ ॥૮૬॥

મુર્ખ પવનિડ પોતાના અધુદિને વથ મધદીપકને
એક જાલીનું કુલ છે, તેમ ક્ષમણ તેનું રમણિકરૂપ જોવાની
ધંધાને વથ મધ પોતે મરણ પામે છે

દૂર્ગાકુરામનસદ્વદનુ કુરાગ

પ્રીદન્ વનેષુ દરિણીધિરસૌ વિષ્ણવઃ

અત્યંતગેય રવદત્તમના વરાક

શ્રોત્રેન્દ્રિયેણ સમવર્તિ મુલં પ્રયાતિ ॥૮૭॥

હુર્વા ધામના આવાથી પુટ બનેલું હરણુ વિલાસોમાં
હરિણીઓ સાથે જંગલોમાં અત્યંત મનમાની મુખ આપ-
નારી કીડા કરવા છતાં એવ ઇન્દ્રિયે વશ થવાથી પકડાઈ
જાય છે અને છેવટે ચમ ધામમાં પહોચે છે.

एकैक मक्षविषयं भजताममीषां

संपद्यते यदि कृतांतगृहानियित्वं

पंचाक्षगोचररतस्य किमस्मि वाच्य

મક્ષાર્થમિત્યમલયોરચિયમ્ત્યજંતિ ॥૮૮॥

ઉપર જણાવેલી રીતે એક એક ઇન્દ્રિયને વશ થવાથી
પ્રાણી ચમના ઘરનો મેમાન બને છે તો પછી પાચ ઇંદ્રીયો
જેનામાં છે અને જેઓ તેના વશ પડેલા છે તેઓનું શું
ના થાય તેવો વિચાર કરી વિવેકી પુરૂષો દ્વીપણુ ઇન્દ્રિયને
વશ થતા નથી

दंतीद्रुतदलनैकविधौममर्त्या

संत्यत्र रौद्रमृगराज वने प्रवीणाः

आगीविपोरग वशिकरणेपि दक्षाः

પંચાસ નિર્જય પરાસ્તુ ન મંતિ મર્ત્યાઃ ॥૮૯॥

મદાંધ હાથીના દાંત તોડનાર, લયંકર ચિંહનો નાશ
કરનાર, અને અતિ ઝેર વાળા સર્પને પકડનાર, આ
લોકમાં ઘણા મનુષ્યો હોય છે. પરંતુ પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ
કરનાર કોઈપણ મનુષ્ય હોતો નથી.

સંમારસાગરનિરુપણદશચિન્તા

સતો મર્દનિ મધુરા વિપવોપસેશાપ્

માદી ચિપાકસમપે કટુર્કા નિર્નાતપ્

કિંપાક પાક ફલ મુક્તિમિર્વાંગ માગાપ્ ॥૧૦॥

જે લોક સત્યાશની વાસ્તવિક જલસ્થાને બસવાર છે તે પુરુષો ઇદ્રિયોને કિંપાક કલ્યાણ જેવું માને છે જે કલ્યાણને આમાં અને આવામાં મુખરૂપ લાગે છે, પરંતુ અતે પશ્ચ કદ જાણે છે, અને મૃત્યુ પમાડે છે

નાવશરો મવતિ તસ્ય વિદ્મન્દોષો

માની મનોરમણો મનનીયષાક્ય

ગૂર મમસ્તમનત્રામરિનઃ કુચીર્ના

ચાક્ર પૂષ્પિક વિપવેષુ ન સક્તિમેતિ ॥૧૧॥

જ્યાં મુખી મનુષ્ય ઇદ્રિયોના કદમાં પડેલા નથી ત્યાં મુખી વલ્લભાશની, દોષ ગ્રહિત, માની, મુખી, વિચારશીલ, સુશીલ અને અવળા લોકોને પુખ્ત અને કુલીન રહે છે

મર્ત્ય હૃષીકવિપયા ચદમી સ્પર્ગતિ

નાપ્રર્પમેતદિહ કિંચિદનિમ્નતાનઃ

પ્રત્યુ વિપ્રમનિર્ણ ચદમીપુ મૂરો

હુકોપિ મુચતિ મર્તિ મ વિવક શૂન્યા ॥૧૨॥

ઇદ્રિયોના વિપવો આ જીવને છાદી નાશ પામે છે એમાં કંઈ નવાઈ જેતું નથી, કારણકે સત્યાશની દરેક ધીજ અનિત્ય લોક છે, છતાં પણ આશ્ચર્યની વાત તેા એ છે

કે મનુષ્ય એવો મૂઠ્ઠા બની ગયેલો હોય છે, કે વિવેક
વિનાનો બની તે તેને ઘોરતો નથી.

આદિત્ય ચંદ્ર દરિયું કરવાસવાયા:

શક્તા ન જેતુમતિદુઃસ્વકરાણિ યાનિ
તાનોંદ્રિયાણિઃ સ્વલંબંતિ મુદ્ગુર્જયાનિ
યે નિર્જયંતિ શુભને વલ્લિનસ્ત એવ ॥૯૩॥

અતિ દુઃખ ઠરવા વાળી ઇંદ્રિયોને, સૂર્ય, ચંદ્ર,
વિષ્ણુ, શંકર, અથવા કૃષ્ણા સુતી શક્તા નથી, એવી બળ-
વાન ઇંદ્રિયોને જે મનુષ્ય આ સંસારમાં જીતે છે, તેઓ
અરેખર પરાક્રમી પુરુષ હોય છે.

સૌંદર્યં યદત્ર વિજિતદ્રિય શુદ્ધર્ષઃ
પ્રાપ્નોતિ પાપ રહિતં વિગતાંતરાયં
સ્વસ્થં તદાત્મકમનાત્મધિયા વિલભ્યં
કિં તદ્ દુરંત વિષયાનલ તપ્તચિત્તઃ ॥૯૪॥

આ સંસારમાં ઇંદ્રિયોના ગર્વને છોડનાર પુરુષ પાપ
રહિત અને અંતરાય વગરની આત્મિક શાંતિ ભોગવે છે.
કે જે વિષયાન્નિધી સંતપ્ત થયેલો પુરુષ કદી ભોગવી
શકતો નથી.

નાનાવિધ વ્યગ્રન ધૃતીવિપ્રતિવાનં
તત્ત્વં વિવિક્તમવગમ્ય જિનેગિનોક્તં
યઃ સેવતે વિષય સૌંદર્યમસૌ વિમુચ્ય
હસ્તેઽમૃતં પિવતિ રૌદ્રવિષં નિહીનઃ ॥૯૫॥

તે મનુષ્ય સમસ્ત જીવન રૂપી પૂજને ઉપકાર,
બેશ્વર પવનના જેવી, છુનેશ્વર ભગવાનને કહેણ તત્કેને
જ્ઞાન આપનારી જુદી મેઝબા છતાં પણ, જ્યાં ઇદ્રિયોના
વિષય સેવકમાં ફાસાઈ રહે છે, તે મનુષ્ય પોતાના હાથ-
માના અમૃતને ફેંકી દઈ પ્રાણનાશક ઝેરને પીએ છે

દામન્વયેતિ વિનૌતિ ચિરીન સેવાય

ધર્મયુનાતિ વિદ્યાપાતિ વિનિષ્કર્મ

રેફલિનોતિ કુસ્તેઽતિ વિભ્ય વર્ષ

કિંવા હૃષીકરજનમનુતે ન મર્મ્યઃ ॥૧૬॥

ઇદ્રિયોના વશ થયેલો પુરુષ નોકરી કરે છે, ખીચ
કુળવાળાની સેવા કરે છે, આશા ખર્ચે છાટે છે, નિહનિય
કર્મ કરે છે, પાપોના સમ્મલ કરે છે, બુદ્ધાબુદ્ધ ચેર ખાદે
છે, અને બીજા અપાર કર્મો શુ કરેલો નથી ? અર્થાત
જરૂર કરે છે

અગ્નિર્નં મૃપ્યમિ યથાસરિતાં સર્વેઃ

મો વૈવર્તેતિ ત્રિતી વહુપોપનોતે

જીવં મમસ્ત વિપરેરપિ તદ્વદેવ

સંધિસ્ય ચારુ ધિપણ સ્વજતિવિદિયાર્પાન્ ॥૧૭॥

જેવી રીતે દહાણે નદીઓના પાણીથી અનુદ્ધ કદિપણ
કરતો નથી, અને દહાણે લાકડાં નાંખવાથી અગ્નિ કદિ-
પણ સાંત થતો નથી. તેમ ઇદ્રિયોના વિષય ભોગવવાથી
મનુષ્ય કદિપણ સતોષ પામતો નથી, ઘટે જુદિયાગી
પુરુષે ઇદ્રિયોના વિષયોનો સર્વથા ત્યાગ કરે છે

આપાતમાત્રરમણિયમતૃપ્તિહેતુ

કિંપાકપાકફલતુલ્યમથો વિપાકે

નો શાશ્વતં પ્રચુર દોષકરં વિદિત્વા

પર્વેન્દ્રિયાર્થ મુખમર્થ વિદસ્ત્યજંતિ ॥૯૮॥

જેવી રીતે કિંપાક ફળ ફેળવાથી ખાવાનું મન થાય છે પરંતુ તે ખાવાથી મૃત્યુ નીપજે છે, તેવી રીતના પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય સુખો મોટા મોટા દોષ ઉપજાવે છે. તેઓને વિચારશીલ પુરૂષ છોડી દે છે.

વિદ્યા દયા દ્યુતિરનુદ્ધતતા તિતિક્ષા

સત્યં તપો નિયમનં વિનયો વિવેકઃ

સર્વે ભવંતિ વિષયેષુ સ્તસ્ય મોઘા

મત્ત્વેતિ ચારુમતિરોતિ ન તદ્વશિત્વં ॥૯૯॥

જે મનુષ્યો ઇન્દ્રિયોને વશ થઈ રહે છે, તેઓની પાસે વિદ્યા, દયા, તેજ, સહનશીલતા, સત્યતા, તપ, નિયમન અગર વિનય વિવેક રહેતા નથી. તેથી કરીને શુદ્ધિશાળી પુરૂષ તેને વશ પડતા નથી.

લોકાર્ચિતોઽપિ કુલર્જોઽપિ વહુશ્રુતોઽપિ

ધર્મસ્થિતોઽપિ વિરતોઽપિ શમાન્વિતોઽપિ

અક્ષાર્ય પન્નગ વિપા કુલિતો મનુષ્ય

સ્તન્નાસ્તિ કર્મ કુરુતે ન યદ્વત્ત નિદ્યં ॥૧૦૦॥

ઇન્દ્રિય વિષયરૂપી ઝેરથી પીડાયેલો મનુષ્ય પોતે, લોકીક સન્માન, કુલિનતા, પંડિતપાત્ર, ધર્મની આસ્થા

શ્રી ગુણદોષ નિરાકરણ.

ઉદ્ગમ્યમવંચાં પરમમુલ્લસ્યાં કોકિલાલાપજલ્પાં
 પુષ્પસ્રવસૌકુમાર્યા કુમુદશરવર્ધ્ન રૂપતો નિર્જયંતી
 સૌખ્યં સર્વેન્દ્રિયાણામભિમનમભિનઃ કુવંતી માનસેષ્ટં
 સત્સૌભાગ્યા લભંતે કૃન મુકુન વ્રજાઃ કામિનીં મર્ત્યમુલ્લ્યાઃ॥

જેના શરીરમાંથી ગુણધી નીકળે છે, અને પરમસુખ રસનો અનુભવ કરાવે છે, અને જેના હોયલની માફક ઠંઠ છે, ફુલની માળાના જેવું ગુદામળ શરીર છે, અને જે રૂપમાં દામદેવની સ્ત્રીને પણ જીતે છે, અને સર્વે ઇન્દ્રિયોને સુખ આપે છે, અને મનના અભિલષિત સિદ્ધ કરે છે, તેવી શ્રી સારા સદ્ગુણવાળા અને પુણ્યશાળી મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થાય છે.

અક્ષ્ણોર્યુગ્મં વિલોકાન્મૃદુનનુ ગુણતસ્તર્પયંતી શરીરં
 દિવ્યામોદેન વક્ત્રાદપગતમસ્તા નાસિકાં ચારુ વાચા
 શ્રોત્રદ્વંદ્વં મનોજ્ઞાદ્રસનમપિ રમાદર્પયંતી મુસ્તાવ્જં
 ચદ્વત્પંચાક્ષ સૌખ્યં વિતરતિ યુવતિઃ કામિનાં નાન્યદેવં ॥૧૦૪॥

શ્રી દેખવાથી નેત્રને, ક્રેમળ શરીરના સ્પર્શથી શરીરને, સુગંધિત ગુણની ગંધથી નાસિકાને, અને સુંદર વાણીથી જાને ઠાનને, અને માનસિક જ્ઞાનથી જીભને તૃપ્ત કરે છે તેવી રીતે પાંચે ઇન્દ્રિયોને સુખ દેવાવાળી શ્રી હોય છે. તેના જેવી બીજી કોઈપણ વસ્તુ નથી.

યા ક્ષમોન્ધાંપ્રિપૃષ્ઠાક્ષણચરણત્મા કૃતર્જયા પરોક્ષઃ
 સ્પૃષ્ઠમોળીનિર્લંબા પ્રથિપુલ્કજપના દક્ષિણાવર્તનામિઃ
 ઈદ્રાક્ષસામમધ્યા કનકપટકુવા શારિમાનર્ચર્જતા
 પુણ્યસ્રવાદુયુગ્મા શાસ્ત્રપરવદના પદ્મવિશાપરોઘી ॥૧૦૫॥

દેવચેદ-કાચગાની જેવા હંચા છે પણ જેના, લાલ
 છે ધરણના તલોવા જેના વૃત્ત છે જમા જેની, સ્પૃષ્ઠ છે
 શોભી અને નિવળે જેના વિશાલ છે જલન જેના દક્ષિણ
 ગાવત છે નાભિ જેની ઇંદના અગ્ર જેવી છે હમર જેની
 મુવર્ણ પદ જેવા છે કુચ જેના હમલ જેવા છે કંઠના
 આવર્ત જેના પુષ્પની માલા જેવા છે આદુ જેના અદ
 સમાન છે મુખ જેનું પદ્મવિજયલ જેવા છે જોહ જેના,

સગુમ્મત્પાંડુગદા પ્રજાકિત્તદરિણી સોચના કીરનાસા
 સરયેખાસાનનમ્ભૂ મુરમિક્કચચયા ત્યક્તપદ્મ પદ્મા
 અર્ગરંગ મર્મરી પૃથ્વમદનમદૈઃ મેમતો ચીત્સમાણા
 મેઘયસ્પાસિ ચોવા સ કિમ્ભુ વરણપો મક્તિગોનો વિપત્તે ॥૧૦૬॥

સારી રીતે શોભવા અને સફેદ છે ગાલ જેના
 દરિણના નેત્ર જેવા છે લોચન જેના પાંદટની આંખ જેવી
 છે નાસા જેની ખનુષ્ય જેનો નમતો છે કુભાજ જેના
 મુખધિવાલા છે કેશ જેના પદ્મકમલોને ત્યાજ કરેલ
 વશ્મીના જેવી અંગે અંગને વિષે કામદેવના મદને ધારણ
 કરતી પ્રેમચાળી નજરથી ભેટી આવી શ્રી શુ કંતમ સક્તિ
 અને વરસાદી નદી મઠી શકતી ?

સંત્યક્તવ્યક્ત વૌધસ્તરુરપિ વકુલો મદ્યગંદ્રપસિક્તઃ

પિંઢીવૃક્ષશ્ચ મુંચંશ્વરણતલહતઃ પુષ્પુરોમાંચ મર્ચ્ય

સૌખ્યં જાનાતિ યસ્યા જિતમદનપતેર્દાવિભાવાસ્પદાયા-

સ્તાં નારી વર્જયંતો વિદધતિ તસ્તોપ્યૂનમાત્માનમજ્ઞાઃ ॥૧૦૭॥

અજાન છે બોધ જેનો એવા વૃક્ષો પૈકી બહુલને
શ્રી મધનો ડોગલો છાટે છે ત્યારે પ્રકુલીત થાય છે,
અશોક વૃક્ષને ચરણ તલના તાડનથી પુષ્પરોમ્ય થાય
છે, તેવી રતિની જીતનારી હાવ ભાવ વાલી શ્રીઓનો સંગ
જે મનુષ્ય છોડી દે છે તેઓનો આત્મા વૃક્ષથી પણ
વધારે અજાતજ ગણાય છે.

ગૌરીં દેહાર્ધમીશો હરિરપિ કમલાં નીતવાનત્ર વક્ત્રો

યત્સંગાત્સૌખ્યમિચ્છુઃ સરસિજનિલયોષ્ઠાર્ધવક્ત્રો વભૂવ

ગીર્વાણાનામધીશો દશશતમગતામાસ્રવાનસ્તથૈર્યઃ

સા દેવાનામપીષ્ઠા મનસિ સુવદના વર્તંતે નુર્ન કસ્ય ॥૧૦૮॥

ચંદ્રે પાર્વતિને રાખી હરિએ પોતાની છાતિપર
દમલાને રાખી, જેના સુગની સુખની ઈચ્છાથી બ્રહ્માએ
પોતાના ચાર સુખ બનાવ્યા, ઇંદ્રે પોતાની અશ્વથી બેવા
માટે હજાર આંખો બનાવી, એવી દેવોને પણ ઇષ્ટ સુવદ-
ના શ્રીને કોણ મનુષ્ય મનથી પણ ન વતે.

યત્કામાર્તિ ધુનીતે સુખમુપચિનુતે પ્રીતિમાવિષ્કરોતિ

સત્પાત્રાદારદાન પ્રભવવર વૃષ્યાસ્તદોષસ્ય હેતુઃ

વંશાભ્યુદ્ધારકર્તૃર્ભવતિ તનુશ્રુવઃ કારણં કાંતકીર્તિ-

સ્તત્સર્વાભીષ્ટદાત્રી પ્રવદત ન કથં પ્રાર્થ્યતે સ્ત્રીસુરત્નં ॥૧૦૯॥

જે કામની પીડાને દૂર કરે છે મુજ આપે છે પ્રીતિ
મકટ કરે છે ચત્રપાત્ર વિષે આકાશદંડ ઘન આપવાના પુરુષ-
માં મહદ કરે છે વચના ઉદાર કન્યાર પુત્રને જન્મ આપે
છે સર્વ મનોરથો પૂર્ણ કરે છે તેવી મેઘ રત્નગ્રીની કોણ
પ્રાર્થના ન કરે

કુળ્ળત્વં કેત્રપાદો રુપિ ચ કુળગા નીલનો નીમિષિય
વસ્ત્રસ્ત્ર ધ્રુમતાપામલક કુટિલતા વૈદિમાન પ્રવાણે
શાપત્ય નેત્રપુમ્મે કુપકમ્પપુર્ણે કર્કઞ્ચત્ત્વં દપાના
ચિત્ર દોષાનપિ સ્ત્રી સમગિ મુલ્લદવા ધ્વમ્મદોષાકરશ્રી॥૧૧૦॥

કંથનો સમુદ્ધ જેને કાલો છે, ચરિર જેનું શત્રુ છે
નાભિ બિંબ જેનું નીચું છે મુઝરી જેની વાહી છે આલ્સના
મુઝ છે જેના વાહા છે પ્રતિ જેની મદ છે નેત્રમુખમાં જેની
ચપલતા છે કુચકલસ જેના કઠીન છે બ્લેચી શ્વી સ્વનિમ્બ
જે બીચે રોચે પ્રણામ છે તે તેનામાં પ્રણ કહેવાય છે તે
અદેખર વિચિત્રતા છે

શાદુદ્દેનમાર્ગા મમ ચિન્મયયા પદ્મીં સ્તર્મવાનાં
ઈર્સીં ગત્વાન્વપુર્ણાં મપુગ્વચમતો નેત્રગો ઘાગંમાર્ષા
સીર્ગાં ઘીમેન કાંસ્યા વિવિરકાગત્તુ સ્ત્રીર્ગો મૂતપાર્શ્વી
સૌમાય્યાયા ચિમિમ્ય ગિરિવનિગનવા રૂપતઃ કામપર્ત્વીં ॥૧૧૧॥

જે જોના જાદુ પુષ્પની માલાથી અધિક છે કામત્ર
નિમલતામાં આકાશથી વધારે સાફ છે, જેની પ્રતિ દસ
સમાન મદ છે જેના વચનો મપુસ્તાથી કાઢીદ જેવા
મેદ છે જેના નેત્રે દરિયુ જેવા છે જેનું શીવલ સ્ત્રીતાન્ય

જેણું પવિત્ર છે તેની દાન્તિથી ચંદ્રની દાન્તિ બાંખી છે
ક્ષમામાં પૃથ્વીથી અધિક છે તેનું સૌભાગ્ય પાર્વતિથી અ-
ધિક છે અને રૂપમાં તો રતિ જેવી છે.

યક્ષોર્જો કઠિનો ન ચામ્વિરચના મંદાગતિર્નો મતિ-

ર્વક્રં ભ્રૂયુગલં મનો ન જટરં હ્રાપં નિતંત્રો ન ચ
યુગ્મં લોચનયોથ્વલં નચરિતં કૃષ્ણાઃ કચા નો ગુણા
નોચં નાધિસરોવરં ન રમણં ચસ્યા મનોજ્ઞાકૃતેઃ ॥૧૧૨॥

જેના સ્તન દહીન છે પરંતુ વાણી રચના દહીન નથી.
ગતિ મંદ છે પણ મતિ મંદ નથી. નયન જેના વાંકા છે
પણ મન વાંકું નથી. ઉદર જેનું પાતડું છે પણ નિતંત્ર તેના
નથી જેનું લોચન ગંધક છે પણ ચારત્ર તેનું નથી દેશ
દાળા છે પરંતુ ગુણ દાળા નથી નાભિ ચરોવર જેનું નીચું
છે પણ કાર્ય નથી આવી મનોહર આકૃતિ વાલી સી કેને
બહાલી ન લાગે.

સ્ત્રીતઃ સર્વજ્ઞનાથઃ મુરનનચરણો જાયતેઽવાયવોય-

સ્તમ્માત્તીર્ય શ્રુતાર્થ્યં જનહિતકથકં મોક્ષમાર્ગાવ્યોયઃ
તસ્માત્તસ્માદ્વિનાગો ભવદુરિત તતેઃ મૌર્યમસ્માદ્વિવાનં
બુધ્ધ્વં સ્ત્રીં પવિત્રાં શિવમુલ્લરુરિણીં સજ્જનઃ સ્વીકરોતિ ॥૧૧૩॥

જે સ્ત્રી યદ્દી સર્વજ્ઞ દેવ ઉત્પન્ન થએલ છે તે સર્વજ્ઞ
અત્ય શાસ્ત્રનો ઉપદેશ આપી ભવી જીવોને હિતકર મોક્ષ-
માર્ગનો બોધ કરાવે છે મોક્ષ માર્ગના જ્ઞાનથી સંસારનો
વિનાશ કરાવે છે સંસારનો નાશ કરવાથી નિરાશાધ નિત્ય

અનવ મોહ સુખ મહે છે તેવી પવીત્ર અને પરપરા
 શોધના દારણુમુલ સ્ત્રીને સજ્જન દોકે હર્ષ સાથે સ્વીકારે છે
 મૃત્યો મંત્રી વિપરી મરતિ રતિવિધી વાઙ્મ વેગ્યા વિદગ્ધા
 સચ્ચાત્પર્યા વિગીતા ગુરુમન વિનતા ગેદિની ગેદકૃત્યે
 મક્ત્યા પત્યો મત્તી ચા મ્વમનપરિજને પર્મકર્મેશ્વરતા
 સાત્ત્વક્રોધાન્નપુર્ણે મક્ત્યગુણનિષિધ્યાપ્તે સ્ત્રી ન મર્ત્યઃ॥૧૧૪॥

જે સ્ત્રી વીપતિને વિષે નોકર અને મત્રીનું કામ
 કરે છે કામદિગ્ધને વિષે વેસ્વાશી પણ અધિક અનુરખનું
 દેખાડે છે વદીલોને વિનય કરવામાં જેને સ્વભાવ લક્ષણથી
 છે ગૃહકાર્યમાં અનુર છે, પતિને વિષે સજ્જિ કરવામાં સખી
 સમ્મન છે ધર્મકાર્યમાં દુઃશીબાર છે ને સ્વજન સમૂહમાં
 અલ્પ કીર્તી છે આવા સકળ સુલુચાત્રી સ્ત્રી અલ્પ પુરુષવાળા
 અનુષ્ઠને પ્રાપ્ત થતી નથી.

કૃત્યાકૃત્યે ન વેતિ સ્વમતિ ગુરુત્વો મોષવાચય કરોતિ
 સચ્ચાદ્રત્ત્વ જરાતિ મ્વમનમનિમહાદ્વારને નિદનીય
 યત્સ્યાં મક્તો મનુષ્યો નિમિશગુણરિપુર્મામનીયોઽપિ ભોક
 માનર્વાનાં નિપાન વિગતુ વુશતિ ક્વિ મુર્ગ દેહમામા॥૧૧૫॥

જે પુરુષ કૃત્યાકૃત્યને અણુતો નથી વદીલોના વચ
 નોને ત્યાગ કરે છે જલ અનુષ્ઠના કહેવા પ્રમાણે કરે
 છે લક્ષ્મી હાદીદે છે અને હંમેશા અસનમાં રહત છે,
 લોકને વિષે માનનીય હોવા છતાં જે અનુષ્ઠ સુમત્તર
 સુખને શત્રુ અને છે જેની શક્તિ નિદનીય છે તે અનર્થના
 અલ્પરૂપવાળા અનુષ્ઠને સુવર્તિ દેવી રીતે સુખ આપી શકે ?

શુશ્ર્વન્માયાં કનોતિ ચિરયતિ ન મના મન્યતે નોપકારં
 યા વાક્યં વચ્ચમન્યં મલિનયતિ કુલં કીર્તિવદ્ધી નુનાતિ
 સર્વાસ્મંકલંતુર્ધિરતિમુગ્ધગતિધ્વંમિનો નિદનીયા
 તાંચર્માગમયંસ્ત્રીં ભજતિ ન મનુજો માનિનીં માન્યવુદ્ધિઃ॥૧૧૬॥

અર્થઠા સ્ત્રીઓ માયા કરે છે. મના કરી ચિર રાખી
 શકતી નથી. ઉપકારી જનને ઉપકાર માનતી નથી, વાચ્યામાં
 લુહ બોલે છે દુષ્ટને નીચુ પાડે છે કીર્તીના છાંડને કાપી
 નાખે છે એના કીર્તિ મનુષ્યને સ્વર્ગ આપવા જાને પરિશ્ર-
 મમાં પડવું પડે છે અને વચ્ચ મનુષ્ય નાશ કરે છે. તેવી
 નિંદનીય અને ધર્મની જડને કાપી નાંખનારી સ્ત્રીને શુદ્ધિ-
 શાળી મનુષ્યો સેવતા નથી.

યા વિશ્વાસં નરાણાં જનયતિ શ્રુતાવાલોકજલ્મપર્વં
 ને પ્રન્યેતિ સ્વયંતુ વ્યપદ્ધરતિ ગુણાનેકદોષેણ ચર્ચાન
 કૃત્યા દોષં વિચિત્રં રચયતિ નિઠ્ઠતિ ચાન્મકૃત્યકનિષ્ઠા
 તાં દોષાણાં ધરિત્રીં રમયતિ રમણી માનવો નો વરોઢ ॥૧૧૭॥

તે સ્ત્રી મનુષ્યને પોતાપર લુહાપુટા દરિ વિશ્વાસ શ્રે-
 આરે છે પુરૂષની એકાદ ભૂત થવાથી સ્વર્ગ શુદ્ધિને ચૂલી
 વ્તય છે જે સ્ત્રી દોષ કરે છે શુન્કા વાલી હોવા છતાં નિદોષ
 હોય તેમ દેખાવ કરે છે અને પોતાની મતલબમાંજ શુ-
 થાએલી હોય છે તેવા દોષોને ધારણ કરનાર સ્ત્રીવર્ગને
 શુશ્રીલ પુરૂષો સ્વીકાર કરતા નથી,

ઉચ્ચજ્વાલાવલીર્મિર્વરમિદં ભુવનપ્લોપકં હન્યવાદં
 રંગદ્વીર્ચો પ્રવિદં જલનિધિપયસિ ગ્રાહનકાકુલે વા

समामे वाऽरिरीद्रे विविधस्ररहतानेकयोषधधाने
नो नारीसौख्यमध्येमवशगतिगानंतदुःखमधीणे ॥११८॥

त्रये दोहने जाही बरभ करनास अजिनी ज्योतामां
प्रवेश करी मली बरभी बूत मवुं अथवा मोटा मोटा मी
ज्याला समुद्रमां दुणी जळ नाश पाववुं अथवा विविध
ज्योने पारसु करनार योद्धाज्यो साबे रघु सश्राममां
भूत्युने सेटो करेवो ते साइ ॥ परंतु जवो जव दुःख
ज्यापनार श्री सजना मुजभा पडी रहेवुं ते साइ नथी

विपुष्पातेन कपं रमनिषु तिमिर बीसितु क्षयते यै
पारं गतुं भ्राम्यां विविधनस्ररसोमिणां वारिषीना
घातुं पारोऽमितानां विपति विचरतां ज्योतिषां मंदसस्य
नो चिदं कामिनीमामिनि कुमवतयोदूरतस्तास्त्यमति ॥११९॥

जंभकार कात्रिने विपे निजलीना जणकाराभी मेळ
इह जेष्ठिकाव ॥ विविध जलथरभी सेवक पावेस समुद्र
बुध जसे पार पाभी शकाव ॥ अजणीत ज्योतिषना आ
अशमां विचरता त्याशज्योने पार पाभी शकाव ॥ परंतु
श्रीजिनां मनथी उत्पन्न करेव निवार ने मेळ पार पाभी
शकतुं नथी माटे सईल दोह तेने इह त्वजे ॥

कात्र श्रीः भोगिनिवे सप्तद्वरपुर वाऽस्तिरत्नदारवाग्ये
सस्मी* का कामिनीनां कुवकसप्तयुगे मांसपिंड स्वरूप
का कांति नैप्रयुगे कष्टपजम्भुपि श्मेप्परस्कादिपूर्णे
का घोषा वस्त्रगतं मिगदत यद्गो मोहिनस्ताः स्तुयंति ॥१२०॥

નાલિનો નીચો જે બાગ લોહી મૂત્ર ખરાળ પદાર્થ
ને નીકલવાનું જે દ્વાર તેમાં શું શોભા હોઈ શકે સ્ત્રીના
સ્તન તે માંસના લોચા છે તેમાં શું લક્ષ્મી હોઈ શકે નેત્ર
જેના મેલા જલથી ઢલુસીત છે તેમાં શું ઠાન્તિતા હોઈ શકે
મુખ જેનું ઢંકપીત રક્તાદિથી પૂર્ણ છે તેમાં પણ શું શોભા
છે આવી ઢહેલ સ્ત્રીમાં અહો મોહને વશ થઈ તેઓ તેની
તેની સ્તુતિ કરે છે.

વક્ત્રં લાલાચ્ચવચં સકલગણિ ભૃતા સ્વર્ણકુંભદ્વયેન
માંસગ્રંથી સ્તનો ચ પ્રગલ દુરુમલા સ્યંદનાંગેન યોનિઃ
નિર્ગચ્છદ્ દૂપિકાસં યદુપમિત મહોપદ્રવપત્રેણ નેત્રં
તચ્ચિત્રં નાત્ર કિંચિદપગતમતિર્જાયતે કામિલોકઃ ॥૧૨૧॥

લાળથી લહેલા મુખને પૂર્ણીમાનો ચંદ્ર, માંસથી જોડા-
એલા ઉંચા સ્તનોને સ્વર્ણ કુંભ, યોનિઅંગથી ટપકતા મલના
ખીન્દુવાળા ઉડ્ડને ચક્ર, આયુવાળા નેમને મોટા પદ્મકમલના
પત્ર જેવી ઉપમા આપે છે એવો જે દામી મનુષ્ય લેશપણ
આશ્ચર્ય વગર ખરેખર બુદ્ધિ વગરનો બને તેમાં ઠાંઈ
નવાઈ નથી.

યત્ત્વગ્માંસાસ્થિમજ્જાક્ષતજરસવસાક્રવાતુપૃષ્ઠે
વિષ્ટામૃત્રામૃગશ્ચપ્રભૃતિમલનવસ્રોતમત્ર ત્રિદોષે
વર્ચઃ સન્નોપમાને કૃમિકુલ નિલયેડત્યંતવીભત્મરૂપે
રજ્યભંગે વધૃનાં વ્રજતિ ગતમતિઃશ્વભ્રગર્ભે કૃમિત્વં ॥૧૨૨॥

સ્રીનૃ રમણ કરવાનું જે અંગ ત્વચા, માંસ હાડકા
મજ્જા લોહી શુક્ર આદિ ધાતુથી વૃદ્ધ પામેલ છે વિષા

મૂત્ર અથ્વા આદિ વિવિધ મલને વેવશવનાનુનાઈ છે વાત-
પીત્ત-કફરૂપ ત્રિદોષ સંક્રિત કૃમિઓના ઘર સુમાન છે આવા
મદાબીજાત્મક સરિશમાં મૂક મનુષ્ય આનંદ માને ॥ તે
નરકમાં પડેલા ક્રીડા સુમાન બધાવા બેઠાં.

છાગાવધા ન ત્યાગ્યાપિરુષિવપસા મદ્ગ પારવ સીરુણા

બુદ્ધિર્વા લુપ્તકલ્પમતિહનકરુણા વ્યાપિરમિત્પદુસ્તા

મદા વા સર્પરીતિ કુનૃપગતિરિવાવય કલ્પમધારા

વિત્રા વા શુક્રધાર્ય મરચક્લિત્તુર્ધિઃ સેષ્મ્ને સ્ત્રી કર્ય સા ॥૨૨૩

જે સ્ત્રી છાગ્યાની જેમ ઊઠતી નથી વિજીની જેમ
અવલ હોય તરવારની ધાર જેવી તીક્ષ્ણ હોય કચ્છાઈની
જુદિ સમાન નિર્દોષ હોય આધિની સમાન કુખ દેવી હોય
અર્ધની વતિ સમાન વાંદ્રી આલતી હોય કુનુપની પેઠે
હમેશા પાપનો પ્રચાર કરતી હોય ઉદ્ગના મનુષની પેઠે
હમેશા વિચીત્ર રત્ન ધારણ કરતી હોય બેવી તે સ્ત્રીને
જુદિઆબી મનુષ્ય કેમ સેવવા હશે ?

સંજ્ઞાનોડપીંદ્રમાલં યદુત યુવનયો મોહયિન્વા મનુષ્યા-

આનાસાસેષુ વક્તાનપિ શુણક્લિર્નં દર્શયત્પાત્મરૂપં

શુક્રામૃગ્યાતનાકત્તનકુચિત્તમલ્લઃ પ્રહરસ્મ્યોત્તર્ગતૈ

સર્વેસ્વારપુંનં કુચિત્તમૃતપટં છિત્તિર્નં યદ્દૃષ્ ॥૨૨૪॥

સ્ત્રીઓ મોહથી મૂક મનુષ્યને તો દેશાવે છે પરન્તુ
નાના વિધ શાસ્ત્રમાં નિયુક્ત બેવા પંડિતોને પણ ઇસારાથી
ઉદ્ગલની બદર બુલુથી મુઝા પાવાના આત્માને બતાવે
છે છીંકવાળું મલીન વસ્ત્રને જેમ કાંઈ હા ધીંક વચરડ

હોય તેમ ઇંદ્રીયરૂપી ખાડામાંથી જવતા શુક્રરક્ત આદિ
મલોથી ભરેલ શરીરને સર્વ દિલ્હદ ગુણ પૂંજપૂર્ણ બેઠું
બતાવે છે.

યા સર્વોન્નિષ્ઠવૃક્ષત્રાઽહિતજનમુપળાઽસદ્ગુણાઽસ્પર્શનીયા
પૂર્વાઽધર્માત્મજાતા સતતમલમૃતા નિઘકૃત્યપ્રવૃત્તા
દાનસ્નેહા શુનીવ ભ્રમણકૃતરતિશ્ચાદુ કર્મ પ્રવીણા
યોપા સા સાધુલોકેરવગતજનનૈર્દૂરતો વર્જનીયા ॥૧૨૫॥

સર્વથી ઉન્નીષ્ઠ મુખવાલી-ખરાબ પુરૂષોના ભુપલ-
વાલી અસદ્ ગુણથી અસ્પર્શવાલી પૂર્વભવના પાપથી ઉત્પન્ન
થએલી એકદમ મલથી ભરેલી, નિઘકૃત્યમાં પ્રવર્તિતવાલી,
કુત્તરાની પેઠે દાનમાં રનેહ રાખનારી, દૂરતો પ્રેમ રાખનારી
પ્રુશામત ક્રવામાં પ્રવિણ એવી જે સ્ત્રી, તે જન્મ મરણના
હાખને બાળનારા એવા સાધુ પુરૂષોએ અવશ્ય દુરથી વર્જવી.

દુઃસ્વાનાં યા નિધાનં ભવનમવિનયસ્યાર્ગલા સ્વર્ગપુર્યાઃ
શ્વભ્રાવાસસ્ય વર્ત્તમપ્રકૃતિરયગસઃ સાહમાનાં નિવાસઃ
ધર્મારામસ્ય શસ્ત્રી ગુણકમલહિમં મૂલમેનો દ્રુમસ્ય
માયાવહ્ની ધરિત્રી કથમિહ વનિતા સેવ્યતે સા વિદગ્ધૈઃ॥૧૨૬॥

જે સ્ત્રી દુઃખનો લંડાર, અવિનયનું ઘર, સ્વર્ગપુરી
માટે અર્ગલા સમાન, નરકે લઈ જવામાં રસ્તા સમાન,
અયશની જડ, સાહસનું તો ઘર, ધર્મ રૂપી બગીચાને નાશ
કરવામાં છરી સમાન, ગુણ રૂપી કમલને નાશ કરવામાં
હિમ સમાન પાપરૂપી વૃક્ષની જડ-માયારૂપી વેલડીને ધારણ
કરનાર આવી તે સ્ત્રીને ચતુર મનુષ્ય ટેવી રીતે સેવતા હશે ?

મોળી સઘમપર્મ કુમિમિરતિદુષાસ્તુર્દેસ્તુષ્માના
 યસ્પીદાતોઽતિદીના ચિદપતિ સર્વનં છોષનાર્નાં રમણ્યઃ
 તમન્યંતેઽતિમોહાદુષહતમનસઃ મદિસાસં મનુષ્યા
 હસ્યેતત્તપ્યમુષૈરમિતગતિયતિપ્રોક્તમારાધનાત્ ॥૧૨૭॥

મોળીસઘ (મોની)ની જાદુર રહેલા જોઈ જાતના કુમિમો
 (છોમો)ના કદવાથી પીટા પામતી જોવી અતિ દીન જનેશી
 શી જાહોત હોયનવાલી શાશ છે અને મોહથી ઠણાજેલ
 છે મન જેતું જોવા મનુષ્યો તેને કદાચ સાથે મહાનિહાસ
 માને છે આજ પ્રકારનું ઉત્તમ સ્વત્વ અમિતમતિ નામના
 મતિજો આરાધન નામના શાશ જાહી કહેલ છે

પ્રકરણ ૭ અં

સત્ જસત્ સ્વરૂપ નિરૂપણ

મિથ્યાત્વ સ્વરૂપ

દુરતમિથ્યાત્વમોદિષાકરા

પિલોકિતાઞ્ગેપપદાર્થવિસ્તરાઃ

સદ્યન્તિ મિથ્યાત્વ તમો ગિમેશ્વરા

યયાર્યં તત્ત્વા પ્રતિપત્તિ મહાનમ્ ॥ ૧૨૮ ॥

દુરન્ત (વચ મેગવચ ખાદે દુષ્કર) મિથ્યાત્વ દૂષી
 અંધકારનો નાશ કરવાને સૂચં પ્રમાણ, અને જોડો અગિલ

પદ્ધતિ રીતે જોયા છે. એવા જીનેશ્વર ભગવંતો તત્ત્વોની અયથાર્થ પ્રતિપત્તિને મિથ્યાત્વ કહે છે.

વિમૂઢર્ત્તકાંત વિનીત સંશય

પ્રતીપતાગ્રાહ નિસર્ગભેદતઃ

જિનૈશ્વ મિથ્યાત્વમનેકથોદિતમ્

ભવાર્ણવ ભ્રાંતિકરં શરીરિણામ્ ॥ ૧૨૯ ॥

પ્રાણિયોને ભવરૂપી સમુદ્રમાં ભટકાવનારું એવા મિથ્યાત્વના વિમૂઢતા, એકાન્ત, વિનીત, સંશય, પ્રતીપત્તા (વિરૂદ્ધ જ્ઞાન) ગ્રાહ અને નિસર્ગ વિગેરે અનેક લેહોથી જીનેશ્વરેએ અનેક પ્રકારનું કહ્યું છે.

વિમુઢતાથી જનિત મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ

પરિગ્રહેણાપિ ચુર્તાસ્તપસ્વિનો

વયેઽપિ ઘર્મે વહુયા શરીરિણામ્

અનેક દોષામપિ દેવતાં જન

સ્ત્રિમોહમિથ્યાત્વવશેન ભાષતે ॥ ૧૩૦ ॥

ત્રિમૂઢતા રૂપ (કુદેવ, કુશરૂ, કુધર્મ,) મિથ્યાત્વને વશ થઈ મનુષ્યો પરિગ્રહથી ચુક્ત જનોને તપસ્વી જણાવે છે. પ્રાણીયોના વધને ધર્મ કહે છે. અને નાના પ્રકારના દોષોથી ચુક્ત એવા દેવને દેવ તરીકે પૂજે છે.

એકાંત મિથ્યાદૃષ્ટિનું સ્વરૂપ.

વિવોધ નિત્યત્વ મુશ્વિત્વ કર્તૃતા

વિમુક્તિ તદ્દેતુ કૃતજ્ઞતાદયઃ

ન સર્વથા જીવગુણા મર્વત્પત્ની

મર્વતિ વૈકાંત રથેતિ શુદ્ધ્યસ્યે ॥ ૧૩૧ ॥

વિમોહ, નિત્યત્વ, સુખીત્વ, કૃતૃતા, વિમુક્તિ અને
શ્રેષ્ઠનું કારણ, દૃતસત્તા આદી લવના સુલો સર્વથા જોકાંત
રૂપે નથી, છતાં જોકાંત દહીવાળા મનુષ્યો આ સર્વ શુદ્ધોને
જોકાંત માને છે

વિનીત મિધ્યાત્વત્ સ્વરૂપ

નપૂયમાનો મમતિ ધ્વજા સ્થિતિ

વ્યાનિર્લેયેષ કુહોપરિ સ્થિતઃ

સમસ્ત ધર્માનિહ શૂત ચેતનો

વિનીત મિધ્યાત્વપરસ્પા મરા ॥ ૧૩૨ ॥

જેમ દેવાલય પર રહેલી પવનથી ફાલતી ખલત સ્થીર
રહેલી નથી તેમ સમસ્ત ધર્મરૂપી પવનથી યેલાયમાન
અનિશ્ચિત મનવાદો મનુષ્ય, વિનીત મિધ્યાત્વને વધ મધને
કોઇપણ જોઈ ધર્મમાં સ્થિરતા પામતો નથી.

સશય મિધ્યાત્વનું સ્વરૂપ

સમસ્ત તત્વામિ ન સંતિ સંતિવા

ચિરાગ સર્વદ્વ નિમેદિતામિ વૈ

ચિનિમય કર્મે વ્યજેન સર્વથા

જનસ્ય સંધોતિરુચેર્ન જાપતે ॥ ૧૩૩ ॥

સમસ્ત લવાલવાદિ પદાર્થોને સર્વજ્ઞ ભગવતે અસ્તિત્વ
રૂપે નિવેદન કરેલ છે, છતાં વિનિમય સશય નામક
મિધ્યાત્વ કર્મને આધિન થએલ પ્રાણી, આ લવાલવાદિક

પદાર્થો છે કે નહિ, એ પ્રમાણે શંકા કરી સર્વથા નિશ્ચિત
પણે બાણતો નથી.

પ્રતીપ મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ

પયોયુતં ગર્જરયા કટૂચને

યયૈવ પિત્તજ્વરભાવિતેજને

તથૈવતત્ત્વં વિપરીતમંગિનઃ

પ્રતીપ મિથ્યાત્વ દ્વન્નો વિભાગતે ॥ ૧૩૪ ॥

જેમ શર્કરા મિશ્રીત દુધ પણ પિત્તજ્વરથી પીડાતા
પ્રાણીને ઠંડવું લાગે છે, તેમ પ્રતીપ મિથ્યાદષ્ટી છવાને
(શુદ્ધ) તત્વ વિપરીતપણે ભાસે છે.

શુદ્ધીત મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ

પ્રપૂરિતશ્વર્મલ વૈર્યયાશનં

ન મંડલશ્વર્મ કૃતઃ સમિચ્છતિ

કુહેતુ દષ્ટાંત વચઃ પ્રપૂરિતો

જિનેન્દ્ર તત્ત્વં ત્રિતયં પ્રપચતે ॥ ૧૩૫ ॥

માંસના દુદ્ધડાઓથી ભરાયેલું છે ઉદર જેનું એવો
ચમાર અને હુતરો, જેમ ઉત્તમ અન્નને ઈચ્છતો નથી,
ખરાળ માને છે, તેમ કુહેતુ, કુદૃષ્ટાંત અને ઠવચનથી સતીપ
ચામેલા છવો છનેન્દ્ર તત્ત્વને ખોટું માને છે.

નિમ્નર્ગ મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ

યયાંવકારાંધપટાદૃતોજનો

વિચિત્ર ચિત્રં ન વિલોકિતું જ્ઞમઃ

યયોક્તત્વ જિનનાય માનિત્વ

નિસર્ગ મિથ્યાત્વ નિરસ્કુતસ્તથા ॥ ૧૧૬ ॥

તેમ અધકારમાં કાળદરજના પાટા પાંધેલો માણસ
જેમ ભેરગ્રી જિતને જોવાને સક્તિમાન થયો નથી, તેમ
જીનેશ્વરજો જાણેલા વચાર્થ વલ્લોને, નિસર્ગ મિથ્યાત્વી
પ્રાપ્તિજો વિરચાર કરે છે, અર્થાત્ જોઈ શકતા નથી

દયાદમ ધ્યાન તપો વ્રતાદયો

ગુણાઃ સમસ્તા ન મર્ષતિ સર્વથા

દુરંત મિથ્યાત્વ રમોહનાત્મનો

રમોપુવાસાપુ ગર્ભ યયાપયા ॥ ૧૧૭ ॥

રજ્યો બુદ્ધિ તુળીકલમાં રહેલા પાણીની આકૃષ્ટ ન
દૂર થઈ શકે જોવા મિથ્યાત્વ રૂપી રજ્યો હણાજોલા ચિત્ત
ગાલા જીવો, હથા, ધ્યાન, તપ, મત્ત, વિગેરે સમસ્ત બુદ્ધો
સર્વથા પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

અર્થેતિ તર્ક સદસત્ત્વ સ્મરણ

વિના વિશેષ વિપરિત સોષના

ચરણ્યા મસદસ્તવેતનો

જનો મિનાનાં મથનાત્ પરાહ્મસ ॥ ૧૧૮ ॥

જીનેશ્વરના વચનથી પશ્યંત બુદ્ધ, જને નહિ જુદી
માન મનુષ્ય, પોતાની સ્વચ્છ હ મતિથી કાફ પીધેલાની
આકૃષ્ટ મત્ત જને અથાત્ દૂર વલ્લ પદાર્થોને, વિશેષ ધર્મ
વિના સામાન્યજોજ જાણે છે,

ત્રિલોકકાલત્રયસંભવાસુખમ્

મુદુઃસહં યત્ત્રિવિધં વિલોક્યતે

ચરાચરાણાં ભવગર્તવર્તિનામ્

તદત્ર મિથ્યાત્વવશેન જાયતે ॥ ૧૩૯ ॥

સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં પ્રાણી માત્રને ત્રણલોક અને ત્રણે કાલમાં, જે અસહ્ય માનસિક, વાચિક અને કાયિક ત્રિવિધ દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, તે સર્વ મિથ્યાત્વ વશથીજ થાય છે.

વરં વિપં મુક્તમસુક્ષયક્ષમં

વરં વનં શ્વાપદ્ વન્નિષેવિતં

વરં કૃતં વહ્નિશિત્વાપ્રવેશનં

નરસ્ય મિથ્યાત્વયુતં ન જીવિતં ॥ ૧૪૦ ॥

પ્રાણીનો ક્ષય કરવામાં સમર્થ વિપત્તિ ભક્ષણ કરવું, તે સાફ, શ્વાપદોની જેમ વનમાં રહેવું તે પણ સાફ, અને અગ્નિની જવાલામાં પ્રવેશ કરવો તે પણ સાફ, પણ મિથ્યાત્વ યુક્ત મનુષ્યનું જીવન સાફ નથી.

કરોતિ દોષં ન તમત્ર કેશરી

ન દંદશૂકો ન કરી ન ભૂમિપઃ

અતીવ રુષ્ટો ન ચ શત્રુરુદ્ધતો

યમુગ્ર મિથ્યાત્વ રિપુઃ શરીરિણામ્ ॥ ૧૪૧ ॥

મિથ્યાત્વ રૂપી પ્રચડ શત્રુ મનુષ્યોને જે હાની કરે છે તે કેસરી સીંહ, ઝેરી, ક્ષુધિયર, મદમસ્ત હસ્તી, અતિ

ફટ યજ્ઞેષ યજ્ઞ, અથવા તે ઉદ્ધત જ્યેષ્ઠ યજ્ઞ પછી
કરેલા નથી.

દયાતુ પર્યં દક્ષપાતુ વામનમ્
કરોતુ મિત્રાણનમસ્તદૂષણમ્
વનોતુ યોગં મૃતધિત્વવિસ્તરમ્
તયાપિ મિધ્યાત્વ યુતો ન મુચ્યતે ॥ ૧૪૨ ॥

મિત્રાત્વી એવ ઇશ જુઓ, ઇશ પ્રકારનો યજ્ઞ
જ્યેષ્ઠ ધર્મ આપે, દૂષણરહિત મિત્રાથી પેટ ભરે, વિત્તને
શક્તિને યોગ આપે, તથાપિ તેની મુક્તિ થતી નથી.

દદાતુ દાનં बहुषा चतुर्विधं
કરોતુ પૂજામતિ ચક્ષિવોઽર્જવાપ્
દયાતુ સ્ત્રીલં તનુવામયોગમમ્
તયાપિ મિધ્યાત્વ વદ્ધો ન સિદ્ધયતિ ॥ ૧૪૩ ॥

મિત્રાત્વને, વશ કરેલો એવ આર પ્રકારનું દાન
આપે, અતિ ભક્તિથી અર્ચનોની પૂજા કરે, યજ્ઞ જ્યેષ્ઠ
શ્રીલ આપે, અને સોજન ન કરીને લાભ શરીરી થાય,
તે પછી મિત્રિને પામતો નથી.

અર્ચતુ શાસ્ત્રાણિ નરો વિદ્યેષત
કરોતુ વિજ્ઞાણિ તર્પાસિ માપનઃ
અતસ્ત સંસક્ત મનાસ્તયાપિ
નો વિમુક્તિસૌરખ્યં ગતવાપમશ્નુતે ॥ ૧૪૪ ॥

(તત્ત્વમાં જેતુ મન નથી લાગ્યું) અતત્ત્વમાં જેતુ

ચિત્ત લાગ્યું છે તેવો માતૃશ્ર, શાસ્ત્ર વિશેષપણે વાણે, અને
લાવપૂર્વક નાના પ્રદારના તપ કરે, તો પણ અજાધિત
એવા મુદ્ધિના મુખને પ્રાપ્ત કરતો નથી.

વિચિત્ર વર્ણાંચિત ચિત્રમુત્તમં

યથા ગતાક્ષો ન જનો વિલોકતે

પ્રદર્શ્યમાનં ન તથા પ્રપદ્યતે

કુદૃષ્ટિ જીવો જિનનાથગામનપ ॥ ૧૪૫ ॥

વિચિત્ર રંગોએ દોરેલું આંદેલું ઉત્તમ ચિત્ર, અંધ
જેમ જોઈ શકતો નથી, તેમ કુદૃષ્ટી જીવ જોના થોડાં એવું
જીનેશ્વરનું શાસ્ત્રન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

અભવ્ય જીવો વચનં પઠન્નપિ

જિનસ્ય મિથ્યાત્વ વિપં ન મુંચતિ

યથા વિપં રૌદ્ર વિપોઽતિપન્નગઃ

મગર્કેરં ચાહપયઃ પિવન્નપિ ॥ ૧૪૬ ॥

જેમ આકરથી મિશ્રિત મુરવાડું એવા દુધનું પાન
કરનાર અતિ રૌદ્ર એવાળો સર્પ વિપને ત્યજતો નથી.
તેમ જીનેશ્વરના વચનનું પઠન કરનાર એવો અભવ્ય જીવ
મિથ્યાત્વરૂપી વિપને ઠેકાપિ ત્યજતો નથી.

મજંતિ નૈકૈક ગુણં ત્રયસ્ત્રયો

દ્વયં દ્વયં ચ ત્રયમેકકઃ પરઃ

એત્ર સપ્તાપિ ભયંતિ દુર્દશો

યથાર્યં તત્ત્વ પ્રતિપત્તિ વર્જિતાઃ ॥ ૧૪૭ ॥

સમ્યક્ વત્તને વિષે અમલગણ સાત પ્રકારના મિથ્યા-
 રહીતો પૈકી ત્રણ પ્રકારના છો એક શુદ્ધી એટલે
 સમ્યગ્ દર્શનથી વિમુક્ત રહે છે, ત્યારપછીના ત્રણને બે
 શુદ્ધ સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યગ્ જ્ઞાન અથવા સમ્યગ્
 જ્ઞાન વગરે સમ્યગ્ વ્યપિત્ર પ્રાપ્ત થતા નથી, અને છેવટા
 એકને તો ત્રણે શુદ્ધે સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ જ્ઞાન, અને
 સમ્યગ્ વ્યપિત્ર પ્રાપ્ત થતા નથી

અર્નત કોપાદિ ચતુષ્પોદયે

ધિમેદ મિથ્યાન્વમત્કોદયે તથા

દર્નત મિથ્યાત્વ વિપ છરીરિણા

મનન સસારકર્મ પ્રતોદયિ ॥ ૧૮૮ ॥

અનવાનુભવી કોપાદિ ચતુષ્પ (ક્રોધ-માન-માયા
 ને લોભ) ના ઉદયથી તેમજ ત્રિસેધાત્મક મિથ્યાત્વ મહત્તા
 ઉદયથી પ્રાણિયોને દુસ્ત મિથ્યાત્વરૂપી વિષ અનવ સ્પર્શ
 કરવાઈ શકે છે

અસમ્યક્ દુગ્ધાદિ રસો રસાદર્શ

વદુરસો નિવરસં કૃમિર્યથા

અદ્ય મૈનેદ્ર વધોરસાયન

સ્વાધા કુતર્લ્લ મનુષે રસાયનમ્ ॥ ૧૮૯ ॥

દૂધ વીજેરે મિદ્ર રસના સ્વાદને જેણે અપ્રયોગ નથી,
 અને નિજના રસમાં જે પેદા થયો છે એવો છીંચે નિજ
 રસને રસાયન માને છે, તેમ જીનેદ્ર વધનરૂપી રસાયનનું
 જ્ઞાન લેને કીધું નથી, તે આજુસ કુવત્તનેજ રસાયન માને છે,

દદાતિ દુઃખં વહુયાતિ દુઃસદં

તનોતિ પાપોપચયોન્મુખાંમતિમ

યથાર્થં બુદ્ધિં વિચુનોતિ પાવનોં

કરોતિ મિથ્યાત્વવિષં ન કિં નૃણાં ॥ ૧૫૦ ॥

મિથ્યાત્વરૂપી વિષ બહુલતાએ અતિ દુઃસહ એવા દુઃખને આપે છે, તથા પાપની પુછીને ઠરનારી એવી વિરૂદ્ધ મતિને વધારે છે, અને પવિત્ર એવી યથાર્થ બુદ્ધિને હુડસેલી નાખે છે, અર્થાત્ મિથ્યાત્વરૂપી વિષ મનુષ્યોને ઠયા ઠયા હુશુભો પેદા નથી કરતું ?

સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ

અનેકયેનિ પ્રગુણેન ચેતસા

વિવિચ્ય મિથ્યાત્વમલં ન દૂષણમ્

વિમુચ્ય જેનેદ્ર મતં મુસ્તાવદં

મજંતિ મહ્યાઃ મત્તદુઃસ્વ મોરસ્વઃ ॥ ૧૫૧ ॥

અતએવ ભવના દુઃખથી બીરૂ એવો ભવ્યાત્મા આ મિથ્યાત્વરૂપી મલ અનેક દોષથી દૂષિત છે, એમ પ્રબલ મનથી વિચાર કરી તેને ત્યજ દે છે અને (અનંતસુખ આપનાર) સુખવાહ એવા જેનેદ્રમતને આદરે છે.

નોટ—અચ્ચ એટલે સમ્યક્દર્શન અને આગલ વધીને મોક્ષ-પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય એવો પ્રાણી.

વિમુક્ત શંકાદિ સમસ્ત દૂષણં

વિમુક્ત તત્વા પ્રતિપત્તિ મુજ્જલં

વદતિ સમ્પરત્વમનગદ્યેના
મિનેષિનો નાકિનુતાંપિર્પદવા ॥ ૧૬૨ ॥

એના ૧૬૫૭૭ની દેવોએ સ્તુતિ કરેલી છે તેવા
અનતકથનના કારક અનેશ્વરોએ શકાદિ સમસ્તદોષથી
નેદીવ, અને એવા એવાદિ વલ્લોને વિરે સ્વાર્થ મદ્યોએ
કરીને સમુજ્જવલ એવી રીતે સમ્પન્ન કર્યાં કર્યું છે
પરોપદેનેન વચ્ચાંક નિર્વર્ષ

પરો નિર્મળેન તદા તદ્દમ્યુતે
તર્પ નમ મિથ્યુપાગને મલે

વપાર્થ તર્લ્લક રૂપે નિર્વપદ ॥ ૧૬૩ ॥

આરે જલ વલ્લની રૂપી, મદ્યોએ નાથ કરનાર
મિથ્યાત્વમિદની વાદિ કમિની કથ, ઉપશમ અમથા કથો
પદમ થાય છે ત્યારે આત્મા અન્ય (સુચારિતા) ઉપદેશથી
અન્ય નિમ્મ (પિતાના સ્વભાવ)થી ચક્રની સમાન નિમ્મ
એવા સુઅકલ્પને પામે છે

છુદે નાગેદ નદે સંવદા

છુદેન મર્યામ્બને અમન્મા

અનેપદમ્પરણપદારણ પર

ન દર્મન પાવનમ્પ્યુતે તના ॥ ૧૬૪ ॥

કારણ કે સુદેર, નામેર અને નરેરની સપથ મુલે
સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થાય છે, ૧૬૫૭૭ અમથા અમથા પ્રાપ્તિને
સમાપ્ત રૂપના કારણ અને અવન કરનાર એવા
ઉત્તમ લેનદ્યંત કદાપિ મળતું નથી

जनस्य यस्यास्ति विनिर्मला रुचि
जिनेन्द्र चंद्र प्रतिपादिते मते
अनेकधर्मान्विततत्त्वसूचके

किमस्ति नो तस्य समस्त विष्टये ॥ १५५ ॥

અનેક ધર્મમય તત્ત્વને દર્શાવનાર, અને જીનેશ્વર
ભગવતોએ પ્રદેષેલ એવા જનદર્શન પ્રતિ જેની નિર્મળ
ચુંદર રૂચી ઉત્પન્ન પ્રાપ્ત થઈ છે તેવા પ્રાણીને આ જગતમાં
કઈ વસ્તુ નથી મળતી ? અર્થાત્ ત્રણ લોકોનું સુખ તે
પ્રાપ્ત કરે છે

विधाय यो जनमतस्य रोचनं
सुहृत्तमप्येकमयो विमुंचति
अनंत कालं भवदुःखसंगतिं

न सोपि जीवो लभते कथंचन ॥ १५६ ॥

જે જીવને જનમતને વિષે એક સુહૃત્ પણ રૂચી
થાય છે, અને પછી ત્યજી દે છે, તે જીવ પણ અનંતકાળ
સુધી ભવદુઃખની સંગતિને દહી પણ પ્રાપ્ત કરતો નથી.

ययार्थं तत्त्वं कथितं जिनेश्वरैः
सुखावहं सर्वशरीरिणां सदा
निधाय कर्णे विहितार्थं निश्चयो

न भव्य जीवो वितनोतु दुर्मतिं ॥ १५७ ॥

સિદ્ધાંત વચન શ્રવણ કરી તેના અર્થનો નિશ્ચય
કરી જે ભવ્યજીવોએ, જીનેશ્વરોએજ સર્વ પ્રાણીને સુખદારી

એવુ થવાઈ યુદ્ધ તત્ત્વ ઠણું છે, આ પ્રભાલે દહી પ્રાપ્ત
ઠરી છે, તે જાણે કદાપિ દુર્મતિને ખમત્તા નથી.

વિરાગસર્વપદાંશુઝદ્યે

યતો નિરસ્તાસ્તિમમગત્તગતો

હવ ચ દિસારહિતે મહાફલે

કરોમિ હર્ષ મિનશાયમાયિના ॥ ૧૫૮ ॥

હનેશ્વરે પ્રતિષ્ઠિત વચ્ચેનામાં મહા શયનાર,
સમ્યક્ દહીંછવ શમદેવથી શક્તિ સ્વ પદાર્થના ક્ષત્તાને
દેવ, સમસ્ત શરિરકથી શક્તિને શુદ્ધ અને ઉત્તમ હિસા
શક્તિ અને મહાદેવના દેનાશને ધર્મ આત્મી આનંદ ખમે છે.

મર્તાંગમોમેષ્વપિ મંગુગત્મના

જપત્સુ મારીમનચિષ્મર્તવિ

માશામ્વર્ષાંતિષિપાનહતુપુ

વિરાગમાત્ર નિદ્રપાતિ મટુષિઃ ॥ ૧૫૯ ॥

આ જાતુર દેહવટે જાણર્થવની ક્ષાંતિના વિધાનતુ
કારણ સર્વાંત્ર જોગથી પશુ નાશીજનના ચિત્તની ચત્તિને
હતનાશે મદદથી જન વિશાન્તમાવને ખમે છે

કલ્પપુત્રાદિનિમિત્તના કષિ

દિનિષ્કલ્પ ચિદિતેપિ કર્મણિ

ઈદં કૃત્ત કર્મ ચિનિદિતં સતા

મયેતિ મધ્યચક્ષિણો વિનિદ્રતિ ॥ ૧૬૦ ॥

તમા જો કદાચિત્ત સ્ત્રી પુત્ર આદિના નિમિત્તથી
મોઠ નિદ્રવા ચોખ્ખ કામ ચર્ચ વ્યય છે તે જાણ પ્રાણી

આ માટે દાર્થ સત્ત્વનોને નિંદા છે, એમ સમજી પોતાની નિંદા કરે છે એટલુજ નહિ પણ—

ગલંતિ દોષાઃ કથિનાઃ કથંચન

પ્રતક્ષ્ણોદે પતિનં યથા પયઃ

નયેષુ નેષાં વ્રતિનાં સ્વદૂષણં

નિવેદયન્્યાત્મહિનોચનો જનઃ ॥૧૬૧॥

જેમ તપ્ત લોહાપર પડેલું જલ્લજિંદુ નાશ પામે છે, તેમ દોષ પામે કહેલા પોતાના દોષ પણ નષ્ટ થાય છે, એમ વાળ્મીકે આત્મહિતમાં તપ્તર મનુષ્ય વિનય પૂર્વક શુદ્ધન પામે પણ પોતાનું દૂષણ નિવેદન કરે છે.

નિમિત્તતો ભૂતમનર્થકારણં

ન ચમ્ય કોપાદિ ચતુષ્ટયં મિથિ

કરોતિ રેન્વા પયગીવ નાનસે

સ જ્ઞાનભાષાંઽમ્નિ વિશુદ્ધદર્શનઃ ॥૧૬૨॥

જે દે દોષ દ્રાગ્ધુથી ભવિ આત્માથી દાંઈ અનર્થ ધની લય, તો પણ જેના ચિત્તમાં કોપાદિ ચતુષ્ઠ સ્થીરપત્તે રહેતા નથી, પરંતુ જલની દેખાની માફક જ્ઞાત થઈ લય છે. તો તે જ્ઞાત ભાવવાલુ શુદ્ધ સમ્યક્ દર્શન છે એમ સમજવું.

વિશુદ્ધભાવેન વિધૃતદૂષણામ્

કરોતિ ભક્તિ ગુરુપંચકે શ્રુતે

શ્રુતાન્વિતે જૈનગૃહે જિનાકૃતી

જિનેશતત્ત્વકરુચિઃ શરીરવાન્ ॥૧૬૩॥

છને અરુકચિત તત્ત્વમા ઐક્ય પ્રીતિવાળો મનુષ્ય, હંમેશાં
સુરૂપ થકની, સુતરાન, સુતરાની, છન મહિર, છનનિજની
નિર્મળભાવથી અને રૂપથી રહિત બેવી ભક્તિ કરે છે

ચતુર્વિધે પરિમિતે ત્રિનાશિતે
નિરસ્તામિધ્યાત્મસેડનિપાત્તને
કરોતિ ચાત્સત્ત્વમનર્થનાશનં
મુદ્ધર્ષનો ગૌરિય ગર્જકે નયે ॥ ૧૬૪ ॥

જેમ આમ થોવાના નવા જન્મેલા વાહરદા પ્રત્યે હેત
કરે છે તેમ અમ્યગૃહી છવ મિધ્યાત્મ રૂપી મદ્ય જેનો
નાશ થયો છે તેવો અતિ પવિત્ર અને છનેશ્વર ભગવાનની
નિશ્ચયે રહેનાર ચતુર્વિધ સદ્ય પ્રત્યે જનર્થ માત્રનું નાશ
કરનાર ચાત્સત્ત્વ જરૂર કરે છે

દૂર્તરોગોપહતેષુ સંનત
પૂરાર્નિર્નનોષયત છરોગિષુ
કરોતિ સર્વેષુ વિશુદ્ધર્ષનો
દ્વર્પાં પરામસાસમસ્તરૂપણા ॥ ૧૬૫ ॥

જેના અમસ્ત દોષ નાશ થામ્યા છે એવો સમ્યક્
દહી છવ, પૂર્વ કમના યોગથી ઉત્પત્ત થએલા અનેક
શેવોથી હજારેલા પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ભાવ પ્રાણ કરે છે.

વિશુદ્ધમેર્ષ છુણમસ્તિ વર્ધન
બનસ્થ યસ્યેહ વિશ્વકિષ્કારણ

વ્રતં વિનાપ્યુત્તમમંચિતં મનાં

ન નિર્યકૃત્ત્વં લભતેઽતિપાવનં ॥૧૬૬॥

જે માણસને આવા પ્રશરનું વિશુદ્ધ અને સુદ્ધિને આપનારું સમ્યક્ દર્શન છે, તે માણસ ઉત્તમ અંચિત કરેલા વ્રત વિના પણ અતિ પાવન કરનાર તેવા તીર્થંકર પદને પામે છે.

દમો દયા ધ્યાનમદ્વિસનં તપો

જિતેન્દ્રિયત્વં વિનયો નયસ્તથા

દદાતિ નૈતત્ફલમંગધારિણાં

યદત્ર સમ્યક્ત્વમનિદિતં ધૃતં ॥૧૬૭॥

મનુષ્યોને જે દેવ અનિદિત એવું સમ્યક્ત્વ આપે છે, તે દેવ દમ, દયા, ધ્યાન, અહિંસા, તપ, જિતેન્દ્રિય-પાત્રું, વિનય અને નય પણ આપી શકતા નથી.

વરં નિવાસો નરકેઽપિ દેહિનાં

વિશુદ્ધસમ્યક્ત્વવિભૂષિતાત્મનાં

દુરંતમિથ્યાત્વવિષોપભોગિનાં

ન દેવલોકે વસનિર્વિરાજતે ॥૧૬૮॥

વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વથી વિભૂષિત, મનુષ્યોને નરકમાં પણ નિવાસ આપે છે. પણ દુરંત મિથ્યાત્વ વિષનો ઉપભોગ કરનારાનો દેવલોકમાં નિવાસ પણ શોભતો નથી.

અયસ્તનશ્વશ્ચભ્રુવો નયાતિ પદ્

ન સર્વનારીષુ ન સંજિતોઽન્યતઃ

ન જાયતે ચ્યંતરદેવપ્રાપ્તિષુ

ન માશ ન ચ્યોતિપિકેષુ સદ્રુષિ ॥૧૬૦॥

શુદ્ધ સમ્બન્ધદિ એવ મરીને અપોલોકમાં છેત્તી છે નરકોને વિષે જતા નથી, સી વેદ ધારણ કરતો નથી, અસહીષ્ણુ પામતો નથી, તેમજ બ્ધતર જનનપતિ અને ભ્યોતિપિકાં પણ ઉત્પન્ન થતો નથી, પણ મરીને તે એવ કટપવાસી દેવોને વિષે, આ પ્રથમ નરકમાં, આ સહી તિર્થજ અને મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન આવે છે

ન શાંપશા નો મુહુરો ન વજ્રમા

ન દેહમા નો પનપાન્યસંવયઃ

તયા દિતાઃ સંતિ સ્તરીરિણાં જને

યવાજ સમ્યક્ત્વમર્ચિતં દિતં ॥ ૧૭૦ ॥

અનિદિત એવું સમ્બન્ધત્વ મનુષ્યોને ધર્મની વૃદ્ધિ કરે છે, શાપને નસાડે છે, શુભ આપે છે, જાપકને દેશવટો આપે છે, મુક્તિ પાત્ર કરાવે છે, અને મહાર ચાત્રાનો નાશ કરાવે છે

તમોતિ ચર્મ વિધુનોતિ પાતક

વદાતિ સૌમ્ય વિધુનોતિ શાપક

પિનોતિ મુક્તિં વિનિર્દિતિ સંસર્તિ

જનસ્ય સમ્યક્ત્વમર્નિદિર્તં પૂર્તં ॥૧૭૧॥

આ લોકમાં દ્રુપદ રહીત સમ્બન્ધત્વ એટલું દિવાકર છે તેટલું જાંબવો, મિત્રો, વજ્રજ્ઞ, પુત્રો, પન અને પાન્યનો સમ્બન્ધ પણ દિવ કરતો નથી

મનોહરં સૌંદર્યકરં શરીરિણામ્

તદસ્તિ લોકે સકલે ન કિંચન

યદત્ર સમ્યક્ત્વચનસ્ય દુર્લભ

મિતિ પ્રચિંત્યાત્ર ભવંતુ તત્પરાઃ ॥૧૭૨॥

આ સમસ્ત લોકોને વિષે એવો દોષ મનોહર અને સુખકર પદાર્થ નથી, કે જે સમ્યક્ત્વ રૂપી ધનની પાસે દુર્લભ હોય. આવું વિચારીને સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા તત્પર થવું.

વિદ્વાય દેવો ગતિમર્ચિતાં સતાં

વ્રજંતિ નાન્યત્ર વિશુદ્ધર્શનાઃ

તતશ્ચ્યુતાશ્ચક્રધરાદિમાનવા

ભવંતિ ભવ્યા ભવભીરવો ભુવિ ॥૧૭૩॥

ભવભીરુ વિશુદ્ધ દર્શનવાળા ભગ્યો, પૂજવા યોગ્ય દેવગતી વર્ણને બીજે ઉત્પન્ન થતા નથી. અને ત્યાંથી ચ્યવન કરી ચક્રવર્તિઆદિ પદ માનવ લોકમાં પામે છે.

(અર્ચિતાં એટલે દલપવાસી અને દલપાતિત શ્લોક ૧૬૯માં જે જણાવ્યું છે તે તો ગતિબંધ બાંધ્યા પછી સમ્યક્ દર્શન ધારણ કરવાની વાત છે, ત્યારે અર્હત—સમ્યક્ દર્શન ધારણ કર્યા પછી ગતિબધની વાત છે.)

શંકા

પ્રમાણસિદ્ધાઃ કથિતા જિનેશિના

વ્યયોદ્ભવત્રૌવ્યયુતા વિમોહિના

સપસ્ત્રપાદા વિવશા મ વેતિ યઃ

કરોતિ શ્રદ્ધા સ મિર્હતિ દર્શન ॥૧૭૮॥

સપસ્ત્ર જાવો પદપદો, પ્રમાણુ સિદ્ધ ઉત્પાદ, વ્યય,
જાને પ્રીત્ય મુક્તી અનેશ્વરેશ્વરે કથન કરેલ છે, બાવાત સત્ય
છે કે નહિ ? બેચી રાત્ર કથવાથી સમ્યક્ત્વ નામ જાય છે

કાશ્યા.

ધુરા ધુરાણામય પદ્મપારિણામ

નિરીક્ષ્ય સ્વમીયમર્ત્ત મનોહરાં

અનેન ધીમેન મપેન્મમેતિ ય

સ્તનોતિ ક્રાંતાં મ ધુનોતિ સકુર્ચિ ॥૧૭૯॥

અમુર, મુર, જાને અકર્તિની નિર્મળ મનોહર લક્ષ્મી
બેઠ મને પદ્મ જા રૂઢિ ગ્રામ જાય, જાવી બે હમ્મદા કરે
છે તે માણસ સાશ્વતીને હકસેલે છે

વિશિક્ષિત્સા.

મમેન દિગ્ધાનમલોક્ય સંપત્તા

અપીદિતાન્વા તપસા મહીપસા

નરશિક્ષિત્સાં વિવશાતિ યઃ પરાં

નિર્હતિ મમ્યક્ત્વમસાવેતનઃ ॥૧૮૦॥

મહીન ગાત્રજાણા જાને મહા તપમ્માથી દુર્જલ કયેલા
તપસીઓને બેઠ બે માણસ પૂજા કરે છે તે જાણી
મનુષ્ય પોતાના સમ્યક્ત્વનો નાશ કરે છે

અન્ય દષ્ટી પ્રશંસા દોષ

વિલોક્ય રૌદ્રવ્રતિનોડન્યલિંગિનઃ

પ્રકુર્વતઃ કંદફલાશનાદિકં

इमेऽपि कर्मसयकारकव्रता

विचिन्वतेति प्रतिहन्यते रुचिः ॥૧૭૭॥

કદકારી વ્રતો કરનારા, કદકલનો આહાર કરનારા એવા અન્યલિંગિઓને જોઈને આ પણ કર્મફલકરનારા વ્રતીઓ સાધુઓ છે એમ જે ચિંતવન કરે છે, તે માણસ પોતાની શુભરૂચિને હણી નાખે છે.

સંસ્તવ દોષ.

कुदर्शनज्ञानचरित्रचिद्रजान्

निरस्ततत्त्वार्थरुचीनसंयता

निषेवमाणो मनसापि मानवो

लुનાति सम्यक्त्वतरुं महाफलं ॥૧૭૮॥

કુદર્શન, કુજ્ઞાન અને કુચારિત્રમાં લીન થયેલા અને તત્ત્વદષ્ટી જેઓની નદ્ય થઈ છે એવા, તત્ત્વાજની(મિથ્યાત્વી) અસંયતિને મનથી પણ સેવનારો, વાંછનારો મનુષ્ય મહા ફળદાયક સમ્યક્ત્વરૂપી વૃક્ષને ઠાપી નાખે છે.

जिर्नेद्रचंद्रामलभक्तिभाविना

निरस्तमिथ्यात्वमलेनदेहिना

प्रवार्यते येन विशुद्धदर्शनं

मवाप्यते तेन विमुक्तिकामिनी ॥૧૭૯॥

છનેશ્વર ભગવતની નિર્મળ જોવી ભઠિતથી પવિત્ર
 યથેશ અને મિથ્યાત્વરૂપી મલમ્બી રહિત, જે પુરૂષો વિશુદ્ધ
 જોવું સમ્બંધત્વ દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે, તે મનુષ્યો મુક્તિ
 રૂપી નારીને પ્રાપ્ત કરે છે

પ્રકરણ ૮ મું

સમ્યગ્ જ્ઞાન નિરૂપણ

મનેરૂપર્પાયણીસ્યેત

વિભોક્ષ્યતે યેન સમસ્તવર્ત્ત

તદિન્દ્રિયાનિન્દ્રિયમેદમિર્ષ

જ્ઞાનં મિર્ષાદિર્ગદિર્ત્ત દિવાપ ॥૧૮૦॥

જે વટે જાનવ પર્વાયો અને જાનવ શુદ્ધ મુક્ત સમ-
 સ્ત વસ્તુવત્ત્વનો બોધ થાય તેને છનેશ્વરજીને આત્મકિત
 માટે જ્ઞાન કહ્યું છે, આ જ્ઞાન ઇન્દ્રિય તથા અનિન્દ્રિય જોમ
 જે લેવાયું થયાંંમું છે

રત્નમર્પી રસતિ યેન જીર્ષો

ધિરગ્ધનેડમ્પત્તરોરમૌમ્પા

નદિ પાપ કુલો વિશુદ્ધિ

જ્ઞાનં તદિર્ષ્ટં મક્કમાર્ષવિદ્ધિઃ ॥૧૮૧॥

જેનાથી એવ રત્નત્રવી જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રની

રક્ષા કરે છે, અત્યંત ગરીબના સુખથી વિરક્ત થાય છે,
પાપને અટકાવે છે, વિશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરાવે છે, તેજ જ્ઞાન
સદૃશ અર્થની ભાદ્રક ઈષ્ટ વાળુનું.

ક્રોધં ધુનીને વિદ્યાનિ શાંતિ
તનોતિ મંત્રીં ચિદ્વિનસ્તિ મોહં
પુનાતિ ચિત્તં મદનં લુપ્તેતે
વેનેદ વોયં તમુયંતિ મંતઃ ॥૧૮૨॥

જે ક્રોધને દૂર કરે, શાંતિને આપે, મંત્રીને વધારે,
મોહનો નાશ કરે, ચિત્તને પાવન કરે, તથા મદનને હાળી
નાખે છે તેજ જ્ઞાનની અંત પુરૂષા ઇચ્છા કરે છે.

જ્ઞાનેન વોયં કુલ્લે પરેષાં
કોર્તિન્નતશ્વંદ્રમરીચિગૌરી
તનોઽનુરાગઃ સકલેઽપિ લોકે
તતઃ ફલં તસ્ય મનોનુકૂલમ્ ॥૧૮૩॥

આમાન્ય જ્ઞાની પણ પોતાના જ્ઞાનથી અન્યને બોધ
આપે છે, અને તેથી તેઓની કીર્તિ પ્રસારે છે, તથા પરંપરાયે
જગતમાં તેના તરફ અનુરાગ વધે છે. બાદ મનોનુકૂલ
ઇષ્ટ અર્થને પ્રાપ્ત કરે છે.

જ્ઞાનાદ્વિતં વેત્તિ તતઃ પ્રવૃત્તો
રત્નત્રયે સંચિતકર્મમોક્ષઃ
તતસ્તતઃ સૌખ્યમવાપ્નુચ્ચ
સ્તેનાત્ર યત્નં વિદ્યાતિ દક્ષઃ ॥૧૮૪॥

જ્ઞાનથીજ ક્ષિત માર્ગને બ્રાહ્મ કાવ છે, અને તેથી
રત્નત્રયીમાં પ્રવૃત્તિ બને છે, છેવટે તેનાથી પૂર્વનાં સ્થિતિ,
દ્વિપેક્ષા કર્મને નાશ થઈ મોક્ષ મળે છે, બાદ અબ્યાભાધ
મુખ અનુભવે છે, તેટલા માટે હથળને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટેજ
ચલન કરે છે

પદ્મગ્રીવો વિપુનોતિ કર્મ
તપોમિહિર્યમશ્વકોટિસ્ત
જ્ઞાની તુ લૈકસણનો દિનમ્નિ
તદ્મ કર્મેતિ જિના વદતિ ॥૧૮૨॥

કોટી લક્ષ ભવ મુખી ઉત્તર તપવટે અગ્ર છવે જે કર્મ
નાશ કરે છે, તે કર્મને ગ્રાની બેઠે સજ્જ માત્રમાજ બાળી
નાંબે છે, બ્રહ્મ અનેશ્વરેબે ભાષ્યું છે

ધૌરાદિ દાયાદત્તનૂજમૂર્ખ
રહાયમર્ચ્ય સક્ષેડપિ મોકે
ધન પરર્પા નપનૈરહય
જ્ઞાન મરા ધન્યમા વદતિ ॥૧૮૩॥

જ્ઞાનથી ધન બેનું છે કે જેને ધાર હુંદારા આપે
ધૌરી કે હુંદી શકતા નથી, આપ આગીદાર જેને વાલી શકતા
નથી, પુત્રાદિ મરણ બાદ જેના આત્મ પાલી શકતા નથી
સભાબે જેને દરી શકતા નથી જે સક્ષે દોકને વિર
પૂજ્ય યોગ્ય છે, અને જેને અન્ય દોકે આજેથી બેઈ
શકતા નથી બેવા જ્ઞાન ધનને ધારણ કરનારાઓને ધન્ય છે.

વિનશ્વરં પાપસમૃદ્ધિદક્ષં

વિપાકદુઃસ્વં શુભનિંદનીયં

તદન્યથાભૂતગુણેનતુલ્યં

જ્ઞાનેન રાજ્યં ન કદાચિદસ્તિ ॥૧૮૭॥

રાજ્યરૂઢિ તથા જ્ઞાનરૂઢિમાં ઘણોજ અંતર છે કારણકે રાજ્ય વિનશ્વર, પાપ વૃદ્ધિ કરનારું, પરિણામે દુઃખકર અને જ્ઞાનીજનોએ નિંદિત ગણાયું છે, જ્યારે જ્ઞાન અવિનશ્વર, પાપ ક્ષયકારી, પરિણામે સુખકર અને શુભજનોએ પ્રશંસા કરેલ છે, માટે ખંને એક સરખાં કદાપિ ન ગણાય

પૂજ્યં સ્વદેશે ભવતીહ રાજ્યં

જ્ઞાનં ત્રિલોકેઽપિ સદાર્ચનીયં

જ્ઞાનં વિવેકાય મદાય રાજ્યં

તતો ન તે તુલ્યગુણે ભવેતાં ॥૧૮૮॥

આ જગતમાં રાજ્ય સ્વદેશમાંજ પૂજાય છે, સન્માન પામે છે, અને જ્ઞાન તો ત્રણ લોકને વિષે પૂજવા યોગ્ય છે, વળી જ્ઞાનથી વિવેકનો અને રાજ્યથી મદનો જન્મ થાય છે, તેથી તે ખંને સમાન ગુણી થઈ શકે નહિ.

તમો ધુનીતે કુરુતે પ્રકાશં

શમં વિચત્તે વિનિહંતિ કોપં

તનોતિ ધર્મં વિધુનોતિ પાપં

જ્ઞાનં ન કિં કિં કુરુતે નરાણાં ॥૧૮૯॥

કારણકે જ્ઞાન અધિકારનો નાશ કરે છે, અતરના
અરા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે, શાંતિને ખાણ કરાવે છે,
કેાપને હણે છે ધર્મની વૃદ્ધિ કરે છે, પાપનો નાશ કરે
છે અર્થાત જ્ઞાન અનુભ્વેને શું શું નથી કરતું

यथा यथा ज्ञानवलेन भीषो
जानासि तत्सं विननाषहृष्टं

तथा तथा धर्ममतिः प्रवस्ता
प्रमायते पापविनाशमुक्ता ॥१००॥

જ્ઞાન બળબેઝે કરીને છુલ લેમ લેમ છુનનાથે
જેજેશા વસ્તવનો બાધ પામે છે, તેમ તેમ ધર્મ જુદિમાં રહત
બની પાપનો નાશ કરવાને શક્તિમાન થાય છે

आस्तां महाबोधवलेन साय्यो
मोक्षो विवापामहसौस्मयुक्त
धर्मार्थिकामा अपि नो मर्वति
ज्ञान विना तेन तदर्थनीय ॥१०१॥

જોગ્યનત નિર્મલ મુખ મુક્ત બળ્યાજ્ઞાપ જોવું મોક્ષ,
ઉત્તમ જોવા મહા જ્ઞાનથીજ પ્રાપ્ત થાય છે આટલું છતાં
આ વાતને દૂર રાખીયે, પણ જમતમાં ધર્મ, અર્થ અને
કામ જો ત્રણે પુરુષાર્થ જ્ઞાનવિના પ્રાપ્ત થઈ શકતા નથી,
આથી કરીને પણ તે જ્ઞાન પૂજવા જોખ્ય છે

सर्वेपि लोके विषयो हितार्था
ज्ञानाद्वे मैव धर्मेति जंतोः

અનાત્મનીયં પરિહર્તુ કામા

સ્તદર્થિનો જ્ઞાનમતઃ શ્રયંતિ ॥૧૯૨॥

સર્વ લોકમાં ક્રિયા અને વ્યવહાર, જ્ઞાનવિના યથાર્થ હિતકર થઈ શકતા નથી. તેથી અનાત્મીય શુષ્ક એવું જે અજ્ઞાન તેને તજવાની ઇચ્છા રાખનારા, તથા જ્ઞાનાલિલાધી-જનો હસ્તેશાં જ્ઞાનનુંજ શરણ સ્વીકારે છે.

શક્યો વિજેતું ન મનઃ કરીંદ્રો

ગંતું પ્રવૃત્તઃ પ્રવિહાય માર્ગે

જ્ઞાનાંકુશેનાત્ર વિના મનુષ્યૈ

વિનાંકુશં મત્તમહાકરીવ ॥૧૯૩॥

મદથી મસ્ત થયેલા મહા હસ્તીને મહાવત જેમ અંકુશ વિના તાણે ઠરી શકતો નથી, તેમ માર્ગે તણને ઉન્માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થયેલા મનુષ્ય હાથોને, જ્ઞાનવિના મનુષ્યો કદાપિ તાણે ઠરી શકતા નથી.

જ્ઞાનં તૃતીયં પુરુષસ્ય નેત્રં

સમસ્તતત્ત્વાર્થવિલોકદક્ષં

તેજોઽનપેક્ષં વિગતાંતરાયં

પ્રવૃત્તિ મત્સર્વજગત્ત્રયેપિ ॥૧૯૪॥

જ્ઞાન એ પુરુષનું ત્રીજું નેત્ર છે, કે જેની સહાયતાથી સમસ્ત પદાર્થનું દર્શન થાય છે, જેને અન્ય પ્રકારની અપેક્ષા રાખવી પડતી નથી. જેને ભીંતો વીગેરે અટકાવી શકતું નથી. તથા જે ત્રણે લોકમાં પ્રવેશ પણ કરી શકે છે.

નિમ્નેપલોકવ્યવહારવર્ણો

જ્ઞાનેન મત્સ્યો મહનોયકીર્તિઃ

સેવ્યા મતાં સૈતમસેન હીનો

ત્રિમુક્તિહૃત્ય મતિ મદ્યચિત્તા ॥૧૯૫॥

જ્ઞાનથીજ માણસ સુપુર્ણ થોડા અવહારમાં હજી
જલુર થાય છે અને તેનાથીજ મહા કિર્તિ સુધાદન કરે
છે તેમજ સદ્ગુણોને પૂજવા થોડા મહા મોહથી રહીત,
અને મુક્તિ જામવાના કૃત્યોને વિશે આશક્ત-ચિત્તવાલો
થાય છે

પર્માર્થકામવ્યવહારગુન્યો

વિનયનિમ્નેપવિષારણુદિ

રાત્રિદિવં મક્ષણસક્તચિત્તો

જ્ઞાનેન હીનો પથુરવ શુદ્ધઃ ॥૧૯૬॥

ધર્મ, અર્થ, અને કામના અવહારથી દુન્ન, નાશ
જામી છે શુષ્કળી વિચાર શુદ્ધિ જેની, તથા શત દિવસ
લક્ષ્યધર્મો આશક્ત ચિત્તવાલો, જેનો જ્ઞાનશક્તિ માણસ
પથુ અવલોકે

તપોદ્વાદામન્મસમાયાઃ

સર્વેઽપિ પુસા મહિતા ગુણા વે

ભવતિ સૌરુપાય ન તે જનસ્ય

જ્ઞાન વિના તે ન તલેપુ પૂર્ણ ॥૧૯૭॥

મનુષ્યોમાં શહેશા તપ, કથા, જ્ઞાન, યમ અને
સમાજાદિ સર્વ શુદ્ધ પૂજવા થોડા છે, પણ તે જર્મ જ્ઞાન-

વિના મનુષ્યોને ગુણને અર્થે થતા નથી, તેથી તે સર્વમાં
પણ જ્ઞાન પૂરવા યોગ્ય છે.

જ્ઞાનં વિના નાસ્ત્ય દિતાન્નિવૃત્તિ
સ્તનઃ પ્રવૃત્તિર્ન દિતે જનાનાં
તતો ન પૂર્વાર્જિતકર્મનાથ
સ્તતો ન સૌંદર્યં લભનેઽપ્યમીદૃં ॥૧૭૮॥

અહિતથી નિવૃત્તિ જ્ઞાન વિના થતી નથી, તેથી મનુ-
ષ્યોને હિતમા પ્રવૃત્તિ થતી નથી, તેથી પૂર્વે આપેલા કર્મનો
નાથ થતો નથી. અને તેથી અર્બીદુ શુભ જે મોક્ષ તે
પણ પ્રાપ્ત થતું નથી.

ક્ષેત્રે પ્રકાશં નિયતં કરોતિ
રત્નિ દિનેઽસ્તં પુનરંવ રાગોં
જ્ઞાનં ત્રિલોકે સકલે પ્રકાશં
કરોતિ નાચ્છાદનમસ્તિ કિંચિત્ ॥૧૭૯॥

સૂર્ય દિવસને વિષેજ અને તે પણ નિયત દરેલા
ક્ષેત્રમાં પ્રકાશ આપી શકે છે. રાત્રિમાંતો તે અસ્ત થાય
છે, ત્યાંજ જ્ઞાન અમસ્ત ત્રિલોકને વિશે પ્રકાશમાન છે. તેને
કોઈ અટકાવી શકતું નથી.

ભવાર્ણવોત્તારણપૂતનાવં
નિશેષઃ દુઃસ્વેચનદાવર્ધિ
દશાંગ ધર્મે ન કરોતિ યેન
જ્ઞાનં તદિદૃં ન જિનેદ્રચંદ્રૈઃ ॥૧૮૦॥

સુસારથી સમુદ્રનો પાર પામવા માટે ધનિત્ર નાવ-
 રૂપ, અને સમસ્ત દુઃખથી ઇધનને વાળી નાખવામાં
 અગ્નિ સુમાન, એવો દશાગ ધર્મ જે જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત નથી
 થયો તે જ્ઞાન છનેત્ર ચત્રોને ઇષ્ટ નથી.

ગંધુ મસુહૈત્પ યજાટવીં યો
 જ્ઞાનં વિના મુક્તિપુર્તીં મમિષ્ઠેત્
 સોડંધોડયકારેષુ વિલંપ્ય દુર્ગ
 વનં પુરં માપ્તુમના વિચક્ષુ ॥૨૦૧॥

જે માણસ જ્ઞાન વિના માત્ર કિંચિત્તી સંસાર અટ-
 વીનું ઉત્કલન કરી એક તરફ જવાની ઇચ્છા રાખે છે
 તે માણસ ખરેખર ગાંઠ એવા અધકારમાં એમ અધ,
 દુર્લભ એવા અભણનું ઉત્કલન કરી નગરમાં જવાની
 ઇચ્છા કરે તેના એવો અણુએ

જ્ઞાનેન પુર્માં સકલાર્થસિદ્ધિ
 જ્ઞાનાદન કાષ્ઠન નાર્થસિદ્ધિઃ
 જ્ઞાનસ્ય મત્સેતિ મુખ્યાન્ કદાપિ
 જ્ઞાનં ન મુર્ષેતિ મહાનુમાવા ॥૨૦૨॥

જ્ઞાની પુરુષોને સકલ અર્થની શિદ્ધિ થાય છે, જ્ઞાન-
 વિના અર્થની કાંઈ શિદ્ધિ થતી નથી એવા જ્ઞાનના સુષુ-
 બ્ધીને મહાનુભાવો કદાપિ જ્ઞાનને તજતા નથી.

વરં વિષં મસિનમુપ્રદોષં
 વર મપિદં વચ્ચમેડતિતીન્દ્રે

વરં કૃતાંતાય નિવેદિતં સ્વં

ન જીવિતં તત્ત્વવિવેકમુવતં ॥૨૦૩॥

ઉચ્ચ દોષવાતું વિષ ભક્ષણ કરવું આરં, અતિ રોદ્ર
અગ્નિને વિષે પ્રવેશ કરવો આરં, મૃત્યુદેવને પોતાનું
નિવેદન કરવું આરં, પણ તત્ત્વ અને વિવેક રહિત અવિ-
તત્ત્વ આરં નથી.

શૌચક્ષમાસત્યતપોદમાદ્યા

ગુણાઃ સમસ્તાઃ ક્ષણતઃશ્ચલંતિ

જ્ઞાનેન દીનમ્ય નરસ્ય લોકં

ક્ષાત્યાદૃતા વા નરવોઽપિ મૃત્વાત્ ॥૨૦૪॥

પવનથી આહુત યથેલાં વૃદ્ધો જેમ મૂઢમાંથી ચલા-
યમાન થાય છે, તેમ આ જગતમાં જ્ઞાન રહિત નરના
શૌચ, ક્ષમા, સત્ય, તપ, દમ આદિ સમસ્ત ગુણો ધણ
માત્રમાં ચલાયમાન થાય છે.

માતા પિતા વંધુજનઃ કલત્રં

પુત્રઃ સુહૃદ્ભૂમિપતિશ્ચ તુઘ્રઃ

ન તત્સુખં કતુર્મલં નરાણાં

જ્ઞાનં ચદેવ સ્થિત મસ્તદોષમ્ ॥૨૦૫॥

દોષોનો નાશ કરી નિશ્ચલ જ્ઞાન મનુષ્યોને જે સુખ
આપે છે. તે સુખ તુષ્ટમાન યથેલાં માતા, પિતા, વંધુજન,
સાથી, પુત્ર, મિત્ર, અને રાક્ષસ પણ આપવા સમર્થ થતા નથી.

ઝગપો ષષ્ઠીઋતુમિમોઽતિમત્ત*

સિદ્ધઃ ફળીન્દ્રઃ કુપિનો મર્દ્ર*

જ્ઞાનેન હીનો ન પુનઃ કર્યેષિ

વિત્પત્ત્ય દૂરે ન મન્વતિ સત્ ॥૨૦૬॥

મદમત્ત જનેલ હાથી, કેષાજમાન મયેલ સર્પ, અને
કુપિત શબ્દ, અસુક પ્રયત્ન દ્વારા વશ મધ્ય સકે છે પણ
જ્ઞાનહીન મનુષ્ય કેષવણ્ણ ચત્તે વશ થઇ શકતો નથી,
આટે સત્ પુરુષો જ્ઞાનથી દૂર રહેતા નથી

ક્રોતિ સસાર સરીરમોગ

પિરાગમાષ વિદયાતિ રાત્રી

શ્રીસદ્રવધ્યાનતપઃકૃપામુ

જ્ઞાની વિમોક્ષાય કૃત્તમયાસઃ ॥૨૦૭॥

મોક્ષ આટે પ્રયત્ન શીલ જાગી, સચ્ચાર શરીર અને
જોષથી વૈરાગ્ય જાવને પામે છે વધા શીલ, ભવ, ધ્યાન,
તપ, અને કૃપા વરદ સખી થાય છે

પરોપદેર્શ સ્વહિતોપકારં

જ્ઞાનેન વેદી વિનનોતિ ભોક્ત

મજાતિ દોષે મયને તુર્મ ચ

જ્ઞાન જનૈસ્તેન સમર્પનીય ॥૨૦૮॥

જ્ઞાનવટે ઠયીને મનુષ્ય આ લોકમાં સ્વસ્થિત સામે પરા-
પદેશ દ્વારા ઉપકાર કરે છે, જોવને વળે છે, સુખને આશરો
લે છે તેથી મનુષ્યોએ જ્ઞાન પૂજ્યા મેળવે છે

एवं विलोक्यास्य गुणाननेका
 न्समस्तपापारिनिरासदक्षां
 निशुद्धबोधा न कदाचर्नापि
 ज्ञानस्य पूजां महतीं त्यजंति ॥२०९॥

સમસ્ત પાપરૂપી શત્રુઓનો નાશ કરવામાં દક્ષ,
 અને નિર્મળ યોધ યુક્ત મહાજનો, આ પ્રમાણે જ્ઞાનજન્ય
 અનેક શુણ્ણુ સ્વરૂપ વિચારી, જ્ઞાનની મહાપૂજા કરાપિ
 છોડતા નથી, અર્થાત્ હંમેશાં જ્ઞાનનો આદર કરે છે, પૂજે છે.

પ્રકરણ ૯ મું.

સમ્યક્ ચારિત્ર નિરૂપણ.

સદર્શનજ્ઞાનવલેન ભૂતા
 પાપ ક્રિયાયા વિરતિસ્ત્રિયા યા
 જિનેશ્વરેસ્તદ્વદિતં ચરિત્રં
 સમસ્તકર્મક્ષયહેતુભૂતં ॥૨૧૦॥

મન વચન કાયાના અશુભાદિ વ્યાપાર દ્વારાયે ઉપા-
 ર્ણીત પાપચારિનો, અશુભ વ્યાપારનો, સમ્યક્દર્શન અને
 સમ્યક્જ્ઞાનના ઘણવડે કરીને ત્યાગ કરવો તેને જિનેશ્વરોએ
 સમસ્ત કર્મક્ષયના હેતુભૂત ચારિત્ર કહ્યું છે.

શ્રમં ક્ષયં મિથ્યમુપાગતાયાં
 તન્નાગિકર્મપ્રકૃતૌ ત્રિધાત્ર

તેમા ત્રસ, બેઠદ્રિય, તેઠદ્રિય, ચઠરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય એમ ચાર પ્રકારે દેહ્યા છે. ત્યાંરે સ્થાવર, પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ, અને વનસ્પતિ હાય એમ પાંચ પ્રકારના દેહ્યા છે. આ સર્વં જીવોની મન વચન કાયાવરે રક્ષા કરવી, તેનું નામ પવિત્ર એવું અહિંસા વ્રત કહ્યું છે.

સ્પર્શેન વ્રણેન રસેન ગંધા

દ્યદન્યયા વારિ ગતં સ્વભાવં

તત્પ્રાશુકં સાધુજનસ્ય યોગ્યં

પાતું મુનીંદ્રા નિગદંતિ જિનાઃ ॥૨૧૪॥

જે જલમાંથી જલના સ્વભાવ ભૂત, સ્પર્શ વર્ણુ રસ અને ગંધ નીકળી ગયા હોય, અર્થાત્ જીવરહિત જલ થયુ હોય તેવું નિર્હોષ જલ સાધુજનને પીવા યોગ્ય છે. એમ જૈન મુનીઓ કથન કરે છે.

ઉષ્ણોદકં સાધુજનાઃ પિવંતિ

મનોવચઃકાયવિશુદ્ધિલબ્ધં

एकान्ततस्तत्पિવતાं મુનીનાં

પડ્ જીવવાતં કયયંતિ સંતઃ ॥૨૧૫॥

મન વચન અને કાયાની વિશુદ્ધિથી પ્રાપ્ત થયેલું ઉષ્ણ-જલ સાધુ જન પીએ છે, પણ જે મુનીઓ એકાંતથી (મન વચન કાયાની શુદ્ધિવિના દેવળ ઉષ્ણ જલની ખાતર જ) તે પીએ છે, તેઓ છ કાયજીવના ઘાતક છે એમ સંત પુરુષો કહે છે.

ઈતં ઘટીયંચતુષ્પદાદિ

સૂર્યેદુઃ કાતાગ્નિ કર્મુર્નોદ્રાઃ

મર્ત્યવપાદેન દુત ઘણ

પરમાશુક તથિગર્દતિ મારિ ॥૨૧૬॥

જે યાત્રી ૧૮મી આકેત યથેષુ હોય, તેમ આજિ
શ્રાપગ્રા બનવશી આકેત યથેષુ હોય, સૂર્ય, ચંદ્ર, વાતુ
અને અગ્નિની સહાયતાથી પોતાના સ્વભાવિક વર્ણાદિ
ચતુષ્પદ જેમાંથી જાણાઈ જાય હોય તેને પણ મુનિવર્યો
પ્રામુક (અભિન્ન) જલ કહે છે

મનસ્વશ્યાપહિમાંસપૂસરી (?)

ધનાંશુચ્ચ્છોદકર્ચિદુસીકર

નિહાયક્ષેપે વ્યવહારકારણ

મનીપિર્ના મારિ કિશુદિમિષ્છર્તા ॥૨૧૭॥

તથા યાકળનું જલ, ચંદ્રગ્રા જેવું પૂસર થતું જલ
(જરક), વરશાદનું જલ, શુષ્કાદના જિદ્, અને કસ સિન્ધા-
યનું ચેપ જલ, મારિ વિશુદ્ધ ઇષ્ઠનાશ શુદ્ધિશાળીઓને
અવહાર કારણ છે, ઉપયોગી છે

અપ્પોદકં મતિગ્રાહં યદ્ધકારિ સોકે

સ્તવજ્ઞાર્ચકઃ પિવતિ નાન્યત્રત્રેઃ કદાચિ

સ્ત્રેષ્ઠં મુનિજનાય વિષીયમાન

પદ્મિયસતતિરિપનસાપનાય ॥૨૧૮॥

તેમજ વહી જે ઉપજીત આવડે પોતાના ઘરમાં
ઘોઠ ખાસે કસવે છે અને જે પાતે પીએ છે, તે જલ

આધુઓને દરપનિય છે. તે ત્રિવાય જે પાણી કેવળ મુનિ-
ઓના ઉદ્દેશથીજ ગરમ દરવામાં આવ્યું હોય અને અન્ય
જન જે લેનીય ક્રિયા ન કરવાવાળાએ ઉપ્પુ મીધુ હોય
તે છકાયના જીવની ક્રિયાનુ નિમિત્ત હોવાથી આધુઓને
અપેય છે.

યયાર્થે વ્રાકયંરહિતં કપાર્યં

રપોડનં પ્રાણિગણસ્યપૂતં

ગ્રહસ્થમાપાવિકલં યયાર્થે

સત્યં વ્રતં સ્યાદ્વદતાં યતીનાં ॥૨૧૬॥

દયાયથી રહિત, પ્રાણી માત્રને દુઃખ ન ઉપવર્તવનારું
પવિત્ર અને (ગૃહ વ્યાપારાદિને પોપણ કરનારી) ગૃહ-
સ્થની ભાષાથી રહિત, તેમજ સત્ય તત્ત્વને દધન કરનાર
એણું જે વચન તે સ્વાદ વાદી યતિઓનું સત્ય વ્રત બાણુવું.

ગ્રામાદિ નદ્યાદિ ધનં પરેષા

મગૃહણતોડ્લપાદિ મુનેસ્ત્રિધાપિ

ભવત્યદત્તગ્રહર્જનાલ્યં

વ્રતં મુનીનાં ગદિતં હિ લોકે ॥૨૨૦॥

ગ્રામ આદિના અને ખીલના ગુમ કચેલા અલ્પ પણ
ધનને મન વચન કાચાથી ગૃહણ ન કરવું તેને આ લોકને
વિષે મુનીઓ અદત્ત ગ્રહણ વર્જન (અચોર્ય) વ્રત કહે છે.

વિલોક્ય માતૃસ્વસદેહ જાવ

ત્ત્રિણાં ત્રિકં રાગવશેન યાસાં

વિલોકનસ્પર્શનસંક્રપાઘ્યો

નિવૃત્તિશક્તે તદમૈશુનર્ત્વ ॥૨૨૧॥

કન્યા, પ્રીતિ, અને વૃત્તિ આ ત્રણે પ્રકારની સ્ત્રી-
ઓને પુત્રી, પ્હેન, અને માતા સમાન ગણીને તેઓના
વચ્ચે સમાન ભાવથી વિદ્યોક્ત, સ્પર્શન, તથા શબ્દ સંપ્રદાન
કરનાર ત્યાજ કરવો તેને પ્રકાશ્ય નામે યત કહે છે

સચેતનાચેતનમેદતોત્યાઃ

પરિગ્રહાઃ સતિ વિવિજક્રપાઃ

તૈન્યો નિવૃત્તિસ્ત્રિવિપેન યત્

નૈસંગ્યમુક્તે તદ્વપાસ્તર્સંગ ॥૨૨૨॥

સચેતન અને અચેતન લેઈથી કૃતજ્ઞ સચેત્ય પરિ-
ગ્રહે વિવિજ ક્રપે છે તેનાથી ત્રિવિધે કરીને નિવૃત્તિ કરવી,
તેના સબધી શકિત થતું તેને અપરિગ્રહ યત કહે છે

ગ્રાહ-આ સંસ્કારમાં સમસ્ત પદાર્થો બે ભાગમાં વહે-
-આચેત્ય છે સચેતન અને અચેતન, આ પદાર્થોપર ગ્રાહી
ગ્રાહ્યે મન વચ્ચન અને કાયાથી થતું મમત્વ જુદી બાસ્તુ
કરવી, તેને સામ્યકાર પરિગ્રહ કહે છે, અને આ પદાર્થો-
પર ત્રિવિધે કરીને ગ્રાહીની નિવૃત્તિ કરવી તે અપરિગ્રહ

યુગાતરમેસળતઃ સ્વકાર્યા

દ્વિવાપયા ઝંતુવિષર્જિતેન

યત્તો મુનેર્ગોવિરાપહાન્યા

મતિર્વેર્યાસમિતિઃ સમુક્તા ॥૨૨૩॥

દિવ્યને વિષે સંયમ આધન આદિના કાર્યો માટે, એક સ્થાનથી અન્ય સ્થાનમાં (યુગાંતર) આશ્રય લેવા પ્રમાણુ ભૂમિમાં, ઉપયોગપૂર્વક દૃષ્ટી ગંભીર હોવાની કાની ન થાય, તે પ્રમાણુ મુનિઓએ ગમન કરવું. આતુ નામ ધર્મસમિતિ દર્શી છે.

આત્મપ્રશંસાપરદોષહાસ

પૈશુન્યકાર્કશ્યવિરુદ્ધવાક્યં

વિવર્જ્ય ભાષાં વદતાં મુનિનાં

વદંતિ ભાષા સમિતિં જિનેન્દ્રાઃ ॥૨૨૪॥

આત્મપ્રશંસા, પરદોષ, કાશ્ય, પૈશુન્ય, ક્રોધ વગ્યન, અને શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ વાક્ય વચ્ચે, બોલાતી ભાષાને અને-દ્રોષે મુનિઓની ભાષાને ભાષા સમિતિ કલ્પન કરી છે.

અનુદ્વિધાત્માદનવલ્મદોષા

મનોવચ્ચકાવિકલ્પશુદ્ધા

સ્વકારણા યા મુનિપસ્ય શ્રુતિ

સ્તામેષણાર્યાં સમિતિં વદંતિ ॥૨૨૫॥

ઉદ્વિધ, ઉત્પાદના આદિ આહારના કર દોષ મન વચ્ચે કાયાના વિદ્યોથી શુદ્ધ ધર્મધર્મ, શરીરના દોષ માટે મુનિઓ ને આહાર સ્વીકાર કરે, તેને એવણા નામની સમિતિ કહેવાય છે.

આદાનનિષેપવિધેર્વિધાને

દ્રવ્યસ્ય યોગ્યસ્ય મુનેઃ સ યત્નઃ

આદાનનિષેપણનામયેયાં

વદંતિ સંતઃ સમિતિં પવિત્રાં ॥૨૨૬॥

આધાન-વજ્ર યાત્રા આદિ ઉદ્ધવના અને નિષેપ-
પુસ્તક, રત્નોદેશણ યાત્રા આદિ યુદ્ધવાની ક્રિયાના વિધાનમાં
મુનિઓનો જે ચલ (કાળજી, સાવધાનતા) તેને સત જ્ઞે
પવિત્ર આધાન નિષેપણા નામ સમિતિ કહે છે

દૂર વિઠાસે જનર્જસુસુક્તે

દૂર વિરુદ્ધે સ્વગતો મહાનિ

પૂર્તા પ્રતિષ્ઠાપન નામ પેર્ષા

મદંતિ સાપોઃ સમિતિ મિર્નેઠા ॥૨૨૭॥

દૂર, વિશાલ, આહુત અને હવ જુદુ રહિત, તેમજ
મૂઠ અને અધિરૂદ્ધ સ્થાનમાં સાધુઓને જે મહામુગ્ધાક્રિયા
ત્યાજ કરવો, તેને પવિત્ર પ્રતિષ્ઠાપનીકા આમતિ હનેઠ્રોને
સાધી છે

સમસ્તર્જસુપ્રતિષ્ઠાસનાર્ષા

કર્મામદ્ધારનિરોપદસા

દમા મુનીનાં નિગદતિ વૈષ

વૈષસ્વમુક્તા સમિતિર્જિર્નેઠા ॥૨૨૮॥

મુનીઓની આ પાંચ સમિતિઓ સમસ્ત જુદુ
પાલન કરવામાં સમર્થ અને કર્મના આધારનો નિષેધ
કરવામાં કુશળ હોય છે, જે વાત મુત્યુથી યુદ્ધ થયેલા
હનેશ્વરોને કથન કરી છે

મદ્ધતપઃ સ્વાંતપસત્ત્વમાં

સુપ્રાપ્તસારણ નિષ્ઠવયો વા

યાસ્તા જિનેશાઃ કથયંતિ નિષ્ઠો

શુભીર્વિધૂતાશ્ચિલ્કર્મવંશાઃ ॥૨૨૦॥

ગોનાના ગન વચન અને કાયાને શુભ માર્ગમાં પ્રવર્તન કરાવવા રૂપ અથવા અશુભ માર્ગથી અત્ર દધના-નુસાર નિવર્તન કરાવવા રૂપ આ વ્રણ ગુપ્તિઓ અમત્ર ઈર્મ-બંધનને છેદી નાંખનારા જીનેશ્વરોએ કથન કરી છે.

एवं चरित्रस्य चरित्रमुक्तं

स्वयोदशांगस्य निवेदितस्य

વ્રતાદિભેદેન ભવંતિ ભેદાઃ

સામાયિકાદ્યાઃ પુનરેવ પંચ ॥૨૩૦॥

એ પ્રમાણે આશિત્ર યુક્ત મુનિયોએ પૂર્વે કહેલ, પંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, તથા વ્રણ ગુપ્તિ એમ મલીને તેર પ્રકારના આશિત્રના લેદો દર્શાવ્યા, તથા ખીન્ત-પણ સામાયિક, છેદોપસ્થાપનિય, પરિહાર વિશુદ્ધક, સૂક્ષ્મ અંપરાય, અને યથાખ્યાત એ રીતે આશિત્રના પાંચ લેદો દેહ્યા છે.

पंचाधिका विंशतिरस्तदोपै

સ્વતાઃ કપાયાઃ ક્ષયતઃ શમાદ્વા

તેષાં યથાખ્યાત ચરિત્રમુક્તં

તન્મિશ્રતાયામિતરં ચતુષ્કં ॥૨૩૧॥

સામાયિકાદિ પાંચ લેદ પેદી યથાખ્યાત નામનું આશિત્ર ક્રોધ માન આદિ પચીસ ક્ષયાયોના ક્ષય થવાથી

આતો ઉપશમ માત્રથી પ્રગટ થાય છે જ્યારે જાણીના
આર આશિત તે કષાયોના ક્ષયોપશમથી થાય છે

પચીસકથાઓ—અનતાનુ જાણી આર-પ્રત્યાજ્ઞીની આર
અપ્રત્યાજ્ઞીની, આર અને સમજાવતી આર એમ ૧૬ તથા
હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, યોગ, ભુશુષ્ટા, સ્ત્રી વેદ, પુરુષ
વેદ, અને નપુસક વેદ એ-૬ મઝી રથ અલુચા

સદર્શનજ્ઞાનફલં પરિર્ષ

તે તેમ હીને મળતો હુયેવ

સૂર્યાદિસંગેન દિવેવ નેમે

નૈતસ્કલં યેન વર્દતિ સંતઃ ॥૨૩૨॥

તેમ સુખાંશિકના પ્રદાશ વિના નેત્રા અર્થ છે, તેમ
સમ્યક્દર્શન અને સમ્યક્ જ્ઞાન આશિત વિના વૃથા સમજાવ્યા
માટે સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્ જ્ઞાનનું ફળ આશિત છે
અને આશિતના સંગથી સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્ જ્ઞાન
અશીષ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરાવે ॥ એમ સત પુરુષે કથન કરે છે

કપાયદ્વલ કયિતં પરિર્ષ

કપાયદ્વદાવપપાતમેતિ

યદા કપાયા સમમેતિ પુષ

સ્તદા પરિષ ડુનરતિ પૂર્ત ॥૨૩૩॥

કપાયના અજાલથી આશિત પ્રાપ્ત થાય છે, અને
કપાયની વૃદ્ધિથી આશિત ભુવનો ઉપચાલ (નાશ) થાય છે,
કરણકે જ્યારે મનુષ્યોનો કપાય શાન્ત થાય છે, ત્યારેજ
તેઓને પરિષ એવું આશિત ફરી પ્રાપ્ત થાય છે

કપાયસંગો સદતે ન વૃત્તં
 સમાર્દ્રચક્ષુર્ન દિનં ચ રંણં
 કપાયસંગો વિઘ્નંતિ તેન
 ચારિત્રવંતો મુનયઃ સદાપિ ॥૨૩૪॥

જેમ દુખવા આવેલી આંખવાણે મનુષ્ય પ્રકાશ
 અને રજદણુ ચક્રન દરી શકતો નથી, તેમ કપાય ચુકા
 જન આશિત્ર ધારણુ દરી શકતો નથી, તેથી આશિત્રવાન
 મુનિઓ કપાયના સંયોગને સર્વથા દૂર કરે છે.

નિઃશેષ કલ્યાણ વિધૌ સમર્થ
 યસ્યાસ્તિ વૃત્તં ગણિકાંતિકાંતં
 મર્ત્યસ્ય તસ્ય દ્વિતયેઽપિ લોકે
 ન વિચરતે કાચન જાતુભીતિઃ ॥૨૩૫॥

અમસ્ત દેહ્યાણુની વિધિમાં અમર્થ જે મનુષ્યનું
 આશિત્ર ચંદ્રની ઠાન્તિ જેવું નિર્મળ હોય છે તેને દ્વીતીય
 ભવમાં જન્મવાની ઠશી ણીક રહેતી નથી.

ન ચક્રનાથસ્ય ન નાકિરાજો
 ન ભોગભૂજસ્ય ન નાગરાજઃ
 આત્મસ્થિતં શાશ્વતમસ્તદ્રોપં
 યત્સંયતસ્યાસ્તિ મૃત્વં વિવાયં ॥૨૩૬॥

આત્મ સ્થિત, શાશ્વત, દ્રોપ રહિત, અને ખાધા રહિત
 સંયતિને જે સુખ હોય છે, તે સુખ ચક્રવર્તી સ્વપીતિ
 સોગરાજ અને નાગરાજોને પણ હોતું નથી.

નિવૃત્તભોક્ત્ર્યમાહારહૃદિઃ

સંતોષવાનસ્તસમસ્તદોષ

યસૌસ્યમાજ્ઞોતિ ગર્વાતરાય

કિં તસ્ય ભેદોઽપિ સરાગચિત્તઃ ॥૨૩૭॥

હોઠ બલહારની પૂતિથી નિવૃત્ત થયેલા સંતોષી,
જાને સમસ્ત દોષ રહિત, જે જાતરાય રહિત સુખ પ્રાપ્ત
કરે ॥ તેનો હેશ પણ શું સસાગ ચિત્ત મનુષ્ય પ્રાપ્ત કરશે ?

સસંશ્રય નદ્વરમતદુઃસ્વં

સરાગચિત્તસ્ય જનસ્ય સૌસ્યં

તદન્યથા રાગચિત્તિતસ્ય

તેનેહ સંતો ન મજતિ રાગી ॥૨૩૮॥

સસાગ ચિત્તવાળા મનુષ્યનું સુખ સસંશય, નદ્વર,
જાને જાતમાં સુખ આપનાર હોય છે બધારે સમરહિતને
તેમાંથી વિરૂદ્ધ અસંશય શાશ્વત જાને જાત સુખને
આપનાર થાય છે તેથી સવ પુરૂષો રાગને તલે છે

વિનિર્મલં પાર્શ્વપદ્મકાંતં

યસ્યાસ્તિ ચારિત્રયસૌ શુણઃ

માની કુલોનો જગતોઽમિગમ્યા

કુમાર્યમન્યા મહનોયશુદિ ॥૨૩૯॥

અતિનિમળ જાને પૂર્વના પૂર્ણાંશ્વરેશું ઉજાવણ જેવું
આસ્તિ છે તે શુણઃ, માનયોગ્ય, કુલીન, જગત અભિ-
જમ્ય, કુવાયે જન્મ જાને મહાનુદિશાળી છે

ગર્ભે વિલીનં વરમત્ર માતુઃ
 પ્રસૂતિ કાલેડપિ વરં વિનાગઃ
 અસંભવો વા વરમંગમાજો

ન જીવિતં ચારુચરિત્રમુક્તં ॥૨૪૦॥

માતાના ગર્ભમાં વિલય પામવું ણહેતર છે. પ્રસૂતિ વખતે વિનાશ પામવો પણ ણહેતર છે. અગર ન જન્મવું તે પણ ણહેતર છે. પણ સુંદર ચારિત્ર રહિત મનુષ્યનું જીવન આર નથી.

નિરસ્તભૂપોડપિ યથા વિભાતિ
 પવિત્રચારિત્રવિભૂષિતાત્મા
 અનેકભૂષાભિરલંકૃતોડપિ

વિમુક્તવૃત્તો ન તથા મનુષ્યઃ ॥૨૪૧॥

એમ પવિત્ર ચારિત્રથી ભૂષિત આત્માવાળો મનુષ્ય અલદાર રહિત હોય તો પણ શોણે છે તેમ અનેક આભરણોથી અલદૃત, પણ ચારિત્રથી સંમુક્ત મનુષ્ય શોણતો નથી.

સદ્દર્શનજ્ઞાનતપોદયાદ્યા

ચારિત્રભાજઃ સફલાઃ સમસ્તાઃ

વ્યર્થાશ્ચરિત્રેણ વિના ભવંતિ

જ્ઞાત્વેહ સંતશ્ચરિતે યતંતે ॥૨૪૨॥

સદ્દર્શન, જ્ઞાન, તપ, અને, ઇમ સર્વે, ચારિત્ર યુક્ત જનોના સદ્ગુણ થાય છે, અને ચારિત્ર વિના તે વ્યર્થ થાય છે. એમ બહુ સંત જનો ચારિત્ર માટે પ્રયત્ન કરે છે.

ભાતિ (૪-૩) નિરૂપણ

અનેકમલસમયે કૃષિકૃષીઃ સદા સંકુલે
 વિવિધવદુષેદને પ્રવર્તિનિદિતે દુઃસહ
 અમમપમનારત વ્યસનસંકટે દેહવાન્
 પુરામિત્વનો યથે યથતિ યાપિનીગર્મકે ॥૨૪૩॥

આ દુઃખ પૂર્ણ જાવમાં અજ્ઞાનિત પછે જમણ કરતો
 મનુષ્ય અનેક મલના ઉત્પતિસ્થાન હૃદિ કુલથી, તમા
 અત્યંત વેદનાથી વિભ્રમ, બુદ્ધિવેદથી નિંદિત અને દુઃસહ,
 સીના જર્મમાં પૂર્ણજાવમાં ઉપાજન કરેલા કર્મના વચથી
 ઉત્પત્ત થાય છે

શરીરમસુન્દારઃ વિવિધદોષવર્ષોપહ
 સગુણરુચિરોઞ્જન યવમૃતા યથ સામ્પન્ને
 મૃદુય મવસત્તેવિંદયતા નિમિત્તે વિર્ષ
 સરાગમનસા મુર્ચ મધુરમિષ્ટતા તસ્મિન્ ॥૨૪૪॥

આ શરીર કે જે દુખને દેવાવાર્હુ છે, નાનાપ્રકારના
 દોષ અને મલગુણુ થાય છે અને જે (પિતાનુ બીજ) અને
 શુક (માતાનુ રજ) તથા રૂપીરથી ઉત્પત્ત થયેલું છે તેને
 ધારણ કરીને પ્રાણી પ્રેમપૂર્વક તેને માટે અનેક વિધ
 મુખની યોજના કરે છે અને તે દ્વારા જાવરુચિની સામગ્રી
 સંગ્રહ કરીને આ સામગ્રી પરિશ્રમણુ કરે છે .

કિમસ્ય મુખમાદિતો ભવતિ દેહિનો ગર્ભકે
 કિમંગમલમક્ષણપ્રભૃતિદૂષિતે ગૈશ્વરે
 કિમંગજકૃતામુખવ્યસનપીઢિતે યૌવને
 કિમંગગુણમર્દનલમજરાદતે વાર્ધકે ॥૨૪૫॥

પ્રથમથી આ દેહીને ગર્ભને વિષે શું સુખ છે.
 અંગના મલના લક્ષણ વીગેરેથી દૂષિત થયેલા આલ્યાવ-
 સ્થામાં શું સુખ છે. પુત્રથી થયેલા દુઃખ અને વ્યસનથી
 પીડીત થયેલા યૌવનમાં પણ શું સુખ છે. તેમજ શરીરના
 ગુણના મર્દન થોગ્ય જરાથી પીડાયેલી વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ
 શું સુખ છે.

કિમત્ર વિરસે મુર્ખ દયિતકામિનીસંવને
 કિમન્યજનદુર્લભે દ્રવિણસંચયે નશ્વરે
 કિમસ્તિ શુભિ મંગુરે તનયદર્શને વા ભવે
 યતોઽત્ર ગતત્રેતસા તનુમતા રતિર્વચ્યતે ॥૨૪૬॥

પ્રિયતમા સ્રીના વિરચ એવનમાં શું સુખ છે. તેમજ
 અન્યજનની પ્રીતિમા અને નશ્વર દ્રવ્ય સંચયમાં પણ શું
 સુખ છે. વળી આ જગતને વિષે આ લવમાં લગુર પુત્ર
 દર્શનથી પણ શું સુખ છે કે જેથી મૂર્ખ જનો તેને વિષે
 રક્ત થઈ જાય છે.

ગતિર્વિગલિતા વપુઃ પરિણતં દૃષીકં મિતં
 કુલં નિયમિતં ભવોપિ કલિતઃ મુર્ખં સંમિતં

પરિભ્રમકૃતા યથે મનસુતા ઘટી યથય

ઋષિપતિરિયં સદા પરિમિતાપ્યનતા કૃતા ॥૨૮૭॥

અતિ વિકલ યથા ગર્ભ, શરીર વૃદ્ધ યથુ, ઉદ્વિગ્નનાં
અકિત મદ યર્ષ, કુળ જ્યોત્ષ યથુ, જલપણ પૂરેા યથા
જ્યાંએ મુળ પરિમિત યથુ અને જ્યાં જલમાં ઘટમાળની
માફક ભવ પરિભ્રમણ કરી હમેશાં જ્યાં જલમ્બિતિની
ગણતરી કરી રહ્યો છે છતાં પણ તે જનલી થતી જાય છે

તદસ્તિ ન વપુર્મૃતા યદિહ નોપસૃક્તં દુલ્લ

ન સા ગતિરનેકથા મન્વતા ન ચા ગાહિતા

ન તા નરપવિશ્રિયાઃ પરિચિતા ન પાઃ સંસૃતૌ

ન મોઽસ્તિ ત્રિપયો ન ચ પરિષિત સદા દેહિના ॥૨૮૮॥

જેવું જોઈ પણ સુખ નથી કે, જે મનુષ્યોએ જોજા-
નું નહિ હોય, જેવી જોઈ પણ અતિ નથી કે જ્યાં
મરણ પામીને અનેક વખત ઉત્પન્ન નહિ થયેા હોય,
જેવી શાન્ત લક્ષ્મી નથી કે જેને જલ અમણમાં સ્થિત
નહી હોય, અને જેવો કોઈ વિષય નથી કે જેનાથી
મનુષ્યો ત્રાહ પરિશિત નહિ હોય.

ઈદં સ્વમનવેદનાતનયમાસુગાર્યામયં

ધિષિષમિહ કેનચિદ્રષિતમિદ્રજાલં નનુ

ક કસ્ય કપમથ કો યપતિ સ્વપ્નો દેહિન

સ્વર્ગમવસર્પતિનશ્ચિદ્વને મિનો યા પરઃ ॥૨૮૯॥

આ (એકી વખતે) સ્વજન પુત્ર પુત્રી માતા અને ભાઈભાઈ વિચિત્ર ઇદ્રજલ જેવું વપુ ડોળે ધનાંચું ? બાકી તત્વની દૃષ્ટિએ તો ત્રિભુવનમાં સ્વકર્મને વશ રહેનારા દેહીઓને દોષ દોષનો સ્વ અથવા પર ક્યાં દોષરીતે થાય છે ? સ્વ અથવા પર ક્યાં કોનો કેવી રીતે અને કોણ થાય છે.

હૃષીકવિપયં મુખં કિમિદ ચન્ન મુક્તં ભવે

કિમિન્છન્તિ નરઃ પરં મુખમપૂર્વભૂતં નનુ

કુત્તહલમપૂર્વજં ભવતિ નાંગિનોઽસ્યાસ્તિ

એન્સમંકમુખસંગ્રહે કિમપિ નો વિચત્તે મનઃ ॥૨૫૦॥

આ પરિવર્તનથીજ સંસારમાં એવું કયુ ઇદ્રિતું મુખ બાકી રહ્યું છે, કે જે હવે અનેકવાર ન લોગાંચું હોય. તો પછી અભુક્ત પૂર્વ એવા ક્યા મુખની હવ લાલસા નાખે છે. આજ પર્યંત લોગવેલા મુખની પ્રાપ્તિને માટે હવને કુતુહલ પણ થતું નથી. જે તેમ હોય તો (એટલે હજારો થતો હોય તો) સમતા એજ મુખ મેળવવા કેમ વૃત્તિ થતો નથી.

ક્ષણેન શમવાનનો ભવતિ ક્રોધવાન્સંસૃતો

વિવેકવિકલઃ શિથુર્વિરહકાતરો વા યુવા

જરાદ્રિતનુસ્તનો વિગતસર્વચેષ્ટો જરી

દયાતિ નટવન્નરઃ પ્રચુરવેપરુપં વપુઃ ॥૨૫૧॥

લોક વ્યવહારમાં એક ક્ષણમાં ક્ષમવાન થાય છે, અને બીજી ક્ષણે દોષવાન થાય છે, વિવેક વિકલ બાળક,

અથવા નિરુદ્ધી (કાવર) બીકણ બનેશે। યુવાન, ત્યાર
પછી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે શિથિલ અવવાલો અને સર્વ
પ્રકારની ઘેટા રહિત વૃદ્ધ બને છે આવી રીતે નદની
માફક નર શરીરને પ્રચુર વેળ ફૂલ બનાવે છે

અનેકગતિચિખિત વિવિધપ્રાતિમેદાકુર્મં
સમેત્ય તનુમદ્રુણા પ્રચુરવિષ્ણ સેષોષતઃ
પુરાન્નિગવિવિધકર્મફલમ્ભુગ્નિવિષ્ણાં તનુ
પ્રવૃથ્થ નદવત્સદા ભ્રમતિ જમરંગાંગણે ॥૨૫૨॥

જેવીરીતે અનેક પ્રકારના બિત્ર વિવિત્ર ફૂલો ખારણ
કરી તેઓની ઘેટાઓ કરી હોઠોને આન્વિત કરાવે છે
તેવી રીતે પિતાના પુર્વજવર્મા ઉપાજ્ઞન કરેલા કર્મોના
ફળને સોજ સોજવતો મનુષ્ય નદની માફક ધ્રુમતો ફરે છે

અર્પિત્યમતિદુસ્મૃત્ત્રિવિષદુસ્તમેનોર્મિત
વતુર્વિષગતિધ્રિતં મનસુતા ન કિં પ્રાપ્યને
શરીરમસુસાકરં જગતિ સુદૃઢતા સુવતા
તનોવિ મ તવાપ્યય વિરતિમૂર્જિતા પાપત ॥૨૫૩॥

આ જગતમાં અમુકનો સનુક જે શરીર તેને મુદ્દલ
કરતો પ્રાણી કલ્પના ન થઈ શકે એવું અતિ દુઝલક
ખાઈથી ઉપાજ્ઞન કરેલું આર અતિ અશિત્ત જે મન વચન
કાયાનુ દુઃખ શું પામતો નથી ? તથાપિ તે ખાઈ કર્મથી
સ્થાપનીય બીરતિ મેળવતો નથી.

મજલ્યતનુપીડિતો વિરહકાનર કામિર્નો

કરોતિ મદનોઝ્જિનો વિરતિમંગનાસંગતઃ

તપસ્યતિ મુનિઃ મુખો દમ્ભતિ વિક્રુવઃ ક્રિડ્યતિ

વિચિત્રમનિવેષ્ટિતં શ્રયતિ મંસૂતો જન્મવાન્ ॥૨૫૪॥

વિરહથી ઠાનર ણનેલો અને અનંગથી પીડાતો નર
ઠામિની-શ્રી ભોગવે છે અને મદનથી મુગ્ધ થયેલો
સમતા સંગથી વીરતિ મેળવે છે. વળી મુનિજન તપસ્યા
કરે છે, મુખી હુએ છે, વિક્રુવ દુઃખ પામે છે. આવીરીતે
મનુષ્ય, સ્ત્રીમુતિ લોક વ્યવહારમાં વિચિત્ર ચેલાઓ કરે છે.

અનેકભવમંચિતા ડહ દિ કર્મણા નિર્મિતાઃ

મિયાપ્રિયવિયોગસંગમવિપત્તિસંપત્તયઃ

ધવંતિ સકલ્ગામ્વિમાગતિષુ સર્વદા દેહિનાં

જરામરણવીચિકે જનનસાગરં મજ્જતાં ॥૨૫૫॥

જરા અને મરણરૂપી મોલઓ જેમાં ઉછળી રહ્યાં
છે, એવા આ લવચાગરમાં ડુબતાં-ગોથા ખાતાં દેહિઓને,
સર્વદા અને સર્વ ગતિમાં આ અનેક લવથી સંગ્રિત કરેલ,
અને કંઈથી નિર્માણ થયેલ પ્રિય અને અપ્રિયનો વિચેગ
યા સંગમ, વિપત્તિ કે સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

કરોમ્યહમિદં નદા કૃતમિદં કરિપ્યામ્યદઃ

પુમાનિતિ મદ્રા ક્રિયાકરણકારણવ્યાવૃત્તઃ

વિવંકરહિતાશયો વિગતસર્વથર્મસમો

ન વંતિ ગતમપ્યહો જગતિ કાલમત્યાકુલઃ ॥૨૫૬॥

આ હું કરું છું, તે વખતે અમુક મેં ક્ષીપુ અને
આ જ હવે હું કરીશ, એવી રીતે ક્રિયાકરણ અને કારણમાં
સદા બ્યાવૃત્ત થયેલો, વિવેક વગરના આશયવાલો, અને
ધર્મ અને ક્રમાથી રહિત, અને આકુષ્ઠ બનેલો મનુષ્ય,
આશય છે કે જન્મતમાં જતા કાળને બાબતે નથી.

इमं मम पर्नांगमस्वमनवच्छमावेहता

सुहृस्सनकमातुस्समभृतयो भृश बहुधाः

मुपैति इतत्તેनનો મરણને સ્વિષતે યનો

ममति कस्य को जगति बान्धुकास्तृष्टिम् ॥२५७॥

આ ધન, પુત્ર, સ્વજન, વસ્તુભા, પુત્રી, મિત્ર, પિતા,
માતા, આદિ આશં છે અને આતિ વસ્તુભ છે એવા
વિચારથી હૃતબુદ્ધિ મનુષ્ય આ ભવાટલીમાં નાહકને
દુઃખી થાય છે કારણકે રેલીની ભરેલી મુઠીનો આદક
મેણ મેણ છે !

तनूजनननीपितृस्वसृमुनाकमश्रादयो

ममति निस्त्रिणा जनाः कृतपरस्परોत्सवया

किमप बहुनात्मनो जगति देहजो जायते

पिगस्तु मवसंतति मवभृता सदा दुःखदा ॥२५८॥

પરસ્પર ઉત્સવતિના લીધે સ્વજન, પુત્ર, માતા, પિતા,
બહેન, પુત્રી, શ્રી આદિ થાય છે વધુ મુંઝવેલું આ સુસાર-
મા પતિને જ જીવ, પિતાની શ્રીના પેટે પુત્ર તરીકે જન્મતરે
છે માટે દુષ્કાઈ માણીએના આ સદા ભવ જન્મજૂને
પિક્કાર છે

વિવાય નૃપસેવનં ધનમત્રાપ્ય ચિત્તેષ્ણિતં

કરોમિ પરિપોષણં નિજકુટુંબકમ્યાંગનાઃ

મનોનયનવદ્ધુભા સમદના નિર્ણવે તથા

સદંતિ કૃતચેતસા સ્વદ્દિનતો ભવે ભ્રમ્યતે ॥૨૬૯॥

રાજસેવા મેળવીને અને મનોવાઢીત ધન પ્રાપ્ત
કરીને હું મહારા કુટુંબનું પરિપોષણ કરું છું, અને તેજ
પ્રકારે મન અને નયનને વદલલ, સમદના સ્ત્રીઓ ભોગવું
છું. આવી રીતે બુદ્ધિ રાખનારો જીવ, સ્વદ્દિનને લીધે
લવમાં ભ્રમણ કરે છે.

વિવેકવિકલઃ શિશુઃ પ્રથમતોઽધિકં મોદતે

તતો મદનપીડિતો યુવતિસંગમં વાંછતિ

પુનર્જરસમાશ્રિતો ભવતિ સર્વનણ્ડક્રિયો

વિચિત્રમતિજિવિતં પરિણતેર્ન લજ્જાયતે ॥૨૬૦॥

પ્રથમ તો વિવેકથી રહિત જીવ શિશુ વયમાં આનંદ
પામે છે, ત્યારપછી મદનથી પીડાતો યુવાન યુવતિના સંગ-
મની ઇચ્છા રાખે છે, અને ત્યારબાદ વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત
કરી સર્વક્રિયાથી નટ થાય છે, આવીરીતે વિવિધ પ્રકાર-
ની અવસ્થાના અનુભવથી પણ જેને લજ્જા આવતી નથી.

વિનશ્વરમિદં વપુર્યુવતિમાનસં ચંચલં

સુજંગકુટિલો વિધિઃ પવનગત્વરં જીવિતં

અપાયવહુલં ધનં વત પરિપ્લવં યૌવનં

તથાપિ ન જના ભવ્યસનસંતતેર્વિભ્યતિ ॥૨૬૧॥

આ શરીર નશ્વર છે મુલતિનું મન અમલ છે વિધિ
અર્પની માફક વહેતી છે દલિત પવનની માફક અપલ
છે ધન નાશવત અને ધોવન અનિશ્ચિત છે, તે વધુ
મનુષ્યે જાવદ્વાપની એવીથી બહીતા નથી.

વિપચિત્તહિતા મિયોઽમુલ્લયુતં મુર્ત્ય જન્મિનાં
વિયોગવિપદુપિના જગતિ સમ્મને સંગતિઃ
દુર્નોરગવિષ્ઠ વપુર્મરણનિવૃત્તિ જન્મિનાં
તદપ્યયમનારતં દુર્નમતિર્મયે રમ્યતિ ॥૨૬૦॥

હવેથી વિપત્તિ સહીત છે પ્રાણીયોત્ત મુખ દુઃખ
મુક્ત છે સજ્જન સચેત આ સમાધમાં વિષોઝ રૂપી
વિપત્તિ દેહિત વહેતો છે જન્મધારીયોત્ત શરીર રોઝ
રૂપી અર્પના બીજ જેનું જલ નિકળે યોગ્ય જોવા મરણથી
અહીં છે, તોપણ આ હેતુ છુદ્ધિ જન્મમાં તેને ધારણ
દેશમાં અર્પક અને છે

અસાતદુવદ્ધુવિક્લ્વાકલ્પસિત્તજાગર્મદિરે
મુર્ત્ય વિપમવાતદુશ્મનવચ્ચકં કામરે
બ્રમસ્પન્નશિર્ષવક્ત્રા મુખિ વિભોજ્ય લોકસ્થિતિ
વિમુચત જનાઃ સદા વિપયમૂર્છમાં તપ્તનઃ ॥૨૬૧॥

તાત્વિક દેહિએ આ જન્મરૂપી મંદિર દુઃખરૂપી
અગ્નિની પ્રજ્વલે જ્વાલાથી પ્રજ્વલિત થયેલ છે, અને
કામજન્મ મુખ સર્પની લજ્જની માફક અધિર છે, અને

લોક સ્થિતિ જલમાં રહેલા ચંદ્રગિંળ જેવી ચંચલ છે,
તેથી હે જનો સદૈવ તમે વિષયમાં આસક્તિ તમે.

ભવેડ્ર કઠિનસ્તનીસ્તરલ્લોચનાઃ કામિની

ધૈરાપરિવૃદ્ધશ્રિયશ્વપલ્ચામરભ્રાજિતાઃ

રસાદિવિષયાંસ્તથા મુક્તકરાન્ન કઃ સેવતે

ભવેદ્યદિ જનસ્ય નો તૃણશિરોંબુર્વાજ્જિવિતં ॥ ૨૬૪ ॥

જે મનુષ્યનું જીવન તૃણના અથવા ભાગપર રહેલા
જલખિન્દુવત્ અસ્થિર ન હોત તે આ ભવમાં કઠીન સ્તની
તરલ લોચના સ્ત્રી, અપલ આમરેથી શોભતી રાજલક્ષ્મી
તથા મુખકર રસાદિ વિષયોનું કોણ સેવન ન કરત ? (અર્થાત્
મુનિઓ તપવડે શરીર ગાળી ન નાંખત)

હસંતિ ધનિનો જના ગતધના રુદંત્યાતુરાઃ

પઠંતિ કૃત્તુદ્ધયોઽકૃતધિયોઽનિશં શેરતે

તપંતિ મુનિપુંગવા વિષયિણો રમંતે તથા

કરોતિ નટનર્તનક્રમમયં ભવે જન્મિનાં ॥૨૬૫॥

ધનવાન હસે છે, જ્યારે ગત ધનવાન ચિંતાતુર
રૂઢન કરે છે. બુદ્ધિશાળી પઠન કરે છે, જ્યારે બુદ્ધિરહિત
અહોનિશ પડી રહે છે. મુનિ પુંગવો તપસ્યા કરે છે,
જ્યારે વિષયી જનો રમણ કરે છે. આવી રીતે આ ભવ
મનુષ્યોને નટની માફક નચાવવાનો ક્રમ કરે છે.

ન કિં તરલ્લોચના સમદકામિનીવલ્ભા

વિભૂતિરપિ ભૂમુજાં ધવલ્ચામરચ્છત્રમૃત્

મરુચ્ચલિતદીપવજ્જગદિદં વિલોકયાસ્થિરં

પરંતુ સકલં જનાઃ કૃતધિયા વનાંતં ગતાઃ ॥૨૬૬॥

મહથી ભરેલી તરણ સોમનાવાળી કામીની તેમજ
શબ્દોની ખવલ ચામર અને શુભ છત્રની વિમૂલિ પજુ શું
બેઠી લાજતી નથી ? તથાપિ પવનથી ઘસિત ચપેલ
દીપકની જેમ આ સમગ્ર જગત અસ્થિર ભેદને પુલિયાળી
જનો વનમાં જતા રહ્યા છે

इति प्रकृपिनोरगममृन्ममैश्वरां सर्वदा

निषाय निजचेतसि प्रबलदुःखदां ससृति

स्मિયત પરિગ્રહપદ્યનાર્મથ સજ્જના

यदीच्छत सुखायुत रसितुमस्तसर्वांगुम ॥२६७॥

આ પ્રમાણે ક્રોધાશમાન ચપેલા સર્વ જેવી અને
જાણે તેમજ અતિ દુઃખદાઇ સસૃતિને કૃષિયાં નિજ હૃદયને
વિશે ખાંદણ કરીને, સર્વ અશુભ જેમાં નાશ પામ્યું છે
તેવા મુખરૂપ અમૃતનું આસ્વાદન કરવાને બે તમિ હાથછટા
કો તો હે સજ્જનો પરિગ્રહ અને રાજનો ત્યાગ કરે

मनोमयश्वरादितः स्मरति कामिनीं यो नरो

विचिंतयति सा परं मदनकातरांगी मरं

परोऽपि परमामिनीमिति विमिश्रमावेप्सितवां

विलोक्य जगत् स्थितिं पुष्पमनास्तप' कुर्वते ॥२६८॥

મહન વાણુથી વિધાયેલો નર જે સ્ત્રીનું રટણ કરે
છે તે મહનથી વિબેદલ જનેલી સ્ત્રી અન્ય જનનું ચિત્તવન
કરે છે તે અન્ય જન પણ અન્ય સ્ત્રીને વાંછે છે આવા
પ્રકારની વિશિષ્ટ ભાવની વાંચનાવાળી જગતની સ્થિતિ
ભેદને પુલિયાળો તર કરે છે

પ્રકરણ ૧૧ મું.

જરા નિરૂપણ

જનયતિ વચોઽવ્યક્તં વક્ત્રં તનોતિ મલાચિલં

સ્વલયતિ ગતિં, હંતિ સ્થામ, શ્લઘી કુરુતે તનું
દહતિ શિશિવત્સર્વોગાનાં ચ ચૌવનકાનનં

ગમયતિ વપુર્મર્ત્યાનાં વા કરોતિ જરા ન કિં ॥૨૬૯॥

જરા શબ્દોચ્ચારણને અવ્યક્ત ણનાવે છે, મોઢાને
મળથી ખરડાએલું કરે છે, ગતિસ્ખલિત કરે છે, આમર્થ્ય
વીર્યને હુણે છે, શરીરને શિથિલ કરે છે, તે ગૌરાગી
અગ્નિની જેમ યૌવન ડી વનને ખાળી નાખે છે, અને
મનુષ્યોના શરીરનો નાશ કરે છે અથવા જરા શું નથી કરતી?

પ્રવલપવનપાત ધ્વસ્તપ્રદીપ શિશ્વોપમૈ

રલિમલનિભૈઃ કામોદ્ભૂતૈઃ સુર્લવિપસંનિભૈઃ
સમપરિચિતૈર્દુઃસ્વપ્રાંતૈઃ સતામતિર્નિદિતૈઃ

રિતિ કૃતમનાઃ શંકે વૃદ્ધઃ પ્રકંપયતે કરૌ ॥૨૭૦॥

ભેસભેર કુંઠાતા પવનના ઝપાટાથી ખુઝાઈ ગયેલી
દીવાની શીખા સમાન ક્ષણ વિનાશી, અને સજ્જનોએ
નિંદિત એવા કામજન્ય સુખ, પરિણામે દુઃખ દેનારા છે;
અને વિપ તુલ્ય વિનાશક છે એમ અનુભવથી સિદ્ધ, હું
માનુ છું કે વૃદ્ધ પોતાના હાથ કંપાવે છે.

ચલયતિ તનું, દષ્ટેર્માતિ કરોતિ, શરીરિણાં

રચયતિ વલાદવ્યક્તોક્તિ, તનોતિ ગતિશ્લિતિ

જનયતિ જને મુષાં નિદ્રામનયંપરપરા

હરતિ દુરયિ મૈષે વેદાક્ષરા મદિરા યથા ॥૨૭૧॥

મદિરાની જેમ જ્યાં શરીરને અસ્થિર બનાવે છે. મનુષ્યની દૃષ્ટિની આન્તિ કરે છે મહાભયે કરીને અભ્યક્રો-
ધાશય કરાવે છે યતિની કૃતિ કરે છે વિશ્વસ્વા યોગ્ય
જને નિદ્રાનિષ્ઠ જનને પરશયે અન્ન આપે છે અને
દેહના મુશ્કિલ મનુ કરણ કરે છે

મયતિ મરણં મત્યાસજ, વિનશ્યતિ યૌવન

મમયતિ જરા સર્વાગાર્નાં વિનાશવિષાપિની

વિરમત મુષાઃ કામાર્થેભ્યો હૃપે કુર્યાદ્વરં

મદિતુમિતિ શા કર્ણોપાંતમ્બિત પસિર્ત જને ॥૨૭૨॥

નૃવાવસ્થાનો દ્રવ્ય યળી-પાલેબાળ કહ્યું પામે જઈને
કહે છે કે કે શુદ્ધજનો કામ અને અર્થથી વિસમ પામે
ને ઉત્તમ ધર્મનો આદર કરે-કારણ મરણ તથા નશ્વરકર્મા
છે યોગ્ય નાશ પામે છે, અને સર્વે જનનો વિનાશ
કરનારી જ્ઞાનુ આશ્રય વર્તે છે

મદનસદૃશં ય પદ્યતી વિલોચનહારિણી

શિયિલિતનમુઃ કામાત્મસ્વાં ગતા મદનાતુરા

ક્વપિ જગસા સ્તીર્ણે મર્ત્યે વસાદિહ યોગ્યે

જગતિ મુલતિર્થા મૈષય વિદુક્તરતસ્પૃશ ॥૨૭૩॥

જે મદન તુલ્ય નાને ભેદને વિલોચન હારિણી,
મદનની પીઠથી આતુર બનેલી અને તેથી શિયિલિત થયેલ
શરીરવાળી ક્રી અમાવસ્થાને આપ્ત થતી હતી, તેજ વિદીક્ષ

અંગવાળા મર્ત્યને જરા બળાન્ધારથી ભોગવે છે. જ્યનમાં
શુભતિ અને ઔપધ શું રત (દામ કોડાથી) મુકા છે ?

भवति त्रिषयान् भोक्तुं भोक्तुं न च क्षमचेष्टितो

चपुपि जरसा जीर्णो देही विधृतवल्गः परं

रसति तस्मा त्वस्थीनि भ्रा यया त्रपयोञ्जितः

कररसनया विगजीवानां विचेष्टितमीदृशं ॥૨૭૬॥

તે કે વૃદ્ધાવસ્થામાં પુરૂષ બળરહિત અને છાત્રું અંગ-
વાળો થાય છે, તો પણ વિપયોને તજવાને તેની ઇચ્છા
થતી નથી બદલે ભોગવવાની ઇચ્છા થતી રહે છે. જેમ
કુતરે પ્રેશરમ બની નૃપ્ત્યાને વશ થઈ માંસ રહિત
શુષ્ક હાડકાનો આનંદથી આસ્વાદ કરે છે અને છોડતો
નથી. તેમ ! માટે જીવોની આવી ચેષ્ટાને ધિક્કાર છે.

तिमिरपिहिते नेत्रे लालावलीमलिनं मुखं

विगलितगती पादौ देहो विमंस्थुलतां गतः

पलितकलितो मूर्ध्ना कंपत्यवોधि जरंगना

मिति कृतपदां तृष्णा नारी तथापि न मुंचति ॥૨૭૭॥

આ દુનિયાનો એવો આમાન્ય નિયમ છે કે ક્યારે
શ્રી પોતાની આવડિન ગીજી શ્રી સાથે ચાલતી જાહે છે
કે તરત પેઢી શ્રી તેને તજ દે છે, પણ તૃષ્ણારૂપી શ્રી તો
એવી નિર્લજ્જ છે કે આ આમાન્ય નિયમનું ઉલ્લંઘન
કરનારી છે. કારણકે જરારૂપી અન્ય શ્રીએ પુરૂષનો
કળતો લીધો અને પોતાની સત્તા જમાવી છે એમ લાગે
છે, એટલે કે મનુષ્યના નેત્રમાંથી તેજ અલોપ થઈ ગયું,

ટુપ લાગથી મજિન થઈ ગયું, પગ પડી જઈવા લાગ્યા,
દેહ કપવા લાગ્યું અને મરવાઈ ગયું એવું થઈ ગયું,
છતાં પણ તેને ત્યાજી નથી.

ગણતિ સદગ્ધ રૂપ, સાઠાં શિશુવતિ જલ્પનં

સ્તવ્યતિ ગમનં દૈતા માતૃ ચર્યતિ સ્તરીરિણઃ

વિરમતિ મતિ નોં શુશ્પાં કરોતિ ચ મેદિની

શુપિ જરસા ગ્રસ વાક્ય વનોતિ ન સેદ્ધઃ ॥૨૭૬॥

જરા શરીરને ઘેરી દે છે, ત્યારે સહેલ રૂપ જર્ણ
રહે છે, લાળ નીકળે છે, બાળકાણે ચડે માથે છે, અતિ
રુખલા પામે છે અને શાંત પડી જાય છે, અને પુલ્કિ
વિસમ પામે છે, શ્રી આકરી કરતી નથી અને પુત્ર
બોલતો પણ નથી આવીરીતે જરા ભેદે દુઃખદાઈ છે ખરી,
પણ શાંત ચિત્તે વિચાર કરવામાં આવે તો જરા અનુધ્યોની
વિવેક પુલ્કિને અચૂત કરીને તેને ખર્મકરણી કરવા પ્રેરે છે

રચયતિ મતિ ચર્મે, નીતિ તનોત્પતિનિર્મલા

વિપયવિરતિ ધષ્ટે, વેત જમં નયતે પરાં

અમનનિર્મલિ વષ્ટે, સ્વતે ચિનોતિયયાર્ચિણાં

મનમિ મિદિયા માય પુસા કરોતિ જરા દિર્ઘ ॥૨૭૭॥

ખર્મ વશક મતિને દોરે છે, અને નિર્મળ નીતિને
વધાઈ છે, વિષયથી નિરતિ પ્રાપ્ત કરાવે છે, ચિત્તને શાંતિ
આપે છે, અમનનો નાશ કરે છે, પુજનિય ચિનીર્મલ ચિનમનો
વિહાર કરાવીને મનમાં સંપાદિ બેઠેલી જરા જનોને વધુ
આપે કિંવ કરે છે

યુવતિરપરા નો યોક્તવ્યા ત્વયા મમ સંનિવાસિતિ

નિગદિતસ્તૃષ્ણાં યોષાં ન મુંચસિ કિં યદ

નિગદિતુમિતિ શ્રોત્રોપાંત્રં ગતેવ જરાંગના

પલિનમિપતો ન સ્ત્રીમન્યાં યતઃ સદ્દનેડંગના ॥૨૭૮॥

જરારૂપી સ્ત્રી પટ્ટીના મિથ હેઠળ ઠાન પાસે જઈ આ પ્રભાતે દોડે છે કે ભારી હાજરીમાં અન્ય તૃષ્ણા રૂપી સ્ત્રી તારે ભોગવવી નહિ, કારણ કે સ્ત્રીઓ અન્ય સ્ત્રીને ચાહતી ઠરી શકતી નથી. આવી રીતે શાશિત જન શું તૃષ્ણા રૂપી સ્ત્રી ત્યજતો નથી?

વચનરચના જાતાવ્યક્તા મુખં વલિભિઃ શ્રિતં

નયનયુગલં ધ્વાંતાઘાતં શ્રિતં પલિતં શિરઃ

વિધદિતગતો પાદૌ હસ્તૌ મયેપધૃતાં ગતૌ

નદપિ મનસ્તૃષ્ણા કટું વ્યુપૈતિ ન દેહિનાં ॥૨૭૯॥

શબ્દ રચના અભ્યક્ત થઈ, મુખ ઠરચક્ષીથી ભરાઈ ગયું, અને આંખો આધળી થઈ ગઈ, નાકની શક્તિ નંદ થઈ, શિર પલિત થયું, પગ લથડવા લાગ્યા, હાથ ધુજવા લાગ્યા તો પણ મનુષ્યોની મનની તૃષ્ણા અદ્વિચોક્ત છે કે નાશ થતી નથી.

સુખકરતનુસ્પર્શૌ ગૌરૌ કરગ્રહલાલિતાં

નયનદયિતાં વંશોદ્ભૂતાં શરીરવલપ્રદાં

ધૃતસરલતાં વૃદ્ધો યદ્દિ ન પર્વવિભૂષિતાં

ત્યજતિ તરુણીં ત્યક્ત્વાપ્યન્યાં જરાવજિતાસર્વૌ ॥૨૮૦॥

શ્રીને તથા તોષણ અન્ન શ્રીને (જરાકૃપી શ્રી સેષી જે
લાકથી) તેને વૃદ્ધ તજ્જો નથી. ને લાકથી કૃપી શ્રી જેવી છે
તે કે જેનો સ્વસ્થ મુખકર છે, ઓરવર્ણવાળી, કાચમાં લઈ
લાલન કરે તેવી, જ્યોતને બહાલી, વચ-વોચના કુળમાંથી
ઉત્પન્ન થયેલી, સ્વીરને જળ અર્ધનારી, સરલતા વાળી,
(સીલી અને માંઠાવિનાની) પર્વથી (મૂઠ્ઠી) વિમુખિત થયેલી છે.

સ્વજમિ ન રતે સુખ્યાયોપે પરાંગનયા નર
રમિત્વપુરં પિકતે સ્ત્રીત્વં છટે પ્રપયોજિતે
ઈતિ નિગદિતા કર્ણાભ્યર્ગે ગતૈઃ પસિર્તૈરિય
તદપિ ન ગતા સુખ્યા કા વા નુ મુષતિ ચડ્યાં ॥૨૮૧॥

હે કવચાળીની તૃષ્ણા કૃપી શ્રી ! જરાજનાએ જેની
શામે રમણ કહ્યું છે, તેના નરને પણ તું ત્વજ્જી નથી કે નિર્દોષ
હૃદયી (શક) ! તારા શ્રીત્વને પિત્તાર છે, અધીશીતે કહ્યોપાસે
રહેલા પશ્ચિમીએ તૃષ્ણાને કહ્યું તો પણ તે બધું નહિ
અર્થાત્ પિતાના વસ્ત્રલને કાણ છેડે.

સ્વમત વિપયાન્દુ-સ્ત્રીત્વર્ત્તો પટ્ટનનિર્ણ સભ્યાન્
મમત વિપયાન્ જન્યારાતે મિરાશકુતો દિવાન્
અરપતિ યતઃ કાસઃ કાર્યં નિર્ણતિ ચ પીરિતં
વદિતુમિતિ વા કર્ણોપતિ ગતૈઃ પસિર્તૈઃ સનાઃ ॥૨૮૨॥

કહ્યોપતિ રહેલા પશ્ચિમી પણ આ પ્રભાસે સુખવે છે કે કે
જેનો કથેયા દુ-એત્પતિમાં નિપુણ અને દ્રુમ વિષયોને તબે,
અને અન્ન મરણકૃપી દુરમનને કૃતાશ નિસશ કરણમાં

ક્રુશ્ણ વિપયોને જોગવ, તેનું અવલંબન કરે, કારણ ઠાળ
કાયાને છૂર્ણ બનાવે છે અને જીવીતને હણે છે.

‘હરતિ વિપયાન્ દંઢાલંત્રે કરોતિ ગતિસ્થિતી
સ્વલયતિ પથિ સ્પષ્ટં નાર્યં વિલોકયિતું લમા
‘પરિભવકૃતા સર્વાશ્વેષ્ટાસ્તનોત્પનિવારિતા
કુનૃપમતિવદ્દેહં નૃણાં જગ પરિજ્ઞંભતે ॥૨૮૩॥

જરા વિપયોને દૂર કરે છે, ગતિ અને સ્થિતિ દંડના
અવલંબન આધારથી કરે છે. માર્ગો સ્પષ્ટના પમાડે છે.
અને પદાર્થ સ્પષ્ટરીતે જોવાને અશક્ત બનાવે છે. સર્વે
શ્વેષ્ટાઓને અનિવારિત રીતે અપમાનકારક બનાવે છે.
કુનૃપની માફક જરા મનુષ્યના દેહને ઉધારી પાડે છે.

શિરમિ નિમ્નૃત્તં કૃત્વા પાદં પ્રપાતયતિ દ્વિજાન્
પિવતિ સુચિરં, માંસં સર્વં સમત્તિ શરીરિણાં
સ્પૃષ્ટવિષમં ચર્માગાનાં દધાતિ શરીરિણાં
વિચરતિ જરા સંહારાય ક્ષિતાવિત્ર રાક્ષસી ॥૨૮૪॥

જરા રાક્ષસી માથાપર ગુપ્તપણે પગ પેસારે કરી
દાંતને પાડે છે, લોહી પીએ છે, અને શરીરનું સર્વમાંસનું
લક્ષણ કરે છે, મનુષ્યોની આમળીને વિષમ ખાડા અખચા-
વાળી બનાવે છે, જરા આ અવની તટપર રાક્ષસીની માફક
દેહધારીઓના સંહાર અર્થે વિચરે છે.

ભુવનસદનપ્રાણિગ્રામપ્રકંપવિધાયિની
નિકુચિતતનુર્મીમાકારા જરાજરતી રુપા

કેશ પણ જેના મૃદુ થયા છે, એવી રીતે દુષ્ટ પાપીણી જરા મનુષ્યને ફરી ખાળક બનાવી દે છે.

અદ્દહ નયને મિથ્યાદૃગ્વત્સદીક્ષણવર્જિતે

શ્રવણયુગલં દુષ્પુત્રો વા શૃણોતિ ન ભાષિતં

સ્વલતિ ચરણદ્વંદ્વં માર્ગે મદાકુલલોકવ

દુષ્પિ જરસા જીર્ણે વર્ણો વ્યર્પેતિ કલત્રવત્ ॥૨૮૮॥

અહો શરીર જરાથી જ્યારે જીર્ણ થાય છે ત્યારે નયનો મિથ્યાદૃષ્ટીની સમાન સદૃશન (સમ્યક્દર્શન) શક્તિ રહિત થાય છે, કુપુત્રની જેમ દૃષ્ટ્યુગલ ખોલેલું આલળતા નથી, મદથી આકુળ થએલા લોકની જેમ રસ્તામાં ચરણ સ્પર્શના પામે છે, અને અંગ પરનો વર્ણ કલત્રની જેમ જતો રહે છે.

મુદિતમનસો દૃષ્ટ્વા રૂપં યદીયમકૃત્રિમં

પરવશધિય. કામક્ષિપ્તૈર્ભવંતિ શિલીમુર્ખઃ

ઘવલિતમુખભ્રૂમ્ધાનં જરસા (?) ઘરાત્રયં

ક્ષટિતિ મનુજં ચાંદાલં ત્યજંતિ જનીજનાઃ ॥૨૮૯॥

જે સ્ત્રીઓ પહેલા જે પુરૂષનું અકૃત્રિમ સ્વભાવિક રૂપ નિહાળીને આનંદ પામતી હતી, અને જેમાં કામના ખાણથી વિંધાઈ જઈ પરવશ બની જેને આધિન થતી હતી, તેઓ જ્યારે તેજ પુરૂષને જરાથી શ્વેત થયેલા સુખ-વાળો જુવે છે ત્યારે તેને ચંડાલની જેમ અસ્પૃશ્ય ગણી તરતજ ત્યજી નાંખે છે.

નયનપુગલ ક્યસ્કં ક્યં વિસોક્તિમાત્મં

પમિતકસિતો મૂર્ધા કપી મુખી મુતિર્મિતે

શ્વપિ જરસાશિષ્ટે યદ્ વિવેકિયમુત્તમં

મરણશક્તિયો નાંગી ધત્તે તયાપિ તપો દિર્ઘં ॥૨૧૦॥

જ્યારે જરા સરીરને આશ્લેષ કરે છે, ત્યારે નયન મુગલ બધા રૂપને ભેવાને પણ આશ્લેષીમાન બાધ છે માથુ ટાંચ્યા કરે છે, અને પછીથી સરાઇ બાધ છે કહ્યો શ્વશ્વસનિ સદિત ચાલ છે અને ઉત્તમ વેશ્યા પણ નાશ પામે છે, તેપણુ મરણથી અક્ષિત થયેલો મનુષ્ય દિવસકારણ તપને ખાશુ કરતો નથી.

પુતિતિપુતિપદ્માસત્પીપુરાસરયોષિતઃ

સિતકચ્ચલિમ્યામામર્યં નિરીક્ષ્ય જરાંગનાં

મદપતિ કયા છુપ્પા નારી યુનર્મ વિમિર્ગતા

સ્પન્નતિ દિ ન ચા સ્ત્રી મેયાસં કુનાગસમપ્પર્કં ॥૨૧૧॥

આવાના વાળ સફેદ થવાથી જરાશ્વથી ચોક્કસની 'સત્તા' પુરૂષપર બધેથી છે એમ ભેદને ધર્મથી કાંતિ, ક્રાંતિ, મુતિ, પુતિ દરમી આદિ શીબો તે તેને છાંદને ચાલી બાધ છે પણ એક તૃપ્પાશ્વથી શી જતી નથી તે અસાધ્ય છે, કારણુ અપસાથી એવા પણ પાવાના પ્રીયતમને શી તલ શકતી નથી.

પરિણતિમતિસ્પર્શા દ્યુષ્ઠા તનોઘુષ્ણનાશિર્ની

સ્રટિતિ તુ નરાઃ સસારાણ્યે સમુત્પરણોષઠા

ત્રિનવતિમતં મિત્ત્વા પૂર્ન વિમુચ્ય પરિગ્રહ

ત્રિદપતિ દિર્ઘં કુર્યં મમ્યજનપધરણાદિકં ॥૨૧૨॥

શરીરના શુષ્કનો નાશ કરનારી અતિત્વપદ પરિ-
ણતી જોઇને સંસાર સાગરથી તુરત પાર પામવાને પવિત્ર
જનમતનું શરણ લઇ પરિશુદ્ધ (સંસારિક મમતા) ત્યાગ,
સમ્યક્ તપ અને સમ્યક્ આદિત્ર આદિ હિત કાર્યોમાં
બુદ્ધિમાન લોક આદર કરે છે.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

મૃત્યુ નિરૂપણ

સંસારે ભ્રમતાં પુરાર્જિતવશાદ્ દુઃખં મુખં વાશ્નુતાં
ચિત્ર જીવિતમંગીનાં સ્વપરતઃ સંપદ્યમાનાપદાં
દંતાંતઃપતિતં મનોહરસં કાલેન પક્વં ફલં

આસ્યત્યત્ર કિયચ્ચિરં તનુમતસ્તીવ્રજુષાચર્વિતં ॥૨૯૩॥

પુર્વ ભવમાં ઉપાર્જન કરેલા પાપ અને પુણ્યના
ઉદયથી, દુખ અને શુખ લોગવતાં થકાં સંસારમાં પરિ-
ભ્રમણ કરતા, સ્વ અને પરની બુદ્ધિથી નાના પ્રકારની
આપત્તિઓ વહેરી લેનાર પ્રાણીઓનું, વિચિત્ર જીવન
અતિશુધાતુર મનુષ્યના દાંતની મધ્ય પડેલા, મનોહર
રસવાળા અને યોગ્ય સમયમાં પાકેલા ફળની જેમ કેટલો
દાળ સ્થીર રહી શકે છે ?

નિત્યં વ્યાધિશતાકુલસ્ય વિધિના મંલિપ્યમાણાયુષો

નાશ્યર્થે ભવવર્તિનઃ શ્રમવતો યજ્ઞાયતે પંચતા

કિં નામાદ્ધુતમત્ર કાનનતરોરત્યાકુલાત્પક્ષિભિ-

યૈત્પ્રોઘત્પવનમતાપનિહતં પક્વં ફલં ભ્રમ્યતિ ॥૨૯૪॥

નિત્ય ચોકસો વ્યાધિથી આક્રુષ્ટ જનેલા, અને વિધિએ
જેવું આક્રુષ્ટ કર્યું નિર્માણ કર્યું છે તેના, માટેલા સમ-
વર્તિએ પચાત્ત મુલ્યને ખાતે તેમાં જવાઈ નથી. હજાર,
પચીસેથી સદા વ્યાપ્ત રહેનાર વન વૃક્ષ પરથી પવનના
મજબુત ઝપટાથી છુટ્ટ પડેલું પાકેલું ફળ એ પડી જાય,
તે તેમાં શું વ્યાપ્ત છે ?

નિર્વૈતાન્યવસોઽરિષિત્વમહિયા મધ્યસ્થદુર્ગત્રિક્ષી

વિશ્વવ્યાપિગતિઃ કૃપાધિરશિતો દુર્વોષમંચઃ સ્વઃ

સ્રજ્જાલોદકપાનકારિપનન્યાધ્યાદિનાનાયુષો

ગર્ભાદાપિ હૈતિ જૈતુમસિલં દુર્વારભીષો વયઃ ॥૨૯૬॥

જન્ય જળને નહિ ગણકારે, અવિધિ ત્વ મહિમા-
વાયે, દુર્ગ ક્રિયાથી રહિત, વિશ્વવ્યાપી અતિવાળે, દુષ્ટ
રહિત, દુર્ભિષ મંચ છે જેના એવો શક, શક્ય જન્ય પાણી
જગી સત્તુ પવન વ્યાધિ વ્યાધિથી નાના પ્રકારના આક્રુષ્ટથી
સજ્જાલરેલો, દુર્વાર ભોઈવાળો, જે મુલ્યુદેવ જનમાથી પછ
સમસ્ત જંતુને હલે છે

માસ મૂર્તમનાયૈમાયમયને દ્રવ્યાપિપ દ્વાસિતૈ

સૌરમ્યોપનમનામમામનિહતૈ ચર્માયિર્મ પાપિનૈ

ધ્યાતૃર્થ ધ્યમમાદરાદ્ ધ્યસનિનૈ ધ્યાસાકુલૈ દાનિનૈ

ચિદૈ દુષ્ટમનયૈમગ્નિલૈ સ્લોકૈ મિર્ઘસ્યેતકા ॥૨૯૭॥

સદી અને ગુર્જ, આઈ અને અનાઈ, દરિદ્રી
અને ધની, ગરીબ અને તબજર, દુઃખી અને મુખી,
નિષેઢી અને શેઢી, ધર્મોર્ધી અને પાપી, અસનાદરથી

રહીત અને વ્યસની, લોલી અને દાની, શિષ્ટ અને દુષ્ટ,
પૂજનીય અને અપૂજનીય, સર્વ જનોને મૃત્યુ દેવ હોય છે.
દેવારાધનમંત્રતંત્રહવનધ્યાનગૃહેજ્યાજપ -

સ્થાનત્યાગધરાપ્રવેશગમનવ્રજ્યાદ્વિજાર્ચાદિभिः

‘અત્યુગ્રેણ યમેશ્વરેણ તનુમાનંગીકૃતો મક્ષિતું-

વ્યાગ્રેણેવ વુશ્ચક્ષિતેન ગહને નો શક્યતે રક્ષિતું ॥૨૯૭॥

અટવીમાં ભૂખ્યા અને હુધાતુર વાઘની જેમ અતિ
ઉત્ત્ર યમ દેવે ભક્ષણ કરવાને અંગીકાર કીધેલા તનુમાનને,
દેવારાધન, મંત્ર, તંત્ર, હવન, ધ્યાન, ગૃહ, યજ્ઞ, જપ,
સ્થાન, ત્યાગ, ધરા પ્રવેશ, ભિક્ષાટન, દ્વિજ પૂજા આદિ
કોઈ રક્ષણ કરવાને શક્તિમાન નથી.

‘પ્રારબ્ધો ગ્રસિતું યમેન તનુમાન દુર્વારવીર્યેણ ય-

સ્તં ત્રાતું ભુવને ન કોઽપિ સકલે શક્તો નરો વા મુરઃ

નો ચેદેવનરેશ્વરપ્રમૃતયઃ પૃથ્વીયાં સદા સ્યુર્જના

વિજ્ઞાયેતિ કરોતિ શુદ્ધધિષ્ણો ધર્મે મર્તિ શાશ્વતે ॥૨૯૮॥

દુર્વાર વીર્ય છે જેનું એવા યમે, જેને ગળી જવાનો
આરંભ કર્યો છે તેને બચાવવાને સકળ ભુવનમાં નર વા
દેવ, કોઈપણ શક્તિમાન નથી. જો તેમ ન હોય તો રાજા
આદિજનો આ અવનિ તટ પર સદા સર્વદા રહેત, એમ
સમજી શુદ્ધબુદ્ધિશાળી જન શાશ્વત એવો જે ધર્મ, તેને
વિષે મન લગાડે છે.

‘ચંદ્રાદિત્યપુરંદરક્ષિતિધરશ્રીકંઠસીર્યાદયો

યે કીર્તિદ્યુતિકાંતિધીધનવ્રલપ્રત્યાતપુણ્યોદયાઃ

સ્વે સ્વે તે ડ પિ કુર્તાવદ્યતકલિતાઃ કાસે વ્રમંતિ સપ

કિં પાન્યેષુ કયા મુપારમતયો ધર્મે મર્તિ કુર્વતાં ॥૨૯૯॥

અરૂ, આકિત્ય, પુરુષ, ઇરૂ, કિતિધર, શ્રીકંઠ, બલ
શમ આદિ જેઓ કીર્તિ મુર્તિ અન્તિ મુર્તિ બન જાના
ધારક અને પ્રખ્યાત પુરુષોદયવાળા હતા તેમણે મૃત્યુ-
દેવની શબ્દમાં બેઠેલા પોતપોતાના વળતે વિલસ પામ્યા
બીજાની વાત તો ક્યાં કરવી ? આટે કે આશ્મતિ અને ।
ધર્મને વિશે પ્રવૃત્ત થાઓ

યે સોકેદ્વશિરોમણિપુત્રસમસાસિતાંચિદ્રયા

સોક્ષ્ણલોકવિસોકિકેવલસમસામ્રાગ્યમસ્મીપરા

મસીણાપુપિ યાંતિ સીર્યેવતપસ્તેડ્યસ્ત્રદેહાસ્પદ

તથાન્યસ્ય કથ મયેન્નવપ્રતઃ સ્ત્રીણાપુપો જીર્ણા ॥૩૦૦॥

જેના શરણ મુગ્ધ લોકેશના અદ્ભુત મર્ણાથી, પ્રભા
રૂપી જલથી પ્રજ્ઞાલન કરેલા છે અને લોક અને અલો-
કને જેનારૂ દેવલયનથી શોભતી આશ્રાન્ય લક્ષ્મીના ધારક,
જેના લીર્ણકથે પણ આશુખ્ય પૂર્ણ મયે અસ્તરેલેના
ભાવન છે, ત્યાં અન્ન શીલુ આશુખ્યવાળા ભવવર્તિનુ
અવિત તો ક્યાંથી રહે ?

દ્વામિશ્વ મુકુટાનનમિત્તશિરોમુપુત્સાદસાચિતાઃ

પર્સદક્ષિનિર્મદના મૃપતપઃ સામ્રાગ્યસમ્પ્રીપરાઃ

નીતા પેન વિનાશમજ વિપિના સોડ્યનાન્ પિમુપેન્કથ

કસ્પાંવચસમો ગિરીશસપતિ સ્યંયે તુળાનાં કુતઃ ॥૩૦૧॥

અત્રીસ હજાર અદ્ભુતધારી નૃપતિથી પૂજાવેલા, ઇશ્વર-

પૃથ્વીના મંડનરૂપ, સામ્રાજ્ય લક્ષ્મીના ધારક, એવા રાજાઓ જે વિધિથી નાથ પામ્યા છે તો તે ખીન્નને છોડ કેમ ? કલ્પાંત ઠાળનો પવન પર્વતોને ચલાયમાન કરે છે તો ત્યાં તણખલાની સ્થિતિ તો ક્યાંથી હોય ?

यत्रादित्यशशांकमारुतधना नो संति संत्यत्र ते

देशा यत्र न मृत्युरंजनजनो नो सोऽस्ति देशः क्वचित्
सम्यग्दर्शनवोयवृत्तजनितां मुक्त्वा विमुक्तिसितिं

संचित्येति विचक्षणाः पुरु तपः कुर्वतु तामीप्सवः ॥૩૦૨॥

આ જગતમાં સુર્ય, ચંદ્ર, પવન, વર્ષાદિ આદિ ન હોય તેવા દેશ અસ્તિ ધરાવે છે, પણ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્ચારિત્રથી પ્રાપ્ત થતી મુક્તિ સ્થળને વળીને એવો એક દેશ નથી, કે જ્યાં મૃત્યુને રંજન કરનારા જનો ન હોય; એમ સમજી હે મુક્તિના અભિલાષી જનો તપ તપો.

येषां स्त्रीस्तनचक्रवाकयुगले पीतांशुराजत्तटे

निर्यत्कौस्तुभरत्नरश्मिसलिले आस्यांशुजभ्राजिते

श्रीवृक्षःकमलाकरे गतभया क्रोढां चकारापरां

श्रीर्हि श्रीहरयोऽपि ते मृतिमिताः कुत्रापरेषां स्थितिः॥૩૦૩॥

ત્રીના સ્તનરૂપી ચક્રવાક યુગલથી યુક્ત, અને પીતાંશુર રૂપી તનથી શોભતાં, કૌસ્તુભરત્નમાંથી નીકળતા કીરણોરૂપી જલ યુક્ત, અને મુખરૂપી કમલથી અલંકૃત, જેના વક્ષસ્થલરૂપી સરોવરમાં સાક્ષાત્ લક્ષ્મીએ નિર્ભય

રીતે કીધા કરી છે એવા શ્રી કૃષ્ણદેવ પણ ચતુરને વધ
થવા, તે પછી અન્નબળની તે શું સ્થિતિ ?

મોક્ષા પંત્ર વિશ્વસિરંતકવિદ્યુર્ધોગ્યાઃ સમસ્તાંગિમઃ

કાસેષ્ઠ પરિવેષકોઽમમતમુર્ગાસા વિસત્પક્ષમૈઃ

વંશજે તસ્ય નિશ્ચાતર્દંતકસ્મિં તત્ર સ્થિતિ કીદૃષી

જીવામામિતિ યત્યુપીતમનસો જૈર્ન તપઃ કુર્વંતે ॥૩૦૪॥

જ્યાં લોકતા (લોકજન કરનાર) અતુલ સુતુરેવ છે,
અને લોકજ (જાવાનો પદાર્થ) સમસ્ત અભારી છે, વળી
અમને નહિ લાગતો એવો કાસેષ પીરસનાર પરિવેષક છે
અને જ્યાં કબજો કેમ રહિતપણે મુખમાં પ્રવેશ કરે છે
તેના તીક્ષ્ણ હતવાળા મુખમાં લગેલી શું સ્થિતિ એમ
વિચારી મૃત્યુધી શીરૂ જનેતા જનો જોનીય તપ કરે છે

વદર્થુ ધરણી નિષ્ઠાકરરણી લેખું મરુમાર્ગવો

વાવ સ્ત્રમપિતૃ પયોનિષિગ્રસં પાતૃ ગિરિ વૃર્ણિતું

ધક્તા યત્ર વિવંતિ યત્યુવદને કાન્વસ્ય તત્ર સ્થિતિ

યૈસ્મિન્માતિ ગિરિર્વિલે સદૃશમૈ કાન્વ વ્યવસ્થા ઘણો ॥૩૦૫॥

ધરણી ધારણ કરવા અર્થે, શાશ્વી અને રવીને મફતના
માર્ગમાંથી ફેલી રેવા માટે, પવનને અટકાવવા અર્થે,
સુરુદ્ધ પીના માટે, અને ગિરિને વૃણું કરવા અર્થે,
ઇત્રોએ જે મૃત્યુવહન વિષે પ્રવેશ કરે ? ત્યાં અન્ન
જનોની શું સ્થિતિ ? જે બીલમાં જનો અદિત ગિરિ
સમાર્થ જમ છે, ત્યાં અણુની શું અવસ્થા ?

મુગ્રીવાંગદનીલમાસ્તુતપૃષ્ઠઃ કૃતારાધનો

રામો યેન વિનાશિતસ્ત્રિભુવન પરવ્યાતકીર્તિધ્વજઃ

મૃત્યોસ્તસ્ય પરેષુ દેહિષુ કથા કા નિઘ્નનો વિચિતે

કાત્રાસ્થા નયતો દ્વિપં હિ શશકો નિર્યાપકઃ શ્રોતસઃ ॥૩૦૬॥

મુગ્રીવ, અંગદ, નીલ, હનુમાનથી, જેનું આરાધન થયેલું છે, અને જેનો કીર્તિધ્વજ ત્રિભુવનમાં ફરકી રહ્યો છે તે રામને, જે મૃત્યુએ હણ્યો તે ઘાતથીની આગળ ખીલ દેહીઓની વાત જ શું હોય. જે નદીઓનું પૂર હાથીઓને તાણી લાય છે, ત્યાં તે શું અમ્મલાને છોડી દે ખરું.

અત્યંતં કુરતાં રસાયનવિધિં વાક્યં પ્રિયં જલપતુ

વાર્ધેઃ પરિમિયર્તુ ગચ્છતુ નમો દેવાદ્રિમારોદ્ધતુ

પાતાલં વિગતુ પ્રમર્પતુ દિશં દેશાંતરં ભ્રામ્યતુ

ન પ્રાણી તદપિ પ્રહર્તુમનસા સંત્યજ્યતે મૃત્યુના ॥૩૦૭॥

અત્યંત રસાયણ વિધિ કરો, મિદ્ર વાક્યો બોલો, અમુદ્ર પાર જાઓ આદ્યમાં જાઓ દેવાદ્રિ (મેરૂપર્વતના શિખરપર) આરોહણ કરો, પાતાલમાં પ્રવેશ કરો, કોઈપણ દિશાઓમાં જાઓ ચાલો દેશાંતરમાં ભ્રમણ કરો, તોપણ હિંસક બુદ્ધિવાળો મૃત્યુ કોઈપણ પ્રાણીને છોડતો નથી.

કાર્યં યાવદિદં કરોમિ વિધિવત્તાવત્કરિપ્યામ્યદ-

સ્તત્કૃત્વા પુનરેતદય કૃતવાનેતત્પરાકારિનં

ઇત્યાત્મીયકુર્દુવપોષણપરઃ પ્રાણી ક્રિયાવ્યાકુલો

મૃત્યોરેતિ કરગ્રહં હતમતિઃ સંત્યક્તધર્મક્રિયઃ ॥૩૦૮॥

આ કાર્ય હું વિધિપુર્વક કરું છું, આ હું કાલે કરીશ,

તે કીધા પછી બળી આ બાજુ કીધું, તે પહેલાં કમું,
 નિવેશ સ્વકુટુંબ પામણમાં રત થયેલો, કિંવામાં બ્યાકુલ
 બનેલો, કવણુદિ બેવો ખાણી, ખર્ચ કિંવાથી ત્યજ્યેલો
 મૃત્યુના કામમાં સપડાય છે

માન્યાતા ધરતાઃ સ્ત્રીણો દગ્ધરથો સસ્મીધરો રાવણ
 કર્ણઃ કંસરિપુર્વલો મૃગપતિર્મિય પરપ્પુષ્પતા
 મૃત્યુર્લેનમર્લં, ન, યં નૃપતય કસ્તં પરો લેપ્યતે
 મયો યો ન મહાતરુદ્વિપરૈસ્તં કિં સદ્યો યૈસ્પતિ ॥૧૦૯॥

માન્યાતા, ભરત, શીવ, હમરથ, લક્ષ્મીધર, રાવણ,
 કર્ણ, કૃષ્ણ, બલભદ્ર, બૃહપતી (પરશુરામ), સ્ત્રીમ બને બીજા
 અતિ ઉત્તમ નૃપવંશ મૃત્યુને છાવી ન શક્યા, તેને બીજા
 કોણ છાવી, દુષ્ટાંત જે મહાતરુ જળવરથી કાપ્યું નહિ
 તેને શક્યો કેમ જાણી શકે ?

સર્વે શુષ્પતિ સાંદ્રમેતિ નિરિવસા પાષોનિષિ નિમ્નગા
 સર્વે મ્માયતિ પુષ્પમય મરુતઃ શમ્પવ સર્વે ચર્ક
 સર્વે નદ્ર્યતિ કુત્રિમ ચ સકલો યદ્દસ્ય અપસીફો
 સર્વસ્વદુરુપૈતિ મૃત્યુમર્દનં વેદીમયસ્મસ્મતા ॥૧૧૦॥

અર્થેસાદ્ર—ગીતા પદાર્થો મુકાર્ધ બાજુ છે, અર્થે નદ્રીએ
 સમુદ્રમાં મલી બાજુ છે, સર્વે પુષ્પ હરમાય છે, અને સર્વે
 પદાર્થો વીજલીની આક્રેષ્ણ બાજુ છે, સર્વે કુત્રિમ પદાર્થો
 નાશ પામે છે આ પ્રમાણે સર્વે વસ્તુઓ નશ્વર છે તેવીજ
 રીતે દેહધારી પ્રાણીઓ પણ મૃત્યુના મુળમાં પ્રવેશ કરે છે

પ્રણ્યાત્યુતિકાંતિકિર્તિધિપણાપદ્માકલાભૂતયો

દેવા યેન પુરંદરપ્રમૃતયો નીતાઃ ક્ષયં મૃત્યુના
તસ્યાન્યેષુ જનેષુ કાત્ર દિસાત્મનો વિચરતે

મત્તેર્ધ દિ દિનસ્તિ યઃ સ દરિણં કિં મુંચતે કેશરી ॥૩૧૧॥

પ્રખ્યાત યુતિ ઠાંતિ કીર્તિ અને ખુદીવાળા પ્રજા કલા
અને વિમૂતિના ધારક ઇદ્રાદિદેવો જે મૃત્યુથી ક્ષતિ પામ્યા
તે હિંમત્ત ખુદિપાત્રે અન્ય જનોની તો શું ગણના છે ? જે
દેશરી સિંહ મરત હાથીને હણે છે, તે શું હરિણને
જવા દે છે ?

શ્રીંહીકીર્તિરતિયુતિપ્રિયતમાપદ્માકલામિઃ સમં

યદ્ ગ્રાસીકુરુને નિનાંતકઠિનો મર્ત્ય કૃનાંતઃ ગદઃ
તસ્માત્ ત્વિં તદુપાર્જનેન ભવિનાં કૃત્યં વિરુદ્ધાત્મનાં

કિંતુ શ્રેયમિ જીવિતે સતિ ચલે કાર્યા મતિસ્તસ્વતઃ ॥૩૧૨॥

લક્ષ્મી લક્ષ્મી કીર્તિ રતિ યુતિ પ્રિયતમા પ્રજા અને
કલાથી યુક્ત મર્ત્યને, જ્યારે અતિ નિપુર અને શક્ત મૃત્યુ-
દેવ એક કવલ કરી જાય છે ત્યારે વિખુધ જનોએ, તે સર્વ
ઉપાર્જન કરવાનું શું કામ છે, અને શ્રેષ્ઠ જીવિતવ્ય પણ
ચલ છે, એમ વિચારી ધર્મ તત્ત્વમાં ખુદિ રાખવી.

યો લોકૈકકશિરઃશિખામણિસમં સર્વોપકારોદયતં

રાજચ્છીલગુણાકરં નરચરં કૃત્વા પુનર્નિર્દયઃ

ઘાતા દંતિ નિરર્ગલો દત્તમતિઃ કિં તત્ક્રિયાયાં ફલં

પ્રાયો નિર્દયચેતસાં ન ભવતિ શ્રેયોમતિર્ભૂતલે ॥૩૧૩॥

લોકમાં એક માથાના મુકુટ મણી સમાન, સર્વ પર

ઉપકાર કરવામાં તત્પર થોભતા શીલ નિર્જેદ સુષુ સમુદ-
વાળા નરનરને ઉત્પન્ન હોવા પછી, કવચત્વિ, નિર્દય,
નિરજેલ નિષાદા તેને કહે છે તો તેની કૃતિનું ફળ શું ? પ્રાચે
આ મૃતજપર નિર્દય હૃદયી ઉત્તમ ગુદિવાળા થતાજ નથી

રમ્યાઃ કિં ન વિમૂતપોઽતિસંક્રિતાઃ સન્ધામરપ્તાગિતાઃ

કિં વા પીનરદોમ્ભતસ્તનયુગાલ્લર્સીણદીર્યેષ્ણાઃ

કિં વા સશ્વનસંગતિર્નૈ સુસદા ચેતથમત્કારિણી

કિં સ્વપ્નાનિલધૃતદીપકસિક્ષા રજાયાપર્ષ્ણીચીવિર્ન ॥ ૩૧૪ ॥

અતિ સુદર સુશ્વામણી થોભતી નિમૂતિ શું રમ્ય
નથી ? અથવા તો ભરેલા કંઠસુ અને ઉન્નત સ્તન સુખ,
અને બીધેલા હરણની આંખો જેવી ઝીંજો શું રમ્ય નથી ?
મનને અમરકાર પમાડનારા મુલ્લની મુશ્તિ શું મુખદાર્ઢ
નથી ? પણ પવનથી કાલતા શીપ શીખાની છાયા જેમ
અવિત અલ છે

યથેવાસ્તરસેષ્ણા યુવતયો ન સ્પર્ગસપીથના

મૂતિર્વાં પદિ મૂમૂતાં યદતિ મો સૌદામિનીસંનિમા

વાનોદ્ભૂતતરંગર્ષપસમિર્વ મો ચેત્તથે ઝીવિર્ન

કો મામદત્તદેવ સૌરમ્યચિમ્બુલ્લ કુર્પાચ્ચિનાનાં તપ ॥ ૩૧૫ ॥

એ આ તરલાણી યુવતિઓ યોવનજત ન હોય,
સાલજોની નિમૂતિ નિષ્ણી જેવી ન હોય અને પવનથી
ઉત્પન્ન થયેલ તરંગોના જેવું અવિત અલ ન હોય તો
કેમો મનુષ્ય આવા સુખથી વિમુખ અહીં અનેથરના તપનું
આચરણ કરે ?

માંસાદ્યસલાલસામયગણવ્યાધિઃ સમાધ્યામિતાં
 નાનાપાયવમુધરારુદ્ધિતાં જન્માટવીમાશ્રિતઃ
 ધાવન્નાકુલમાનસો નિપતિતો દૃષ્ટ્વા જરારાસર્સી
 ક્રુત્સામોઢ્ઢનમૃત્યુપન્નગમુક્તે પ્રાણી કિયત્પ્રાણિતિ ॥૩૧૬॥

માંસ લોહી અને લાલસાવાળા, વ્યાધિ રોગના સમુદ્ધ
 રૂપી શીકારીઓથી વસેલા, નાના પ્રકારના દુઃખરૂપી વૃક્ષોથી
 ભરપૂર, જન્મરૂપી અટવીમાં આશ્રય લેનારો, જરારૂપી
 રાક્ષસીને લેઈને વ્યાકુળ મનવાળો અહીં તહીં દોડતો,
 લુધાથી લામ થયેલ અને ઉન્નત મુખવાળા મૃત્યુરૂપી
 સ્પર્ધના મુખમાં પડતો પ્રાણી કઈ રીતે છવી શકે.

મૃત્યુવ્યાઘ્રભયંકરાનનગતં મીતં જરા વ્યાધત
 સ્ત્રીવ્રવ્યાધિદુરંતદુઃસ્વતરુમત્સંમારકાંતારગં
 કઃ શક્નોતિ શરીરિણં ત્રિભુવને પાતું નિતાંતામૃરં
 ત્યક્ત્વા જાતિજરામૃતિભતિકરં જૈનેદ્રયર્મમૃતં ॥૩૧૭॥

જન્મ જરા અને મૃત્યુને ક્ષય કરનાર જૈન ધર્મ
 રૂપી અમૃત ત્રિવાય, મૃત્યુરૂપી વાઘના ભયંકર મુખમાં
 પડેલા, જરા રૂપી શિકારીથી ભય પામેલા, તીવ્ર વ્યાધિ
 અને અસાધ્ય દુઃખરૂપી આડીવાળી એવી સંસાર રૂપી
 અટવીમાં ભમતા, તથા હુમેશાં અતિ આતુર રહેતા, એવા
 શરીરીને અચાવવાને કોણ શક્તિમાન છે.

एवं सर्वजगद्विलोक्य कलितं दुर्वारवीर्यात्मना
 निर्विद्येन समस्तसत्त्वसंमितिमध्वंसिना मृत्युना

સદ્રસ્ત્રનપ્રયસાવમાર્ગમમથે પુદ્ગળન્તિ યચિછત્તયે
સંતઃ શાન્તવિયો વિનેશ્વરતપસામ્પ્રાપ્યમહમીધિતાઃ ॥૩૧૮॥

સુમસ્ત જગત સુમસ્ત પ્રાણિજ્યોના નાશ કરવા માટે
જાણત્ય શક્તિનાથા પુત્રપુત્રી બ્રાહ્મ જવેશું છે જેમ
સુમહા, મુત્યુના નાશ માટે સાંત જુદિ ચતજનો ઉત્તમ
પ્રકારના રત્નરથી રૂપી મુજરાથી માર્ગને મહત્ત્વ કરે છે,
જને હોનેશ્વર પ્રકૃષિત તપરૂપી સામાન્ય લક્ષ્મીને આશ્રય
સ્વીકારે છે

પ્રકરણ ૧૩ મું

સામાન્ય જ્ઞાનિત્યતા નિરૂપણ.

કાર્પાણાં મતયોં મુગ્ધજ્ઞટિલા ક્રીણાં મનમચ્ચસ
મૈશ્વર્યં સ્થિતિમચ્ચરગચપલે મૂર્ણાં જયો પાત્રવિ ।
સકલ્પા સમદાજ્ઞનાસિતરસા મૃત્યુઃ પર નિમિત્તો
મર્ત્વેવ મવિસત્તમા વિદ્યતાં ધર્મે યતિ તત્ત્વ ॥૩૧૯॥

જ્યાં સસારમાં કર્મની ગતિ સર્ખની સમાન માંડે છે,
સ્ત્રીજ્યોનું મન વ્યથિત છે, જ્યેશ્ઠ સંપત્તિ પાણીના તરંગની
માફક જથ્થા છે, અને માણસોને સમુદ્ર (સ્વાર્થ પૂરે
વધા બાક) રવાના બનાવે છે અને સકલ્પે નિઃકલ્પની
ચરખરાળો હામનિકારથી બ્રાહ્મ જેવી હામિનીના નેત્રની
માફક જથ્થા છે અને ઉગટે પુત્રુ નિશ્ચયથી આવવાનું જ

છે આમ વાળીને દે। ઉત્તમમતિ જનો ! પરગાધાવૃત્તિયે
ધર્મની અંદર જ મતિને ધારણ કરે.

શ્રી વિદ્યુચ્ચપલા વપુર્વિધુનિતં નાનાવિધવ્યાવિધિઃ

સૌખ્યં દુઃસ્વકટાધિતં તનુમતાં સન્મંગતિર્દુર્લભા ।

મૃત્યુઘ્યાસિતમાયુરત્ર વદ્ધુધિઃ કિં ભાષિતં સત્ત્વતઃ

સંમારંઽસ્તિ ન કિંચિદ્દક્ષિણસ્વકૃત્તસ્માજ્જના જાયત ॥૩૨૦॥

લક્ષ્મી વિજળીની જેવી ચપલ છે. વપુ નાના વ્યા-
ધિથી શીથીલ થાય છે. સુખ અન્ય દુઃખનો કટાક્ષીત છે.
અને મનુજોને સત્સંગતિ દુર્લભ છે. આયુ મૃત્યુથી અધ્યા-
સિત થએલ છે. અથવા વિશેષ વર્ણનથી શું લાભ ? દુઃક્રમાં,
તત્ત્વથી આ સંસારમાં મનુષ્યને સુખકર એવું કંઈ નથી.
માટે હે જનો વાગ્દત થાઓ.

યથેતાઃ સ્થિરયૌવનાઃ શશીમુખીઃ પીનસ્તનીર્ધામિનીઃ

કુર્યાદ્યૌવનકાલમાનમથત્રા ગ્રાતા રતં જીવિતં ।

ચિન્તાસ્થૈર્યમશીચમંતવિગ્સં મૌર્યં વિયોગં ન તુ

કો નામેદ્ વિમુચ્ય ચારુધિપણ કુર્યાત્તપો દુશ્વરમ્ ॥૩૨૧॥

જો વિધાતા ચદ્રમુખી અને પીનસ્તની સ્ત્રીઓનું યૌવન
સ્થીર કરી દે અને આ જીવનના યૌવનનો સમય પણ
સ્થીર કરી દે ચિન્તાઓને અસ્થીર કરે સુખનો કદી વિયોગ
ન કરે તો એવો કયો બુદ્ધિશાળી પુરૂષ તેમને છોડીને
દુશ્વર તથ તપે.

જાનવાઃ કિં ન દ્રઘાદ્દ્રઘાન્નિપવસા સૌપાસયા કસ્યપિ-
 ત્કાચ્છીદામિરામિવોદગપનાઃ સેવ્યા ન કિં કામિની ।
 કિં વા ધોપરસાપનં મુસકરં મધ્યં ન ગીતાદિકં
 વિષ કિં તુ પિછોક્ત્ય માસાપસં સન્તસ્થાં હૃવંતે ॥૩૨૨॥

અરુકાન્તી જેવા ઉન્નત હોવા સહેદ મરિયે કોને
 રમણીય નથી લાગતા, કદિ મેળવાથી શોભતા પીન જવન
 પાલી કામિનીએ કોને સેવવા એવું નથી લાગતી, અથવા
 સ્ત્રીય રસાયણ મધ્ય-મધ્ય કરતા એવું જેવા ઝીંટાડિક
 કોને મુખર નથી લાગતા, તથાપિ આ વિશ્વને પવન જેતું
 અપલ બાધી સન્તત્વને તપ કરવાનું એમ સમજે છે

કુટુંબાસમિમુક્તમાર્ગમવિસ્વીર્યં જને ચીવન

કામાન્કુદ્દમ્બજાપકુટિસાન્નિપુષ્પસ જીવિતં ।

અજારાનસન્નપ્રતરસદ્વદ્વા ચિયોઽપ્યસ્થિરા

નિઝમ્યાસ સુવુદયો વરતપ કર્તુ વનાન્તં મતા ॥૩૨૩॥

આ સસારમાં જેએવી પલ્લવ પાલ્લો બનુધ્વમાંથી છૂટેલા
 બાણની થતિ જેતું અસ્થિર ધોવન, વીજળી જેતું અથલ
 સ્ત્રીય, કુપિત અમેલા સર્પના જેવા કુટિલ કામએએ,
 જને જ મારાના અગ્નિથી તપ અમેલા પાસ જેવી અશ્વીર
 લશ્મીને એકને મુખુદિલને અદિથી નીકળી ઉત્તમ તપ
 કરવાને વનમાં વધા છે

શુષ્પેસનમસ્પતિ મસમપમ્તકો ચીવિતં

ધનં મૃપસુતાદ્યસપ્તમર્તા ખરા ધોવનં ।

વિયોગદટનં મુખં સમદકામિનીસંગજં

તથાપિ વન મોહિનો દુરિતસંગ્રહં કુર્વતે ॥૩૨૪॥

દુઃખ શરીરનો, અન્નક (મૃત્યુ દેવ) છવીતનો, નૃપ
મુત આદિ ધનનો, જરા યૌવનનો અને વિયોગાગ્નિ મદથી
ધૂણિમાન થએલી કામીનીના સંગથી ઉદ્ભૂત થએલા મુખનો
નાશ કરે છે. છતાં પણ મોહ્યસ્તનનો દુરિત પાપનો અંગ્રહ
કરે છે.

અપાયકલિતા તનુર્જગતિ માપદ. સંપદો

વિનશ્વરમિદં મુખં વિપયજં શ્રિયશ્ચન્નલાઃ ।

भवन्ति जरमाऽरमास्तरलोचना योषित—

स्तदप्ययमहो जनम્नपमि नो परं रज्यति ॥૩૨૫॥

આ જગતમાં શરીર રોગથી કલિત છે. અંપદ આપદા
સહિત છે. આ પરેદ્રિય વિપયથી ઉત્પન્ન થતું મુખ વિન-
શ્વર છે. લક્ષ્મી અંગ્રહ છે અને તરલલોચના કામિની વૃદ્ધા-
વસ્થાથી વિરમ્બ ખને છે. તથાપિ આશ્ચર્ય છે કે લોકો
તપમાં નિમગ્ન નથી થતા.

भवे विरहितोऽभवन्भवभृतो न के वान्धवाः

स्वकर्मवशतो न केऽत्र शत्रवो भविष्यन्ति वा ।

जन. किमिति मोहिनो नवकुटुम्बकस्यापदि

विमुक्तजिनशासनः स्वहिततः सदा भ्रज्यते ॥૩૨૬॥

સવથી વિરહીત થતો કયો પ્રાણિ ઠેટલા ણાંધવપણાને
પામતો નથી, અગરતો સ્વકર્મ વશથી ઠેટલા શત્રુપણાને નથી

પામતો ! આમ બાવણા છતાં મનુષ્ય નવકુટુંબની આપણામાં કેમ
સ્થિતિ થઈ રહ્યો છે, તથા અન્યાયનથી સ્થિતિ જની
સ્થિતિથી સદા બ્રહ્મ થાય છે

દદોમનકુવામ યા વપમમોષના કામિની

સુશાદુરદનામ્પુષા મદનપોદિના યૌક્તે ।

મનો હરતિ સ્વતઃ સફલકામિનાં યેગતો

ન સિવ મ્મસાદિતા વયતિ મ્મમા કસ્વચિત્ ॥૩૭૭॥

મુલાવસ્થામાં ૬૬ અને કૌન્નવરતની તરલલોચના ચક્રી-
જાળવણી મુલકમથા અને મદનપીઠિયા જે કામિની, પાતાની
ચીવનાવસ્થાના રૂપમાં સફલ કામીઓનું વિગુત્ત વેગે મન
હરણ કરતી હોય તેજ પૃથ્વીવરણ પ્રાપ્ત થતાં કોઇને પણ
પ્રિય થાતી નથી.

इमा यदि भवन्ति मां गस्तिपौषमा नीरुष-

मदा कमललोचनास्वरुण कामिनोः कोऽमुषद् ।

पिलाममदविभ्रमान् भ्रમति मृट्टयिषी सरा

यगो मुपि मुपस्तगो यर्वाति निस्पृहस्तत्सुते ॥૩૭૮॥

એ આ કમલલોચના શ્રીઓ ચોપનથી બ્રહ્મ-ગતી
અને નિસ્તેજ શ્રીષી ન થાત તો વિશ્વાધમકથી વિજય ભટ-
કતી કુલાશી જરા તરુણ માનીનીઓને ઊઠી રેવ, તેથીજ
સુલિષ્ઠને ત્હેની હાજરીમાં (જરાની હાજરીમાં) તેનાથી
(શ્રીઓથી) નિસ્પૃહી અને છે

ડમા સ્પસ્યાનમ્વજનનયદ્રવ્યવનિતા—

મૃતાલ્લ્સમીકીર્નિચુતિર્ગતિમતિપ્રીતિશ્રુતયઃ ।

મદાન્ધલ્વીનેત્રપ્રકૃતિચપલાઃ સર્વ મથિના—

મહોકૃદ્ મર્ન્યસ્તદપિ વિષયાન્સંવિતુમના ॥૩૨૯॥

રૂપ, રચાન, રવજન, રનય, શ્રુત, દ્રવ્ય, વનિતા, શ્રુત, લક્ષ્મી, કીર્તિ, ચુતિ, રતિ, મતિ, પ્રીતિ અને ધૃતિ સર્વ સમસ્ત જ્ઞાને મદયા અન્ય થએલી શ્રીના નેત્ર જેવા ચપલ છે. તોપણ અંદેશોગ્ર છે કે મર્ત્યો વિષય જેવવાને આતુર થાય છે.

મદાત્ર સ્ત્રી કિંચિત્સૃતપરિજનઃ પ્રેમ કુરુને

વયપ્રાપ્તો ભોગો ભવતિ રતયે કિંચિદનયાઃ ।

શ્રિયઃ કિંચિત્સૃષ્ટિં વિદ્યતિ પરાં મૌર્યજનિકાં

ન કિંચિત્પુમાં દિ ક્રતિપયદિર્નરંતદરિલં ॥૩૩૦॥

આ સંસારમાં સ્ત્રી-પુત્ર પરિજન આદિ જે દોષ પ્રેમ કરે છે, પાતાને આધીન એવા ભોગો જે દોષ આનન્દ આપે છે, અને લક્ષ્મી જે ઠાણ ઔખ્યદાત્રી સૃષ્ટિ અર્પે છે, તે સધળું શ્રેષ્ઠ દીવસો માટેજ છે કારણ કે દેટલાક (ચોરા) દીવસો બાદ તે અવશ્ય નષ્ટ થાય છે.

વિજિન્યાંર્વાં સર્વાં સતતમિદં સંસેવ્ય વિષયા

શ્રિયં પ્રાપ્યાનર્ઘ્યાં નનયમવલ્લોક્યાપિ પરમં ।

નિહન્યાગાનીનાં મુવિ વલ્લયમન્યંતપરમં

વિમુક્તદ્રવ્યો દિ મુષિતવદયં યાતિ મરણં ॥૩૩૧॥

સતત પ્રવાહોથી સમગ્ર પૃથ્વીને છતી વિષયોને
 બોજ કરી અનર્થ જોવી લક્ષ્મીને પામી ૫૨મધિય જોવા
 પુત્રનું મુખ જોઈ શત્રુઓના સમૂહોનો અતિશે નાશ કરી
 ઊવટે તે પ્રાણિ પણ વિપાત બચેલા દ્રવ્યવાલા માણસની
 આફકજ નિસ્તેજ અને બહુ ઘીન જની મરણના શરણમાં
 બમન કરે છે અર્થાત તે પણ ચામત રહેતો નથી.

મિયોપાપાગ્રાતાસ્તૃણમ્ભર્ષી જીવિનમિદ્

મનમિર્ષ સ્ત્રીણાં મુજગકુટિર્મં કામમસુર્ગં ।

છળપ્પસી કાપ્યં મકુટિનરસે યોધનધને

ઈવિ કાત્સા મન્ત્રં મિરતરપિયા બેપસિ રતા ॥૩૩૨॥

લક્ષ્મી નાશથી દુષિત થએલી છે, તુલ્યારી રહેલા જળ
 જેમ છતીત થયેલ છે, મન ચિત્તજલિવાદુ છે, સીએટું
 કામથી ઉત્પન્ન થએલું મુખ સર્જની આફક કુટિલ છે, કાપ્ય
 છણપ્પથી છે, અને યોધન અને મન સ્વભાવથીજ વરદ-
 થયેલ છે, એવું જાણીને સ્ત્રીશત્રુકિવાલા અન્તરને એટ
 જોવા મિદ્ધ માર્ગમાં રત થાય છે

ગમત્વાપુર્વેદે પ્રજતિ વિસર્ગ ક્ષમગિર્મં

જરા મત્પાસપ્રોમશતિ મમતે વ્યાપિરુર્ગ્યં ।

કુદુમ્બસ્નેહાસાં મતિહનમગિર્મોચકમિર્નાં

મનો ગ્નમોરિછર્ગ્યં મદપિ કુરુને માયમસુમાન ॥૩૩૩॥

આ દેહમાંજ આશુખ્ય નાશ પામે છે અભિલ રૂપ
 વિદ્યારને પામે છે જરા નહીં આપવી બાધ છે વ્યાપિને

ઉદય થાય છે તોપણ દુઃકમાં ગુંથાએલો પ્રતિકૃત
ખુદ્ધિવાળો લોભ ઈક્ષિત પ્રાણી જન્મ છેદન (મોક્ષ પામવા)
માટે પણ મન નથી ઠરતો.

વૃથા વહ્યોન્કૃષ્ટં પરમમુખકૃદ્વાન્નિચ્છતપદં

વિવેકયેદસ્તિ પ્રતિદનમલઃ સ્વાન્તવસતી ।

ડંડં લક્ષ્મીભોગમભૃતિ મકલં यस્ય વગતો

ન મોહગ્રસ્તે તન્મનસિ વિદુષાં ભાવિ મુખદં ॥૩૩૪॥

હે ! ખુદજનો ! જો તમારા અંતરમાં શુદ્ધ વિવેક
હોય તો સમજી લો કે પરમમુખદ વાન્નિચ્છત પદ પરબ્રહ્મ
પરમાત્મા છે, દારણુ તમારા હૃદયમાં તેને સ્થાન પ્રાપ્ત
થવાથી મન નિર્મોહ થઈ જાય છે. અને મોહ નષ્ટ થવાથી
લક્ષ્મી ભોગ આદિ સર્વ પદાર્થો વિદ્વાનોને મુખદ જણાતા નથી.

भवन्त्येता लक्ष्म्यः कतिपयदिनान्येव सुखदा-

स्तरुण्यस्तरुण्ये विदधति मनः प्रीतिमवुलं ।

तदिल्लोला भोगा वपुरपि चलं व्याधिकलितं

वृथाः संचिन्त्येत्ति प्रगुणमनसो ब्रह्मणि रताः ॥૩૩૫॥

આ લક્ષ્મી ભાવ થોડા દહાડા મુખ અર્પનારી છે.
અને તરૂણી તારૂણ્યમાં યુવાવસ્થામાં મનને અતુલ પ્રીતિ
દેનારી છે. ભોગો વીજળી જેવા લોલ છે, અને શરીર
પણ વ્યાધિ ઈક્ષિત અને નાશવંત છે એમ ચિન્તવન કરી
ઉત્તમ ખુદ્ધિવાદા ખુદજનો બ્રહ્મમાં મગ્ન થાય છે.

ન જ્ઞાન્વા જ્ઞાન્વાન્તે વિરહશિશ્વિનો દીર્ઘનયના
 ન જ્ઞાન્તા ધૂપધીસ્તદિદિય પત્તા પાન્તવિરસા ।
 ન જ્ઞાન્ત ગ્રસ્તાન્તં મનતિ ઝરસા પૌષનમતઃ
 યયન્તે છે સજ્જ સ્થિરમુરતપરી સુત્તિવનિર્ગા ॥૩૬૬॥

જ્ઞાન્તમાં વિરહાગ્નિ ઠરનારી દીર્ઘનયના જ્ઞાન્તા
 કમનીય નથી, વિપુત્તની આફક વજ્ર જ્ઞાને જ્ઞાન્તમાં
 વિરહ જોવી કાલ હરમી પણ કમનીય નથી, તેમજ જરાથી
 જેનો જ્ઞાન્ત આવે છે જોનું મોવન પણ કમનીય નથી તેથી
 જ્ઞાન્તજનો રમીર મુખ જર્જનાળી મુઝિ વધુનો આશરો
 છે છે

વર્ષ વૈશ્વો જાતા મૃતિસુપગ્લાસ્મેઽન્ન સક્રમાઃ
 સર્પ પૈઃ સદૃદા મમુ વિરસર્ગા તેઽપિ ગમિતાઃ ।
 રૂઢાનીમસ્માર્ક મરણપરિપાટી ક્રમગતા
 ન પશ્યન્નોઽપ્યેનં વિષયવિરતિં યાન્તિ કૃપણાઃ ॥૩૬૭॥

આપણે જોનાથી જન્મ્યા તે સર્વે મૃત્યુને પામી ગયાં.
 જેની આમે મોટા થયા તે પણ વિરસવાને પ્રાપ્ત થયા.
 હવે મરણ પરિપાટીના કમને જમ્યા પણ પ્રાપ્ત થયા હીયે.
 જોટલે મૃત્યુની નહક પહોંચ્યા હીયે. છતાં પણ
 રૂપણે વિષય વિરતિને પામતા નથી જોટલે વિષયથી વિરત
 થતા નથી.

ન યાતો યાસ્યેષ સ્ફુટમવમહો યાસ્યનિ મૃતિ
 પરેપામર્ષદં ગણયન્તિ જનો નિમ્બમપુષ્પ ।

મદામોદાત્તાતસ્તનુયનફલજાદિવિભવં

ન મૃત્યું સ્વામન્નં વ્યપગતમતિઃ પડ્યતિ પુનઃ ॥૩૩૮॥

અમૃત-દેશાણો મૃત્યુ પામ્યો, આ મરી જાય છે અને
પેલો ચોક્કસ મૃત્યુ પામ્યો. એમ મુખાં જન ધીજની હુમેશાં
ગણતરી કર્યા કરે છે, પણ તે મહા મોહથી ઘરન થએલો
અને ધન, દારા આદિ વૈભવ વાલો હૃતમતિ પોતાની પાસે
રહેલા સ્વ મૃત્યુને જોતો નથી

મુક્તં પ્રાપ્તું બુદ્ધિર્યદિ ગતમલં મુક્તિવસર્તો

દિનં સેવધ્વં મો જિનપતિમતં પૂતચરિતં ।

મજધ્વં મા તૃણાં કતિપયદિનસ્વાયિનિ ધને

યતો નાયં સન્તઃ કમપિ મૃતમન્યંતિ વિભવઃ ॥૩૩૯॥

મુક્તિ સ્થાનનું નિર્મલ મુખ પામવાની બુદ્ધિ હોય
તો હે ! સ્વર્ગનો ! જીનેશ્વર ભગવાને ઉપદિષ્ટ અને પરમ
પવિત્ર જનોએ રચેલા હીતદારી જનમતનું સેવન કર. થોડા
દહાડા રહેનારી ધનમાં તૃષ્ણા મા કર, કારણ કે વૈભવ કાંઈ
મૃત્યુ પામેલાની પાછળ જતો નથી.

ન સંસારે કિંચિત્સ્થિરમિહ નિજં વાન્નિ સકલે

વિમુચ્યાર્ચ્ય રત્નત્રિતયમનયં મુક્તિજનકં ।

અહો મોહાર્તાનાં તદપિ વિરનિર્નાસ્તિ ભવત-

સ્તતો મોક્ષોપાયાદિમુશ્વમનસાં નાત્ર કુશલં ॥૩૪૦॥

નિષ્કલંક અને પૂજનીય મુક્તિજનક રત્નત્રય (જ્ઞાન
વર્થન આરિત્ર) શિવાય આ ચકલ સંસારમાં કાંઈ પણ સ્થિર

નથી તેમજ પિતાત્વ પણ નથી છતાં પણ જાહેર ! શિકાર્ત
(મમત્વ) માણપણના શિક્ષણી વિરતિ નથી પામતા અને
તેથી શિક્ષ પ્રાપ્તિનો લક્ષ્ય એ રત્નનથી, તેનાથી વિમુજ
જનોનું આ સંસારમાં કલ્યાણુ થઈ શકે નથી.

અનિત્યં નિત્યાર્થં જનમમરણવ્યાપિક્ષિતં
સગન્મિધ્વાત્પાર્યેરદમદ્મિકાર્ષપિતમિર્દ ।
વિચિન્ત્યેવં મન્તો વિમલમનસો ધર્મમથય-
સ્તપ કર્તુ હૃષાસ્તદપસુતયે જનમનર્પ ॥ ૩૪૧ ॥

આ સંસાર અનિત્ય છે, નિત્યાર્થ (નિઃસંકલ્પ) છે, જન્મ,
મરણ અને વ્યાપિથી ખ્યાત છે, તથા આ મહાદે અને આ
ત્મા જેવા મમત્વ પૂર્ણ ત્રિધાનાથી યુક્ત છે જેમ
નિચારી વિમલ હૃદયિસન્તો ધર્મમતિજનો તેથી જન્મવાને
મોટે લેનીય તથા કરવાને પ્રવૃત્ત થયા છે

તદિહોલં તુષ્ણામથયનિપુર્ણં સૌંસ્પમસ્તિ
તુષો હૃદેસ્તાપો વદિતિ સ મનો વદિવદ્સ ।
સ્તા સ્તેદોડસ્પન્નં મથન્તિ મથિનાં પેતસિ શુષા
નિષાયેર્દ પૂતે મિનપતિમતે સન્તિ નિરતાઃ ॥ ૩૪૨ ॥

સાંસારિક મુજ વિજળીની આફક જાણ છે, તૃષ્ણાની
વૃદ્ધિ કરવા થતા છે (તેને સોજવવાથી તૃપ્તિ થતી નથી
પણ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા વૃદ્ધિગત થાય છે) તેમજ તૃષ્ણાની
વૃદ્ધિને વ્યથ જાળિની આફક મનને બાળે છે, અને આ-
ત્માની સાંતિ નાશ પમાડે છે, અને તેથી અત્યંત દુઃખ

ચાય છે, માટે યુધજનો એ પ્રમાણે ચિતમાં વિચાર કરી
પવિત્ર જનગતમાં રત ચાય છે.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

દેવ નિરૂપણ.

ચત્વારિઃ કલ્પાઃ જનયતિ રજસ્તમઃ સત્ત્વગુણયુતં વિશ્વં ।
તદ્દરિશંકરવિધિવદ્વિજયતુ જગત્યાં સદા કર્મ ॥ ૩૪૩ ॥

પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ અને મહેશની માફક જે રજસ્-તમસ્
અને સત્ત્વગુણ યુક્ત વિશ્વની ઉત્પત્તિ રક્ષણ અને પ્રલય
કરનાર છે તે કર્મ જગતમા ચલાવવાનું વર્તે.

અવિતત્યતા વિધાતા કાલો નિયતિઃ પુરાકૃતં કર્મ ।
વેદા વિધિસ્વભાવો ભાગ્યં દૈવસ્ય નામાનિ ॥ ૩૪૪ ॥

અવિતત્યતા, વિધાતા, કાલ, નિયતિ, પુર્વ દીધેલું
કર્મ, વેદા, વિધિસ્વભાવ અને ભાગ્ય એ સર્વે કર્મનામક દેવનાં
નામે છે

યત્સૌરવ્યદુઃસ્વજનકં પ્રાણમૃતા સંચિતં પુરા કર્મ ।
સ્મરતિ પુનરિદાનીં તદૈવં મુનિભિરાખ્યાતં ॥ ૩૪૫ ॥

પુર્વ ભવમાં પ્રાણીએ સંચિત કરેલું તથા સુખ અને
દુઃખ જનક જે કર્મ તેને આ ભવમાં જે સ્મરણમાં લાવે
છે, તેને મુનિજનો દૈવ કહે છે.

દુઃસં સુસં ચ સમ્યેષયેમ યતો યદા યયા યમ ।

દૈવનિયોગાત્માપ્યં તત્તેન તતસ્તદ્વા તયા તમ ॥ ૩૪૬ ॥

જે છન જેનાથી જ્યારે જેમ અને ત્યાં મુખ અને
દુઃખ મેળવે છે તે તેને તેનાથી ત્યારે તેમ અને ત્યાં દૈવ
નિયોગથી પ્રાપ્ત થાય છે

યત્કર્મ પુરા વિહિત યાન જીવસ્ય પાકમિદ કિંચિત્ ।

ન સ્તદન્યયા વિધાર્તુ કથમપિ શક્નોઽપિ શક્નોતિ ॥ ૩૪૭ ॥

જે પુર્વજન્મમાં કીધેલું કર્મ તે આ જન્મમાં છવને ઉદ-
જમાં આવે છે તે જથબે પણ તેને કોઈ રીતે અન્યથા
કરવાને (દેશવાને) શકે પણ શક્તીમાન નથી થતા

ધાતા જનયતિ તાણ્ડુસામમૃત નર વિહોક્તસ્ય ।

યદિ પુનરપિ ગતબુદિર્નાશયતિ ક્વિમસ્ય તસ્કૃત્ય ॥ ૩૪૮ ॥

કોઈ પણ પ્રાણીને જોઈ જમત વિહોક્તના લલામમૃત
(મુદ્રદ સમાન) દેવ કર્મકૃષી વિધાતા બનાવી દે છે, તેજ
પ્રાણીને કૃષી આ વિધાતા નિર્જુલિ જની નદજાદ કરી મૂકે
છે તેનું શું કરણ? અર્થાત્ અવિવેકિયોત્ત આવુંજ અવિ
આરી કૃત્ય હોય છે

નિર્હિતં યસ્ય મર્મૂર્નિર્ન તમા સંતિષ્ઠમે ત્રિગન્તેઽપિ ।

અપવાતિ સોઽપિ નાશ્વ નાપદિ કિં ત મિષિ સ્પૃશ્વતિ ॥ ૩૪૯ ॥

જે સૂઈના કિશ્કુના પ્રકાશથી અન્ધકાર રીમન્ત-રીયા
જોને ઉઠે અથાઈ બેસે છે તે સૂઈ પણ નાચ થાય છે
શું! અથવા કાળમાં વિધિ તેને પણ નથી અચાવતી?

વિપરીતે સતિ ચાતરિ સાધનમફલં પ્રજાયતે પુંસાં ।

દશશનકરોઽપિ માનુર્નિપતતિ ગગનાદનવલમ્બઃ ॥ ૩૫૦ ॥

વિધાતા બ્યારે વિપરીત હોય ત્યારે પુરુષોના સ્વં
આધન અફળ થાય છે. દશ હાથનો કીરણનો ધરનારો
ભાનુ-સૂર્ય પણ ગગનમાંથી અવલંબન રહિત નીચો પડે છે.

યત્કુર્વન્નપિ નિત્યં કૃત્યં પુરુષો ન વાઙ્મિત્તં લભતે ।

તત્રાયશો વિધાતુર્મુનયો ન વદન્તિ દેહમૃતઃ ॥ ૩૫૧ ॥

નિત્ય કૃત્ય કરવા છતાં પણ જો પુરુષ વાંચીતની
પ્રાપ્તિ નથી પામતો તો ત્યાં વિધાતાનો હોય છે, પણ
મુનિઓ પુરુષનો હોય નથી કાઢતા.

વાન્ધવમધ્યેઽપિ જનો દુઃસ્વાનિ સમેતિ પાપપાકેન ।

પુણ્યેન વૈરિસદ્નં યાતોઽપિ ન મૃન્ગતે સીરુયૈઃ ॥ ૩૫૨ ॥

પાપનો પાક થવાથી મનુષ્ય બાન્ધવ મધ્યે પણ દુઃખ
પામે છે અને પુણ્યના ઉદય વખતે વૈરીના ઘરમાં જાય તો
પણ સુખ તેને ઊડતું નથી.

પુરુષસ્ય ભાગ્યસમયે પતિતો વજ્રોઽપિ જાયતે કુમ્ભમં ।

કુમ્ભમપિ ભાગ્યવિરહે વજ્રાદપિ નિષ્કુરં ભવતિ ॥ ૩૫૩ ॥

પુરુષના ભાગ્યોદય સમયે વજ્ર પડતું હોય તોપણ તે
કુમ્ભ માફક થઈ જાય છે બ્યારે ભાગ્ય વિરહે કુમ્ભ પણ
વજ્રથી પણ અધિક નિષ્કુર થાય છે.

કિં સુખદુઃસ્વાનિમિત્તં મનુજોઽયં સ્વિચ્છતે ગતમનસ્કઃ ।

પરિણમતિ વિધિવિનિર્મિતમસુભાજાં કિં ત્રિતર્કેણ ॥ ૩૫૪ ॥

ગતપુત્રિ મનુષ્ય મુખ કુળના નિમિત્તથી શા માટે
જિત શાલ છે, કારણ કે પ્રાણીઓને નિધિએ નિર્માણ કરેલું જ
પરિણમે છે તે પછી બહુ વિતર્કથી શે બાલ ?

દિવિ વિદિવિ વિપતિ વિસ્વરિણિ સંયમિ ગહને વનેડપિયાગાનાં
યોગપતિ વિધિરયીષ્ઠ જમવામમિમુન્દોમૂત ॥ ૩૫૫ ॥

વિશ્વામાં, વિદિશ્વામાં, જાહાસમાં, વિજયરથ, લક્ષ્ય
માં કે ગહનજનમાં ગજેશ પ્રાણીએ પ્રતિ અભિમુખીપૂત
એટલે જુદા વિધિ અગ્રીહની સાથે ચેલે છે

યદનીતિયતાં મહ્વીર્વૃપવ્યવિપેધિનાં જ કસ્યર્થ ॥

મનુષીયો વિદ્યાનુઃ સ્વેષ્ઠાકારિત્વપેતેન ॥ ૩૫૬ ॥

જે અનીતિ માટે પ્રવર્તન કરવાનાલાને લક્ષી અને
અરથ્ય શેવીઓને નિષેધીપૂત પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી તે
અધીજ દેવનુ સ્વેચ્છાવ્યગીપૂત બાદે દેવપ્રાપ્ત આવે છે

વલયિગાનોડપિ જ કથિન્કથિનડમોડપિ રત્નમુપપાતિ ॥

જુગ્મવિગાકામત્વો મત્વનિ વિમુષ્પનાં સેદઃ ॥ ૩૫૭ ॥

જુગ્મ વિગાહને લીધે કોઈ માણસ સમુદ્રમાં પેસીને
તે કોઈ ક્રિયાથી પરણીજ રત્ન પ્રાપ્ત કરે છે એમ માની
હે ! જનો ! જેમ આ કરે

મુસમમુર્ચ જ વિવચે ગ્રીવાનાં યજ તથા ગાનાનાં ॥

કર્મેવ જુરા પરિર્મ કમ્પણનૌતિ વારયિર્નુ ॥ ૩૫૮ ॥

જમ્મે તે કોણે જ-મેશા લોકોના મુખ કે અમુખની
પ્રસાદ પ્રાપ્ત થોળના કરે છે તે પ્રતિ વારવાને કોણ
સમર્થ છે ?

દ્વીપે ચાત્ર સમુદ્રે ધરણીધરમસ્તકે દિશામન્તે ।

યાતં કૃપેઽપિ વિધિ રત્નં યોજયતિ જન્મવતાં ॥ ૩૫૯ ॥

છીપમાં, સમુદ્રમાં, પર્વત મસ્તકે, દિશાઓને છેટે
દે દુવામાં પડેલા રત્નને વિધિનુ મનુષ્યોને થોડું આપે છે.

વિપદોઽપિ પુણ્યભાજાં જાયન્તે સંપદોઽત્ર જન્મવતાં ।

પાપવિપાકાદ્વિપદો જાયન્તે સંપદોઽપિ મદા ॥ ૩૬૦ ॥

પુણ્યશાલી પુરૂષોને વિપદ પછી સંપદ તુલ્ય થાય છે
અને પાપ વિપાકથી, સંપદ પછી સદા વિપદ તુલ્ય થાય છે.

ચિત્રયતિ યન્મયૂરાન્દરિનયતિ શુકાન્વકાન્સિનીકુલ્મે ।

કર્મંવ તત્કરિપ્યતિ મુસ્વામુર્ધ્વં કિં મનઃસ્વેદઃ ॥ ૩૬૧ ॥

જે ઈર્મ મોરને ચિત્રે છે, પોપટને હરીત-લીલા ણનાવે
છે, તેમજ ણગલાને સ્વેદ ણનાવે છે, તેજ ઈર્મ મુખ અને
અમુખ દરથે તો મનમાં ખેદ દરવાથી શો લાલ?

અન્યત્કૃત્યં મનુજચિન્તયતિ દિવાનિર્ગં વિશુદ્ધધિયા ॥

વેદ્યા વિદ્યાત્યન્યત્સ્વામી ચ ન ગ્રવયતે વર્તુષ ॥ ૩૬૨ ॥

મનુષ્ય અહોનિશ વિશુદ્ધ બુદ્ધિથી ચિન્તવે છે કાંઈ,
અને ઈર્મ-દૈવ આપે છે કાંઈ, દે જે તેનો સ્વામી ધારણ
દરવાને પણ શક્તીમાન નથી.

નોટ—(અત્ર દૈવને ઉત્પન્ન દરનાર મનુષ્ય છે માટે
તેને દૈવનો સ્વામી કહ્યો.)

દ્વીપે જલનિધિમધ્યે ગહનવને વૈરિણાં સમૂહેઽપિ ।

રક્ષતિ મર્ત્યં મુકૃતં પૂર્વકૃતં મૃત્યવત્સતત્વં ॥ ૩૬૩ ॥

દીપમાં, સમુદ્રમાં, બદનબનમાં, વૈદીના સમુદ્ર મધ્યે,
પુર્વદેવ સુદેવ, આકરની આદર ક્રમેમાં મનુષ્યવત્ રક્ષણ
કરે છે

નસ્યતુ યાતુ વિદેર્શ પ્રવિન્નતુ ધરણીતર્ક સ્વમુત્પન્નતુ ।
વિદિર્મં દિર્મં તુ ગચ્છતુ નો જીવસ્ત્વગ્યને વિધિના ॥૩૬૪॥

ન્દાસી બળો, વિદેશમાં બળો, ધરણીતર્કમાં પશી
બળો, આકાશમાં ઉડી બળો, દિશા કે વિદિશામાં બળો,
તેપણ વિધિ છવને ત્વજતો નથી.

શુભમશુભં ચ મનુર્ધ્યયન્કર્મ પુરાજિત વિપાકમિતમ્ ।
નત્રોક્તપ્યમપાત્યં પ્રતિપેક્ષં ધરણ્યે કેન ॥ ૩૬૫ ॥

મનુષ્યે પુર્વે દીપેતુ-બાપેતુ શુભ કે અશુભ કર્મ એ
ઉદયમાં આવે છે તે અવશ્ય જોગવતુ પડે છે તેનો પ્રતિ-
પેક્ષ કરવાને કેાજી સમર્થ છે ?

યનયાન્પક્ષોઽનિચયાઃ સર્વે જીવસ્ય સુલક્ષ્ણા સન્નિ ।
મામ્યેનેનિ વિદિશ્યા વિદૃષ્યા ન વિવીષ્યે તોદઃ ॥ ૩૬૬ ॥

યન, ધાન્ય, ખબનો (વનેરેનો) સત્ત્વ સર્વે જાતિય યોજેલ
છવને સુખદુઃખ જાણ છે જોમ બાળી રહિલ જને જેક
ધરણ નથી.

દેવાર્ણા સર્વે જીવસ્ય સુગાનુર્ગં પ્રિયોદયિ ।
વૃષ્ટુરનિ શુદ્ધવિષ્ણાઃ હૃર્ગન્નિ મનાસર્ગિ નામ ॥૩૬૭॥

વિદ્યોક માથે છવતુ સુખ કે અસુખ કરે દેવાપીન
છે, શુદ્ધ પુદ્ધિજનો જોમ બાળીને મનને જેક પમાડવા નથી.

દાતું ઈતું કિંચિત્પ્રસાદમ્ નેહ કોઽપિ શક્નોતિ ।
ત્યક્ત્વા કર્મ પુરાકૃતમિતિ મત્વા નાશુર્મં કૃત્યં ॥૩૬૮॥

પુરાકૃત દર્મ (દેવ) શિવાય, દોષ પણ કિંચિત્ માત્ર
મુખ યા અમુખ દેવાને કે હરવાને શક્તીમાન નથી એમ
માનીને મનુષ્યોએ શુભ કૃત્ય કરવું.

નરવરમુરવરવિદ્યાધરેષુ લોકે ન દૃશ્યતે કોઽપિ ।
શક્નોતિ યો નિપેક્તું ખાનોરિત્વ કર્મણામુદયઃ ॥ ૩૬૯ ॥

નરવર મુરવર અને વિદ્યાધર માંહેલો દોષ પણ એવો
દૃષ્ટિગોચર થતો નથી કે જે સૂર્યના ઉદયની માફક દર્મ-
નો ઉદય અટકાવવાને શક્તીમાન હોય.

નોટ—(સૂર્યનો ઉદય અટકાવવાને દોષની તાકાત
નથી તેમ દર્મનો ઉદય પણ દોષ અટકાવી શકે નહિ.)

ઢયિતજનેન વિયોગં સંયોગં સ્વલજનેન જીવાનાં ।
મુત્વદુઃખં ચ મમસ્તં વિધિરંત્ર નિરંકુશઃ કુરુતે ॥ ૩૭૦ ॥

પ્રિય જનનો વિયોગ દુઃખ જનનો સંયોગ અને અમ-
સ્ત મુખ દુઃખ નિરંકુશ વિધિ હવે કરાવે છે.

અશુભોદયે જનાનાં નશ્યતિ બુદ્ધિર્ન વિચ્યતે રક્ષા ।
મૃદુદ્રોઽપિ સન્તિ રિપવો વિપમવિપં જાયતે ત્વમૃતં ॥૩૭૧॥

અશુભ દર્મના ઉદયે હવેની બુદ્ધિ નાશ પામે છે,
આશ્રયતું સ્થાન રહેતું નથી, મિત્રો પણ શત્રુ બને છે,
અને અમૃત હલાહલ વિપર્યયે પરિણમે છે.

नम्यन्ति हस्तादयोः पुष्पविहीनस्य देहिनो सोंके ।
द्रादेम्य करस्य भाग्ययुतो जायते रत्नं ॥ ३७७ ॥

आ लोकाभां पुष्प रक्षित जनोना कायमाधी यत्
अधं नाथ यमि ॥-अतु रडे ॥ अने कायमाधी नरने
इरधी आनीने यत् रत्न कस्त लकाभां आस थाय ॥

कस्यापि कोऽपि कुस्ने न सुखं दुःखं च देवमपराध ।
विदधाति हृषा गर्षं स्वमोऽहमस्मिन् इनेति ॥ ३७८ ॥

देव सिवाय कोऽपि यत् कोऽपि सुख के दुःख करी
शकतुं नथी यत् दुःख अदिनने करनाथे तु कोम जलवन
पुधा जर्ब करे ॥

गिरिपतिराजमानुमपिरोहन् पातु सुरम्द्रमन्दिरं
विघ्नतु मण्डवारि परणीतममेकपिपापमर्षतु ।
गगनतमं मयातु विघ्नतु सुगुमपनेकपापुषे-
मदपि न पूर्वकर्म मगर्षं वत ह्रस्वतदेहपारिर्ण ॥ ३७९ ॥

परंतकाल दिमादिना शीघ्र पर अये, सुरेन्द्रना
भोदिरभां अयो, अमुद्रकभा प्रवेश करे, के पापलभां
पेभी लये, तेमज आधशभां उरी अयो के अनेक
अमुषिधी सुगुम जने, तोयत् पूव कम देहपारीने निरुध
पूर्वक मुकना नथी

પ્રકરણ ૧૫ મું

૪૪૨ નિરૂપણ.

તાવજ્જલ્પનિ સર્પનિ નિષ્ઠતિ માઘતિ વિલાસતિ વિભાતિ ।
યાવન્નરો ન જટરં દેહમૃતાં જાયતે રિત્તં ॥ ૩૭૫ ॥

ત્યાંસુધી મનુષ્યની ૪૪૨ ખાલી નથી થઇ ત્યાંસુધી
તે શોલે છે, ચાલે છે, ઉભે છે, માટે છે, વિલાસ પામે છે
અને શોભે છે.

યથકરિષ્યદ્વાતો નિક્ષિપ્તદ્રવ્યનિર્ગમદ્વારં ।
કો નામ શક્યઃ કર્તુ જટરવટીપૂરણં મર્ત્યઃ ॥ ૩૭૬ ॥

૪૪૨ રૂપી ઘડામાં પડેલાં પદાર્થો ખૂટાર ટાઢનાર
પવન ત્યાં સુધી હેંચાત છે ત્યાંસુધી કયો મનુષ્ય તેને
ભરવાને શક્તીમાન છે ?

શક્યેતાપિ સમુદ્રઃ પૂરયિતું નિમ્નગાગતસદ્દર્શનઃ ।
નો શક્યતે કદાચિજ્જટરમસુદ્રોઽન્નસલિલેન ॥ ૩૭૭ ॥

હજારો નદીઓથી સમુદ્ર પણ કદાચ પૂરી શકાય તો
પણ ૪૪૨રૂપી સમુદ્ર અન્નરૂપી નદીઓથી કદાપિ પણ પુરી
શકાતો નથી.

વૈશ્વાનરો ન તૃપ્યતિ નાનાવિચકાષ્ઠનિચયતો યદ્વત્ ।
તદ્વજ્જટરહુતાગો નો તૃપ્યતિ સર્વથાપ્યગર્ભઃ ॥ ૩૭૮ ॥

એમ નાના પ્રકારના કાઠના સમુદ્ધર્થી અગ્નિ તૃપ્ત થતો નથી તેમ જલસાગ્નિ જાળાથી સર્વથા તૃપ્ત થતો નથી.

યસ્યાં વસ્તુ સમસ્તં ત્યસ્તં નાશ્વાપ કસ્યને સગતં ।

દુઃપૂરોદરપિઠરીં કસ્યાં ઇવનોતિ પૂરયિર્નુ ॥ ૩૭૧ ॥

એ દુઃપૂર (અતિઘટે પૂરણ તેવી) જઠર પિઠરી (વંટી) માં જોરેથી-નામેથી અમસ્ત વસ્તુ નાચને પામે છે તેને પૂરવાને કોણ શક્યમાન છે ?

સાક્ષ્નરઃ ક્ષ્મીનો માનો બ્રહ્મ મમાસ્તેડસ્યર્થ ।

વાવક્ષ્ઠરપિઠાવો વિનનોતિ ન વીર્યનં વેદ ॥ ૩૮૦ ॥

અર્ધાંશુધી જઠર વિશાળ સરીસમાં પીડા કરતો નથી ત્યાંશુધીજ અનુષ્ઠ કુલીન, માની કે સ્વર આવ છે

યદિ મયતિ જઠરપિઠરી નો માનવિનાશિકા સરીરમૂર્ત્ત ।

કા કસ્ય તદ્દા લીનં જત્યતિ માનાપહારણ ॥ ૩૮૧ ॥

એ જઠર પિઠરી અનુષ્ઠનું માન વિનાશ કરનારી ન કોણ તે (એ અનુષ્ઠને માન વિનાશિકા જઠરપિઠરી ન દેવ તે) કોણ કોને માન અપકાર પુર્વક લીન નક્કન લાખત ?

ગાયતિ નૃસ્યતિ વસ્યતિ ધાવતિ પુરતો મુપસ્ય વગેન ।

ક્વિ ક્વિ ન કરોતિ પુમાનુદરણપત્રનવડીમૃતઃ ॥ ૩૮૨ ॥

જઠર ગ્રહ પચનને વરીમૂલ નર નૃપ સન્મુખ ગાય છે, નાચ છે, કુદે છે અને વેગથી દોડે છે, અને તે શું શું નથી કરતો ?

जीवान्निदन्त्यसत्यं जल्पति बहुधा परस्वमपहरति ।

यदकृत्यं तदपि जनो जठरानिलतापितस्तनुते ॥ ૩૮૩ ॥

જીવ હિંસા કરે છે, અસત્ય બોલે છે, બહુધા પારકું ધન અપહરણ કરે છે. અને એવાં જે અકૃત્ય તે પણ જઠરાનલથી તાપિત જન કરે છે.

द्यतिगतिमतिरतिलक्ष्मीलता लसन्ति तनुधारिणां तावत् ।

यावज्જठरदवाग्निर्न ज्वलति गरीरकान्तारं ॥ ૩૮૪ ॥

ત્યાં સુધી શરીરરૂપી અટવીમાં જઠર રૂપી દાવાનલ પ્રજ્વલ્યે નથી ત્યાં સુધી મનુષ્યની દ્યુતિ, ગતિ, મતિ, રતિ, અને લક્ષ્મી રૂપીલતા-વેલડી શોભે છે.

संसारतरणढलो विषयविरक्तो जरार्दितोऽप्यमृमान् ।

गर्वोद्ग्रीवं पश्यति सवनमुखं जठरनृपगदितः ॥ ૩૮૫ ॥

સંસાર તરણમાં દહ, વિષયવિરક્ત, જરાલુહ પ્રાણી જઠર રાજતા શાસન તળે ગર્વોદ્ગ્રીવ (ગર્વથી ઉચી ડોક રાખનાર) ધનીના મુખ સામું જુએ છે.

कर्पति वपति लुनीते दीव्यति सोव्यति पुनाति वयते च ।

विदधानि किं न कृत्यं जठरानलशान्तये तनुमान् ॥ ૩૮૬ ॥

મનુષ્ય જઠરાનલ શાન્તિને અર્થે ખેડે છે, વાવે છે, લણે છે, જુગાર ખેલે છે, સીવે છે, આટકે છે (આડું કાઢે છે), કાપડ વણે છે અને અન્ય શું કૃત્ય નથી કરતો ?

लज्जामपहन्ति नृणां मानं नाशयति दैन्यमुपचिनोति ।

वर्धयति दुःखमखिलं जठरशिखी वर्धितो देहे ॥ ૩૮૭ ॥

જઠરાનલ શરીરમાં વૃદ્ધિ પામતાં મનુષ્યની લક્ષણાનું
અવલોકન કરે છે, માન સુકાવે છે, દેન્ય કસાવે છે, અને
સમગ્ર દુઃખની વૃદ્ધિ કરે છે

ગુણક્રમમસ્યગ્રાહ્યતુર્ગર્ભગ્રહનાશ્ચને મહામર્મ્મ ।

દુસ્તક્રમુદૌપદિનેષો જઠરશિલી વાપતે કિં ન ॥ ૩૮૮ ॥

જઠરાગ્નિ શુષ્કરૂપી કમલ (સૂર્ય વિકાસી કુલ) ને
જદ્ર સમાન છે, જર્વરૂપી પિત્તાગ્નિ નાશ કરવામાં મહામત્ર
સમાન છે, અને કુખરૂપી કુમુદ (જદ્ર વિકાસી કમલ) ના
જેવડે માટે સૂર્ય સમાન છે

નોટ—જેમ જઠ્રોદયથી કમલ ખીલતું નથી તેમ
જઠરાગ્નિથી પીડિત મનુષ્યમાં શુષ્ક પ્રચલ થતા નથી, જે
પીત્તાગ્નિ વિશેષે મત્ર ભળથી નાશી જાય છે તેમ કુખથી
પીડાતા મનુષ્યનો જર્વના જર્વ થઈ જાય છે, અને જેમ
સૂર્યોદયથી કુમુદ ફરમાઈ જાય છે તેમ જઠરાગ્નિના પ્રદ
ર્ભાવથી કુખ નાશ પામે છે

દિપિલીમયતિ હરીરં દિપિર્નામ્યતિ વિનાસમેતિ મતિઃ ।

મૂર્છાં મયતિ જનામાદુરદ્વગ્નેન દણ્ડાત્ ॥ ૩૮૯ ॥

હરરૂપી સૂર્ય કરતવાથી (દશ દેવાથી) મનુષ્યનું શરીર
પ્રગ્લભ થાય છે, (આગ લીલા થાય છે), દિપ્તિ ભરે છે,
મતિ વિનાશ પામે છે, અને મૂર્છા આવે છે

વચમકુક્ષેઽપિ જાગઃ સેવાં વિદુપાતિ મીષલોકમ્ય ।

પદ્મિ ન વાપ્તાં મીષાદુરેન્નરપીડિતો મર્ત્ય ॥ ૩૯૦ ॥

ઉદરેશ્વર—ઉદરરાજથી પીડિત મનુષ્ય ઉત્તમ દુળમાં
જન્મેલો હોય છતાં પણ નીચ લોકની સેવા કરે છે, દ્રુત
નીચ લાખા નથી બોલતો.

दासीभूय मनुष्यः परवेद्यमसु नीचकर्म विदधाति ।

चाण्डूशतानि च कुरुने जठरदरीपूरणाकुलितः ॥ ૩૯૧ ॥

જઠર દરી (ગુફા) પૂરણ કરવાને આકુલ નર દાસ
બનીને બીજાને થેર નીચ ઈર્ષા કરે છે અને સેંકડો વખત
ખુશામત કરે છે.

क्रोणाति खलति याचति गणयति रचयति विचित्रशिल्पानि ।

जठरपिठरीं न शक्तः पूरयितुं मनशुभस्तदपि ॥ ૩૯૨ ॥

ગત શુભ (શુભ કલ્યાણ) જેનું નાશ પામ્યું છે તે)
મનુષ્ય ખરીદે છે, એકઠું કરે છે, ચાચે છે, ગણે છે, નવાઇ
ઉપજાવે તેવી કલાઓની રચના કરે છે, છતાં પણ જઠર
પિઠરી ભરવાને તે શક્તીમાન થતો નથી.

प्रविशति वारिधिमध्यं संग्रामभुवं च गाहते विषमं ।

लङ्घति सकलवरित्रीमुदरग्रहपीडितः प्राणी ॥ ૩૯૩ ॥

ઉદર ગ્રહ પીડિત પ્રાણી સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે છે, વિષમ
સંગ્રામ ભૂમિમાં અંપલાવે છે, અને આખી પૃથ્વીને પગતળે
કચડી નાંખે છે.

कर्माणि यानि लोके दुःखनिमित्तानि लज्जनीयानि ।

सर्वाणि तानि कुरुते जठरनरेन्द्रस्य वशमितो जन्तुः ॥ ૩૯૪ ॥

જહન નરેશ્વરને વસ સમેલો પ્રાણી, જે દુઃખ નિમિત્ત
 અને લજ્જાવનાર હતો આ દુનિઆમાં છે તે સર્વે કરે છે
 વર્થ કામો ધર્મો મોક્ષા સર્વે મળન્તિ પુરુષસ્ય ।
 વાપદામત્પોદાં જાઠરપદ્મિર્ન વિદધાસિ ॥ ૩૯૫ ॥

આં સુખી જહનનલ પીઠા કરતો નથી ત્યાં સુખી
 જે ધર્મ અર્ધ કામ અને મોક્ષ એ સર્વે પુરુષાર્થ મનુષ્ય
 માટે છે

एवं सर्वमनामी दुःखकरं जठरश्चिम्बिनमविविधम ।
 संशोषमसैरमसैः क्षमयन्ति यतीश्वरा ये ते ॥ ३९६ ॥

આ પ્રમાણે આવી રીતે સર્વ જનોને દુઃખકર જહન
 રૂપી વિષમાગ્નિને જેઓ શુદ્ધ સંતોષરૂપી જલથી સમાવે
 છે તે યતીશ્વર છે

अङ्गिर्नैऽपि जठरदुतसुमि कृणकारितमोदितैर्न बाहूरैः ।
 कुर्वन्ति जठरपूर्णं मुमिद्वपमा ये ममसैर्मन्य ॥ ३९७ ॥

જહનનલ ધુળતો દોષ છતાં પણ દુલ, કારિત, અને
 અનુભવિત એ ત્રણ પ્રકારના આદારથી જે અનિવૃણ્ણ
 જહન પૂર્ણ નથી કરતા તેને નજરકાર માનો
 શામકુલો પાર્ષ જાઠરપદ્મિર્ન છામ્યસૈ પાવત્ ।

पूतिवारिणा क्षमिता तं फलपः पापनो विरताः ॥ ३९८ ॥

આં સુખી જહનનલ શાન્ત થયો નથી ત્યાં સુખી
 દોષો પાપ કરે છે, પૂતિ જલથી તેને શાન્તવન કરી
 ચલિતો પાવથી વિરત થાય છે

શ્રીમદમિતગતિસૌખ્યં પરમં પરિહરતિ માનમપહન્તિ ।
વિરમતિ વૃષતસ્તનુમાનુદરદરીપૂરણાશક્તઃ ॥ ૩૯૯ ॥

ઉદર દરી (શુદ્ધ) પુરણ કરવાને અશક્ત જનો શ્રી-
યુક્ત પરમ અમિત ગતિ-મોક્ષનું યુખ ત્યજે છે, સ્વમાન
મુકે છે, અને ઉત્તમ કાર્યથી વિરમે છે.

શુભસંતોષવારિપરિપેકવલેન ચતિઃ મુદુઃસહં
શમયતિ યઃ કૃતાન્તસમવૈષ્ટિમુત્થિતમૌદરાનલં ।
વ્રજતિ સરોગશોકમદમત્સરદુઃખવિયોગવર્જિતં
વિગલિતમૃત્યુજનનમપવિઘ્નમનર્થમનન્તમાસ્પદં ॥૪૦૦॥

જે ચતિ જનો મરણ સમાન દુઃખ દેનારા મહાકષ્ટ-
સહન થાય તેવા ઉત્પન્ન થએલા ઉદરાનલને શુભ સંતોષ-
રૂપી વારિના સિંચન બદ્ધે કરીને શાન્ત કરે છે, તેઓ
રોગ શોક મદ મત્સર દુઃખ અને વિયોગથી વશાંત, મૃત્યુ
અને જનનથી રહિત, વિઘ્ન રહિત, અનર્થ પૂજવા યોગ્ય
અનન્તપદ-મોક્ષને પામે છે.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

શ્રવ સંબોધન સ્વરૂપ.

સર્પત્સ્વાંતપ્રસૂતપ્રતતતમતપ્રસ્તોમમસ્તં સમસ્તં
સાવિત્રીવ પ્રદીપ્તિર્નયતિ વિતનુતે પુણ્યમન્યદ્દિનસ્તિ ।

સુતે સમોદયૈષીઘતિમુગતિમતિમીખિતા કાંતિકીર્તિ
કિં કિં શા નો વિષયેન મિનપતિપદ્યોર્ઘ્નિકિર્ધી ચ દષ્ટિઃ ॥૪૦૧॥

જેવી રીતે સુરજની કાન્તિ સમસ્ત જાંબહારનો નાશ
કરી પ્રકાશ આપે છે તેવીરીતે અજ્ઞાનરૂપી જાંબહારનો નાશ
કરનારી, પુણ્યની વૃદ્ધિ કરનારી, પાપનો નાશ કરનારી,
આનંદ, મૈત્રી, કાન્તિ, સુખતિ મતિ, હરમી અને છર્તિને
પ્રખટ કરનારી, મોહને કરનારી, જેવી અનેકરના અરણ્યોની
હાલ શું શું નથી કરી ચક્રી ?

શુભ્રપામામયર્જ્ય, શુભ્રજનપદ્મીં યાદિ, ક્રોધ વિમુંચ,
જ્ઞાનામ્યાસં કુરુચ, સ્વજ વિપવરિત્તુ, ધર્મમિત્ર મમાત્મન્ ।
નિર્લિપ્તત્વં જહીહિ, વ્યસનમિપ્પુલતામેહિ, નીર્તિં ત્રિવેદિ,
ભેષમેદસ્તિ પૂર્ણ પરમસુલભર્મં સસ્તુમિષ્ઠાસ્તદોષં ॥૪૦૨॥

હે હવ ! જે તું નિભ સુખની વાંચકના રાખતો હોય
તો સુદેવની સેવા કર, હાથા આણુસોનો સજ કર, ક્રોધનો
ત્યાગ કર, જ્ઞાનનો અભ્યાસ કર, વિષય રૂપી શત્રુનો
નાશ કર, ધર્મતું મિત્રરૂપે યશસ્વ હો, પારકાની દિઆને
છોડી દે, વ્યસનોથી દૂર રહે, અને નીતિતું સેવન કર.

તારુપ્યોત્રેકરમ્યાં દશકઠિનકુર્વાં પથપત્રાપતાસીં
રુપુલોપસ્યાં પરસીં કિમિતિ સન્નિમુસીં વીસ્ય ભેદ મપાસિ ।
સ્વસ્થા સર્વાન્યકૃત્યં કુરુ મુક્તમર્હો કાંતિમૂર્ત્યંગનાર્તા
શાંરુષાં વેષે હતાત્મજાં હિ મુક્તમૂલે શાંળીતાવાદિરસિ ॥૪૦૩॥

હે દીન આત્માઓ ! જો તમોને આ સંસારમાં યુવા વસ્થાવાળી, ઠઠીન સ્તનોવાળી, કમળના જેવા નયનવાળી, સ્થૂલ નિતંબવાળી, ચંદ્ર વદનવાળી, પારદી સ્ત્રીઓને જોઈ તેમના માટે લાલસા થઈ આવતી હોય તો બીજી બાંધી વાતો છોડી દઈ સુદૃઢ-ધર્મ કરવાનું થાડું કરો, કારણ કે સુંદર મુખવાળી સ્ત્રીઓની લાલસા જેવા વાંછિત ધૂળની પ્રાપ્તિ ધર્મ વિના થઈ શકતી નથી.

લક્ષ્મીં પ્રાપ્યાપ્યનર્ધ્યામશિલપરજનપ્રીતિપુષ્ટિપ્રદાત્રીં
કાંતાં કાંતાંગયટ્ઠિં, વિકસિત વદનાંચિતયસ્યાર્વચિત્તઃ।
તસ્યાઃ પુત્રં પવિત્રં પ્રથિતપૃથુગુણં તસ્ય ભાર્યા ચ તસ્યાઃ
પુત્રં તસ્યાપિ કાંતામિતિ વિહિતમતિઃ સ્વિચ્છસે જીવ મૂઢા॥૪૦૪॥

હે જીવ ! આ સંસારમાં તું પોતે દુઃખનું ઉપાર્જન કરી ખેદ કરે છે, કારણકે લક્ષ્મી મેળવવાસાડે તરસતો કરે છે, અને બીજાને લક્ષ્મી મળે છે ત્યારે સમસ્ત દુઃખી તથા અન્ય લોકો પણ પ્રીતિ કરવા લાગે છે, અને ફરીથી દુખી થઈ મનોહર મૂર્તિધારી સ્ત્રીની આહ કરવા માંડે છે, અને પછીથી તેના પુત્ર માટે અને તેની સ્ત્રીના માટે અને તેના પુત્ર માટે અને તેના વિવાહ અને પુત્રને માટે એવી રીતે પરંપરા વાંછના વધતી જાય છે.

જન્મક્ષેત્રેડપવિત્રે ક્ષણરુચિચપલે દોષસર્પોરુરંધ્રે
દેહે વ્યાધાદિસિંધુમપતનજલધૌ પાપપાનીયકુંભે ।
કુર્વાણો વંધુબુદ્ધિ વિવિધમલમૃતે યાસિ રે જીવ ! નાર્શં
સંચિત્યૈવં શરીરે કુરુ હતમમતો ધર્મકર્માણિ નિત્યં ॥૪૦૫॥

હે છવ, જે અપવિત્ર જન્મનું સ્થાન છે, બીજાનીના જેવું જે અસ્થિર છે, જુઠાજુઠા દોષદૂષી સર્પોનું જે સ્થાન છે, આધિ આધિકૂપી નદીઓના જે ધમુક્ર છે, પાપદૂષી પાછીનો જારેલો થયો છે, અને જુઠાજુઠા મલનો જાડાર છે, તેના વાશ અદિતધરી શરીરપર તુ મમલા હુ કરવા રાજે છે માટે તેના શરીરપરથી મમલા ઊઠી હઈ ખર્મ કાર્મ નિત્ય કરવા શરૂ કર.

यद्रक्षितं करोषि स्मरद्वरनिहता कामिनीसंगसौम्ये
तदस्वै वैखिनैर्द्रमणिगदितमते मुक्तिमार्गे विदुष्याः ।
किं किं सौख्यं न यासि यगतमयमरापुत्सुद्रु'स्वमपर्व
मंचित्तैर्ब विचिस्त्र स्थिर परमधिया तत्र चित्तस्विरत्नं ॥ ૧૦૬ ॥

હે છવ! જેવી રીતે તુ વાશ મનને કામ દેવના શરથી વિંધાઇ જઇ શી સગના મુજમાં લગાવે છે, તેવી રીતે બીજા કામકાજ ઊઠી છનેંદ્ર લગવાને પ્રતિષ્ઠાદિત મોક્ષના માર્ગમાં લગાવી દે, તો જન્મ જરા મૃત્યુ આદિ કુખોથી રહિત થઇ, કયા કયા જનવ મુજ તુ ના પામે ? માટે સમસ્ત બિવાબોને ઊઠી હઇ વાશ મનને પરમ પવિત્ર માર્ગમાં સ્થિર કર.

सद्यः पातासमेति मविञ्चति जलधिं गाहते देवगर्भे
मुक्ते मोगाभराणाममस्युषतिमिः संगमं याचते य ।
बांछमैवमर्षं रिपुसमितिहने। कीर्तिकांतां तवस्थ
पृत्वा त्वं भीद्व चित्तं स्थिरमुनिषपत्तं स्वस्य कृत्यं कुरुष्या॥ ૧૦૭ ॥

હે હવ ! તારૂં ચિત્ત બહુ અંચલ છે દારણુ કે કોઈ વખત પાતાલમાં પેસી જાય છે, અમુદ્રમાં અંદર ઘુસી જાય છે, સ્વર્ગના રસ્તાપર ચલી જાય છે, મનુષ્યોના ભોગ ભોગવે છે, કદાચિત દેવાંગનાના અંગની ઇચ્છા કરે છે, કદાચિત ધન ધાન્ય પ્રાપ્તિ માગે છે, કદાચિત શત્રુઓના નાશકરનારી કીર્તિરૂપી કાંતાની આહુના કરે છે, માટે તેને ધર્મ કાર્યમાં લગાવી તારા ચિત્તને સ્થીર કર.

નો શક્યં સન્નિપેદું ત્રિભુવનભવનપ્રાંગણે વર્તમાનં
 सर्वं नश्यति दोषा भवभयजनका रोघतो यस्य पुंसां ।
 जीवाजीवादितत्त्वप्रकटननिपुणे जैनवाक्ये निवेद्य
 तत्त्वे चेतो विदध्याः स्ववशसुखप्रदं म्वं तदा त्वं प्रयासि ॥४०८॥

હે હવ, આ ચિત્ત જે ત્રણે દોહના આંગણમાં ફરવાવાળું છે, અને જેને રોકવાથી જન્મ મરણના સર્વે દુઃખો નાશ પામે છે. તો હે હવ, આવા અંચલ ચિત્તને હવ અહવ આદિ ચક્રાર્થ તત્ત્વોને પ્રદટાવનાર જૈનશાસ્ત્રોના વિચારમાં લગાવી દે, જેથી કરી તને આત્માધીન સ્વતંત્ર સુખપ્રાપ્ત થઈ જાય.

मित्रत्वं यांति शत्रुः कथमपि सुकृतं नापहर्तुं समर्थो
 जन्मन्येकत्र दुःखं जनयति भविनां शक्यते चापघातुं ।
 नैवं भोगोऽथ वैरी मृतजननजरादुःखतो जीव ! शम्भ-
 तस्मादेनं निहत्य प्रशमयितशरमुक्तिभोग भज त्वं ॥४०९॥

હે એવ, આ સંસારમાં શત્રુ કોઈપણ કારણસર મિત્ર
 બને છે, પણ કોઈના મુવનનો નાશ કરી શકતો નથી.
 જમના આ કાવમાં કહેલા કુળને કોઈ રીતે દૂર પણ કરી
 શકાય છે, પરંતુ આ વિષય સોજ જે જન્મ મરણ બને
 જમનાં દુઃખો લવોલવ ઉત્પન્ન કરે છે તેવો શત્રુ કોઈ
 નથી. માટે તે શત્રુને શાંતિદ્રષ્ટી તીક્ષ્ણ બાલોષી નાશ
 કરી મુક્તિદ્રષ્ટી જાગનાનો સોજ કર અર્થાત્ તેમાં ચિત્ત
 લગાવ.

રે જીવ ! ત્વં વિમુચ્ચ સ્થળરુચિવપમાર્નિદ્રિયાર્યોપમોગા-
 નેમિર્દુર્લભં ન નીતાઃ કિમિદ્ મયવનેઽસ્વનરીત્રે દ્વાત્મન ।
 દૃષ્ટ્વા ચિત્તે ન લેભ્યો ચિરમતિ ચિમતેષાપિ પાપાસ્મકેભ્યઃ
 સંસારાસ્પવદુઃસ્વાત્ક્રયમપિ ન તદા ! દુગ્ધ મુક્તિ મપાસિ ॥૧૦॥

રે જીવ, જમકલી વિજળીના જેવા વિષયસોજ સ્ફુટીક
 છે તેને તુ છાકી દે, કારણકે તેવો તને આ લવોલવમાં
 લટકતાં ક્યાં ક્યાં દુઃખો આપ્યાં નથી તેમ છતાં પણ જેવા
 પાપીઓની આથે રહેલા વાશ ચિત્તમાં તેની ઉત્કેહા પૂરી
 થતી નથી તે પછી આ અતિ દુખી સંસારમાંથી વારી
 મુક્તિ કરી પણ મનાર નથી

મતલીનેમલોસાદ્વિરમ રતિમુસ્તાષોપિનામનદુઃખા-
 સ્વાદ્યામ્ મેસાતિવિજ્ઞોમતિધૃતિકરુણામિમનાથી મૃદ્ધાંદ્રપ ।
 પતાસ્તાસ્મ્યરમ્યા મ દિ તરસદ્વષો મોહયિત્વા તરુણ્યો
 દુઃસ્વાસ્પાતું સમર્થા મરકગતિમિતાનંગિનો જીવ । જાવુ ॥૪૧૧॥

રે શુભ મદમાતી શ્રીઓના નેત્ર ચમાન ચંચળ અને અંતમાં હુબ આપનારા રતિમુખનો તું ત્યાગ કર, દારણુકે ધોવનાવરથાવાળી મહા મનોહર ચંચળ નેત્રોવાળી શ્રીઓ, પેદા, તિતિશ્લા, હુદ્દિ, ધીરતા, હરણુ, મિત્રતા અને લક્ષ્મીના ધરવાવાળા બુદ્ધિમાનોને દસાવનારી છે, અને તે શ્રીઓ નરક ગતિમાં જતા શુભોને ખીલકુલ રક્ષા કરી શકતી નથી.

દૃષ્ટ્વા લક્ષ્મીં પરંપાં કિમિતિ દૃતમતે સ્વેદમંતઃ કરોપિ
 નૈપા નૈતે ન ચ ત્વં કતિપયદિર્વર્મગત્વરં येन सर्व ।
 तत्त्वं धर्मं विधेहि स्थिरमिदमिदं जीव ! मुक्त्वान्यवांछां
 येन प्रथ्वस्तवाधां विततमुखमयीं मुक्तिलक्ष्मीमुपैषि ॥૪૧૨॥

રે શુભ, ખીલની લક્ષ્મી વધતી લેઈને તું શા આર
 ખેદ કરે છે, દારણુકે તે લક્ષ્મી અને ખીલ લોક અને તું
 પણ કેટલાં દિવસ રહેવાના છો, એટલે જલદી જનાર તો
 છે જ. માટે હે શુભ, તું શાંત ચિત્તથી ધર્મનું સેવન કર
 અને ખીલ બધી લાલસાઓને છોડી દઈને સર્વ બાધા
 ઓથી રહિત અનંત મુખના ભંડાર મોક્ષ મુખને પ્રાપ્ત કર.

भोगा नश्यन्ति कालात्स्वयमपि न गुणो जायते तत्र कोपि
 तज्जीर्वतान् विमुंच व्यसनभयकरानात्मना धर्मबुद्ध्या ।
 स्वातंत्र्याग्नेन याता विदधति मनसस्तापमत्यंतमुग्रं
 तन्वंत्येतै तु मुक्ताः स्वयमसममुखं स्वात्मजं नित्यमर्च्य ॥४१३॥

ઇદ્રિય વિપદ જન્મ સેવો કાળના જવાબી પોતાની મેળે નહ થનાર છે, અને કોઇ પણ જુવને આપનાર નથી. માટે હે છત્ર, જોવા બસનને કરનારા સેવોને તારી આત્માની ખર્મજુદિથી તું છાડી દે, કારણ કે તેઓ પોતે પોતાના સ્વતંત્ર બાંધે જુવોના હીપે પોતાની મેળે જો નાશ પામ્યા તો તેઓ તને ઘણું કુળ આપશે અને જો તું તેઓને છાડી દેશે તો તને જાનવ મુજ સ્વરૂપ મેદાની પ્રાપ્તિ થશે.

ધર્મે ચિત્ત નિવેદિ, મુતકથિતર્થિષી જીવ ! મત્સ્યા વિવેદિ,
સમ્યક્સ્વાતં ધુનીદિ, અસનકુમુમિત કામદર્શી લુનીદિ ।
પાપે બુદ્ધિ ધુનીદિ, મધ્યમયમદમાન સિદ્ધિ, પિંદિ મમાદં
ઉપિ કોર્પ, વિમિષિ મકુરમદગિરીસ્તેડસિ ચેન્નુક્ષિર્વાછા ॥૪૧૪॥

હે છત્ર, જો તને મેદાની વાંછા થાય તો ખર્મમાં ચિત્તને સ્થીર કર, અને આત્મોક્તિ વિધિથી સંજિત કર, અને પોતાના અંતરને સમ્યક્સ્વચારાળ, બસનરૂપી રહેણી રહિત કરેલા કામરૂપી વૃક્ષને કાપી નાખ, પાપની જુદિથી પાછા હટ, શાંતિ, શાંતિ અને યમના જુવ પાશવ કર, પ્રમાદ જોડે આજમને છાડી દે, કોપનો ત્યાગ કર, અને આદ્ય પ્રમાદો-રૂપી ચર્વતોના મૃશ કરી નાંખ.

વાપાવ્યાધારક્રીર્ણે વિપુલમયવને આમ્યતા સંચિતાનિ
દમ્પ્તા કર્મેષનાનિ જ્વલિત સિલ્પિ મદર્થેન દુઃસ્વપ્નાનિ ।
યદ્વતે નિસ્પર્માર્થ્યં વ્યપાગવિપદ જીવ ! મોક્ષ સમીપ્ય
વાતાંતર્વ્યપદ્મતે વપસિ મિતમતે તત્તોષ કુરુવ્ય ॥૪૧૫॥

હે શુભ, વ્યાધિરૂપી વ્યાધોથી ભરેલા આ સંસારરૂપી ઘાઠ વનમાં, અનાદિકાળમાં ભભવાથી જ્વલાયમાન થયેલા અગ્નિસુમાન અને અત્યંત દુઃખ દેવાવાલા ઠમોનો સંચય કરેલો છે, તેઓને બાળી નાંખી નિરાબાધ નિત્ય અને આપત્તિ રહિત મોક્ષ સુખને આપનાર, અને બાહ્ય અને અંતરંગ બંને પ્રકારના પરિબ્રહ્મથી રહિત, સર્વજ્ઞ વીતરાગે કથન કરેલા તપમાં સંતોષ માન એટલે તપ તરફ માનની લાગણીથી ને.

एको मे शाश्वतात्मा सुखमसुखमुजो ज्ञानदृष्टिस्वभावो
नान्यत्किंचिन्निजं मे तनुवनकरणभ्रातृभार्यामृखादि ।
कर्मोद्भूतं समस्तं चपलमसुखदं तत्र मोहो मुया मे
पर्यालोच्येति जीव ! स्वहितमवितथं मुक्तिमार्गं श्रय त्वं ॥૪૧૬॥

આ સંસારમાં મારો આત્મા એકલો શાશ્વત છે. જે સુખ સ્વરૂપ અને જ્ઞાન-દર્શન સ્વરૂપનો ધારક છે. બીજું કંઈપણ-શરીર, ધન, ઈંદ્રિયો, લાઇ સી ભાર્યા સુખ વિગેરે મારાં નથી. તેઓ સર્વ ઠમોંથી ઉપાર્જન થયેલાં ચપળ અને દુઃખનાં કરનારાં છે. માટે તેના તરફનો મોહ વ્યર્થ છે. એવી રીતનો વિચાર કરી હે શુભ, પરમહિતકારી અને સત્યમૂત મોક્ષમાર્ગનું રક્ષણ લે.

ये बुध्यन्तेऽत्र तत्त्वं न प्रकृतिचपलं तेऽपि शक्ता निरोद्धुं
प्रोद्यत्कल्पांतवानश्रुभित जलनिवि स्फीत वीचिस्यदं वा ।
प्रागेवान्ये मनुस्यास्तरलतरमनुवृत्तयो दृष्टनष्टा-
स्त्वचेतश्चेद्वोक्तस्त्थिरपरममुखं त्वं तदा किं न यासि ॥૪૧૭॥

હે છવ, જેવી રીતે કંઈના અત્ત સમયે ઉપજેલા
 બેચવાળા પુષ્કળ વનના વેગથી સમુદ્રના કિનારે શેઠના
 આફ કાઠ સમર્થ નથી, તેવી રીતે મન બેટલું બધું અચ્ચત
 અને બેચવાળું છે કે તેના વેગને તત્તના અલગ્યાર પણ
 શેઠના સંક્રિમ્મન નથી, વળી પૂર્વ કાળમાં અચ્ચત વૃત્તિને
 ખાસ કરનારા ધણા મનુષ્યે નાસ્ત પામ્યા છે, તે તું
 ખીસ્તા પૂર્વક તારા વેગવાળા મનને સાંત કશીય તે પરમ
 મુખ અપનાવ મિલ્લ મ્યાનને તું અર્થ પામીશ.

રે પાપિષ્ઠાતિદુષ્ટ ! અસ્તનગતમને નિષકર્મવસક્ત
 ન્યાપામ્યાપાનયિષ્ઠ યતિહતકરુણ અસ્તસન્માર્ગપુદ્ગે ।
 કિં કિં દુસ્ત્વં ચ ચાતો વિનયવગ્ગનો, વેમ જીવો વિપત્તે
 સ્વં વૈનનો નિવસ્યે મમમમિદ મનો વિનતમ્યે નિષેદિ ॥૪૭૮॥

પારિષ્ઠ અને અતિદુષ્ટ ઈર્ષિય કોમમાં લોકુપવાન
 નીચકર્મ કરવાવાળા અને ન્યાય અન્યાયની અવસથના
 કરનાર નીકંથી, અમાર્ગમાંથી વિમુખ થયેલા હે છવ ! તે
 વિપત્તને વશ થઈ ક્યા ક્યા દુષ્ટો કોમમાં નથી તે
 તેમાંથી કહે પાછો ફર, અને તેઓને ઊડી દે. અને
 તેન તત્તોમાં તારા મનને કમાવ, બેટલે તેનું પ્યાન કર
 વામાં શેઠ

મદ્યાદીનાત્મકો કુમનગતમને સ્વક્તનશ્વમળીને
 મૃષ્ટામૃષ્ટાનનિષ્ઠ સ્થિરમદનરતે મુક્તિમાર્ગપિદુષ્ટે
 સંસાર દુઃસ્વપ્નં સુમ્મરદિગ્ગવાદિદ્રિષ્ટે માપિતો ધે-
 સ્તેપામધાપિ જીવ ! બ્રજમિ ગતપૂર્ણા અસ્તપુદ્ગે ! અધિસ્ત્વં ॥૪૭૯॥

રે શુભ, નિર્વંશ, આત્માનો શત્રુ, મિથ્યા મતોને
અવલંબન કરનાર, તત્ત્વમાં શ્રદ્ધાથી રહિત, નિર્દિત
અનુદાનોનો ભક્ત, મૈથુનનું દૃઢ અવલંબ કરનાર અને
મોક્ષ માર્ગમાંથી વિમુખ બની, ઇંદ્રિયોને વશ થઈ તને
ઘણું સખત દુઃખો પડેલાં છે છતાં પણ, તું. નિષ્કૃદ્ધિ બની
ઇંદ્રિયોને હાથ વશ પડેલો છે. તો તેનો સંબંધ હવે
છોડી દે.

सर्वव्याघ्रेर्भवैरिज्ज्वलनविषयमग्राह्यशुभ्रहाथान्
हित्वा दुष्टस्वरूपान् ददति तनुभृतां ये व्यथां सर्वतोऽपि ।
तान् कोपादीन्निकृष्टानतिविषमरिपून्निर्जय त्वं प्रवीणान्
रे रे जीव ! प्रलीनप्रणमगतिमते दग्धभग्नस्वशत्रो ॥ ४२० ॥

રે શુભ, અર્થ વાઘ કરતી વંદી અગ્નિ યમ ગ્રાહ અને
ગ્રહ આદિ ખીલ પદાર્થો ને મનુષ્યોને બધી રીતે દુઃખ
આપે છે, તેને તારા શત્રુ માને છે અને ક્રોધ માન માયા
લોભ વીગેરે ને અતિ દોષ લવોલવમાં પીડા કરનારા છે,
તેઓને તારા હિત કરનારા સમજે છે, તેમાં તું ભૂલ કરે
છે. મારે વાઘ વીગેરેને છોડી તારા ખરા શત્રુઓને વશ
કરી સમસ્ત પ્રકારથી શત્રુઓ વિનાનો થઈ જા.

मैत्रीं सत्प्रेषु, मोदं गुणवति, करुणां ह्येगिते देहभाजि,
मध्यस्थत्वं प्रतीपे, जिनवचमि रति. निग्रहं क्रोययोगे ।
अक्षार्थेभ्यो निवृत्ति, मृतिजननभवाद्भीतिमत्यंतदुःखाद्
रे जीव त्वं ! विधत्स्व न्युतनिखिलमले मोक्षसौरव्येऽभिलाषं

૩ છવ, એ તું અતુલ અને નિરાભાષ એવા નિત્ય
મુખને બાંછતો હો, તો શરૂ પ્રાણિઓ આથે મૈત્રી કર,
સુલુવાનોને માન આપ, કુળી મનુષ્યોપર હથા રાખ, તારા
મનુષ્યો આથે સમભાવ રાખ, છનેશ્વર ભગવાનના વચનો
પર શ્રદ્ધા રાખ, ક્રોધરૂપી મનુષ્યો નાશ કર, ઈદ્રિય ભોગો-
થી દૂર થા, અને અત્યંત દુઃખ દેવાવાળા જન્મ મરણ
અને જરાથી ભયભીત થા અને કર્મભક્ષથી શક્તિ મેચેત્રી
પવિત્ર અને નિત્ય મુખને અપનાવ મોક્ષ મુખની અભિ-
લાષા કર

कर्मानिष्ठं विषये मयति परमसो लज्जते नो जनाना
परमायमौ न पेसि त्यजति सुस्कुलं संकले नीचलोके ।
मृत्वा माहाः कुलीनः प्रथिनपृषुषुणो मानमीयो बुधोपि
अस्तो येनात्र देही तुद मदनरिपुं जीव । न दुस्तरसं ॥४७॥

હો છવ, ત્યારે પ્રજા શત્રુ અથવા દુઃખનો કરનાર
કર્મદેવ છે કે એ તું શક્તિ કુલીન સુલુવાન અને સન્માન
વાળા હોવા છતાં તારી પાસે અનિષ્ટ કર્મો કરાવે છે, જેના
થી તું પરાવશ બને છે, અને મનુષ્યોની લજ્જાની દશકાર
કરતાં અટકાવે છે, ધર્મ અને અધર્મના વિચાર ભૂલાવે છે,
શુદ્ધજનને સગા ઓઠાવે છે અને નીચ લોકોની સેવા
કરાવે છે, માટે તેવા શત્રુના ઉપર વિજય મેળવ.

रागाद्युक्तोपि देवीनरतदित्तरज-ग्रंथप्रक्तोपि मायु-
र्जीवध्वंमोपि धर्मसमुनिभयमुत्वं स्यात्तु मे सर्वदेति ।

સંસારાપાનહંતું મનિગતિદુરિતં કાર્યતે વેન જીવ-

સ્તં મોહં મર્દય ત્વં ચદિ મૃગ્મમતુલં વાંછસિ ત્યક્તવાયં ॥૪૨૩॥

હે જીવ, જો તું અનુભવ અને નિરાળાઈ સુખની વાંછા દરતો હોય તો તું આ મોહરૂપી શત્રુને વશ કર-દે જેના હીથે તું રાગદેવવાળાઓને પણ દેવ માને છે, અંતર અને પ્રાણ એવા પરિગ્રહોવાળાને ગુરૂ માને છે, અને જીવોને નાથ કરવાવાળા ઉપદેશને ધર્મ માને છે, અને શરીર વીગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલા અનિત્ય સુખને સુખ માને છે.

તીવ્રત્રાસપ્રદાયિપ્રભવમૃતિજરાશ્વાપદવાતપાતે

દુઃસ્વોર્વોજપર્પત્રે ભવગહનવનેનેકયોન્યદ્વિ રોદ્રે ।

શ્રામ્યન્નાપ્યાપિ નૃત્વં કયમપિ શ્મતઃ કર્મણો દુષ્કૃતસ્ય

નો ચેદ્ધર્મ કરોપિ સ્થિરપરમધિયા વંચિતસ્ત્વં તદાત્મન્ ॥૪૨૪॥

તીવ્ર ત્રાસ આપનાર જન્મ મરણ જરારૂપી દુઃખોના અનુહથી વ્યાપ્ત, અને જુદી જુદી બાતના દુઃખોરૂપી વૃક્ષોથી અંધકારમય થયેલો, અનેક યોનિરૂપ પહોડોથી ભરેલા એવા ભયાનક અંશારરૂપી વનમાં તું ભટકતો છતાં હવે હે જીવ, તને કોઈ ક્રમાંનુસાર દુષ્કર્મોની શાંતિ થવાથી મનુષ્ય ભવ મળેલો છે, તો સ્થિર ચિત્ત ધર્મધર્મ ધ્યાન નહિ કરે તો હે મૂઢ આત્મા ! તું ખરેખર કળાઈ જાય એટલે એવું જોઈ નાંખીશ.

જ્ઞાનં તત્ત્વપ્રવોયો જિનવચનરુચિર્દર્શનં ધૃતદોષં

ચારિત્રં પાપમુક્તં ત્રયમિદમુદિતં મુક્તિહંતુ મવત્સવ

મુક્ત્યા સસારદેહમિત્યમપિ પરંનિયબોધાચયથ

રે રે જીવાત્મર્થેરિશ્મિતગતિમુક્તે ચેતવેચ્છાસ્તિ પૂર્તે ॥૪૨૫॥

હે પિતાના અદિત કરનારા છવ, એ તને અપરીમિત
અતિમહ મુખ દેવાની ઇચ્છા હોય તો જ્ઞાન મેળવ, અને
શ્વર જાગવાનના ઉપદેશેજા તત્વોમાં મહા રાખ, અને દોષ
રહિત દર્શન રાખ, તમા પાપથી રહિત આશિર રાખ,
અને વાસ્તવિક તત્વોને બતાવનારા સમ્બદ્ધ જ્ઞાન દર્શન
આશિર કૃપ તરફે રત્નો એ મોક્ષને આપનારા છે તેને
ધારણ કર, અને તેનાથી વિપરીત મિથ્યા દર્શન, મિથ્યા
જ્ઞાન, અને મિથ્યા આશિરનો સર્વથા ત્યાગ કર.

મકરણ ૧૭ મું

દુર્જન નિષ્પણ.

પાપ વર્ષયતે, ચિનોનિ કુમતિ, કૌંસ્પંજ્ઞમાં નશ્યતિ,

ધર્મ ધ્વંસયતે, ધનોતિ વિપદં, સંપત્તિમુન્મર્દતિ ।

નીતિં હન્તિ ચિનીતિયમ્, કુરુને કોર્પં, ધુનીતે શ્વમ

કિંચા દુર્જનસંગતિર્ન કુરુને શોકદ્વયધ્વંસિનો ॥ ૪૨૬ ॥

પાપ વધારે છે કુમતિ બેઠી કરે છે ક્ષતિ કૃપી
શ્રીને નસાડે છે ધર્મનો ખવચ કરે છે વિપદની વૃદ્ધિ કરે
છે સંપત્તિને ઠન્મૂક કરે છે નીતિને કહે છે અનિતિ
નિસ્વારે છે કોપ કરાવે છે અને શાંતિનો નાશ કરે છે

અથવા બન્ને લોક (લોકદ્વય-આ લોક અને પરલોક) ને
બગાડનારી દુર્જન સંગતિ શું નથી કરતી ?

ન વ્યાગ્રઃ ક્ષુધયાતુરોઽપિ, કુપિતો નાશીવિપઃ પન્નગો
નારાતિર્વલસત્વબુદ્ધિકલિતો, મત્તઃકરીન્દ્રો ન ચ ।

તં શક્નોતિ ન કર્તુમત્ર નૃપતિઃ, કળીરવો મોહુરો
દોષં દુર્જનસદ્ગતિર્વિતનુતે, યં દેહિનાં નિન્દિતા ॥ ૪૨૭ ॥

જગત્ નિન્દા દુર્જન સંગતિ, દેહધારીઓને જે હાનિ
કરે છે તે ક્ષુધાતુર વાઘ પણ, અને કુપિત (ઉગ્ર સ્વરૂપી)
અતિ ઝેરી સર્પ પણ, અથવા તો બલ સત્વ અને બુદ્ધિશાળી
દુશ્મન પણ, તેમજ મત્ત બનેલો હસ્તી (ગજેન્દ્ર) પણ,
તેવીજ રીતે ક્રોધાયમાન થયેલો રાજા અને સ્વેચ્છા વિહારી
સિંહ પણ ટરી શકતાં નથી.

વ્યાધવ્યાલમ્બજઙ્ગસંગમયકૃત્કલ્પં વરં સેવિતં

કલ્પાંતોદ્ભવત્તમીમવીચિનિચિતો વાર્દિર્વરં ગાહિતઃ ।

વિશ્વપ્રોષકરોદ્ભવોઽજ્જ્વલશિખો વહ્નિર્વરં ચાશ્રિત-

સ્ત્રીલોક્યોદરવર્તિદોષજનકે નાસાધુમધ્યે સ્થિતં ॥૪૨૮॥

શીકારીઓ, દુષ્ટ વાઘ, અને સર્પના સંગથી
ભયંકર ખીહામણા વનમાં નિવાસ કરવો ખડેતર છે.
કલ્પાન્ત કાલ વખતે ઉદ્ભૂત-ઉત્પન્ન થયેલા ભયંકર
મહામોહાઓની છાંદો જેની ઉડી રહી છે, તેવા મહા
સાગરમાં પ્રવેશ કરવો (હુબકી મારવી) તે પણ ખડેતર
છે. તેમજ વિશ્વને આળી નાંખનારા અને જ્વલત શિખા
વાદાં અગ્નિનો આશરો લેવો તે પણ ખડેતર છે, પણ

ત્રણદોઢ મધ્યે વર્તતા સર્વ દોષોના કરનાર કુર્બાન મધ્યે
બાત કર્યો તે શાણ નથી

શાપય અન્વયિ કોમલં સુતરકરં, કૃમ્ય કરોત્પન્નયા
ચક્રસ્વ ન જહાતિ જાનુ મનસા, સર્પો યથા દુષ્ટીઃ ।
નો યૂર્વિ સદૃશે પરમ્ય ન છૂળે, જાનાતિ કોપાકુશ્મો
યસ્ય લોકૃષિમિમ્લિત સ્વમર્જન, કં સત્તમા સેવને ॥૪૭૦॥

જે મુદોમલ અને મુખકર શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરે છે
ત્રણ વર્તન-કૃત્ય તે તેનાથી વિરુદ્ધ જાણે છે, સર્પની
માફક જે દુષ્ટબુદ્ધિ મનની વહેવા જરાજો ત્યજતો નથી,
પરની વિમૂર્તિ શાળી-જોષ થકતો નથી, તેમજ તે કોપથી
જાકુલ થઈ શુણની પીછણ રણ કરતો નથી, તેના દોઢ
નિંદા ખલજનનું કથો ઉત્તમજન સેવન કરે.

નીચોશાદિવિષેકનાશકુટુમ્બો શાપાકરો દેહિના-
માશ્વામોગનિરામનોં મમિનતારછમાત્મનાં ચદ્રયા ।
મદ્દદૃષ્ટિસરાવરોધનપદુર્મિષ્ણપ્રતાપાહનઃ
કૃત્યાકૃત્યવિદા મદોપમાદનોં ચર્યઃ સદા દુર્જનઃ ॥ ૪૭૦ ॥

નીચ અને ઉચ્ચના વિવેકને નાશ કરવામાં કુશલ,
દેહધારીઓને આધાને કરનારો, આશા ભોગને (રીશ
વિસ્તારને), પ્રતાપક, મલીનતાથી અચ્છાદિત જન્મેનો
ચંદ્રબ, મદદદૃષ્ટિ પ્રસારણના અવરોધમાં નિપુણ, મિત્ર
પ્રતાપને (સૂચ પ્રતાપને) હણનારો, કૃત્ય અને અકૃત્યને નદિ
બાણનાર, પ્રદોષ માફક કુર્બાન, સદા વર્જ્ય છે

ધ્વાન્તધ્વંસપરઃ કલદ્વિતતતુર્વૃદ્ધિસયોત્પાટકઃ
 પજાગ્રી કુમુદપ્રકાશનિપુણો દોષાકરો ચો જડઃ ।
 કામોદ્દેગરનઃ સમસ્તભવિનાં લોકે નિશાનાથચ—
 ત્કસ્તં નામ જનો મહામુખકરં જાનાતિ નો દુર્જનં ॥૪૩૧॥

કથો માણસ નીશાનાથ—ચંદ્રની માફક, ધ્વાન્ત
 ધ્વંસપર (અંધારાનો નાશ કરવામાં નિપુણ, અજ્ઞાનતા
 વધારવામાં નિપુણ) ઠલકિત શરીરવાળો. વૃદ્ધિ
 ક્ષયનો કારણ, પદ્મનો વૈરી, કુમુદ પ્રકાશમાં નિપુણ,
 દોષોનો કરનાર (દોષાઃ શત્રી, દોષનો આકરઃ દોષનો સમુહ),
 જડ મૂર્ખ, સમસ્ત પ્રાણીઓને કામનો ઉદ્દેગ કરનારો
 અને મહા સુખકર (મહા સુખકર, મહા અસુખકર,)
 દુર્જનને કોણ નથી જાણતું.

દુષ્ટો યો વિદધાતિ દુઃસ્વપરં પश्यન્સુखेनान्वિતં
 દૃષ્ટ્વા તસ્ય વિમૂતિમસ્તવિષ્ણો હેતું વિના કુપ્યતિ ।
 વાક્યં જલપતિ કિંચિદાકુલમના દુઃસ્વાવહં યન્નૃણાં
 તસ્માદ્દુર્જનતો વિશુદ્ધમતયઃ કાળ્હાયધા વિમ્બ્યતિ ॥૪૩૨॥

ખીલને સુખી લેઈને દુષ્ટ માણસ ધાતું દુઃખ પામે છે,
 નિર્બુદ્ધિ ખીલની વિજ્ઞાને લેઈને વિના કારણ ક્રોધે છે,
 મનુષ્યોને દુઃખકર્તા એવા શબ્દો જેમ તેમ બોલે છે, તેથી
 કરીને વિશુદ્ધ મતિજનો દુષ્ટ જનથી બાણની માફક
 ખીડે છે.

यस्यैवैवा गुणसहितविनश्रुते गृह्णाति दोषान्परं
दोषानेष करोति जातु न गुणं प्रेषा स्वयं दुष्टीः ।
युक्तायुक्तनिवारणाभिरहितो विष्वक्स्वयंविद्यो
लोकात्मन्दिगुणोऽपि कोऽपि न स्वयं भ्रूतोमि भवोपितुं ॥४३॥

દુર્જન અન્વય પુરુષોમાં રહેલાં સુલોની શ્રેણી ત્વજીને તેઓનાં દોષને વિસ્તારે છે, દોષજ પ્રકલ્પ કરે છે, અને જીભ દોષોનુચ ઉત્પાદન કરે છે, પણ તેના સુલોને જે તણ પ્રકારે કરતો નથી બેટલે વિસ્તારતો નથી, પ્રકલ્પ કરતો નથી તેમજ પેશા કરતો નથી, બેવી રીતે તે યોગ્ય યોગ્ય વિચારણાથી રહિત થાય છે અને હર્ષ ક્રિયાથી વિમુખ રહે છે, માટે જલપુરુષને સમજાવવાને. (શુભાર્જે અગ્રવવાને) જેના સુલોથી હોષ આનન્દ પામે બેવો માણસ પણ શક્તિમાન નથી.

दोषेषु स्वयमेव दुष्टविषणो यो वर्तमानः सदा
तत्रान्यामपि मन्थते स्थितिकर्तृत्वोक्त्यस्त्यदिन ।
कुर्यान्निन्दितमानोति वचनं यो दुःखं जल्पति
चापारोपितमार्गेषादिब्रह्मात्मन्तस्मिन् विन्यति ॥४३॥

દુષ્ટભુક્તિ દુર્જનો દુર્મેચાં દોષથી આપ્ત રહે છે અને તેથી આ પ્રજા લોકના અન્ન પ્રાણીઓમાં પણ દોષજ ભુજે છે તે નિઃશ્ચય જાણ્યે છે અને કર્ણકદ્ધ ન સાતપ્રી ચક્રાવ તેવા શબ્દોનો પ્રયોગ કરે છે આ હાથથી જેમ મનુષ્યપર ચાલેલા નાગથી લોકો ઠરે તેમ અન્નજનો દુર્જનથી ઠરે છે ।

ચોડ્યેપાં ધપણોઘનઃ સ્વગ્નિશુવચ્છિદ્રેણઃ નર્પવ-
 દગ્રાઘઃ પરમાણુવન્મુરજવદ્વક્રદ્વયેનાન્વિતઃ ।
 નાનારૂપમમન્વિતઃ શરદ્વદ્વક્રો મુજદ્ગેશવ-
 ત્કલ્યાણો ન કરોત્તિદોષનિલયથિનવ્યયાં દુર્જનઃ ॥૪૩૫॥

જે દુનરાના બચ્ચાંની જેમ, બીજા તરફ બચ્ચવાને
 તપર છે, સ્વર્પની આફક છિદ્રાન્વેષીછે, પરમાણુની પેઠે
 અગ્રાહ છે, ટોણની જેમ બેસુખવાળો (ખંને તરફ સુખવાલો)
 છે, શરદની આફક નાના પ્રકારના રૂપથી શુદ્ધ છે, સ્વર્પ
 ગતિની આફક વક્ર (વાંકો) છે, દુર્જન કે જે દોષનું સ્થાન
 છે તે છોને ચિત્તની વ્યથા ઉપબલવનારો થતો નથી.

ગાઠં શ્લિષ્યતિ દૂરતોઽપિ કુલ્લેઽભ્યુત્થાનમાર્દ્રેણણો
 દત્તેઽદ્ધાસનમાનનોતિ મધુરં વાક્યં પ્રમન્નાનનઃ ।
 ચિન્તાન્તર્ગતવચ્ચનો વિનયવાન્મિથ્યાવધિદુષ્ટી-
 દુઃસ્વામૃતભર્મણા વિપમયો મન્યે કૃતો દુર્જનઃ ॥ ૪૩૬ ॥

દુર્જન, બીજાને દરથી પણ જોઈને (તેને સત્કાર
 કરવાને) ઉભો થાય છે, તેને (પાસે આવતાં) ગાઠ અલિં-
 ગન કરે છે, પોતાના અર્ધા આસનપર બેસાડે છે, અને
 પ્રસન્ન સુખ રાખી મિષ્ટ વચ્ચનો પણ બોલે છે, આવી રીતે
 અંતરથી તેને છેતરવાની બુદ્ધિવાલો છતાં (જુહારથી)
 વિનયવાન દેખાય છે, તે ખોટા વાયદા આપે છે તેથી જેમ
 લાગે છે કે લોકોને દુઃખ દેવાને માટે અમૃતની સાથે
 વિદાતાએ દુર્જનને વિપત્તિરૂપ બનાવ્યો છે.

યદ્વચ્ચન્દનસૈમકોઽપિ લહનો લાહામ્યકઃ સર્વદા
 સૈવસોઽપિ સમુદ્રચારિણિ યયા પ્રાણાન્તકો દુઃકૃષિ ।
 વિષ્ણુદારસમુદ્રલોઽપિ મવતિ વ્યાપિર્યયા લાલક—
 સ્તદ્દુઃકૃષ્ણકરઃ સ્વયસન્નમર્તા જાતઃ કુમેઽપ્યુત્તમે ॥ ૬૬૭ ॥

જેવી રીતે ચંદનથી ઉત્પન્ન થએલો છતાં પણ, અગ્નિ
 સર્વદા ઘડકાં સુષુપ્તો છે, સમુદ્રના પાણીમાંથી નીકળ્યા છતાં
 પણ વિષ પ્રાણાન્તક છે, વિષ્ણુદારથી ઉત્પન્ન થએલો છતાં
 પણ વ્યાધિ વ્યાપક છે તેવી રીતે બલપુરુષ ઉત્તમ કુળમાં
 જન્મે છે છતાં પણ મનુષ્યોને દુઃખ કર્તા છે

સર્વં જન્મ યતો યત્ત' પૃથુણા જીવન્તિ યત્રાશ્રિતા
 ચે સત્રાપિ જને જને પક્ષવતિ શુર્યં પુસિન્દ્રા ઇવ ।
 નિર્લિપ્તા વિગરન્તિ ધૂતમતયા ઘૃષ્ણત્તસા પાપિન—
 મ્ને દુઃખન્તિ કયં વિચારરહિતા લીલન્તમન્ય જનં ॥ ૬૬૮ ॥

જેમ જગત્તી પુલિન્દો (શીલ જેવી ભાવના જગત્તી
 હોય છે) જે જગત્તમાં પાતે ઉત્પન્ન થયા છે, વ્યાધિ અનેક
 સુષુ પ્રાપ્ત કર્તા ॥ અને જેના આશરમાં રહીને જીવે છે,
 આશ્રિતા થયાને છે તેજ ફલદુષ્ણ જગત્તને તે નિર્લિપ્ત
 નિર્લિપ્ત પુલિન્દો ઘડકાં છે ઉ-ગાળી નાંખે છે, તેવીજ રીતે
 પાપી કુર્જન, જેનાથી પેદા થયા છે જેની પાસેથી અનેક સુષુ
 દુન્નર આદિ શીખ્યા છે અને જેના આશરમાં રહેજી જીવે
 છે તે ફલ દેનારા ઉપકારી મનુષ્યને દયારહિત થઈ નુકસાન
 પહોંચાડે છે તેા પછી તે વિચાર વગરના મૂર્ખો, અન્ય

જન (દે જેની સાથે ઠાંઠ સખાંધ નથી) તેને જીવતો છોડેજ
દેમ? અર્થાત્ તેનું અહિત શીધા વગર રહી શકતા નથી.

યઃ સાધૂદિતમન્ત્રગોચરમતિક્રાન્તો દ્વિજિહ્વાનનઃ

કુદ્ધો રક્તવિલોચનોઽસિતતમો મુઞ્ચત્યવાન્યં વિપં ।

રૌદ્રો દૃષ્ટિવિપો વિભીષિતજનો રન્ધ્રાવલોકોદ્યતઃ

કસ્તં દુર્જનપત્તગં કુટિલગં યત્કોતિ કર્તુ વશં ॥ ૪૩૯ ॥

જે સન્ત પુરૂષોની શીક્ષાને આધીન નથી રહેતો, જે
સુખવાલો, કુદ્ધ શત્રી આંખોવાલો, ઠાઠા ઇંદ્રિયવાલો, નદી
ખોલવા લાયક જેવા શબ્દોરૂપી વિષ અર્પનારો, રૌદ્ર દૃષ્ટિ
વિષવાળો (વિષ તુલ્ય દૃષ્ટિવાળો) મનુષ્યને ખટ્ટીવાનું કારણ અને
છિદ્રાન્યેયી કુટિલ ગતિ દુર્જન રૂપી અર્પને વશ કરવાને
કોણ શક્તિમાન છે.

નો નિર્ઘૃતવિપઃ પિવન્નપિ પયઃ સંપદ્યતે પત્તગો

નિમ્બાદ્ઘ કટુતાં પયોમધુચરૈઃ સિત્તોઽપિ નો મુઞ્ચતિ ।

નો મીરૈરપિ સર્વદા વિલિખિતં ધાન્યં દદાન્યૂષરં

નૈવં મુઞ્ચતિ વક્ત્રતાં સ્વજનનઃ સંસેવિતોઽપ્યુત્તમઃ ॥ ૪૪૦ ॥

અર્પ દુધ પીને પણ વિષ રહિત થતો નથી, તેમજ
લીમડો દુધ અને મધથી સીંચાયા છતાં પણ પોતાની કટુતા
સુદ્ધતો નથી અને ઉખર ભૂમિ (ખારી જમીન) માં વાળાનું
ખાતર નાંખ્યું હોય છતાં ધાન્ય પાકતું નથી, તેવીજ રીતે
ખત્ર જનની ઉત્તમ પુરૂષો એવા કરે છતાં પણ દુર્જન
પોતાની વક્તા ત્યજતો નથી.

સેવં યા કુસ્તે નિમિત્તગદ્ધિનો મિધ્યાવપ્નો ધાપ્નો

મીચોક્તે સ્વપ્ને ગૃણોતિ સદ્ગતે ય્તોતિ સ્વપ્ન્યં મર્ત ૧

નિમ્બ નિન્દતિ ગર્વિનોડધિપવતિ સ્પર્ષો તનોમ્પૂર્ણિના-

સેવં દુર્જનમપ્તશુદ્ધિપણ મર્તો વદન્પશ્ચિર્ના ॥ ૮૪૧ ॥

એ નિઃશયક સેવ જાપિ છે, અમત્ત જાપણ કરે છે,
નીચજનોએ ઉચ્ચારેલા વચનો સાંભળે છે અમત્ત સુત્રિ
સદન કરે છે, અન્ન જનોને નિત્ય નિન્દે છે, ગર્વિત ધાપ
છે, નીચંવાન પ્રત્યે સ્પર્ષો કરે છે, તે શુદ્ધ શુદ્ધિ શદિવને
અન્તજનો દુર્જન કહે છે

યાનો ત્રીતમનિમ્બગોરદિપના મુદ્ધામ્બયોડોતુત્ત

પીપ્પૂર્વ વિપ્નો ડ્યુતાદિવપ્ના મુદ્ધમ્બદ્ધામ્બ ૧

સોરેશ્વરિ મર્તોડમ્બા મુરમર્ત નિમ્બાગ્ગવક્ષાતુપિ-

ધોંવાતપ મદિત મર્તો દનમ્બેકમ્બપને દુર્જનાત્ ॥ ૮૪૨ ॥

કદામિત્ત સુર્વ શીતગ્રન્થ અને પ્રશાધ (મરમી) શદિત
ત્વને યાને, ગ્રન્થ શીતગ્રન્થો વૃષ નીકરે, વિપ્માંથી
અમૃત પ્રાપ્ત ધાવ, અમૃતમાંથી વિપ વેશી અન્ન ધાપે,
કેદશામાંથી ગુડગ્રન્થ ધાવ, શદિમાંથી ધારિ ને
ધારિમાંથી અમિ, નિમ્બમાંથી મુરમર્ત (ધાકર) ધાવ,
તેવજ દનશુદ્ધિ એવા ને દુર્જન તેના મુખમાંથી અન્તોને
પ્રગ્ગસવા મોખ એનું વાક્ય તે નીકળેજ નહિ

મમ્બા પોનિમ્બે વદ્ધિમ્બ વધિનો દુર્મ્બે શૂરેપૂર્વેનાં

મ્મ્બાધોર્વેદનાં વદોર્મ્બગર્તા હિમ્બિવનો મર્તનાં ૧

શાન્તસ્યાક્ષમતામૃજોરમતિતાં ધર્માર્થિનો મૂર્ખતા-

મિત્યેવં ગુણિનાં ગુણાસ્ત્રિભુવને નાદૃપિતા દુર્જનૈઃ ॥ ૪૪૩ ॥

સતીત્વમાં યોનિ રહે, સંયમિ જનોમા દંભ, શુચિ-
પણામા ધૂર્તાના, લજ્જાલુમાં જડતા, પદુમાં મુખરતા (ખાદુ,
ખોલાપણું), તેજસ્વીમાં ગર્વ, શાન્તમાં અશક્તિ, સરળમાં
મતિહિનપણું, ધર્માર્થિમાં મૂર્ખતા, આવી રીતે ગુણી જનોના
આ ત્રિભૂવનમાં કયા ગુણો છે કે જેને દુર્જનોએ દોષારોપણ
નથી કર્યો ?

પ્રત્યુન્યાતિ સમેતિ નૌતિ નમતિ પ્રહાદતે સંવતે

મુદ્ગત્તે મોજયતે ધિનોતિ વચર્નર્ગૃહ્ણતિ દત્તે પુનઃ ।

અદ્ભં શ્લિષ્યતિ સંતનોતિ વદનં વિસ્ફારિતાદ્રેલણં

ચિત્તારોપિતવક્રિમોઽનુકુસ્તે કૃત્યં યદિદૃઢં સ્વલઃ ॥૪૪૪॥

સ્વાગત અર્થે ઉભો થાય છે, બાય છે, પ્રશંસા
કરે છે, નમન કરે છે, આનંદ પામે છે, સેવન કરે છે,
આય છે, ખવડાવે છે, વચન વડે અંતોષ આપે છે, અહણ
કરે છે, ને વળી આપે છે, આલિંગન કરે છે, સંપૂર્ણ ઉધાડેલાં
આદ્ર નેત્રોવાળું વદન વિસ્તારે છે, આવી રીતે ખલ જન
મનમાં કુટિલપણું ધારણ કરીને જે જે ઈદ્ર કૃત્ય છે તે
સર્વે કરે છે.

સર્વોદ્દેગવિચક્ષણઃ પ્રચુરમામુશ્ચન્નવાચ્યં વિપં

પ્રાણાકર્ષપદોપદેગકુટિલસ્વાન્તો દ્વિજિહ્વાન્વિતઃ ।

મીમંશ્રાન્નવિલોચનો સમગતિઃ શશ્વદ્વયાવર્જિત-

શ્ચિદ્રાન્વેષણતત્પરો મુજગવદ્વર્જ્યો વુર્વદુર્જનઃ ॥ ૪૪૫ ॥

સુદિશ્વળી પુરોષોને દુર્જન સર્જની જેમ વર્જ છે
 કાશ્વ (દુર્જનમાં સર્જના જ્યાં સુભો દોવાથી તે સર્જ
 જેવો ભવકર છે) સર્જ જેમ સર્જ લોકને ઉદ્ભવેત કશવનામાં
 સમર્થ છે તેમ દુર્જન પણ છે સર્જ જેમ નિદવા ચોખ્ખ
 વિષ કાઢીને જાનકેદ પીકા ઉપભવે છે તેમ દુર્જન નિદનીય
 વચનો મુખમાંથી કહાડીને જાતલ દુગ્ધ ઉપભવે છે સર્જનો
 ઘરમા વાસ જેમ માણકારક છે તેમ દુર્જનનો પણ ઘરમાં
 રમપેચારો નાશકારક છે સર્જ જેમ અપદેશ જણા
 ભૂમિમાં જવાવાળો કુટિલ ॥ તેમ દુર્જન અપદેશ કહેતો
 છદ્ધ કષ્ટથી કુટિલ હુલ્લવાળો ॥ સર્જ જેમ કિલ્લ
 (જે લજવાળો) તેમ દુર્જન પણ જે શિક્ષાવાળો (જોશીને
 ફરી જાગરો) છે સર્જ જેમ ભવકર લોક નેત્રોમુક્ત
 છે તેમ દુર્જન પણ ચોતાની ભવકર ક્રિદા આમતેમ ફેરવે
 છે સર્જ જેમ વક્રગતિ છે તેમ દુર્જન પણ કુટિલ ગતિ છે
 સર્જ જેમ સહાને માટે રથ રહિત છે તેમ હુલ્લમા રથનો
 અથ પણ હોતો નથી અને સર્જ જેમ છિદ્ર-વેધી એટલે
 દર શોખવાને વત્સર છે તેમ દુર્જન છિદ્ર દોષ શોખવામાં
 વત્સર છે

धर्माधर्मविचारणानिरहिताः मन्मार्गेष्विदेषिणो

निन्वाधारविधौ समुद्यतपिप* स्वार्थेकनिष्ठापरा ।

दुःखोत्पादकनाशयमापणरता मर्माधर्मसाकण

उष्टम्पा सपस्त्रिहप्रतिसमा विद्वज्जनનુંર્મનાः ॥ ૮૪૬ ॥

વિદ્વાનો દુર્જનોને અપરિશુદ્ધિ સમાન (પરિશુદ્ધિ
પરિણામ લેને નથી એવા) ગણે છે. દારણ બન્ને ધર્મ
અને અધર્મ (પાપ અને પુણ્ય)ની વિચારણાથી રહીત છે,
અન્માર્ગના વિદેથી છે, નિંદકિયા (આચાર) આચરવામાં
તત્પર છે, સ્વાર્થ આધવામાં એકનિષ્ઠ છે, જે શબ્દોથી
આમાને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય એવા વચનો વહે છે અને
સ્વર્વની નિંદા કરનારા છે.

માનં માર્દવતઃ ક્રુધં પ્રશમતો લોભં તુ સંતોષતો
માયામાર્જવતો જનીમવનતેર્જિહ્વાજયાન્મન્મયં ।
ધ્વાન્તં માસ્કરતોઽનલં સલિલતો મન્નાત્સમોરાગનં
નેતું શાન્તિમલં કુતોઽપિ ન સ્વલં મત્યોર્નિમિત્તાદ્ભુવિ ॥૪૪૭॥

મૃદુતાથી માનને, ક્રોધથી ક્રોધને, અંતોષથી લોભને,
સરળતાથી માયાને, શ્રીને અનુનય (વિનય) થી, અર્જુના
જયથી મન્મથને (કામદેવને), પ્રકાશથી અંધકારને, પાણીથી
અગ્નિને અને મંત્રથી અર્પને શાંત કરાય છે પણ આ
અંત્રારને વિષે દોષપણ ઉપચારથી દુર્જનને વશ કરી
શકાતો નથી.

વીક્ષ્યાત્મીયગુણૈર્મૃણાલયવર્ત્યદ્વર્ધમાનં જનં
રાદુર્વા સિતદીધિર્તિ મુલ્લકરૈરાનન્દયન્નં જગત્ ।
નો નીચઃ સહતે નિમિત્તરહિતો ન્યક્કારવદ્દસ્પૃહઃ
કિંચિન્નાત્ર તદ્દ્વૃત્તં સ્વલજને યેન વૃક્તેવ સ્થિતિઃ ॥૪૪૮॥

પોતાની મૃણાલ જેવી ઉન્નવલ ઠલાઓથી વૃદ્ધિ
પામતાં અને પોતાના બિમ્બ અને કિરણોથી જગતને

પ્રકૃતિસત્ કરનારા અદ્ભુતને બોધ તેને વિનાશકરણ નીચા પાડવાની જુદિયાઓ શક્ય ગ્રાસ કરી બાપ છે તેમ પિતાના મૂળાલ જેના શુભ સુદોષથી પ્રવર્ધમાન (અકલી) અને પિતાના વચન અને ઉદાર હસ્તથી જન્મતને અનન્દ અપનાવે મનુષ્યને બોધને તેને વિનાશકરણ ઉતારી પાડવાની ઇચ્છાવાલો દુર્જન સકલ કરી શકતો નથી પણ આ કર્મ નવાઈ જેતું નથી કારણ કે દુર્જનની સિધ્ધિ આ પ્રમાણેજ થકે (ગીધ) પક્ષીના જેવી ॥

સ્વસ્ત્વા મૌસ્તિકસંહતિ કરટિનો દુઃખનિ કાકા પર્લ
સ્વસ્ત્વા ચન્દનમાધવનિ કુવિત્તયોનિર્લર્થ પત્તિકા ।
દિત્વાર્ષ વિધિય મનોહરસં જ્ઞાનો મર્લ દુઃખતે
ચદ્ધર્મિતિ ઘુર્લ વિદાય સત્તર્લ દોષ તપા દુર્મનાઃ ॥ ૬૬૨ ॥

જેવી રીતે કાઠીના માથામાંથી નિકળતા ઘાટીઓને ઊંડી દધને કાચા તેનું માથે અકલ્ય કરે છે, માખીઓ અકલને તલને મહીન યોનિકવ (જુમ્યા)ને અગ્રવ કરે છે, મનોહર મુસ્તાફ સોજનને ઊંડીને કુવરો વિપ્લા આવે છે, તેવી રીતે દુર્જનના હમિયા શુભ તલને દોષ અકલ્ય કરે છે

પ્રકરણ ૧૮ મું

સત્ત્વન નિરૂપણ.

યે જલ્પન્તિ વ્યયનવિમુક્તાં ભારતીમસ્તદ્રોષાં
 યે શ્રીનીતિયુતિમતિધૃતિમીતિશાન્તીર્દદન્તે ।
 યેભ્યઃ કીર્તિર્વિગલિતમલા જાયતે જન્મમાજાં
 શશ્વત્સન્તઃ કલ્લિલદ્વયે તે નરેણાઃ સેવ્યાઃ ॥ ૪૬૦ ॥

જે લોકો દોષ રહિત અને અન્યને ખીડા ન ઉપજાવે
 તેવી વાણી વહે છે, જેઓ લક્ષ્મી, નીતિ, યુતિ, મતિ, ધૃતિ,
 શ્રીતિ, અને શાન્તિ અર્થે છે અને જેનાથી નિર્ભય દીર્ઘા લોકો
 પ્રાપ્ત કરે છે તેવા સત્ત્વનો પાપ નિવારણ અર્થે મનુષ્યો-
 ઁ હુમેશા સેવવા યોગ્ય છે.

નૈતચ્છયામા ચક્રિનહરિણીલોચના કોરનાશા
 મૃદ્વાલાપા કમલવદના પદ્મવિમ્વાધરોષ્ટ્રી ।
 મય્યૈ ક્ષામા વિપુલજવના કામિની કાન્તરૂપા
 યન્નિર્દોષં વિતરતિ સુખં સંગતિઃ સજ્જનાનાં ॥ ૪૬૧ ॥

સત્ત્વનોની સંગતિથી જે નિર્દોષ સુખ પ્રાપ્ત થાય
 છે તે સુખ વા આનંદ, હરીણ જેવા અદિત ક્યામ નેત્રો
 વાળી, પોપટ જેવા નમણા નાકવાળી, મૃદુલાપિણી, ઠમળ
 મુખી. પાંદેલા (જમ્બકળ જેવા રક્ત આપટવાળી, પાતળી
 ઠમરવાળી, સ્વચ્છ નિતમ્બીની (જંઘા વાળી) અને સ્વરૂપ-
 વતી સ્ત્રીની સંગતિથી પણ મળી શકતું નથી.

યો નાસિત્થ મયદ્દનિ વણો નામ્મયુર્યાં ધિપ્પને
 ન સ્પીતિ સ્વ દમ્મનિ ન પર સન્નિ નાન્વસ્ય મયં ।
 હન્તિ ક્ષોપં પિયયનિ મ્મયં મીઠિત્થો ન વ્યપીતિ
 સન્નં વન્નં વ્વસાગમમ્મં તં મદ્દા વર્ણયન્તિ ॥ ૪૫૭ ॥

જે કદાચ મુખ આસિય વાળા વચન બોલતો નથી
 જે બીજના મુલોમા દોષાસિયમુ કરતો નથી, આ મ
 આમા કરતો નથી અને બીજના અવમુલોની કાંમી
 કરતો નથી તેમજ તેમના મુદ્ધમર્થો ઉઘાડા થાડો નથી
 કોપને કલ્પે છે ક્રમા ખાવળ કંઈ છે અને ગરને જેલે
 જ. મુતથી ઉપેદી નાખેલ છે તેમ પુરુષને સજ્જનો મુર્ખ
 એમ કલે છે

પૂત્તા પૂત્તા દ્દનિ મમ્મઃ મયગાર્મં પમ્માનિ
 માર્મં માર્મં મુરનમુત્તયે સારિ સાર્દાં સિરન્તિ ।
 દન્ના દન્ના વિન્તાનિ હન્તિદ્દન્નિનં મંધિનેમ્મો
 યો માપૂનાં વર્ણનિ મુરનં કોઽપ્પરૂત્તોઽવ પન્ના ॥૪૫૮॥

ક્રમા અમલ મુખી સિદ્ધમ પુવર કરીને ખાવળ
 કરીને વાંચ નમ્મના પુવર (નથીને) ફોડે આપે છે, અમીન
 વરથી જાને વગતરૂપે મદલુ કરીને વાદળ તેજ અમીનના
 પાવળ અર્ધ કરી વર્ણવરૂપ વળી અવળ કરે છે, અને
 મિદ્ધ દાસીએને દન્નીને પગાના અધિનેને બધા અર્ધવ
 કરે છે, આવી રીતે આ અમરમાં સજ્જન પુરુષની ઉપદેશ
 ડરવાની રીત કોઈ (અર્થ) નથીજ છે

વાર્ધેન્દ્ર કિમિદ કુસ્ને નાકિમાર્ગસ્થિતોઽપિ
 વૃદ્ધો વૃદ્ધિ શ્રયતિ યદયં તમ્ય દાનો ચ દાર્ણિ ।
 અજ્ઞાતો વા ભવતિ મદનઃ કોઽપ્યર્પૂર્વસ્વભાવો
 વેદેનાપિ વ્રજતિ તનુતાં ચેન દૃષ્ટ્યાન્યદુઃખં ॥ ૪૫૪ ॥

આકાશમાં પણ દુર રહેલો ચંદ્ર આગરને ઈર્ષ્ય
 ઉપકાર કરે છે કે જેથી તે ચંદ્રમાની વૃદ્ધિ સાથે વૃદ્ધિ
 પામે છે અને ચંદ્રમાની ઘીણ દળાથી તે ઘીણ થાય છે.
 મહાપુરુષોનો સ્વભાવ જ ઈર્ષ્યઅપુર્વજ છે કે જેથી બીજાનું
 દુઃખ દેખીને પોતે માનસિક પીડા અનુભવે છે એટલુંજ નહીં
 પણ શરીરમાં પણ તેઓ ઘીણ થતા જાય છે.

સત્યાં વાચં વદતિ કુસ્ને નાત્મયંસામ્યનિન્દે
 નો માત્સર્ય શ્રયતિ તનુતે નાપકારં પરેષાં ।
 નો ગમ્તોઽપિ વ્રજતિ વિકૃતિં નૈનિ મન્યું કદાચિ-
 ત્ત્વિનાપ્યેતન્નિગદિતમદો ચૈષ્ટિતં મજ્જનસ્ય ॥ ૪૫૫ ॥

અત્યંતો હમેશાં અત્ય બોલે છે, આત્મજ્ઞવાદા અને
 પરનિંદાથી સુખી રહે છે, અત્સર ધારણ કરતા નથી, પરને
 પીડાકારી કાર્ય આચરવા નથી, તેમને શ્રાપ દેવાથી પણ
 લેઓનું મન કુળ્મ થતું નથી અને દેહાપિ પણ દોષ
 ધારણ કરતા નથી, આત્મ સ્તુતિઓનું આચરણ કોણ
 વર્ણવી શકે ?

નયત્તન્દ્રો ભુવનભવતોઽદ્ભૂતતત્ત્વપદર્શી
 સમ્યગ્માર્ગપ્રકટનપરો અસ્તદોષાકરશ્રીઃ ।
 પુણ્યત્પદ્મો ગણિતતિમિરો દત્તમિત્રપ્રતાપો
 રાજતેજા દિવસસદૃશઃ સજ્જનો ભાતિ લોકે ॥ ૪૫૬ ॥

આ દોષને વિરે સત્યરૂપે દિવસની ખાફા યોગી નીકલે છે જેમ દિવસ વરા (નિન્દા) ને નાશ કરનાર છે તેમ સર્જન જરવાનો કરનાર છે, દિવસ જેમ આ સત્યરૂપી મહાત્મા આત્મ વાતોને દેખાડનાર છે તેમ સર્જન પણ સાંપ્રદાયિક વાતોને બતાવવાવાળો છે, (જન્મે સત્ત્વ માર્ગના પ્રગટ કરનાર છે), દિવસ જેમ સર્જની અધોદિને નાશ કરે છે તેમ સર્જનપણ દોષનો સમુદ્ધ જેવા દુષ્ટની ક્રિયોને નાશ કરે છે, દિવસ જેમ પદને નિકસિત કરે છે તેમ સર્જન પણ ભલેથીને પુષ્ટ કરે છે, દિવસ જેમ અધોદિને નાશ કરે છે તેમ સર્જન અસત્યરૂપી અધોદિ નાશક છે, દિવસ જેમ સર્જના પ્રવાણને પ્રગટ કરે છે તેમ સર્જન પણ મિત્રના એકવર્તને અદોરમાં લાવે છે, અને દિવસ જેમ તેજથી યોગે છે તેમ સર્જન પણ પોતાના પ્રવાણથી યોગી નીકલે છે

ये कावर्ण्यं विदधति जने सायकारज्जपेसा
मान्याचारा जगति विरसा मण्डनं ते परिभ्या ।
ये कुर्वन्ति ध्रुवपुपकृतिं स्वस्य कृत्स्नसिद्धये
मर्त्याः सन्ति प्रतिपृष्टवर्मी कावर्ण्योपासधृता ॥ १४५॥

જે દોષ કરનારી અપેક્ષા વિના અપહાર કરનારા પ્રત્યેકજી કરૂણા દાખવે છે (જેમ નજરથી જુએ છે) જેવા ઉત્તમ આચારવાળા આ પુરુષોને મહાનરૂપ વિરલાજ નરો જગતમાં દેખે છે પરંતુ વધાર્થજીવિથી પોતાના કાર્યની સિદ્ધિને અર્થ જોડે અન્ય પ્રત્યે ક્રોધકાર કરે છે તેવા પુરુષોને ભાસ્કવ અને તેા ઘેરઘેર દ્રષ્ટિગોચર થાય છે

સમ્યગ્ધર્મવ્યવસિતપરઃ પાપવિધ્વંસદક્ષો

મિત્રામિત્રસ્થિરસમમનાઃ સૌરવ્યદુઃસ્વૈકચેતાઃ ।

જ્ઞાનાભ્યાસાત્પ્રશમિતમદક્રોધલોભપપશ્ચઃ

સદ્વૃત્તાદયો મુનિરિવ જન સજ્જનો રાજતેઽત્ર ॥ ૪૫૮ ॥

શ્રેષ્ઠ આચરણવાળો સજ્જન પુરુષ સત્યારિત્રવાન મુનિની માફક આ લોકને વિષે શોભે છે. ખન્ને સત્ય ધર્મમાં પ્રવૃત્ત રહેનારા છે, પાપનો વિધ્વંસ કરવામાં કુશળ છે, મિત્ર અને શત્રુ પ્રત્યે સમભાવવાળા છે, સુખ અને દુઃખ સરખા માની લેનારા છે, અને જ્ઞાનના અભ્યાસથી ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભને શાંત કરનારા છે.

યઃ પ્રોક્તુઙ્ગ પરમગરિમા સ્થૈર્યવાન્વા નગેન્દ્રઃ

પદ્માનન્દી વિહિતજડિમો ભાનુવદ્ભૂતદોષઃ ।

શીતઃ સોમોઽમૃતમયવપુશ્વન્દ્રવદ્ધ્વાન્તઘાતી

પૂજ્યાચારો જગતિ મુજનો માત્યસૌ રુચાતકીર્તિઃ ॥૪૫૯॥

જેમ પર્વત ઉચો, વિસ્તારવાળો અને સ્થિર હોય છે, તેમ સર્જન પણ ઉન્નતિ, પ્રભુતા અને સ્થૈર્ય (અડગવૃત્ત) વાન હોય છે, જેમ સૂર્ય કમળોને વિકસાવનાર છે, શીતળતાનો નાશ કરનાર છે અને રાત્રિને દુર કરનાર છે, તેમ સર્જન લક્ષ્મીથી આનંદિત રહેનાર છે. જડતા દુર કરનાર છે અને દોષને દેશવટો આપનાર છે અને ચંદ્રની જેમ શાંત, અમૃતમય અને (અજ્ઞાન) અંધકારનો નાશ કરનાર છે આવી રીતે (ચંદ્ર, સૂર્ય, અને પર્વત સમ) પૂજ્ય આચારવાળા સત્પુરુષની કીર્તિ જગતમાં પ્રસિદ્ધિને પામે છે.

સૃષ્ટ્યાં ચિત્તે યમયતિ મદ જ્ઞાનમાધિષ્ઠરોતિ
 નોતિ સ્નેહરતિ ચિપદ સપદ સંચિનોતિ ।
 પુમાં લોકદિવ્યશુભદા મંગતિઃ સમ્પન્નાના
 દિં ના કુર્યાન્ન ફલમમલ દુઃસ્તનિર્નાશદ્વસઃ ॥ ૪૬૦ ॥

સર્જનોની સમૃદ્ધિ તુલ્યને ચિત્તમાં સાંત કરે છે,
 મદને સમાવે છે જ્ઞાનને પ્રાદુર્ભાવ કરે છે, ન્યાયાચાર્ય
 તરફ દોરે છે શુભને ભવ કરે છે સપત્તિને સમૃદ્ધ
 કરાવે છે અને આ જાન અને પરજાન બન્નેમાં લોકને
 કેળવણી કરી શકે છે અથવા શુભને નાશ કરવામાં
 નિપુણ બેવી સર્જનોની સમૃદ્ધિ શું શું ફળ દેનારી નથી
 થતી ? અર્થાત્ સર્વ ફળને અર્પનારી છે

ચિત્તાદિ વ્યસનચિમ્બલં શોકતાપાપનોદિ
 મહોત્પાદિ ભ્રમણસુમર્મ ન્યાયમાર્ગાનુયાયિ ।
 તપ્યં પપ્ય વ્યપગતમર્મ સાર્યં મુક્ત્યર્થ
 યો નિર્દોષ રચયતિ વચસ્તં પ્રુપાઃ સન્તમાહુઃ ॥ ૪૬૧ ॥

ચિત્તને અશુદ્ધિ, બળકે, વ્યસનથી વિમુક્ત, શોક
 અને સતાપને હરનાર, જુદાંને સતેજ કરનાર, કષ્ટપ્રિય
 ન્યાયમાર્ગ પ્રત્યે લઈ જનાર, સત્ય રૂચિકર, દોષરહિત,
 અર્થપૂર્ણ અને બાધા રહિત નિર્દોષ વચ્ચન જેઓ વહે છે
 તેને શુદ્ધિશાળી પુરુષો ખરેખર સત્યુત્તમ કહે છે

કોપોવિદ્યુત્સ્ફુરિતતરમ્ભો ગ્રાહરસેવ મૈત્રી
 મેઢસ્પૈર્ય પરિતમચલઃ સર્વગન્તુપચાર ।

બુદ્ધિર્ધર્મગ્રહણચતુરા વાક્યમસ્તોપપાતં

ક્લિં પર્યાપ્તં ન સુજનગુણેરંભિરંવાત્ર લોકે ॥ ૪૬૨ ॥

સર્જનનો ક્રોધ વીજળીના ચમકારાની માફક ક્ષણિક હોય છે, તેઓની મૈત્રી પથ્થરની રેખા સમાન દ્રઢ છે, તેઓનું ચારિત્ર મેરૂની જેમ નિશ્ચલ છે, સર્વ પ્રાણીઓને ઉપકાર કરવાની વૃત્તિ અચલ છે, બુદ્ધિ, ધર્મગ્રહણ કરવામાં ચતુર છે અને વાણી, પરને બાધા રહિત છે. સર્જનના આવા ગુણોથી આ જગત્તને વિષે શું પૂર્ણ નથી ?

જાતુ સ્થર્યાદ્વિચલતિ ગિરિઃ શીતતાં યાતિ વદ્ધિ

ર્યાદોનાયઃ સ્થિતિવિરહિતો મારુતઃ સ્તમ્ભમેતિ ।

તીવ્રશન્દ્રો ભવતિ દિનપો જાયતે ચાપ્રતાપઃ

ન પ્રાણાંતે પ્રકૃતિ વિકૃતિ જાયતે સજ્જનાનાં ॥ ૪૬૩ ॥

કદાચ પર્વત ચલાયમાન થાય, અગ્નિ શીતળતાને પ્રાપ્ત કરે, મહાસાગર મર્યાદા સુકે, પવન સ્થંભિ બન્ય, (નિશ્ચલ થાય), ચંદ્ર ગરમ થાય અને સૂર્ય પ્રતાપરહિત થાય તોપણ સર્જનનો સ્વભાવ પ્રાણાતે પણ વિકાર પામતો નથી.

વૃત્તત્યાગં વિદધતિ ન યે નાન્યદોષં વહન્તે

નો યાચન્તે સુહૃદમધનં નાશ્નતો નાપિ દીનં ।

નો સેવન્તે વિગતચરિતં કુર્વતે નાભિભૂતિં

નો લઙ્ઘન્તે ક્રમમમલિનં સજ્જનાસ્તે ભવન્તિ ॥ ૪૬૪ ॥

પ્રાણીઓને સ્થાન આપનારા છે. સર્વદા ઉગ્રા રહે છે, પુષ્પોના સમુદ્ધી શોભીત છે અને અલંધનીય છે, તેમ ચત્રજનો હુમેશાં આશ્રય દાતા છે, કળ પ્રાપ્તિથી (લાભથી) નમ્ર બને છે, સમસ્ત પ્રાણીઓને આનંદદાતા છે, લાલની અપેક્ષા શિવાય ઉપકાર બુદ્ધિવાળા છે, શરણાગતને સ્થાન આપનારા છે, સદા શ્રેષ્ઠ છે, વિશાળ, શુભ, માનસિક વૃત્તિઓથી શોભા-યમાન છે અને દુર્લભથી અલંધનીય છે.

मुक्त्या स्वार्थं सकृपहृदयाः कुर्वते ये परार्थं
ये निर्व्याजां विजितकलुषां तन्वते धर्मबुद्धि ।
ये निर्गमां विदधति हितं गृह्णते नापवादं
ते पुंनागा जगति विरलाः पुण्यवन्तो भवन्ति ॥ ४६७ ॥

જેઓ પોતાના સ્વાર્થને ત્યજીને સદા પરમાર્થ આપે છે, જેઓ કપટરહિત અને નિષ્પાપ ધર્મબુદ્ધિ ધારણ કરે છે, જે ગર્વરહિત છે, તેમજ હિતના કરનારા છે અને પરાયા દોષ અહંશ કરતા નથી તેવા પુણ્યશાળી નરપુત્ર આ જગતમાં વિરલા હોય છે. અર્થાત્ દોષ દોષ હોય છે.

हन्ति ध्वान्तं हरयति रजः सत्त्वमाविष्करोति
प्रज्ञां सृते वितरति सुखं न्यायवृत्तिं तनोति ।
वर्मं बुद्धि रचयतितरां पापबुद्धि धुनीते
पुंसां नो वा किमिह कुस्ते संगतिः सज्जनानां ॥ ४६८ ॥

ચત્રજનોની સંગતિ અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરે છે, પાપને હરે છે, સત્વબુદ્ધિ બહત કરે છે, (તમોશુભ

અને રબોશુધને અપકરીને સત્વશુધનો અનિબધાર કરે છે),
 શુદ્ધિ સતેજ કરે છે, કુળ આપે છે, ન્યાયાચરણ તરફ પ્રેરે
 છે, ખર્ચમા શુદ્ધિને મુદ્દા બનાવે છે અને પાપશુદ્ધિને અપ-
 કરે છે, અથવા સત્સચિતિ શું શું નથી કરતી ?

અસ્પૃશ્યૈઃ ઘકસિતવશુમન્દનો નાત્યગમ્ય
 નેશ્વર્યન્મૈરપિ મપુરણાં પીઠ્યમાનો બદાતિ ।

‘પદ્મસ્વર્ગે ન પતતિ દિવાચિષ્મણુષ્ઠોપન્ન

વદ્સાણુ’ કુમનનિહ્નોડપ્યન્યવાર્ત્ત ન પાતિ ॥ ૪૬૧ ॥

અહીંને અહીં કરવામા આવે તોપણ પિતાની
 મુચધથી રહિત થતું નથી. શેરડીને ઝેરલામાં (ચીચોલામાં)
 પીઠવામાં આવે તોપણ પિતાની મધુરતા (પીમય) ઊભી
 નથી. મુખ્ય જેમ દુઃખ કરવાથી, લસવાથી અને તપાવાથી
 પિતાની કાંતિથી અહિત થતું નથી, તેમ અત્યુદ્ધ દુઃખનથી
 પીડા પામતો છતાં પણ પિતાની સન્મનતાને ત્યાજ
 કરતો નથી.

પદ્મનામુર્ચિરતિ કર્મમોદયમોહાણાં

શોક્યોતિ સરિદિપિતિ સ્વપ્નહૃદિ વિપતે ।

વાર્દો લોકામુદકવિમરીસ્તર્પયમ્યસ્તદતુ-

મનહૃદોપ રજયતિ તુમિઃ સમ્પન્ના માણમાર્ગા ॥ ૪૭૦ ॥

જેની હીલે મુખ પિતાના કિરણોથી પશોને પ્રજ્વલિત
 કરે છે, જેમ યદ્રમા સાગરની વૃદ્ધિ કરે છે, અને જેમ
 આજ્ઞા નર્પોદ્ધારા લોકોને જૂસ કરે છે, તેમ સન્મન મુદ્ધો
 પણ સ્વાર્થ વિના લોકોના લોકોને મુચરૂપે પ્રકાશ કરે છે.

દેવા ધૌતક્રમસરસિજાઃ સૌખ્યદાઃ સ્વર્ગલોકે
 પૃથ્વીપાલાઃ પ્રદદતિ ધનં કાલતઃ સેવ્યમાનાઃ ।
 કીર્તિઃપ્રીતિપ્રશમપદુતાપૂજ્યતાનચ્ચવોદાઃ
 સંપદ્યન્તે ઇદિતિ કૃતિનશ્ચૈવ પુંસઃ શ્રિતસ્ય ॥ ૪૭૧ ॥

દેવતાઓ તો ત્યારે તેમના ચરણ ઠમળો ધોવામાં આવે ત્યારે સુખના આપનારા થાય છે. રાજાઓ સુશ્રુષા કરવાથી સમયે ધન આપે છે પણ સત્જનન પુરૂષોના આશ્રય માત્રથીજ કીર્તિ પ્રીતિ શાન્તિ નિપુણતા પૂજ્યતા અને તત્ત્વબોધ પ્રાપ્ત થાય છે.

નોટઃ—દેવતાઓ અને રાજાઓ ત્યારેજ પારલૌકિક સ્વર્ગનું સુખ અને ધન આપે છે, કે ત્યારે તેમની સુશ્રુષા કરવામાં આવે પણ સત્જનનો આશ્રય ગ્રહણ કરવાથી કીર્તિ આદિ ઉભય લોકમાં સુખદ્ ગુણો સત્ત્વર પ્રાપ્ત થાય છે.

યદ્વદ્વાચઃ પ્રકૃતિસૃભગાઃ સજ્જનાનાં પ્રમૃતાઃ
 શોકક્રોધપ્રમૃતિજવપુસ્તાપવિધ્વંસદક્ષાઃ ।
 પુંસાં સૌખ્યં વિદધતિતરાં શીતલાઃ સર્વકાલં
 તદ્વચ્છીતશુતિરુચિલત્રાંશ્રામૃતસ્યન્દિનોઽપિ ॥ ૪૭૨ ॥

શોક ક્રોધ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતાં શારીરિક દુઃખનો દ્વંસ કરવામાં નિપુણ અને સર્વદા શાંતિ અપનારી સત્જનનોની સ્વાભાવિક સુમધુર ભાષા અથવા વાણી લોકોને જેટલું સુખ આપે છે, તેટલું સુખ ચંદ્રમા અમૃતના સિંચનથી પણ આપી શકતો નથી.

માહુણોડવિ વ્રજતિ મ રૂપં માપતે જાપમાર્ગ્ય
 નોકુણોડવિ મવ્રજતિ મર્ત્ત સૌર્યપૈર્યાદિષર્મૈઃ ।
 યો યાતોડવિ વ્યસનમનિર્ઘં કાતરસ્થ મ યાતિ
 સન્ત' માહુસ્તમિહ સુમનં તત્ત્વપુદ્ગા વિશેષ્ય ॥ ૪૭૩ ॥

ફુલનીથી પીઠાયા છતાં પણ તે કોષ કરતો નથી
 અને અપચત્ત બાકતો નથી, તેમજ ચોર, પેલ વિગેરે
 શુભોને પ્રાપ્ત કરવાથી પણ જર્વ પાશુ કરતો નથી, વળી
 જે વ્યસન (ફાળ) ને પ્રાપ્ત થયે છતાં પણ કાયસ્તા પુમતો
 નથી, તેને સત પુરુષો વત્ત્વપુદ્ગિથી વિચારીને સમજન
 કરે છે

પ્રકરણ ૧૯ મું

ધન નિરૂપણ.

દૃષ્ટિમદ્વાવિનયમજનાસુખ્યતાસાન્તિસત્ત્વ-

પ્રાજ્ઞાપ્રાપ્ત્યવસિતગુણજ્ઞાનકાલપ્રતાદય ।

વાનાસક્તિર્જનનમૃતિમિમાસિકોઽમરસરર્પ્યો

વક્ષાત્મા યો મજતિ સ નરો વાતુમુક્યો મિમોક્ત' ॥૪૭૪॥

જે ધની મનુષ્ય દૃષ્ટિ, જ્ઞાના, વિનય, ભક્તિ, નિર્ભે-
 શિતા, સુખા, પ્રાણીક્રમ, સુખમતા અને કાલમતાથી મુક્ત,
 વનમ અને મરણથી કરનાર, અસ્તિત્વ, આત્મજ્ઞ અને કર્મ

રહિત અને દક્ષ હોય તેને જીનેશ્વર ભગવાને દાનીઓમાં શ્રેષ્ઠ ઠહેલ છે.

કાલેऽન્નસ્ય ક્ષુધમવહિતો દિત્સમાનો વિઘૃત્ય
નો ભોક્તવ્યં પ્રથમમતિર્યેયઃ સદાતિઘૃતીતિ ।

તસ્યાપ્રાપ્તાવપિ ગતમલં પુણ્યરાશિં શ્રયન્તં
તં દાતારં જિનપતિમતે મુખ્યમાહુર્જિનેન્દ્રા. ॥ ૪૭૫ ॥

મુનિની આહાર ગોચરીના યોગ્ય સમયે ક્ષુધાયુક્ત છતાં પણ પોતાની ભૂખને દબાવી રાખી અતિથિની પહેલાં ભોજન ન કરવું એમ મુનિદાનની ઇચ્છાથી રાહ ભેતો ઉભો રહે છે. તે મુનિ ન આવે તોપણ વિશુદ્ધ પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે અને તેનેજ જીનમતમાં જૈનેન્દ્રોએ દાતારોમાં અગ્રણી ગણ્યો છે.

સર્વાभीષ્ટા વુષજનનુતા ધર્મકામાર્થમોક્ષાઃ

સત્સૌખ્યાનાં વિતરણપરા દુઃસ્વવિધ્વંસદક્ષાઃ ।

લઘું શક્યા જગતિ ન યતો જીવિતવ્યં વિનૈવ

તદ્દાનેન ધ્રુવમસુમૃતાં કિં ન દત્તં તતોઽન્ન ॥ ૪૭૬ ॥

(અહિંસા પ્રતિપાદન.)

સુખ આપવામાં તત્પર અને દુઃખને ઉચ્છેદવામાં દક્ષ તેમજ વિદ્વજનોએ જેની પ્રશંસા કરી છે, એવા સર્વ અભીષ્ટના કારણભૂત આર પુરુષાર્થ ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ છે, તે પ્રાણ વગર આ જગતમાં સાધી શકતા નથી. તે પ્રાણુદાન જેણે દીધું તેણે પ્રાણીઓને શું નથી અર્પણુ દીધું? અર્થાત્ પ્રાણુદાનથી અધિક બીજી શી વસ્તુ છે? માટે પ્રાણુરક્ષા એ ઉત્તમોત્તમ દાન છે.

કૃત્યાકૃત્યે કલ્પયતિ યતઃ કામક્રોધો મુનીતે
 ધર્મે મદ્દાં રચયતિ પરાં પાપહૃદિ ધુનીતે ।
 અસાધ્યમ્યો નિરમતિ રજો હન્તિ ચિરં યુનીતે
 તદ્વાતમ્યં મયતિ વિદુષા દ્વાલ્લમત્ર યતિમ્યઃ ॥ ૪૭૭ ॥

સૂત્રાનંદાનં.

કૃત્ય અને અકૃત્ય (કરવા યોગ્ય અને ન કરવા યોગ્ય) યે બેનાથી જ્ઞાન થાય છે, કામ અને ક્રોધનો દૂર થાય છે, ધર્મને વિષે દ્રઢ મત્તા ઉત્પન્ન થાય છે, પાપ ભુલિનો ઉત્તેજ થાય છે, ઇન્દ્રિયના વિષયથી વિરક્તિ થાય છે, મનોમાલિન્ય નાશ થાય છે અને ચિત્ત સ્વચ્છ થાય છે એવા સાધનું વિદ્યમાનોએ મુનિને અવશ્ય જ્ઞાન આપતું બેઠ્યો.

માર્ગાંશ્ચાતુસ્વજનતનયાન્યભિમિષં સ્વપ્રત્નિ
 મદ્દાસરવતસમિતયો યદિના યન્તિ નાદૃ ।
 શુદ્ધન્તેન સ્થપિતપુષ્પો મુજતે ચ ત્વમર્સ્ય
 તદ્વાતમ્યં મયતિ વિદુષા સયનાયામગુદ્ધ ॥ ૪૭૮ ॥

અન્નંદાનં

હોઠા અન્નને માટે ભાગી, ભાઈ, સ્વજન, મુત્ર વિશેષેને ત્વજે છે, જેના વચર પ્રત્તા, અસ્ત, તત્ત અને અમિતિ હીન થઈ જાય છે અને જૂજના દુગ્ધથી પીડાતો મનુષ્ય અસહ્ય પશુ ખાવા તત્પર થાય છે માટે વિદ્વાનોએ મયતિ મુનિજોને શુદ્ધ અન્નનું જ્ઞાન હેતુ બેઠ્યો.

સમ્યગ્વિદ્યાશ્રમદમતપોવ્યાનમૌનવ્રનાહ્યં
 શ્રેયોહેતુર્ગતરુજિ નનો જાયતે યેન સર્વે ।
 તત્સાધુનાં વ્યયિતવપુષાં નીવ્રરાગમપશ્ચે-
 સ્તદ્રક્ષાર્થે વિતરત જનાઃ પ્રાશુકાન્યૌપવાનિ ॥ ૪૭૯ ॥

આપધિ દાન

મુનિઓને શાસ્ત્રાભ્યાસ શ્રમ દમ તપ ધ્યાન મૌન વ્રતઆદિ
 સમસ્ત ક્રિયાઓ બ્યાદે શરીર નિરાભાધ હોય છે ત્યાદેજ
 સમ્યક્ પ્રકારે અને અભ્યાભાધ રીતે ચર્ચ શકે છે માટે
 તે શરીરની રક્ષાર્થે તીવ્ર વ્યાધિથી પીડાતા સાધુઓને
 પ્રાશુક (અચિત) ઓપધોનુ દાન આપવું.

સાવચત્વાન્મદદપિ ફલં નો વિદ્યાનું સમર્થ
 કન્યાસ્વર્ણદ્વિપદ્યધરાગોમદિપ્યાદિદાનં ।
 ત્યક્ત્વા દયાજ્જિનમતદયામેપજાહારદાનં
 મૃત્વાપ્યલ્પં વિપુલફલદં દોષમુક્તં વિઘુક્તં ॥ ૪૮૦ ॥

(લોકિક મતમાં વર્ણવેલ) કન્યા, મુવર્ણ, હાથી, ઘોડા
 બૂ (જમીન) ગાય, ભેંસ વિગેરેનું દાન સાવચ (સદોષ) હોવાથી
 અદ્ય દેલદાથી થાય છે માટે તે ત્યજીને (લોકોત્તર નિર્દોષ
 દાન) જિનશાસ્ત્ર, પ્રાણરક્ષા, ઔષધિ અને આહારનું દાન આપવું
 જે દાન દોષ રહિત હોવાથી અદ્ય છતાં પણ મહત્ દેલની
 પ્રાપ્તિ થાય છે.

નીનિશ્રીતિશ્રુતિમતિઘૃતિજ્યોતિષક્તિપ્રતીતિ-
 પ્રીતિજ્ઞાતિસ્મૃતિરતિયતિરતિયાતિગતિપ્રગીતિઃ ।

यस्मादेही जगति लभते नो विना मोक्षनेन

सस्माद्दानं स्युरिह ददता तां समस्ताः प्रसस्ताः ॥ ४८१ ॥

आ श्रुत्याश्च मनुष्ये नीति, वृत्ति, बुद्धि, धृति, ज्ञेयति, क्षति, प्रतीति, प्रीति, शान, श्रुति, रति, रति, क्षति, क्षति, क्षति ज्ञेय प्रतीति आकार विना सम्भू प्रकारे प्राप्त भव्य शक्त्या नष्टी ज्ञेयता भव्ये आकारान्न आचरु ज्ञेय ते सर्वे प्रसस्त रीते भव्यी शक्य.

दृष्टेर्द्विद्वन्मनमयनक्रोधपुद्गलभाषा-

पापारम्भविह्वलपिपां जायते यन्निमित्तं ।

यन्समष्टिं श्रयति विषयान्दुःखितं यत्स्वयं स्या-

यद्दुःखादपि ममदति न तत्पुण्यफलेऽपि मदेयं ॥ ४८२ ॥

शुनित्येने शुं न आचरु

नेपदाश्च नी पाप ज्ञेय आरम्भ रक्षित शुनित्येने ज्ञेयता उद्वेग भाव, दुःख उत्पन्न भाव, नाशनी बुद्धि भाव, क्रोधने प्रादुर्भाव भाव, वद्वर्ध व्यवहारी व्याधा उत्पत्ति भाव, ज्ञेय ज्ञेय श्रुतिधर्मी उद्विग्राह्य सेवननी वृत्ति भाव तेभ्यः पते दुःखी भाव ज्ञेय दुःखपूर्ण पदार्थ शुनित्येने ज्ञेय चक्षु आचरु नष्टि

माधू रमप्रियनिरतो जायते निर्जितासो

धर्म पक्षे व्यपगतमल सर्पकम्पाजमूर्त्ति ।

रागद्वेषममृतिमयन यद्दुःखीन्वा निपक्षे

सदान्नप्य भवति पिदुषा देयमिष्ट तवेन ॥ ४८३ ॥

મુનિઓને શું આપવું.

જે પદાર્થના ગ્રહણ કરવાથી સાધુઓ રત્નત્રયમાં (અમ્બ્યઃ દર્શન, જ્ઞાન અને આરિત્ર) નિરત થાય, વિશ્વતેન્દ્રિય થાય, સર્વ કલ્યાણનું મુક્ત એવા દોષ રહિત ધર્મારાધનમાં તત્પર થાય, અને રાગ દેવાદિ દોષોને ઉન્મૂલ્ય કરી નાખે તેવા પદાર્થો સાધુઓને આપવા અને તેજ દાન ઇષ્ટ છે.

તાત્પર્ય કે-જે પદાર્થના સેવનથી મુનિઓનો આત્મા ઠણપિત થાય તેવા પદાર્થો તેઓને કદિ પણ આપવા નહિ પણ જેના સેવનથી તેઓ આત્મ ધર્મમાં દૃઢ થાય એવા હિતાવહ પદાર્થો આપવા.

વર્મધ્યાનવ્રતમમિતિમૃત્સંયતશ્રારુપાત્રં

વ્યાવૃત્તાત્મા ત્રસદ્દનનતઃ શ્રાવકો મધ્યમં તુ ।

મમ્યગ્દિષ્ટિર્વ્રતવિરહિતઃ શ્રાવકઃ સ્યાજ્જવન્ય-

મેવં ત્રેયા જિનપતિમતે પાત્રમાદૃઃ શ્રુતજ્ઞાઃ ॥ ૪૮૪ ॥

જૈન મતમા શ્રુતજ પુરુષોએ દાન દેવાને યોગ્ય તથા પ્રકારના પાત્રોવર્ણવ્યા છે. પ્રથમ તો ધર્મધ્યાન વૃત્ત અને સમિતિના પાળવા વાલા અંધત મુનિઓ તે ઉત્કૃષ્ટ પાત્ર છે. મધ્યમ પાત્ર તે ત્રયશુભની હિંચાથી વિરત એવા શ્રાવકો અને અવિરતિ અમ્બ્યઃ દષ્ટિ શ્રાવકો તે ત્રીજું જવન્ય પાત્ર છે.

યો જીવાનાં જનકમદૃશઃ સત્યવાગ્દત્તમોજી

અપ્રેયક્ષીનયનવિશિષ્ઠાભિન્નચિત્તઃ સ્થિરાત્મા ।

દ્વેષા ગ્રન્થાદુપરતમનાઃ સર્વથા નિર્જિતાક્ષો

દાતું પાત્રં વ્રતપતિમમું વર્યમાહુર્જિનેન્દ્રાઃ ॥ ૪૮૫ ॥

જે માણી માત્ર જર પિતાની જેમ પ્રેમ સજે છે, જે
ક્રમિયાં સત્ત્વ વચન બોલે છે, જે આપેલા આદારનું જ લોકન
કરે છે, વહી જેતું ચિત્ત ઝીઝોના પ્રેમ પૂનઃ દેહાવદા
કટાક્ષ બાલુથી વિખાતું નથી, જે બે પ્રકારના પરિત્રકથી
સર્વથા (અતરથ યાત્ર દેખાદિ અને આદેરન ધન-
ધાન્યાદિ) નકિત છે, જેણે ઇદ્રિયોપર નિજ જ મેળવે છે,
તે મલીઓમાં એક મુનીવચને જિનેદોને ઘન આપવાને
સર્વોત્તમ પાત્ર વર્ણવ્યું છે

આવાર્થ—અહિં સા, સત્ત્વ, અસ્તેષ, પ્રદાવવ અને
પરિત્રક એ પાંચ પ્રકારનોથી વિશ્વરૂપિત મુનિ ઉત્તમ પાત્ર છે,
યદ્દર્શનં નિવત્તિ ધનાદેકર્ષ્યં રસનં

માપ્યાપારં સગુણમગુણં યાતિ નાનાવિષત્વ ।

તદ્દહાનં સફલમફલં માપ્યમપ્યેતિ મત્સ્યા

દેય દાનં હ્રમયમમૃતં સંવતારં મનીનાં ॥ ૪૮૬ ॥

જેવી રીતે વર્ષાનું પાણી જોઈ જ રહે છે છતાં
પણ આધાર લેઈથી નાના પ્રકારનાં (વિવિધ પ્રકારનાં) રૂપ
આરણ્ય કરે છે તેવી રીતે ઘન પણ શુદ્ધી કે નિર્જીવી ધાતુના
(કુષાત્ર કે કુષાત્રના) લેઈથી સફલ થા નિષ્ફલ થાય છે
જેમ સમજીને ઘન આપનારે યમ વમ આદિ શુદ્ધોથી
નિશ્ચરપિત થતિઓને ઘન આપવું

યદ્દરિણં ગમતિ સફલં છિદ્રપુલે ઘટેડમ્—

મિત્તામાંનિદિનમહિર્ન માયં દુગ્ધમુદ્ધ ।

મામાપારે રચયતિ મિદાં તસ્ય માર્દં ચ યાતિ

તદ્દર્શનં વિગતગતમે કેનમ ધ્વસમેતિ ॥ ૪૮૭ ॥

જેવી રીતે છિદ્રવાલા ઘડામાં ભરેલું પાણી સઘળું
ઝળી જાય છે અથવા ઢંડવા તુંબડામાં રાખેલું દુધ કે અન્ન
અહિતકર (વિપતુલ્ય) થઈ જાય છે અને જેમ દાઘા
માટીના પાત્રમાં રાખેલું પાણી પોતે નાશ પામે છે અને
પાત્રનો પણ નાશ કરે છે તેવી રીતે તપ રહિત મનુષ્યને
દીધેલું દાન પણ કેવળ નાશને અર્થજ છે. (નકામું થાય છે).
ભાવાર્થ—અત્રિતિને દીધેલું દાન ફળદાયી નથી.

શશ્વન્છીલવ્રતવિરહિતાઃ ક્રોધલોભાદિવન્તો
નાનારમ્ભપ્રહિતમનસો યે મદગ્રન્થશક્તાઃ ।
તે દાતારં કથમસુખતો રક્ષિતું સન્તિ શક્તા
નાવા લોહં ન હિ જલનિથેસ્તાર્યતે લોહમય્યા ॥૪૮૮॥

જેમ લોહાની નાવથી લોહું સમુદ્રપાર થઈ શકતું
નથી તેમ, હમેશાં શીલવ્રતથી રહિત, ક્રોધ, લોભ, મદ
આદિ દોષથી સહિત નાના પ્રકારના આરંભ પરિગ્રહમાં
અનુરક્ત, મિથ્યા શાઓના પ્રેમી એવા દાન લેનારા લોકો
દાનીનું, દુઃખથી કંઈ રીતે રક્ષણ કરી શકે ?

અર્થાત્—વ્રત રહિત અને કપાયમાં રચ્યો પરચો
રહેનારો મનુષ્ય પોતે તો તરવાવાલો નથી તો પછી તેને
આપેલું દાન પણ દાતારને કંઈ રીતે સુખનું દેનારું થાય ?

ક્ષેત્રદ્રવ્યપ્રકૃતિસમયાન્વીક્ષ્ય વીજં યયોષ્ઠં
દત્તે સસ્યં વિપુલમમલં ચારુસંસ્કારયોગાત્ ।
દત્તં પાત્રે ગુણવતિ તથા દાનમુક્તં ફલાય
સામગ્રીતો ભવતિ હિ જને સર્વકાર્યપ્રસિદ્ધિઃ ॥ ૪૮૯ ॥

જેમ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ જોઈને આવેલું બીજ
 આશ સસ્કારના ચોળથી ઘસેા સાથે અને શુદ્ધ પાક
 આપે છે તેમ બ્રહ્મવાન પાત્રને આપેલું જ્ઞાન પણ શુદ્ધી
 કાઢાને ક્ષણથી નીવડે છે કારણ કે સંસારમા મનુષ્યને
 સવ કાલની શિદ્ધિ એવ્ય સામગ્રીના સદ્ભાવથી થાય છે

નાનાદુઃસ્વપ્યમનનિષુણાભાશ્ચિનોઽશ્વસિદેતુ-

ન્દર્મારિતિમચપનપરાન્નત્ત્વનોઽવૈયમોગાન્ ।

દુષત્વાકાહ્તાં વિષયવિષયાં કર્મનિર્નાશનેચ્છો

દયાદાનં પ્રગુણમનસા સંયતાપાપિ ચિદાન્ ॥ ૮૯૦ ॥

વસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ સાંસારિક ભોભો વિવિધ પ્રકારના
 દુઃખ દેવામાં નિમુણ છે, ક્ષણિક છે, અનૃપ્તિ ઉપભવનાર
 છે અને કર્મફળથી શત્રુઓના હાથને જોઈકું કરવામાં
 સદાશક છે જેમ બાળી (જાનના ફલ વરીકે) સાંસારિક
 વિષયોની વાંછના છાટી કર્મને ઉચ્છેદવાની ઉન્મૂલ કરવાની
 ધમ્મિજવાલા મુમુક્ષુએ આજ્ઞાદ પુર્વક સવતિઓને જ્ઞાન આપવું

ભાવાર્થ—સવતિ મુનિને આપેલું જ્ઞાન શ્રેષ્ઠનું ફળ
 આપનાર છે માટે ક્ષણિક સાંસારિક ભોભો માટે તેના
 ફલનું નિવાર્ણ ન કરતાં મુમુક્ષુ જનોએ તેના ફલ વરીકે
 શ્રેષ્ઠની અભિલાષ રાખવી.

યર્મ્મ ગમ્મા વિષયમપરં દીયને પુબ્બરહ્મિઃ

પાપ્પે તમ્મિપૂરમ્પગમે સયમાપારમ્પે ।

નો પો મૂદો સિત્તગ્ગિ પને વિયમાનેઽપ્પનસ્યે

તેનાગ્માત્ર સ્વયમપપિયા ત્થિતો માનવમ્ ॥ ૮૯૧ ॥

અન્ય દેશમાં જઈને પણ પુણ્યશાળી જનો સંયમધારી મુનિને દાન દે છે તેવા મહાપુરુષ ત્યારે પોતાના ઘરમાં આવે ત્યારે પ્રચુર ધન છતાં પણ જે મહાત્મા તેને દાન નથી દેતો તે હુણ્નિ મનુષ્યે પોતાના આત્માને ઠગ્યો છે.

શ્રુત્વા દાનં કથિતમપરંદીયમાનં પરેણ
શ્રદ્ધાં યત્તે વ્રજતિ ચ પરાં તુષ્ટિમુત્કૃષ્ટવૃદ્ધિઃ ।
દૃષ્ટ્વા દાનં જનયતિ મુદં મધ્યમો દીયમાનં
દૃષ્ટ્વા શ્રુત્વા ભજતિ મનુજો નાનુરાગં જઘન્યઃ ॥૪૯૨॥

ઉત્તમ મનુષ્યને તો ખીલચે દીધેલાં દાનથી વાત સાંભળીને પણ આહ્વાદ થાય છે અને (દાતા અને ગ્રહીતા બંનેમાં) શ્રદ્ધા લક્ષિત ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારે મધ્યમ બુદ્ધિ મનુષ્યને ખીલને દાન આપતો દેખીને આનન્દ થાય છે પરંતુ જઘન્ય બુદ્ધિ મનુષ્ય તો દાન દેખીને વા સાંભળીને પણ લેશ માત્ર હર્ષ પામતો નથી.

દીર્ઘાયુષ્કઃ ગૃહિસિતયશોવ્યાપ્તદિક્ચક્રવાલઃ
સદ્વિદ્યાશ્રીકુલવલધનપ્રીતિકીર્તિપ્રતાપઃ ।
શૂરો ધીરઃ સ્થિરસ્તરમના નિર્ભયશ્ચારુરૂપ-
સ્ત્યાગી ભોગી ભવતિ ભવિનાં દેશભીતિપ્રદાયી ॥૪૯૩॥

ગ્રાણીઓને જે માણસ અભયદાન આપે છે (અભય પ્રદાન કરે છે) તે દીર્ઘાયુ થાય છે, તેની સુધાંશુ ધવલ કીર્તિ દિગન્તને વિષે વ્યાપી રહે છે, તેને ત્યાં વિદ્યા, લક્ષ્મી, પુત્ર, પૌત્ર, ધન, પ્રીતિ, કીર્તિ અને પ્રતાપ આદિ શુભ

પદાર્થો નિબાધ કરી રહે છે, તે ખીર, વીર, સ્થિરચિત્ત,
નિર્ભય, મુક્ત, ત્યાગી, અને સોગી પણ થાય છે

અર્થાત્-અભય પ્રદાન કરવાથી સર્વ કોઈ શુભ પદાર્થો
અને શુભો આપો આપ આવી મળે છે

જ્ઞાનદાનથી અમ્બજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ

કર્મારબ્યં દદતિ ત્રિસિવન્યાત્વમ્પ્રાપ્તિ દુઃખા-

સ્તમ્યમીતિ વદતિ દુસ્તન્સ્વામિષયદ્વિમતિ ।

તત્ત્વાતશ્ચમકટનપદુ સ્પૃમાપ્રોતિ પૂત

વત્સંજ્ઞાન વિગસિતમસં જ્ઞાનદાનેન મત્સાં ॥ ૪૯૪ ॥

કર્મરૂપી જનને જાણી શુદ્ધવાર્મા અગ્નિ સમાન,
દુઃખોથી રક્ષણ કરવામાં આતા સમાન, મુનીવિ,
સ-માર્ગ દેખાડવામાં શુદ્ધ સમાન, પાલન કરવામાં સ્વામિ
સમાન અને વસ્ત્ર અને અપત્તને સ્પૃહ રીતે હર્ષાવવામાં
કુશળ જોઈ પવિત્ર નિર્દોષ સમ્બદ્ધજ્ઞાન જ્ઞાનદાનથી પ્રાપ્ત
થાય છે

જ્ઞાનદાનથી થતા લાભ

દાતા ધોક્તા વદુપનયુતઃ સર્વસત્તાનુકમ્પી

સન્તૌમાર્ગ્યો મધુરવપન કામરૂપાનિદ્રાપી ।

દ્વન્દ્વસયા મુપજનદ્વૈતે સેવનીર્ધાત્રિ મુગ્ધો

મર્મ્યઃ માફો વ્યપગમદો આપતેઽન્યસ્ય વાનાન્ ॥૪૯૫॥

અન્નદાનથી મનુષ્ય, દાતા, ભોક્તા, ધનાઢ્ય, સમસ્ત જીવો પ્રત્યે અનુકર્યાવાન, શૌભાગ્યશાળી, મધુર-લાપી, ઠામદેવથી વધે એવો સ્વરૂપવાન, બદ્ધાંજલિ (બે હાથ જોડેલા) સુંદરો બુદ્ધિવૃદ્ધિદ્વારા ભક્તિ પુર્વક સર્વદા સેવનીય, બુદ્ધિશાળી અને નિર્મલ થાય છે.

ઔપધ દાનથી થતા લાભ

રોગર્વાતપ્રમૃતિજનિતૈર્વદ્વિભિર્વામ્નુમગ્નઃ
સર્વાઙ્ગીણવ્યયનપદુભિર્વાધિતું નો સ શક્યઃ ।
આજન્માન્તઃ પરમસુખિતાં જાયતે ચૌપધાનાં
દાતા યો નિર્ભરકુલવપુઃસ્થાનકાન્તિપ્રતાપઃ ॥ ૪૯૬ ॥

ઔપધ દાનનો આપનાર જન્મભર પરમ સુખી રહે છે અને જેમ પાણીમાં બેઠેલા માછીમને અગ્નિ સત્તાવવાને અશકત છે તેમ સમસ્ત અંગોને પીડા ઉપજાવનાર એવા, વાત કફઆદિથી ઉત્પન્ન થતા રોગો પણ તેને બાધા કરી શકતા નથી એટલુંજ નહીં પણ આરૂં કુલ, શરીર, સ્થાન કાન્તિ અને પ્રતાપ આદિ અનેક ગુણો પણ તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

દાનથી પરિણામે મોક્ષની પ્રાપ્તિ.

દત્ત્વા દાનં જિનમનરુચિઃ કર્મનિર્નાગનાય
શુક્ત્વા ભોગાંસ્ત્રિદશવસતો દિવ્યનારીસનાયઃ ।
મર્ત્યાવાસે વરકુલવપુર્જૈનધર્મે વિધાય
હત્વા કર્મ સ્થિરતરરિપું મુક્તિર્સૌખ્યં પ્રયાતિ ॥ ૪૯૭ ॥

આવી રીતે વિનમતમાં ૩૬ શ્લોકો વાળાનાર (સમ્ભવ-
રૂપિ) મનુષ્ય ઉપરુદ્ધા પાર પ્રતાપના ઘાત (શ્રીયમિ, શાન,
અન્ન અને અભયદાન) હર્ષને સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થઈ અનેક
સેવ્યો સેવકો છે અને દિવ્યાંજના સત્તાએ રમણુ કરે છે,
તથાથી સ્વર્ગી મનુષ્ય લોકમાં ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થઈ
લૈન ધર્મનું આશયન કરતો દુર્લભ અને અનંતા કાલથી
સામે રહેનાર (સ્થિતર) હર્ષ રૂપી વૈરીને હણીને શ્રેષ્ઠ
શુભનો અનુભવ કરે છે.

અકરણુ ૨૦ મુ

અઘનિષેધ નિક્ષપણુ.

મમતિ યયક્ષોમ મનોબ્રમો મમતિ કર્મ મનોબ્રમનો યતઃ ।
મમતિ કર્મક્ષોન ચ દુર્ગતિ સ્યમત મયમતસ્ત્રિવિપેન મોઘાદ૯૮૧

મદિશ ખીલાથી મનોવિક્રમ (સારાસાર વિચાર સુન્દરતા)
થાય છે, મનોવિક્રમથી અશુભ કર્મો બંધાય છે, અને
અશુભ કર્મના યોગથી દુર્લભિ પ્રાપ્ત થાય છે ખોટું દે
મનુષ્યો, વિવિધે (મન, વચન અને કાયાથી) મદિશને ત્યાગ
કરે

હસન્તિ નૃમ્પન્તિ ગાયન્તિ ચન્ત્તન્તિ ભ્રમન્તિ પાવન્તિ મૃર્ષન્તિ યોચન્તે ।
પતન્તિ રોદિન્તિ મર્યન્તિ ગત્ત્વ ચમન્તિ પામ્યન્તિ મયમવાનુર ॥૪૯૦॥

દાડના નિશામાં ચક્રચુર ગ્રાળી, દોઈવાર હુમવા મારે છે,
 દોઈવાર નામે છે. દોઈવાર ગાય છે, દોઈવાર કુદે છે, દોઈ
 વાર બ્રમણ હરે છે, દોઈવાર દોડે છે દોઈવાર સુચિર્ણત
 ઘર્ષ બાય છે, દોઈવાર શ્રોત હરે છે. દોઈવાર જગીનપર પડી
 વ્લય છે, દોઈવાર રટે છે, દોઈવાર ગદગદ (અસ્પષ્ટ
 ઉચ્ચારણ) બોલે છે અને દોઈવાર કુદે છે અર્થાત્-તે
 માનુષ્ય ગાંડાની જેમ અનેક વિવેક શૂન્ય ક્રિયાઓ કરે છે.

स्वसृताजननीरपि मानवो व्रजति सेविनुमन्नगतिर्यतः ।
 मगुणलोकविनिन्दितमद्यतः किमपरं खलु कष्टतरं ततः ॥५००॥

તેના મેવનથી બ્રહ્મ બુદ્ધિ મનુષ્ય(મનુષ્ય બુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ)
 પોતાની બહેન દીકરી અને માતા સાથે પણ વિષય ભોગ
 સેવવાને તત્પર થાય છે એવા સમસ્ત લોકમાં નિન્દનીય
 દારૂ કરતાં વિશેષ નિન્દનીય અને હુઃખદાયક બીજું શું
 હોઈ શકે ?

અર્થાત્-સાચામાં ઔચી નિન્દનીય પદાર્થ દારૂ છે.

गलितवस्त्रमधस्ननमीदृयेन सकलमन्यतया क्षयने तनुः ॥
 रत्नलानि पादयुगं पयि गच्छतः किमुनमद्यवजाच्छ्रूयेन जनः ॥५०१॥

મદિરાથી ઉન્મત્ત થએલા મનુષ્યનું વસ્ત્ર નીચે ચરી
 પડે છે, ચર્વ લોકને તેના શરીરનો નીચેનો ભાગ દેખાય છે,
 તેનું શરીર ગિચ્છીત થઈ લથડે છે અને તેના ચરણો સ્ખલના
 પામે છે અથવા તેને મધ પીધાથી શું નથી થતું ?

અસુમૃત્વા વયમાચરતિ સજ્જાદ્વતિ વાક્યમસદ્યમમૃતમ્ ।

પરફલપ્રપનાન્યપિ ચામ્પૃતિ ન કુસ્તે કિમુ મયમદાકુસ્મા ॥૬૦૨॥

મહિષના મહાશી ઉન્નત થએલો મનુષ્ય એક કણમાં
(કણેકમાં) પ્રાણીઓનો વધ કરે છે અથવા કલાકલ જુદું
બોલે છે પરંતુ અને પરધનની નાંછના કરે છે અથવા મલ
મહાકુલ મનુષ્ય શું નથી કરતો ?

વ્યસનમેતિ જનઃ પરિમૂષ્યે ગદ્યસૂપેતિ ન સત્કૃતિમમ્નુતે ।

મમતિ નીચનનં વ્રજતિક્રમ કિમિદ ક્ષમિયતિ ન મયપા ॥૬૦૩॥

હાડ પીનાશ મનુષ્ય દુઃખ સોઝે છે લોકોથી પરણવ
(વિરધાર) થાય છે શામ સોઝે છે મોઝ શાડ કાઈ
કરતા નથી. નીચ લોકોની સહતિ કરે છે અને કદાન્તિ
સહન કરે છે અથવા કહું કદ તેને નથી આવી પહોં ?

મિયતમામિવ પશ્યતિ માતર મિયતર્મા જનનીમિવ મન્મસે ।

મધુરમયધિમોહિતમાનસસ્તદિદ નાસ્તિ મ ચત્કુસ્તે જન ॥૬૦૪॥

હાડના નિશાથી વિમુખ થએલો મનુષ્ય માતાને
પાતાની પ્રિયતાથી માફ જણે છે અને જીને માતા
માને છે, આ રીતે તે જે અનર્થ ન કરે તે થોડું છે

અદ્દ કર્મકરીયતિ મુપતિ મરપતીયતિ કર્મકર મર ।

જસનિષીયતિ કૃપમપાંનિષિ ગતજલીયતિ મયમદાકુસ્મા ॥૬૦૫॥

જહા ! મલ મહાકુલ મનુષ્ય કર્મકાર નોકરને શબ્દ
માને છે અને શબ્દને નોકર ગણે છે કુલાને સમુદ્ર માને
છે અને સમુદ્રને જલ સ્થિત પ્રદેશ ગણે છે

નિપતિનો વદતે ધરણીતલે વપતિ મર્વજનેન વિનિન્યને ।
 અનિશુભિવેદને પમિનુમ્વિતે ધન મુગાનુરતસ્ય ચ મૃગ્યને ॥૧૦૬॥

મયસેવી મનુષ્ય ધરણીતલ પર ત્યાં ત્યાં ઢળી પડે છે,
 મનમાં આવ્યું તેમ બકવા મારે છે, વમન દરે છે. મર્વ
 મનુષ્ય તેની નિન્દા કરે છે. બક્યોમ ! એટલેથીજ મરતું
 નથી પણ કુતરાઓ તેના મુખનું મુખ્યન કરે છે અને તેના
 મોઢામાં ખીચાય વચીક કરે છે.

અવતિ જન્નુગણો મદિરાસ્ને તનુ નનુવિવિધો રમકાચિકઃ
 પિવતિ નં મદિરાસ્મન્નાભયઃ અવતિ દુઃગમમૃચ તનો જનઃ ॥૧૦૭॥

મદિરાના રસમાં તેના જેવાજ (તેજ રસની ઠાયા
 વાદા) અનેક અનિ શુભ જન્નુ ગણુ દિવ્યન થાય છે
 તેથી જે મદિરાનો લાડથી પ્રાણી તે પીએ છે તે (અનંતા
 પ્રાણીના ધાનક દોષ) આ દોષ અને પરલાક જન્મે લોકમાં
 દુઃખી થાય છે.

વ્યમનમેતિ ક્રોતિ ધનધનં મદમુર્પતિ ન વેતિ દિનાહિતં ।
 ક્રમમતીન્ય તનોતિ વિવેષિતં મજતિ મશ્વશેન ન કાં ક્રિયાં ॥

મદિરાને વશ પડેલા જીવોને દુઃખ ભોગવવું પડે છે
 ધનનો નાશ થાય છે. દેહીયન આવે છે. દિનાહિતનું જ્ઞાન
 મહેનું નથી. કુલકનનું હિલ્લંધન કરી ન કરવા થોડા કાર્યો
 કરે છે અથવા તે કંઈ ક્રિયા નથી કરતો.

મૃતિ રુપ્યતિ તુપ્યતિ વેપતે પતતિ મુગતિ કીલ્પતિ સ્વિચતે ।
 નમતિ દ્વન્તિ જનં ગ્રહિલો યથા વદપિ કિં ચ ન જલતિ મશ્વતઃ

ચિંતાથી થયેલ મનુષ્યની જેમ કાર્યક્રમો, પણ કદી ચિંતાય છે કદી ચેતે જણાય છે કદી સતોષ પામે છે કદી સફરે છે કદી દુઃખી પડે છે કદી મુઠાં પામે છે કદી રમે છે કદી ખેલ કરે છે કદી નમન કરે છે કદી માણસને ખરે છે અને શું શું બળકેતો નથી ?

अनृतपोषमसंपमनाग्निर्नी निस्त्रिस्तनोपकरीं मदिरां पिबन् ।
यदति धर्मरूपो गतचेतना किमु परं पुरुषस्य विहम्बनं ॥५१०॥

મત, તપ, ધર્મ અને સંયમનો નાશ કરનારી અમસ્ત દોષની ખાલુ જોવી મદિરા પીનારા અતણુચિત્તને તેને ધર્મનું ફરમાન કહે છે જાના કરતાં પુરુષોની વખાણ વિહંગના બીજી કંઈ હોઈ શકે ?

अयति पापमपाकुर्वते ह्यप स्यमति सङ्गुणमन्यमुपार्मति ।
अमति दुर्गतिमस्यति सद्गति किमयथा कृत्स्ने न सुरारता ॥५११॥

મદિરાના ફરમા ફરેલા જનો પાપ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાય છે, ધર્માનુષ્ઠાન ત્યાજી દે છે, સહસ્રબને ઠેકો ખાદે છે, દુર્જીવ ઉપાજીવ કરે છે, દુર્ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે અને સદ્ગતિને દૂર હઠમેલી દે છે જાણતા તેઓ શું શું નથી કરતા ?

नरकसंगमन मुसनामर्न अमति य परिपीय सुरारस ।
न विदार्य मुन्त्र परिपाण्यते प्रसुर दुस्समयो छवमयसः ॥५१२॥

મુસનામ કરીને અતિ દુઃખમય નરકને વિષે મનુષ્ય વૃત્ત્યન થાય છે, તેનું યુગ કાળને તેને અરમ સીકું પાનામાં આવે છે, તે ત્યાં અતિ ઘણું દુઃખ અનુભવે છે

પિવતિ ચો મદિરામય લોન્ટુપઃ શ્રયતિ દુર્ગતિદુઃસ્વમસી જનઃ ।
 इति विचिन्त्य महामनयस्त्रिधा परिहरन्ति मदा मदिरारसा ॥૫૧૩॥

મદિરાના લોન્ટુપી શ્રવે તે પીને દુર્ગતિના દુઃખ
 અનુભવે છે એવી રીતે વિચાર કરી મદાબુદ્ધિવાન જનો
 સર્વદા મન વચન અને કાયાથી મદિરા રસનો સર્વથા
 ત્યાગ કરે છે

मननदृष्टिचरित्रपोगुणं ददति वह्निरिवेन्वनमूर्जितं ।
 यदिह मद्यमप्राकृतमुत्तमैर्न परमस्ति ततो दुरितं मद्य ॥૫૧૪॥

જેમ અગ્નિ લાકડાના મોટા ઢગલાને ક્ષણવારમાં
 બરબીભૂત કરી નાંખે છે તેમ મદ્ય આત્માના શુદ્ધ ગુણ
 અમ્યદ્ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપને ખાળ કરી નાંખે
 છે (પરાસ્ત કરી નાંખે છે) તેના કરતાં વિશેષ પાપ આ
 સંસ્કારમાં બીજી કંઈ નથી એથીજ ઉત્તમજનો મદ્યનો
 ત્યાગ કરે છે.

त्यजति शौचमियति विनिन्यतां श्रयति दोषमपाकुल्ले गुणं ।
 भजति गर्वमपास्यति सदृणं हृतमना मदिरारमलालितः ॥૫૧૫॥

સુશપાન કરનાર પવિત્રતાને તજે છે, નિંદ્યતાને ભજે
 છે, પાપાગ્રય કરે છે, ગુણને તિલાંજલી આપે છે. ગર્વ
 ધારણ કરે છે, અને અદ્વૃણને દેશવટો આપે છે તેમજ
 વિચાર શૂન્ય બને છે.

प्रचुरदोषकरोमिह वारुणीं पिवति च परिगृह्य धनेन तां ।
 अमुहरं विपमुग्रमसौ स्फुटं पिवति मूढमतिर्जननिन्दितं ॥૫૧૬॥

અનેક રોગોત્થ ધર એવી ચાટણી (મઢિય) પેસા
 ખરચીને એ માણસ પીએ છે તે મૂર્ખજન અતિ નિન્દનીય
 એવું પ્રાચીન સાક્ષાત્ કહાકહા વિવરુ પાન કરે છે
 તદિદ દૂપગમક્ષિગણસ્ય નો વિપમરિર્જ્ઞમ્નો પરણીપતિઃ ।
 યદ્દમુર્સ વ્યસનમ્પ્રકારણ વિગમુતે મદિરા ગુણિનિન્દિતા ॥૫૧૭॥

પ્રાચીનોનું એટલું અકિલ વિષ, શત્રુ, સર્પ અને શાસ્ત્ર કરી
 શકે છે અને એટલું દુઃખ આપી શકે છે, તેનાથી વિશેષ
 અકિલ અને અમુખ સુધી જન્મોએ નિન્દીત મદિય કરે છે
 મતિપૂતિપુતિકીર્તિકૃપાજ્ઞનાઃ પરિહરન્તિ સ્વયં જનાર્ષિત ।
 નરમવેદ્ય મુરાજ્ઞનયામિત ન દિ પરાં સદૈવે વનિતાજ્ઞનાં ॥૫૧૮॥

લોકોથી પૂછત એવા પોતાના ધણીને પણ આદે
 તેને જાન્ય શીથી સેવતો જુએ છે ત્યારે ફેંકેલી સી જેમ
 તેને ત્વણ કે છે તેમ મુશ રૂપી સો કાચ સેવીત નરને
 એકને મતિ, પૂતિ, મન્તિ, કીર્તિ અને દુપા રૂપી તેની
 શીજો તેને એકદમ ત્વણ બધ છે કારણ જાન્ય શીત્ર
 સાખત્ય સરલ શીજો સકલ કરી શકવી નથી

ક્લહમાતનુતે મદિરાયન્નસ્તમિદ્ધ વેન નિરસ્યતિ જીવિતં ।
 કુપમપાસ્યતિ સચિનુતે મર્સ ધનમર્પતિ જર્ના પરિમૂયતે ॥૫૧૯॥

મદિરાવશ મનુષ્ય ધર્મને તિર્હાજી આપે છે જાપને
 આદર કરે છે ધન સુમાવે છે લોકોથી તિરસ્કૃત બાધ છે
 અને કલક કરે છે કે જેમાં પોતાનો પ્રાણ બાધ

સ્વમનમન્યજનીયતિ મૂઢયીઃ પરમર્ન સ્વમનીયતિ મયપઃ ।
 કિમયસા વહુના કપિનેમ મો દ્વિતયલોકવિનાશકરો મુરા ૫૨૦

મદ્યમેવી મૃખાજન સ્વજનને પરજન માને છે અને
પરજનને સ્વજન ગણે છે અથવા ણતુ કહેવાથી શું !
હે લોકો, સુરા આ બધા અને પરલાવ બંનેમા વિનાશ
કરનારી છે.

भवति मद्यवशेन मनोभवः सकलदोषकरोऽत्र शरीरिणः ।
भजति तेन विकारमनेकधा गुणयुतेन सुरा परिवर्ज्यते ॥५२१॥

મદ્ય પાનથી સમસ્ત દોષનું સ્થાન એવા કામની
ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેનાથી (કામથી) અનેક પ્રકારના
કુવિકાર શરીરમાં પ્રાદુર્ભાવ પામે છે તેથી શુદ્ધીજન તો
સુરાથી દૂર નામે છે.

मत्सुरदोषकरीं मदिरामिति द्विनयजन्मविवाधविचक्षणं ।
निखिलतत्त्वविवेचकमानसाः परिहरन्ति सदा गुणिनो जनाः५२२

આવી રીતે અનેક દોષોથી ઉત્પાદિત અને બંને
જન્મમાં (આ લોક અને પરલોકમાં) દુઃખ પ્રદાન કરનારી
મદિરાનો, નિખિલ તત્ત્વોની વિવેચનામાં કુશળ એવા શુદ્ધ
પુરૂષો સદાને માટે સર્વથા પરિત્યાગ કરી દે છે.

અકરણ ૨૧ મું

માંસ નિવેધ નિરૂપણ.

માંસાશ્વનાસ્તીવશ્યામુમોદસ્તનો યપેત્યાપમનન્તમુર્ધ્વ ।

તનો વ્રજેદુર્ગંતિસ્વપ્રદોષા મત્યતિ માસપરિવર્જનીર્ય ॥ ૬૭૩ ॥

માંસ ખાવાથી જીવદિ આની અનુભવના કાચ છે,
જીવદિ આની અનુભવનાથી અનન્તા ઉંમર વાપ બધાવ છે,
અને પાવથી અતિ ઉંમર દુઃખ આપનારી કુર્જતિ પ્રાપ્ત
થાય છે જેમ બાળી માથેનો સર્જણ ત્યાજ કર્યો ઉચિત છે

સદૃઙ્ગર્વ માસમદમમેષ્ય કુમ્યાસય સાધુનનમન્નિય ।

નિસ્તિશ્ચિત્તો વિનિકૃષ્ટાર્થ શુભોઽસ્તિષ્ઠેપ સમ્પન્ન કથ ન ॥ ૬૭૪ ॥

માંસ ખાનારમાં અને કુતસમાં કોઈ વિશેષતા થા
તકાવત શું છે ? કારણકે જેમ કુતરો પ્રાણીઓના સરીર
માંથી ઉત્પન્ન થએલું અપવિત્ર, કૃમિઓના ઘર રૂપ, ઉત્તમ
જનેજો નિન્દેલું કુર્જનથી માંસ ખાય છે તેવીજ રીતે
નિર્દેશી પુરૂષ પણ તેવાજ પ્રકારનું માંસ ખાય છે

માંસાશ્વિનો નાસ્તિ દયાસુમાજા દર્પાં વિના નાસ્તિ મનમ્ય પુષ્ય ।

પુષ્ય વિના યાતિ દુરન્તદુરલભસારફાન્તારમલન્યપારં ॥ ૬૭૫ ॥

માંસ ખાનાર જનેસને પ્રાણી પ્રત્યે દયાનો ઝોટો પણ દોતો
નથી અને દયા વગર પુરુષની પ્રાપ્તિ નથી, અને પુરુષ વગર
અસદૃશ દુઃખ દેવાવાલી સસાર રૂપી અપકર અગ્નીમાંથી
નીકળવું અતિ દુષ્કર છે એટલે પાર થાથી સકારું નથી.

પલ્લાદિતો નામ્નિ જનમ્ય પાપં વાત્તેનિ માંસાશિજનપશુત્વં ।

નતો વયાન્નિન્વમનોઽધમમ્માત્રિપ્પાપવાદી નરકં પ્રયાતિ ॥૫૨૬॥

માંસ ખાવામાં પાપ નથી એમ દહેનારો નિશ્ચય નરક પ્રત્યે સીધાવે છે. કારણ માંસ લેવાનું પાપમય નથી એમ બોલવાથી માંસ ખાનાર જનની વૃદ્ધિ થાય છે અને આ પ્રવૃત્તિથી અવધેશ થાય છે અને અવધિંગાથી તો પાપ બંધાય છે જ.

પશુદ્વિશુદ્ધં પલમશ્વતો નો દોષોઽગ્નિ ચે નષ્ટધિયો વદન્તિ ।

નરાદિમાંસં પ્રતિપિદ્ધમેતઃ કિં કિં નષોઽઘાસ્તિ વિશુદ્ધિરગ્નિ ॥૫૨૭॥

છ વાર પકાવેલું માંસ પવિત્ર છે અને તે ખાવામાં દોષ નથી એમ વદનાર ખરેખર નષ્ટ બુદ્ધિ છે કારણ તેઓ પોતેજ નરમાંસ લેવા છતાં દેમ પ્રતિપેદ્ય કરે છે. શું નર-માંસ છ વાર પકાવાથી વિશુદ્ધ થતું નથી ?

અન્તાનિ ચો માંસમસૌ વિચિત્રે વયાનુમોદં ત્રણદેહમાજાં ।

ગૃહાનિ રંફાંસિ તત્ત્વપન્થી તેભ્યો દુરન્તં ભવમેનિ જન્તુઃ ॥૫૨૮॥

જે તપસ્વી માંસ ખાય છે તે ત્રણજીવની (જે ઇન્દ્રીય ત્રિંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય અને પંચેન્દ્રિય) હિંસ્રાનું અનુમોદન આપે છે તે જ હિંસ્રાનું મોહનથી પાપ બંધાય છે (પાપ-પુનઃ પ્રકલ્પ કરે છે) અને પાપથી અવદુર્ગતિમાં લાય છે.

આહારમોજી કુલ્લેઽનુમોદં નરો વયે સ્થાવરજન્મમાજાં ।

તસ્યાપિ ત્વમ્માદુરિતાનુપદ્મમિત્વાહ ચસ્ત્વં પ્રતિવચ્મિ ક્વિચિત્ ॥

(માંસ રહિત) નિશ્વમિષ ભોજન કરનાર પણ સ્થાવર (અને જંગમ) જીવોના ઘાતની અનુમોદના કરે છે તેટલા

માંસ છે તે ગ્રાણીનું શરીર છે પણ શરીરમાં માંસની લગ્નના છે (શરીર માત્ર માંસ નથી) જેમ તમાલ નિયમા વૃક્ષ છે પણ વૃક્ષ માત્ર સ્વર્ણના તમાલ નથી.

વિવેચન: (જે જે માંસ છે તેને તો અવશ્ય શરીર છે જેમ જે જે તમાલ છે તેને વૃક્ષ છે. પણ એથી ઉલટું શરીર છે ત્યાં માંસ હોય વાં ન પણ હોય જેમ વૃક્ષ જે છે તે તમાલ હોય વાં ન પણ હોય અર્થાત એકેન્દ્રિય સ્થાવર છવોનું શરીર એ માંસ નથી)

નોટ—પ્રથમ વ્યાપ્તિ હેતુ પુરુષર હોવાથી સત્ય છે પણ પછીની વ્યાપ્તિ હેતુ અભાવથી પડી લાગે છે.

રસોત્કટત્વેન કરોતિ ગૃદ્ધિ માંસં યવાન્નં ન તવાત્ર જાતુ ।
જ્ઞાત્વેતિ માંસં પરિવર્જ્ય સાધુરાહારમશ્નાતુ વિગોઘ્યયૂતં ॥૬૩૪॥

વળી માંસમાં ઉત્કટ રસ હોવાથી તે ખાવાની લાલસા ઉત્પન્ન થાય છે જે લાલસા ચા રાગ પરિણામ (સ્થાવર છવોના મૃત શરીરરૂપી) અન્ન હારમાં થતો નથી એમ સમજીને સાધુપુરુષો સત્ત્વનોએ માંસ ત્યજીને શુદ્ધ પવિત્ર અન્નાહાર કરવો ઉચિત છે.

જે જે પ્રમાણમાં ગૃદ્ધિપણું તે પ્રમાણમાં ઈર્ષની તીવ્રતા ચા મંદતા હોય છે માંસાહારમાં અતિ ઉત્કટ લાલસા હોવાથી ઈર્ષના રસની તીવ્રતા અને અન્નમાં તેના અભાવથી ઈર્ષ રસની મંદતા.

કરોતિમાંસં વલમિન્દ્રિયાણાં તતોઽભિગૃદ્ધિ મદનસ્ય તસ્માત્ ।
કરોત્યયુક્તિ પ્રવિચિન્ત્ય બુદ્ધ્યા ત્યજન્તિ માંસં ત્રિવિધેનસન્તઃ

માંસ લક્ષણથી ઇંદ્રિયો સળહયાવ છે અને ઇંદ્રિયોની પ્રજ્ઞતાથી કામની વૃદ્ધિ થાય છે અને કામની વૃદ્ધિથી માણસ ન કરવા ચોખ્ખા (ખયોખ્ય) કામ કરી બેસે છે જેમ વિચારીને સતજનો માંસ લક્ષણ ત્રિવિધે કરી ત્યજે છે (નવમજના નમસ્કાર કરે છે)

વૃદ્ધિ વિના મત્સ્યો ન દોષો માંસં નરસ્યાષ્વદસ્તદોષ ।

एव वयः केचिदुदाहरन्ति युक्तया विरुद्धं तदपीह लोके ॥५३६॥

(ઉપર શ્લોક ૫૩૪ વર્ણવ્યા મુજબ ઉલ્ટા લોહપલા જેમ માંસ લક્ષણમાં પાપ જંખનું મુખ્ય કારણ હોય તો) કેટલાકનું કહેવું જેમ છે કે લાલસા વગર જે મનુષ્ય માંસાચન કરે તો જાન લક્ષણમાં જેમ પાપ નથી તેમ તેમાં પણ પાપ નથી પણ તેઓનું જા પ્રકારનું કથન પણ સમુચિતક નથી કારણકે—

आहतरवर्गे सुखमे विविधे विमुक्तपापे शुचि विद्यमाने ।

મારમ્મદુર્લભં વિવિધ પ્રપોખ્ય ચેત્તસ્તિ વૃદ્ધિર્ન ક્ષિમસ્તિ માંસં ॥

જે માંસ ખાવાની તમારી લોહપલા ન હોય તો શુદ્ધ દોષ રહિત જોવું અનેક પ્રકારનું જાન જ્યાં સારમાં જસ્ટિય પરાવે છે અને તે પણ સ્વેલાઈથી પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે તો પછી અનેક પ્રકારના કદ વેડી તે મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરી શકા માટે તેઓ માંસ ખાય છે ?

यं विष मसितमुग्रदोषं यदेकवार कृत्स्नेऽमुनाश्रय ।

માંસં મહાદુઃસ્વમનેકવારં દ્વાવિ જર્મ્યં મનસાપિ પુંસાં ॥૫૩૮॥

મનથી પણ માંસ લક્ષણ કરતાં, જાવા માત્રથી માણસ-

નો નાશ થાય એવું હલાહલ વિષનું ભક્ષણ ઘણું જ આડું છે ઠારણ કે વિષ તો એટલું વાર પ્રાણ હરે છે ત્યારે માંસ ભક્ષણથી અનેકવાર દુર્ગતિમાં અગત્ય વેદના વેઠવી પડે છે.

અન્નાતિ યઃ સંસ્કૃત્વે નિહન્તિ દ્વાતિ ગૃહ્ણત્યનુમન્યતે ચ ।
ગૃતે પદપ્યત્ર વિનિન્દનીયા ભ્રમન્તિ સંસારવત્તે નિરન્તરં ॥૫૩૯॥

માંસનું ભક્ષણ કરનાર, માંસ પકાવનાર, માંસ ખાટે હવડિંસા કરનાર, માંસ આપનાર, માંસ લેનાર અને માંસ ભક્ષણનું અનુભોદન દેનાર આ છએ જણા અતિ નિન્દાપાત્ર છે અને આ અંસાર અટવી વિષે નિરંતર ભટકયા કરે છે.

ચિરાયુગારોગ્યમરૂપક્રાન્તિપ્રીતિપ્રતાપપ્રિયત્રાદિતાયાઃ ।

ગુણા વિનિન્દ્યસ્ય સતાં નરસ્ય માંસાશિનઃ સન્તિ પરત્ર નેમે ॥૫૪૦॥

દીર્ઘાયુઃ, આરોગ્ય, સુરૂપતા, દાન્તિ, પ્રીતિ, પ્રતાપ અને પ્રિયવાદિતા આદિ સદ્ગુણો નિન્દનીય એવા માંસ ભક્ષીને પરલવમાં પ્રાપ્ત થતા નથી.

વિદ્યાદયાસંયમસત્યશૌચધ્યાનવ્રતજ્ઞાનદમક્ષમાદ્યાઃ ।

સંમારનિસ્તારનિમિત્તભૂતાઃ પલાશિનઃ સન્તિ ગુણા ન સર્વે ૫૪૧?

ભવોદ્ધિ પાર પામવાને ઠારણ ભૂત એવા વિદ્યા, દયા, અંયમ, સત્ય, શૌચ, ધ્યાન, વ્રત, જ્ઞાન, દમ, ક્ષમા વિગેરે સર્વે ગુણો માંસાશિ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થતા નથી. (અર્થાત્ તે અંસારમાં પરિભ્રમણ કર્યા રહે છે)

મૃગાન્વરાકાંશ્વરતોઽપિ પર્ણાન્નિરાગસોઽત્યન્તવિ ભીતચિત્તાનઃ ।

યેઽશ્નન્તિ માંસાનિ નિહત્ય પાપાસ્તેભ્યો નિકૃષ્ટા અપરે ન સન્તિ

આવડા નિર્દોષ, અત્યંત સમસીત બની ત્વસ્તિ
અતિએ નાશતા પર્ણ ખાનારા એવા હરણોને આરીને
(સિંહાર કરીને ?) જે પાપીએ તેનું માંસ ખાવ છે તેથી
જ્યારે દૃવણ લુંટી ચતુષ્થે આ જગતમાં બીજા નથી.

માંસાન્યદ્રિત્વા વિષિપાનિ મર્ત્યો યો નિર્ઘ્યાન્મા નરકં પ્રમાણિ ।
નિહૃત્ય ઇક્ષેણ પરિનિહૃત્તે પ્રભાષતે માંસમસી સ્વકીયં ॥૫૮૩॥

જે નિર્દોષી જનો અનેક પ્રજાનું ભવ ભવનું માંસ
ખાવ છે તેઓ નિશ્ચય નરકમાં જાય છે જ્યાં તેને તેના
પેલાનાજ શરીરનું માંસ ખાવ પાડશે છોડે સસુ વડે
હાપીને તેને એકાદરીથી ખવડાવે છે

નિર્દેષ સર્વેષ્વદોષમાય ઘેડસન્ધિ પાપાઃ પિણિપાનિ મૃદયા ।
તૈઃ કારિર્દોષીવ વચ્ચં સમસ્તસ્તેભ્યો વક્તો માસ્તિ ન હિમકોદિ

જે માત્ર ખાવાના હાલથી પાપભા છૂટ કિંતામાં
ઘેર નથી એમ સમજીને રસાસ્વાદ પુર્વક માંસ ભક્ષણ કરે
છે તેઓથી નિર્દેષ નથી એમ બીજા કિંચક, કાસુ તેવાની
પ્રેરણાથી જ સમસ્ત ભક્ષાવધ આરંભાય છે

પ્રાણેષુ યેષ્વશ્ચિવ પ્રભુષો વક્તોક્ષણાણિ યયા ન તાનિ ।
મમાજમિષ્ઠમિ ત્રિપુદતત્ત્વા સૈસારકાન્નારચિનિન્દનોપા ॥૫૮૫॥

જે શાસ્ત્રમાં પ્રાણી કિં આનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો
છે એમ જાણીને વધેલા શાસ્ત્રો છે તેને આ પસાર ખટ
વીમાં જમણને નિન્દાનાસ વાળ્યો પ્રમાણુ તરીકે માનવા નથી.

પદ્મસ્ત્રુતોમસરીર્યમન્નં માંસં તદુદ્દ્યુતમનિષ્ણન્વ ।
યપદ્મુતે મેભ્યસયં ન દોષસ્તર્હિ ચક્ષુષાસદૃક્તા ન દુષ્ટા ॥૫૮૬॥

જે શરીર રક્ત, વીર્ય, આદિ મલથી ભરેલું છે, તેમાંથી દિવ્યન્ન થએલું અગ્નિ દુર્ગંધિમય માંસ જે પવિત્ર અને દોષ રહિત ગળી ખાઈ શકાતું હોય તો પછી કૃતરા ચાંડાલ અને વડુ આદિ અપવિત્ર ગણાય નહિ.

દુર્ગંધિમય અપવિત્ર માંસનાં ખાનારા જે દોષરહિત ગણાતા હોય તો કૃતરા, ચાંડાલ અને વડુ આદિ પણ પાપ રહિત ગણાવા જોઈએ.

धर्मद्रुमभ्याम्नमलस्य मूलं निर्मलमुन्मूलितमद्रभाजां ।

गिवाद्रिकन्याणफलप्रदस्य मांसाग्निना स्यान्न कयं नरेण ૬૪૭

ગ્રાહીઓને શ્રેષ્ઠાદિ ઠંડ્યાણને અપનાર દોષરહિત એવું ધર્મદ્રુમી વૃક્ષનું મૂળ માંસાગ્નિ જનોએ, તે વૃક્ષ વડુ રહિત થાય તેવી રીતે જરૂરમૂળથી ઉખેડી નાંખ્યું છે, એટલે ઉખેડી નાંખ્યું છે.

दुःखानि यान्यत्र कुयोनिया(जा)नि भवन्ति सर्वाणिनरस्य तानि ।

पलाशनेनेति विचिन्त्य सन्नस्यजन्ति मांसं त्रिविदेन नित्यं॥

અંચારમાં દુઃખોનિધી જન્મના જેટલા દુઃખ છે તે અઘળાં માંસ સમગ્ર દરનારને ભોગવવા પડે છે એમ અમલ્ય અંતો ત્રિવિધે દરી માંસ એવનનો અઘાને મારે ત્યાગ કરે છે.

પ્રકરણ ૨૨ મું

મધુનિષેધ નિરૂપણ.

મધ્યસ્થાઃ કૃપા નાસ્તિ દુર્મ્ય નાસ્તિ કૃપાં વિના ।

વિના પુર્મ્ય નરો દુર્મ્યો પર્યટ્સવમાગર ॥૬૮૯॥

(જસ જ્ય એવેની ઘાતથી જેની પ્રાપ્તિ થાય છે એમું)
મધ જાનારને હથા હોતી નથી અને હથા વિના પુરુષ
નથી અને પુરુષ વગર મધુધ્વ દુષ્ટી થઈ અવસાવરમાં
ગ્રાસી આવે છે

एकैकोऽसंख्यनीवानां घातनो मधुना कण ।

निष्पપत्वे यत्સનેન मध्यस्यति कर्षं पुषः ॥६९०॥

મધને એક એક કણ જસ જ્ય એવેના ઘાતથી પ્રાપ્ત
થાય છે તેથી (જસ જ્ય જસ જ્ય એવેના ઘાતથી મધનું
એક કણ પ્રાપ્ત થાય છે તેથી) જુદિયાલી જતો મધ
કેમ આવે?

ग्रामार्णां सप्तके दम्ये यज्ञवेत्सर्वया मूर्णा ।

पाप तदेव निर्दिष्टं मसिने मधुन कणे ॥६९१॥

સાત ગ્રામ જલાની દેવામાં જેટલું પાપ થાય છે તેટલું
પાપ, મધનું એક કણ જાવામાં થાય છે એમ આપ જનોએ
નિર્દિષ્ટ કરેલ છે

एकैद्यस्य यदादाय पुष्पस्य मधु संवित ।

विचिमपुष्टरोर्गस्तदप्यभानि निर्पूणा ॥६९२॥

મધમાળી એક એક પુષ્પમાંથી થોડો થોડો રસ લઈ
મધનો સંચય કરે છે તે પણ કયા રક્તિત જનો (તેની
પાસેથી છીનવી લઈ) ભક્ષણ કરે છે (ભક્ષણ કરતાં ચર-
માતા નથી.)

अनेकजीवप्रातोत्यं म्लेच्छोच्छिष्टं मलाविलं ।

मलाक्तपात्रं नित्तमं किं शौचं लिहती मधु ॥५५३॥

અનેક જીવપ્રાતોત્યં મ્લેચ્છોચ્છિષ્ટં મલાવિલં ।
મલાક્તપાત્રં નિત્તમં કિં શૌચં લિહતી મધુ ॥૫૫૩॥
અનેક જીવના ધાતથી ઉત્પન્ન થએલું, મ્લેચ્છોના
ઉચ્છિષ્ટ મલથી (ચુકત) લેપાએલ મલથી ખરડાએલા પાત્રમાં
ભરેલું એવા મધના આટણમાં કઈ પવિત્રતા રહેલી છે ?

वरं दृष्टादृष्टं पीतं सचः प्राणहरं विषं ।

न पुनर्भक्षितं शुभद्रुःखदं मधु देहिनां ॥५५४॥

પીતાંવેંતજ પ્રાણુને એક વાર હરણ કરનાર હલ
હલ વિષ પીવું આડું છે પણ પ્રાણીને સર્વદા દુઃખને દેવા-
વાળું એવું મધ ખાવું આડું નથી.

दुःखानि यानि संसारं विद्यन्तेऽनेकमेदतः ।

सर्वाणि तानि लभ्यन्ते जीवेन मधुभक्षिणात् ॥५५५॥

સંસારમાં જે જે અને જેટલા જેટલા નાના પ્રકારના
દુઃખો છે તે સર્વે મધ ખાવાવાળા મનુષ્યને ભોગવવા પડે છે.
શમો દમો દયા ધર્મઃ સંયમઃ શોચમાર્જયં ।

पुंसन्नस्य न विद्यन्ते यो लेहि मधुलालसः ॥५५६॥

જે મધલોલુપી મનુષ્ય મધ ખાય છે તેને શમ, દમ,
દયા, ધર્મ, સંયમ, શોચ અને આજીવ આદિ ગુણો પ્રાપ્ત
થતા નથી.

ઝીષયાપાપિ યો મર્ત્યો મધ્વસ્યતિ ચિન્તનં ।

કુપોનો જાપ્તે સોડપિ કિં પુનસ્તથ સોલુપં ॥૫૫૭॥

જે અણુશ્રમલુ મનુષ્ય ઝીષધિ અર્થે પણ મધનો ઉચ્ચેગ કરે છે તે પણ મરીને કુપોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે પછી તેવા લોકુપી માટે તે કહેવું જ શું ?

પ્રમાદેનાપિ વ્ત્તીર્તે ચવભ્રમણકારણં ।

વદન્નાતિ ક્યં ચિદ્વાન્વીતચિત્તો ચવાગ્મયુ ॥૫૫૮॥

અમારુ વશાત્ (ઉચ્ચેગ રહિત હશમાં) પીવાથી પણ જે જાવ જમણું હેતુ મર્ધ પડે છે તે મધ, જાવ જમણું સીદ્ધિ વિદ્યાનુજન તે જાણ જ કેમ ?

एकमप्यत्र यो विदुं यत्सर्वेन्मयुनो नरं ।

સોડપિ કુસ્ત્રણપાકીર્ણે વત્તે મવસાગર ॥૫૫૯॥

મધનું જોડ પણ જિ દુ જે મનુષ્ય જાણ છે તે પણ દુ ખરેખી અત્સચેથી આઘિર્ષ્ જોવા જાવશાયરમા પડી જોઈ જાયા કરે છે

ददाति सावि यो भुक्ते निर्दिष्टस्पृमुमन्यते ।

સુદ્ધાતિ માલિક પાપા વદતે સમમાગિના ॥૫૬૦॥

મધનો આપનાર-સેનાર-જાણુ કરનાર, જાણનો ઉપ-દેશ દેનાર, જાનારની અનુમોદના કરનાર અને બ્રહ્મ કરનાર જે હજો જણ સમાન આપના જાગી છે (પાપના સમાન જાગી છે).

एकप्रापि हते जन्तौ पाप मयति दारुण ।

ન સુસ્માનેકજન્તુર્ના પાતિનો મણુપત્ય કિં ॥૫૬૧॥

એક પણ જીવના ઘાતથી અતિ દારણ પાપ દેવાળું ન થાય છે તો મધના અનેક સુદ્ધ જંતુઓના વિઘાતકને તેથી પણ શું વિશેષ પાપળંધ થતો નથી ? અર્થાત્ થાય છે. ચોડ્ધાતિ મધુ નિર્સ્ત્રિગસ્તજીવાસ્તેન મારિતાઃ ।

ચેન્નાસ્તિ खादकः कश्चिद्वधकः स्यात्तदा कथं ॥૫૬૨॥

જે નિર્દોષી માણસ મધ ખાય છે તે (તે મધના જીવોનો ઘાતક છે) કારણકે જે કોઈ મધ ખાનારજ ન હોય તો (મધ મેલવવા માટે) જીવોના અંધારક પણ કયાંથી હોય ?

एकत्र मधुनो विन्दो भक्षितेऽसंख्यदेहिनः ।

યો દિનસ્તિ ન કૃપા તસ્ય તસ્માન્મધુ ન મલયેન્ ॥૫૬૩॥

મધનું એક ણિન્દુ ખાવામાં અસંખ્ય જીવોની હિંસા થાય છે અને જે હિંસા કરે છે તેનામાં દયા હોવી નથી તેથી કરીને મધ ખાવું એવું ગ્રંથ નથી.

अनेकदोषदुष्टस्य मधुनोपास्तदोषतां ।

યો વ્રતે તદ્વસાસક્તઃ સોઽસત્યાંવૃદ્ધિરસ્તથોઃ ॥૫૬૪॥

અનેક દોષોથી દૂષિત મધને નિર્દોષ યા પાપરહિત કહે છે, તે મધુ રચનો આસકત ગતબુદ્ધિ (મૂર્ખ) મનુષ્ય, અસત્ય ભાષણનો ખત્તનો છે (તેનામાં અસત્યતા, અસુદ્રમાં જેમ પાણી હોય તેમ છલોછલ ભરેલી છે) કારણ કે:-

यद्यल्पेऽपि हृते द्रव्ये लभन्ते व्यसनं जनाः ।

નિઃશેષં મધુર્કર્ય્ય મુષ્ણન્તો ન કથં વ્યધુઃ ॥૫૬૫॥

જે કોઈનું અલ્પ દ્રવ્ય પણ હરણ કરવામાં આવે

તો તે મનુષ્યને અત્યંત દુઃખ સોજવતું પડે છે તો પછી મધ-
મ્માખીઓનું સમસ્ત દુઃખ (સર્વસ્વ) જે મધ, તેને હરણ
કરવાથી તેમને કેમ દુઃખ ન પ્રાપ્ત થાય ?

મધુમયોગવો દુઃખિર્મદમસ્ય ત્વો જનઃ ।
સંપિનોતિ મહસ્પાય યાત્યવો મરકાપનિ ॥૫૬૬॥

મધનું પ્રયોગથી કામ વૃદ્ધિ થાય છે અને કામ
વૃદ્ધિથી મહા જાપનો સ્વરૂપ (મધ) થાય છે જેને ખાપથી
અથવા નરકમાં જાય છે

દીર્ઘમધુકરીચરૈઃ સંપિતં મધુ કુપ્તમ્નઃ ।
ય' સ્વીકરોતિ નિર્જિજ્ઞઃ સોઽન્યથયતિ કિં નરઃ ॥૫૬૭॥

દીર્ઘ જાપથી મધમ્માખીઓએ મહા મહેનતે જરા જરા
કરીને બેઠકું કર્યું મધ જે નિર્જિજ્ઞાન થાય છે તે માણસ
શીઘ્ર શું ત્યાજ્યાને કતો ? અર્થાત્ તે માણસ વલો વાતકીએ

પચાપ્યેર્વં મહાદોષાન્ત્વો પક્ષે મધુલમ્પટઃ ।
સંસારરૂપવસ્ત્સ્ય નોષારો જાતુ જાપને ॥૫૬૮॥

મધ ખાવાનો લાભથી મનુષ્ય આ પ્રભાવે પાંચ પ્રકાર-
ના મહાદોષ (ક્રિયા, ૫૬૭ અસત્ય, ૫૬૪ ચોરી, ૫૬૫
અપ્રહાયર્થ, (કામવૃદ્ધિ), ૫૬૬ અને પરિગ્રહ, ૫૬૭) કરે છે
અને તેથી સંસાર રૂપથી તેના નિત્યાર અર્થ શક્યો નથી.

સંસારમીરમિઃ સદ્ગિર્જિનાઢ્ઠાં પરિપાસિતું ।
પાદચ્છીર્વં પરિત્યાગ્યં સર્વથા મધુ માનવૌ ॥૫૬૯॥

જનનીક જન્મજનોએ અનેકજર જનવાનની આસ

પરિપાલનાથ' ભવશુભ મધ બદ્ધલુનો સર્વંથા (ઝીપછિ
નિમિત્તે પાનુ છુટ રાખ્યા વગર) ત્યાગ કરી દેવો લેઈજો.

વિત્રાયેતિ મહાદોષં મધુનો બુધમત્તમાઃ ।

સંસારામારતસ્યમ્ના વિમુક્ચન્તિ મધુ ત્રિયા ॥૫૭૦॥

આ પ્રમાણે મધ બદ્ધલુમાં ઉપયુક્ત મહાદોષો રહેલા
છે એમ સમજી પુઝી આ સંસારની અસારતાથી ત્રાસેલા
પુદ્ધિશાલી ભવ્યજનો મધનો મન, વચન, અને કાયાથી
સર્વંથા ત્યાગ કરે છે.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

કામ નિષેધ નિરૂપણ.

યાનિ મનસ્તનુજાનિ જનાનાં સન્તિ જગત્રિતયેઽપ્યમૃત્વાનિ ।
કામપિશાચવગ્નીકૃતચેતાસ્તાનિ નરો લભતે મક્કલાનિ ॥૫૭૧॥

ત્રૈલોક્યમાં જે જે જ્ઞાનસિદ્ધ અને કાયિક દુઃખ છે
તે સર્વે કામ રૂપી પિશાચના શુભામ ણનેલા પુરૂષને ભોગ-
વવા પડે છે.

દ્યાયતિ વાત્રતિ કમ્પમિયતિ શ્રામ્યતિ તામ્યતિ નશ્યતિ નિત્યં ।
રોદિતિ સોદિતિ જલ્પતિ ટીનં ગાયતિ નૃત્યતિ મૃર્છેતિ કામી ॥૫૭૨॥

કામીજન દોઈ વખત (પોતાની પ્રિયતમાના) ધ્યાનમાં
તલ્લીન થાય છે, (તેના વિયોગમાં) આમતેમ દોડે છે, કાપે

છે, જુએ છે, ઋગિત યાચ છે, (નૈશાશ્વથી) કસાંત યાચ
તેનું મૃત્યુ યાચ છે, રૂપે છે, સીશાય છે, શીન શીશાર (શીન
વાળી વહે છે) યાચ છે, નાચે છે, અને મૃષિંત યાચ છે

સ્વપ્પતિ સુપ્પતિ દામ્યપુર્વતિ કર્પતિ તોમ્પતિ સોમ્પતિ વર્ષ ૧
કિંન કરોસ્પતિ રક્ષુદિઃ કામવશો પુરુષો જનનિય ॥૫૭૩॥

વશી તે કોઈ વખત રૂપ યાચ છે તે કોઈ વખત
સંતુષ્ટ બને છે કોઈ વખત કાસપત્તુ જાગીકાર કરે છે, તે
કોઈ વખત ખેલી કરે છે કોઈ વખત જુગાર રમે છે, તે
કોઈ વખત વશ સીવે છે અથવા એકું કુપું કોઝેથી વિશ્વ-
એક જપ્તુલ જનનિય કાષ નથી કે જે કનસુદિ કામી
પુરુષ નથી કરતો (કામી શું ન કરે).

વેત્તિ ન ધર્મમયમિયતિ મ્લાયતિ ઓષતિ યાતિ કુચ્ચત્ત્વ ૧
નીચમત્ત મજતે મજનોર્પ્યા મમયરાગસ્મિદિતધિત ॥૫૭૪॥

કામરેખા બાણેથી જેનું મિત્ત સેવાયેલું છે તે નર
ધર્મને બહુતો નથી અને અધર્મ બાંધે છે તેનો મ્હેશ
મ્લાનિચુચ્ચ બની સેકની બાણેથી ઉવાઈ રહે છે અને
શરીર પ્રતિક્રિા દ્રશ્ય બાણ કરે છે (ધણતું બચ છે)
અને પાતે નીચ જનોની સેવા કરે છે, અને ઉચ્ચને
આધીન થાય છે

મૈતિ રતિ સુપ્પત્તનમધ્યે ગ્રામયનસ્વમનાન્યજનેષુ ૧

વર્ષસમં સગમેયમર્વતિ પુષ્પપનુર્વગ્નતામુપયાત ॥૫૭૫॥

પુષ્પપન્ના જે કામરેખ તેને વશ પડેલા છો
વર્ષમાં કે નગર્ષમાં મુજ પામતા નથી, તેમજ ગ્રામ, ખન,

સ્વજન દે પરજનમાં તેમને શાંતિ મળતી નથી, તેઓને
એક દામનો અમય પણ એક વર્ષ જેટલો દીર્ઘ કાલ
લાગે છે.

सर्वजनेन विनिन्दितमूर्तिः सर्वविचारवर्हिर्भवदुद्धिः ।

सर्वजनप्रथितां निजकीर्तिमुञ्चति कन्तुवशो गतकान्तिः ॥५७६॥

કામી પુરૂષની સર્વ લોક નિન્દા કદે છે, તે નિર્જુદિ
વિચારશુન્ય અને નિસ્તેજ અને છે, અને આખી દુનીયા-
માં વિદનારેલી પોતાની કીર્તિને શુભાવી બેસે છે.

भोजनशोनिविहाररतानां सज्जनसाधुव्रतां श्रमणानां ।

आममपामिव पात्रमपात्रं ध्वस्तसमस्तमुखो मदनार्तः ॥५७७॥

સર્વ સુખ નષ્ટ થયા છે જેના, (સર્વ સુખનો નાશ
કર્યો છે જેનો) એવો મદન બાણથી પીડિત પુરૂષ, સ્વજન
શયન અને વિહાર ધર્મમાં આનન્દ માનનારા સાધુઓ, તેને
પાણીના ઠાચા માટીના ઘડાની જેમ અપાત્ર ગણે છે.

चारुणो विदिताखिलगालः कर्म करोति कुलीनविनिन्द्यं ।

मातृपितृस्वजनान्यजनानां नैति वशं मदनस्य वशो ना ॥५७८॥

મદનને વશીભૂત થએલો પુરૂષ ચારુણથી લેવા
છતાં પણ, તેમજ નિખિલ અત્ શાસ્ત્રોનો વેના હોવા છતાં
પણ, કુલીન લોકને નિંદ્ય એવું અયોગ્ય કાર્ય કરી બેસે છે,
અને માતા પિતા સ્વજન, અને પરજનની અવજા કરે છે.

तावदोपविचारसमर्थस्तावदखण्डितमूर्च्छति मानं ।

तावदपास्तमलो मननीयो यावदनङ्गवशो न मनुष्यः ॥५७९॥

ત્યાંમુખી મનુષ્ય મહન બાધને વશ નથી મરે ત્યાં
મુખીજ તે સર્વ આશાસર વિચારમાં સમર્થ છે ત્યાંમુખીજ
તે અખંડિત માન બળવી શકે છે અને ત્યાંમુખીજ તે
પ્રતાપ્ય આત્માને શુદ્ધ અને સન્માન ચોખ્ખા રાખી શકે છે

છોષતિ વિશ્વમયીષ્ઠતિ દ્રવ્યમામૃષતિ જ્વરમૃષ્ણતિ દાર્દ્ર ।

સુચતિ મસ્તિસ્વૃષતિ વિમોહં માયતિ વૈષતિ પાતિ મૃત્તિ ચ ॥૬૮૦॥

પ્રથમપાસ્તમતિઃ ક્રમતોઽપ્ય પુષ્પમુદંદ્રવેગવિપ્રતાઃ ।

કિં ન જનો સમને જનનિન્ધો શાસ્ત્રમસદ્ગમનન્તવાચ્યમ્ ॥૬૮૧॥

કામરોગના બાધથી વિધાએલ છે તેની કમઠાઃ હથ
હથ હથાએ ચાલ છે તે ચોખ્ખ કરે છે, (પ્રતાપની પ્રિધા
મય) સર્વ જગત્ને નિકાળે છે, તેને અલિપ્ત કરવાની
શક્તિ ચાલ છે, કામજનરથી પીડિત ચાલ છે, દાક ઉત્પન્ન
ચાલ છે, જકિત ત્યજે છે, વિમુક્ત બને છે, બધા બને છે,
કપિ છે, અને ચેષમાં મુલ્યવશ ચાલ છે આવી રીતે જન-
નિધ જડગુહિ પુરુષ અસદા અવદર્શ જનન્તા કુળ શુ-
ભી અનુભવતા ?

ચિન્તનકીર્તનમાપણકેસિમ્પર્કનદર્શનવિષ્ણમહાસ્યઃ ।

અણવિષં મિગદન્તિ મુનોન્દ્રાઃ કામમપાક્તરૂપવિવાધા ॥૬૮૨॥

તેઓએ કામની જાધાએ નિર્મૂલ કરી છે (આધા-
કારી શક્તિએ ઉગ્રીક કર્યો છે) તે મૂર્તિપ્રીએ (પ્રિધાના
વિષેષમાં) ચિત્તન, દીર્ઘન, (અને સચેતનમાં) આપણ,
કેતિ, સ્વર્ચન, હર્ચન, વિષ્ણુ અને હાસ્ય એ બધાં મોટાથી
કામ જાધાએ વધુની છે

सर्वजनैः पुण्यज्ञो जनमान्यः सर्वपापार्थविचारणदक्षः ।

मन्मथवाणार्थिमन्नगरीरः किं न नरः कृष्णे जननिन्द्यं ॥२८३॥

જે ઉત્તમ પુણ્યમા ઉત્પન્ન થયેલ છે, જેને સમસ્ત જગત
માનનીય ગણે છે, જે સર્વ પાપાર્થને નાશ કરે છે, અને આરા-
માર વિચારમાં દક્ષ છે, તેણે પુણ્ય પાતુ બ્યારે મન્મથ
બાણથી થયેલ છે, (તેનું મનનીર મન્મથ બાણથી વિંધાય
છે-જિનહિન થાય છે) બ્યારે શું, તે નિંદવા જેવું કશું
આચરતો નથી ?

अद्वि गविर्ददतिन्वचि वृद्धः पुण्यवनुदंष्टति ममलोहं ।

रात्रिदिનं पुनस्तन्मन्त्रः मंदृतिरग्नि र्वेन नृ कल्पो ॥२८४॥

પ્રચંડ મુઠું માત્ર દિવસનાજ અને તે પણ દેવજ
ત્વજ. (આમણી)નેજ તપાવી શકે છે (બાળી શકે છે) અને
તેના પણ છત્રો આદિથી પ્રતિષ્ઠા થઈ શકે છે, પરંતુ
પુણ્યધન્વાનો પ્રચંડ અગ્નિ તો માત્ર દિવસ (અહોરાત્રી)
અંતરદાહ ઉત્પન્ન કરે છે કે જેથી તેના કોઈ પણ પ્રતિ-
ષ્ઠા થઈ શકતો નથી.

स्यावरजद्रममंदविभिन्नं जीवणं विनिहन्ति समस्तं ।

निष्कर्णं कृतपापकचेष्टः कामवगः पुण्योऽनिनिहृष्टः ॥२८५॥

કામાર્ત પુણ્ય ક્ષેપ્તો બધો પાપી હુદ અને નીચ
થાય છે કે સ્વાવર અને જંગમ આ બે પ્રકારના જીવના
નેહને ગજુકાયા વગર નિષ્કર્ણ હૃદયે-દયા રહિત પહે
અગ્રાખ્ય જીવોનો સંહાર કરે છે.

નિપ્તુરમઘવળીપમનિર્દે પાપયમસદ્ગમવધમહર્થ ।

જત્યપિતિ વક્ત્રમવાધ્યમપૂર્વ્ય મધ્યમદાકુસુલબન્મદનાર્ત ॥૫૮૬॥

જેમ હાથના નિશાથી ઉન્મત્ત બનેલો પુરુષ થઈ
તદ્ જાહે છે તેમ મદનોત્મત્ત પુરુષ પણ જાતિ નિપ્તુર
અશ્વવળીપ, (સાંભળતાં કાનના કીકા ધરી પડે તેવા કણ્ઠ
કંઠ) જાનિપ્ત, અસદ્ગ, નિશ, અગ્રિય, વક્ત્ર, અવાચ્ય અને
અપૂર્ણ વચ્ચેનો વડે છે

સ્વાર્થપરઃ પરદુસ્ત્રમચિદ્વાન્યાખસમાનપરસ્ય ધનાનિ ।

સંસૃતિદુઃસ્ત્રવિપાત્તચિદિત્વા પાપમનુશ્ચ વશો હરતેડહો ॥૫૮૭॥

સત્કારના ઉત્તમ પાપિની ઉપેક્ષા કરતો, (પાપાને ન
બાંધવાથી) પરદુઃખ પ્રત્યે અંધ, સ્વાર્થે પરામણ (સ્વાર્થમાં
બંધનુર) કામાતુર પુરુષ બીજના પ્રાણુસમા ધનનું હરણ
કરી દે છે

યોડપરધિન્ત્ય મતાર્જવદુઃસ્ત્રમન્યકલ્પમયોપ્સતિ કામી ।

સાધુમનેન ચિમિન્ધમગમ્યં તસ્ય કિમત્ર પરં પરિહાર્ય ॥૫૮૮॥

જે કામી પુરુષ ભવોદધિના દુઃખનો અણખે પિચ્છર
કર્તા બરેર સ્વજનોથી નિહાળેલ, જમન કરતા અયોન્ય,
ધરત્રી હોતવવાની ઇચ્છા કરે છે તે બીજુ ઠું ત્યજી શકે
તેમ હેય ?

તાપકરં પુરુષાતકમૂર્છે દુઃસ્ત્રજાવાર્થમનર્યનિમિષં ।

સાતિ વશ પુરુષઃ કુસુમેપોર્ગન્યમનેકવિષં મુષનિન્ધ્યં ॥૫૮૯॥

કુસુમાનુધને (કામ) વશ પડેલો પુરુષ, સત્તાપ કરનાર
મહાપાપનુ મૂલ, સેંકડો દુઃખનુ ઉત્પાદક, મહા અનર્થનુ
કારણ હુષકન નિશ જેવા નાના પ્રકારના પરિણામ મેલે છે

एवमनेकविधं विदधाति यो जननार्णवपातनिमित्तं ।

चेष्टितमद्गजयाणविभिन्नो नेह मृत्वी न परत्र मृत्वी सः ॥५९०॥

આવી રીતે ઠામ બાળુથી વિંધાએલ પુરૂષ સંસાર
સમુદ્રના રૂણવાના ઠારાબુદ્ધ વિવિધ અનેક સ્ત્રી એપ્થાઓ
દે છે તેથી તે ન તો આ લોકમાં યુગ પામે છે, ન તો
પરલોકમાં યુગી થાય છે.

दृष्टिचरित्रतपोगुणविद्याशीलदयादमर्शचक्षमाद्यान् ।

कामगिरिं दहति क्षणतो नुर्वहिरिवैन्यनमृज्जितमत्र ॥५९१॥

જેમ પ્રજ્વલિત અગ્નિ ધ્વંધનના-લાકડાના મોટા
ઢગને એક ક્ષણ માત્રમાં બાળી બરમ ઢરી નાંખે છે તેમ
કામરૂપી અગ્નિ મનુષ્યના દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સદ્ગુણ,
વિદ્યા, શીલ, દયા, દમ, શૌચ, શમ આદિ ગ્રમસ્ત શુભોના
સમુદ્ધનો ક્ષણભરમાં બરમથાત-ભસ્મીભૂત ઢરી નાંખે છે.

किं बहुना कथितेन नरस्य कामवशस्य न किंचिदकृत्यं ।

एवमवेत्य सदाમतिमन्तः कामरिपुं क्षयमत्र नयन्ति ॥५९२॥

આ વિષયમાં વધારે દહેવાથી શું? માત્ર એટલું જ કે
કામવશ પુરૂષને મન કોઈ અકૃત્ય નથી. (અર્થાત્ એવું
કોઈ અકૃત્ય નથી જે કામવશ પુરૂષ ન આવરે) એમ
સમજી બુદ્ધિશાલી પુરૂષે કામરૂપી શત્રુ પર જય મેળવી
તેનો નાશ આણે છે.

नारिरिमं विदधाति नराणां रौद्रमना नृणतिर्न करीन्द्रः ।

दोषमहिर्न न तीव्रविषं वा यं वितनोति मनोभववैरी ॥५९३॥

કામ રૂપી યતુ મનુષ્યનું ચેટણું જાહિત કરે છે તેટલું
જાહિત, (મનુષ્ય) યતુ, કોષાજમાન થએલો સજ્જ, બલશાળ
કે ઉચ્ચ નિવ સર્પ પણ કરી શકતા નથી કાવ્યકે —

પ્રથમન રિપુવશાદુર્ભ જન્મસતેષુ મનોબવદુર્ભ ।

વારુપિયેતિ વિયિન્ત્ય મહાન્નાઃ કામરિપુ ભણત ક્ષપયન્તિ ॥૨૧૪॥

(મનુષ્ય) યતુ વા ચેરી સર્પનું દુષ્ટ જોડ ભવ માટેજ
છે પણ મનોભવ રૂપી યતુ તેા ચેકરો ભવ સુખી દુખી
કરે છે જોમ સમજીને (ક્રિયાક્રિતનો વિચાર કરનારા)
મુખુદિ સજ્જનો કામરૂપી યતુની શીલતાથી નાશ જાહે છે
સંવમપર્મવિવદ્ગરીરા સાયુમટાઃ ધરર્થરિણમુત્તમ ।

શોભતાઃ શિવમ્ભાનિજાતૈર્દર્શનપોષણાદ્વિપુનમ્ ॥૨૧૫॥

સવમ જને ધર્મ (સવમ ધર્મ) રૂપી જન્મદર્શન
સજ્જ થએલા મુનિરૂપી મુન્યો-મોહાજો, શીલ જને તપ
રૂપી વીરજ શક્તિ નિષાલથી તેમજ સમ્ભવ કર્મ તથા
સમ્ભવ જ્ઞાનની સહાયતાથી પલસાર (કામ) રૂપી ઉચ્ચ
વેરીને ખરી કમવે છે અને પાતે નિજવી નીવડે છે

પ્રકરણ ૨૪ મુ

વેશ્યા સ્ત્રી નિવેધ નિષ્પણ

સત્યગૌતમમર્મયપરિયાપ્તોઽવગાણમમ્કુનિસ્રઘ્નાઃ ।

યાઃ સિગન્ધિ પુરુષસ્ય મયસ્માન્ના કુવાઃકયમિદચ્છનિ વેશ્યાતાપ૨૬॥

જે વેશ્યા સ્ત્રીનથી પુરુષના શ્વાસ, શીવ્ય, શમ, સવમ

વિદ્યા, શીલ, આરિત્ર, સતકાર અને લગ્ન આદિ સમસ્ત
ગુણો નષ્ટ થાય છે એ વેશ્યા એવનની બુદ્ધિમાન પુરૂષ
કંઈકા વટીક પણ દેખ કરે ?

યાત્રુ સક્તમનસઃ લયમેનિ દ્રવ્યમાપદુષયાનિ સમૃદ્ધિ ।
નિન્દ્યતા ભવતિ નચ્ચનિ કીર્તિસ્તા ભજન્તિ ગણિકાઃ કિમુમાન્યાઃ

જેનામા ચિત્તાચ્છિન્ન કરવાથી દ્રવ્યનો વ્યય થાય
છે, સમૃદ્ધિને બદલે આપત્તિ ઘર ઘાલે છે, લોકમાં નિંદા
ફેલાય છે, અને મેળવેલી કીર્તિ પર પાણી ફેરે છે તે
ગણિકાનું, સન્માનનીય સ્ત્રીનો દેખ એવન કરે ?

ધર્મમત્તિ તનુતે પુરુ પાપં ચા નિરસ્યતિ ગુણં કુલ્લેઽન્યં ।
સૌખ્યમસ્યતિ દદાતિ ચ દુઃસ્વં તાં વિગસ્તુ ગણિકાં વહુ દોષાં

જેના અંગથી ધર્મનો દ્વંસ થાય છે, અને મહાપા-
પની પ્રવૃત્તિ થાય છે, અફગુણને દેશવટો મળે છે, અને
દોષોને આશરો મળે છે, સુખનો નાશ થાય છે, અને
દુઃખનો પડાવ લાગે છે, એવી બહુ દોષ સુકત ગણિકાને
ધિક્કાર છે.

જલ્પનં ચ જયનં ચ ચત્વીર્યં નિન્દ્યલોકમલદિગ્ધમવાન્યં ॥
પણ્યયોષિતમનર્થનિમિત્તાં તાં નરસ્ય ભજતઃ કિમુ શોચં ॥૬૯૯॥

જેનું સુખ અને જયન નિન્દનીય લોકના મલકથી
ખરડાએલ રહે છે અને તેથી અતિ નિન્દવા યોગ્ય છે તે
અનર્થની ઉત્પાદિકા વેશ્યાઓનો અંગ કરનાર પુરૂષો પવિત્ર
કથાંથી હોય ?

સદપાતિ હૃદયેઽન્યમમુખ્ય યાન્યમાહુયતિ દષ્ટિચિત્તેષાં ।

અન્યમર્ચિનમતો મમતે તા કો વુષ મયતિ પખ્યપુરંધોઃ ॥૬૦૦

હૃદયમાં જોકે જણને ખાસ્સુ કરે છે અને કટાક્ષ પાતથી
બીજાને યોજાવે છે જ્યારે કોઈ મનુષ્યન ત્રીજા સાથે સેવન
કરે છે (જ્યારી રીતે મન વચન અને ક્રિયાથી ભિન્ન ભિન્ન
વર્તન કરવા થાય) જેવી વેશ્યાઓના કથો બુદ્ધિશાલી
સંજ્ઞાન સજ કરે

મીઠુપામતિપ્રતિપુનિકીર્તિવીતિકામિત્રયનાપદુષ્ટાયા ।

યોપિતઃ પરિહરન્તિ રૂપેષ પખ્યયોપિતિ વિપક્ષમમસ્કાન્ ॥૬૦૧॥

જે પુરુષો વેશ્યામાં આસક્ત થાય છે તેનાથી બીજા
જને તેની લક્ષ્મી, કૃષ્ણ, મતિ, બુદ્ધિ, શુભિ, ક્ષીત્તિ, પ્રીતિ,
કાંતિ, સમતા અને પદુતા આદિરૂપી સર્વ સદ્ગુણી સ્ત્રીઓ
તેને ઓઢીને થાયી જાય છે

પા કરોતિ ઘનુષાદુષ્ટાનિ દ્રવ્યદાતરિ જનેઽપ્યદુષ્ટોને ।

નિર્ધનં સ્પન્નતિ કામમપિ સ્ત્રીં તાં વિશુદ્ધિપિણા ન મજન્તિ ॥૬૦૨॥

જે વેશ્યાઓ, જાત્રે પુરુષ અકુલીન હોય પણ જો મન
દેનાર હોય તે, સેંકડો મુશ્કામત કરે છે અને નિર્ધન
કામદેવ સ્ત્રીઓ સ્વરૂપવાન હોય છતાં પણ તેને ત્યજે છે
તે વેશ્યાને શુદ્ધ બુદ્ધિ સંજ્ઞાનો મળતા નથી.

વક્ત્રમોઽપિ કુપગોઽપિ મનુષ્યઃ સર્વમ્લોકમદ્વિતોઽપિ પુત્રોઽપિ ।

દાસતાં મજતિ વ્યાં મમમાનસ્તામજન્તિ ગણિકાં દિયુમન્ ॥૬૦૩॥

જે પુરુષ બલિમનું સેવન કરે છે તે જાત્રે એક દોષ,
સમસ્ત લોકમાં પૂજનીય દોષ અથવા વિહાન હોય, તે

પણ તેવા દાસ શુભામ થઈ જાય છે. આથી સત્જનો ગણિ-
કાનું સેવન કરતા નથી.

યા વિચિત્રવિટકોટિનિકૃષ્ટા મદ્યમાંમનિરતાતિનિકૃષ્ટા !

કોમલા વચસિ ચેતસિ દુષ્ટાં તાંભજન્તિ ગણિકાં નવિશિષ્ટાઃ॥૬૦૪॥

ગણિકા કે જે નાના પ્રકારના વિટગણુથી સેવાયેલી
છે, મદ્ય અને માંસ ખાવામાં અનુરક્ત છે, જે અતિ
નીચ છે, અને જે મુખે મિષ્ટ વચનો બોલનારી પણ
દુઃક્રમમાં વિષ ધારણ કરનારી દુષ્ટા છે તેને વિદ્વાનો કદી
પણ સેવતા નથી.

યાર્થસંગ્રહપરાતિનિકૃષ્ટા સત્યશૌચશમયર્મવહિષ્ટા !

સર્વદોષનિલયાતિનિકૃષ્ટા તાં શ્રયન્તિ ગણિકાં કિમુ શિષ્ટાઃ॥૬૦૫॥

જે (પુરૂષને નીચોવીને) ધન અંત્રક કરવામાં તત્પર
છે, જે અતિ નીચ દુઃક્રમવાળી છે, જે સત્ય, શૌચ, શમ
આદિ ધર્મથી સદા વિમુખ છે, સમસ્ત દોષની ખાણ છે
અને જે અતિ નિકૃષ્ટ છે તે ગણિકાને શિષ્ટાચારી સત્જનો
કેમ સેવે ?

યા કુલીનમકુલીનમમાન્યમાન્યમાશ્રિતગુણં ગુણહીનં !

વેત્તિ નો કપટસંકટચેષ્ટાં તાં વ્રજન્તિ ગણિકાં કિમુ શિષ્ટાઃ॥૬૦૬॥

જેઓ વલી કુલીન કે અકુલીન, માનનીય વા અમા-
નનીય, શુભશીલ વા શુભહીન, સર્વને સમાન ગણે છે
(આઉં તેવો પુરૂષ હોય પણ તે ધન દેનારો હોય તો સેવ-
વામાં આવે નથી એમ માને છે) અને જેની દરેક ચેષ્ટા
કપટ મય છે તેવી ગણિકાને શિષ્ટ પુરૂષો સેવતા નથી.

તાવદેવ દયિત કુમનોઽપિ યાવર્ષયતિ મૂરિષનાનિ ।

યેષ્ટવર્યનતિ નિર્ગતસારં તમ હો કિમ્ સુસ્તં ગણિકાયા ॥૬૦૭॥

અમે તેવો કુશીન પુરુષ કો ન હોય પણ વ્યાસુધી
તે તેને પ્રભુર પુષ્કળ થન આપે છે ત્યાંસુધીજ ગણિકા
તેને પોતાનો પ્રિય આશરો જલ્દી છે અને જેવો તે થન
રક્તિત સચો છે તરતજ (પીછીને રસ ખેંચી કાઢેલી) ચોર-
છીના છોતરાની જેમ તેને સાર રક્તિત ગણી ત્યજી દે છે
આટે આ નીચ વેશ્યા સજમાં જાયએ મુજ કથાથી હોય?

તાવદેવ પુર્યો ઝનમાન્યસ્તાસ્દાયતિ ચાક્ષુષયો ।

તાન્નદામનતિ પર્યન્ત્રાંસિ યાવદેવિ ન ચર્ષ ગણિકાયાઃ ॥૬૦૮॥

પુરુષ ત્યાંસુધીજ હોઈમાં પૂજ્ય ગણાય છે, ત્યાંસુધીજ
સહસ્રસુધી લક્ષ્મીનું નિવાસ સ્થાન જની રહે છે, અને
ત્યાંસુધીજ ધર્મ વચનોને માને છે કે વ્યાસુધી તે ગણિ
કાના ફરમાં નથી રહેશે.

મન્યતે ન ધનસૌખ્યવિનાશં નામ્યુર્પતિ શુસ્તઙ્ગનવાક્ય ।

નેસતે યવસમુદ્રમપારં દારિકાર્પિતમના મત્તપુદિ ॥૬૦૯॥

જેલે પોતાનું હૃદય વેશ્યાને વેચી દીધું છે, (અર્થજ
કરી દીધું છે) તે નિર્જુદિ અને મુર્ખજન છે કારણ તે
પોતાના ધનના અને મુજના વિનાશને પણ નથી સમજતો
સુર અને સજનોના ચાકવને નથી ગણતારતો અને જવ
સમુદ્રનો પાન પામવાનો જ્યાસ બટીક પણ નથી ઠરતો.

વારિરાશ્વિસિક્ષાપરિમાળ સર્પરામિમસમધ્યગમાર્ગઃ ।

ઝાપ્તો ષ નિસ્તિલ ગ્રહપક્ક નો મનસ્સુ ચપલં ગણિકાયાઃ ॥૬૧૦॥

મનુષ્ય અગાધ સમુદ્ર અને રેતીનું પરિભ્રમણ શરીર
શકે છે, સર્પનો માર્ગ બાણી શકે છે, અંધારી રાત્રીને
વિશે માર્ગ શોધી કરે છે. જલ મધ્યે રસ્તાનું જ્ઞાન પણ
ધરાવી શકે છે અને સમસ્ત પ્રાણીકની ગણતરી પણ કરી
શકે છે (સમસ્ત પ્રાણીકને બાણી શકે છે) છતાં પણ
ગણિતના અપલ ચિત્તનો યાદ તે પામી શકતો નથી.

ચા શુનીવ વહુચાદુજનાનિ જ્ઞાનતો વિનનુતે મલમલા ।

પાપકર્મજનિતા કળદેષ્ટા ચાન્નિ ગણ્યવનિતાં ન જુવાસ્તાં ॥૬૧॥

જેલ કૃતરી રોટલો નાંખવાથી (પુંછડી હલાવવી આદિ)
અનેક ચેષ્ટાઓ કરે છે, મલનું બદલું કરનારી છે અને
પાપાજ્ઞન કરનારી અનેક કપટ ચેષ્ટાઓ કરે છે તેમ વેશ્યા
રૂપી કૃતરી ધન આપનારની અનેક ખુશામત કરે છે, મદ્ય
માસાદિ મલ લાશણમાં અનુરક્ત રહે છે અને સદા કપટ
ચુક્ત હાવભાવ કરી પાપ ઉપાજ્ઞન કરે છે. તેથી પુધજનો
(બબરૂ સ્ત્રી) વેશ્યાનો સંગ પરિહરે છે.

મદ્યમાંસમલદિગ્વમશૌચં નીચલોકમુખચુમ્બનદશં ।

યોદિચુમ્બતિ મુખં ગણિકાયા નાસ્તિ તસ્ય સદ્ગોષ્ઠિ નિકૃષ્ટ ॥

મદ્ય માંસાદિના મલથી મલિન અને નીચજનોના
મુખ ચુંબન કરવાને દશ એવું અપવિત્ર ગણિતના મુખને
જે પુરૂષ ચુંબન કરે છે તેના સદૃશ મહાનીચ જન ખીજો
કોઈ નથી.

યા ન વિશ્વસિતિ જાતુ નરમ્ય પ્રત્યયં તુ કુરુતે નિકૃતજ્ઞા ।

નોપકારમપિ વંતિ કૃતત્રી દૂરતસ્યજત તાં સ્વલુ વેસ્પાં ॥૬૨॥

જે પોતે બીલ્લો નિશાસ નથી કરતી પણને કપટ
 શુદ્ધિ બીલ્લોને પોતાનામાં નિશાસ કસવે છે (૧)
 વળી જે કૃતબી કપટારને તો બહુતીજ નથી તે બેરવાળો
 કે મજબૂનો ! દૂરથી તપાસ્યા યોગ્ય છે (બેરવાળોને દૂરજ
 સમો ને દૂરથીજ નવ અજના નમસ્કાર કરો.)

રાગમીઝણપુમે કનુકર્મ્ય શુદ્ધિસમ્બન્ધનોર્પવિનાશ ।

યા કરોતિ કુચ્છા ત્રિવિધેન તા સ્વચન્તિ ગણિકાં મદિરાં વા ॥

મદિરાની આદ્ય વેશ્યા પણ શુદ્ધિ બદલ ખન અને
 વીરવના સર્વથા નષ્ટ કરી નાખે છે અને જેમ મદિરાપાનથી
 નેત્ર મુત્રમાં રક્તિ લાલ્લાસ આવે છે અને શરીરમાં
 મુખથી છુટે છે તેમ બેરવા પણ હાજિમાત્રથી રાત્ર પ્રેમ ઉત્પન્ન
 કરે છે અને શરીરમાં કષાયી લાવે છે આટે તેઓ વિકાનજન
 ત્રિવિધે મન નચન અને કાલાથી પરિકાર કરે છે

યોપતાપનપરાધિત્રિલેષ વિષયોદનક્તી મદિરવ ।

દેહદારમપદુન્નુરિકેષ તાં મજન્તિ ક્યમાપણયોપામ્ ॥૬૭૬॥

જે વેશ્યા બાળિની બનાલાની જેમ શરીરમાં ઘડ (સલાખ)
 ઉત્પન્ન કરનારી છે અને મદિરાની જેમ ચિત્ત વિશ્રમ
 કરનારી છે વળી જે દેહનું વિહારણ કરવામાં ખુરીની બરજ
 ચારે છે એવી વેશ્યાઓનું ઝેણુ સેવન કરે !

સર્વેસીસ્યદતપોષનયૌરી સર્વગુઃસનિપુષ્પા જનમારી ।

મર્ત્યમત્તકરિવ પનગારી નિર્મિતાય વિધિના પરનારી ॥૬૭૭॥

વિધિએ આ સારમાં સમસ્ત મુખને દેવાયતું તપ
 કરી ખનનું કરણ કરનારી સર્વ દુઃખ દેવામાં નિપુણ અને

સન્વર્ગોચ્ચગમશર્પવર્જિતા ધર્મકામધનતો વહિષ્કૃતાઃ ।

દ્યૂતદોષમનિના વિચેતના. કં ન દોષમુપચિન્વતે જનાઃ ॥૬૨૩॥

દ્યૂતના દોષથી પાપચુકત બનેલ સૂખ લુગારી જન
સત્ય સૌન્દર્ય શ્રમ અને સુખથી સર્વથા બેનસીબ રહેછે એટલુંજ
નહિ પણ ધર્મ અને કામથી પણ નચિત બનેછે આથી
તેઓ કયો દોષ ઉપાજ્ઞન નથી કરતા ?

સત્યમસ્યતિ કરોત્યસત્યતાં દુર્ગતિ નયતિ દન્તિ સદ્ગતિ ।

ધર્મમત્તિ ચિત્તનોતિ પાતકં દ્યૂતમત્ર કુલ્લેડ્યવા ન કિં ॥૬૨૪॥

દ્યૂતસેલ (લુગારી) સત્યનો બહિષ્કાર કરી અસત્યતાનો
આશ્રમ લેછે, સદ્ગતિનો નાશ કરી દુર્ગતિ ઉપાજ્ઞન કરેછે
ધર્મથી વિસુખ બની પાપનુરુકત બનેછે અથવા દ્યૂત
આ સંસારમાં શું શું અનિષ્ટ નથી કરતું ?

દ્યૂતનોડપિ કુપિતો વિકમ્પતે વિગ્રહં ભજતિ તન્નરો યતઃ ।

જાયતે મરણમારણક્રિયા તેન તચ્છુભમનિર્ન દીવ્યતિ ॥૬૨૫॥

લુગાર ખેલવાથી મનુષ્ય ક્રોધ ચુકત થઈ થરથરે છે,
અને લડાઈ ઝઘડા કરવા તત્પર થાય છે અને લડાઈ
કરવાથી કાં મરવું, મરું યાતો મારવું એમ શુભ સૂટોસૂટની
બાજી પર આવી જાય છે આથી શુભ મતિ વિવેકી નર
લુગાર ખેલતો નથી.

દ્યૂતદેવનરતસ્ય વિગ્રતે દેહિનાં ન કરુણા વિના તયા ।

પાપમેતિ પરદુઃસ્વકારણં શુભ્રવાસમુપયતિ તેન સઃ ॥૬૨૬॥

લુગારીના દૃઢ્યમાં દયા હોતી નથી અને દયાના
અભાવે પરને દુઃખ દેવા રૂપી પાપ બંધાય છે જે પાપના
બંધથી તે મરીને નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

પૈતૃન કટુકયમનામુર્તિ શક્તિ યાવયમનૃતં વિનિન્દિતં ।
 યાવનાય કિત્તશો વિષેતનો સ્તેન તિર્યગ્ગતિમેતિ તેમ મ ॥૬૨॥

જુઝારી જન કમેશા પેશુન્ન મુજા, અપિય, અમલ
 જીવ, અમુજાકર અને નિશ અમલત્વ વચને જીવને કમ
 વાને જોલે છે એથી કસીને તે મસીને મુક તિર્થકૃ ગતિમાં
 ઉત્તરના યાવ છે

અન્યદીપમશિષિન્સ્ય પાત્કં નિર્ધૃતો દરતિ જીવિનોપયં ।
 દ્રવ્યમથ કિત્તશો વિવેકનસ્તેન ગચ્છતિ અર્ધનાં પિરં ॥૬૩॥

જુઝારી નર યાવને વિચાર કયાં વગર નિધુલ પદે
 જીવના પ્રાણ સમ દ્રવ્યનું કરણ કરે છે અને તેથી તે
 લોકોમાં કદર્શના થાય છે

મુક્તદુન્નપદુકમંકારિણી કામિનીમપિ પરમ્પ દુઃસ્તદાં ।
 પુત્તદોષમનિનોડમિમ્પતિ સંસ્રવાવટતિ તેન દુઃસ્તિત ॥૬૪॥

જુઝારના દોષથી દુષિત, નરક (અવસ)ના દુષને
 યોગ્ય કર્મ કરાવવામાં વૃદ્ધ, પરિણામે દુઃખની દેવદારી
 પરથીને પણ થાઉં છે અને તે પરથી જમના યાવથી તે
 મનુષ્ય દુઃખી કર્મ જ ચારમા પરિણમણ કરે છે

જીવનામનમનેકષા દધતુન્યમસરમણોયતો નરઃ ।
 સ્વીકરોતિ મહુદુઃસ્વમસ્તપીસામપાતિ મનજ્ઞાનનં યા ॥૬૫॥

જુઝારી પુરુષ અનેક પ્રકારે જીવેની કિંમ્પ કરનાર
 પરિવ્રજને રાજે છે અને તે મુક જનુ દુઃખને અનુભવ
 વધુ લગાટીમાં જમણ કરે છે.

સાધુવન્ધુપિતૃમાતૃસજ્જનાન્મન્યતે ન તનુતે મલં કુલે ।

દૂતરોપિતમના નિરસ્તયીઃ શુભ્રવાસમુપયાત્યસૌ યતઃ ॥૬૩૧॥

બુગારનો છંદ બેને લાગ્યો છે એવો જડ બુદ્ધિ મનુષ્ય સાધુ, બંધુ, પિતા, માતા અને સજ્જનોના વચનની ઉપેક્ષા કરે છે અને કુલને કલંક લગાડે છે, જે કારણથી તે નરકપતિ પ્રયાણ કરે છે.

દૂતનાશિતથનો ગતાશયો માતૃવક્ત્રમપિ યોઽપકર્ષતિ ।

ગીલવૃત્તિકુલજાતિદૂષણઃ કિં ન કર્મ કુરુતે સ માનવઃ ॥૬૩૨॥

બુગારી બુગાર ખેલતાં પોતાનું સમસ્ત ધન હારી ખેડે છે. (શુભાચી દે છે), અને ફરી (કોઈ પણ પ્રકારે અગર કોઈ પણ સ્થલેથી) પ્રાપ્ત કરવાની આશા નથી રહેતી ત્યારે તે પોતાની માતાનું વશ પણ ઉતારી લે છે. આ કૃત્યથી પોતાના શીલ, આદિચ, કુલ, બાતિ આદિને કલંક રૂપ તે મનુષ્ય બીજા કયું નીચ કૃત્ય ન કરે ?

ઘ્રાણકર્ણકરપાદકર્ત્વનં યદ્દશેન લભતે ગરીરવાન ।

તત્સમસ્તમુખવર્મનાશનં દૂતમાશ્રયતિ કઃ સચેતનઃ ॥૬૩૩॥

જેના ફંદમાં દેશવાથી હાથ, પગ, નાક અને કાન આદિ અંગો મનુષ્યને કપાવવા પડે છે તે સમસ્ત મુખ અને ધર્મનો નાશ કરાવનાર બુગાર, કયો વિવેકી જન ખેલવાને તત્પર થાય ?

ધર્મક્રામધનસૌખ્યનાશિના વૈરિણાક્ષરમણેન દેહિનાં ।

સર્વદોષનિલયેન સર્વદા સંપદા સ્વલુ સહાશ્વમાહિષં ॥૬૩૪॥

ખર્ચ, ખર્ચ અને કામથી ઉત્પન્ન થતાં મુખને
નાશક, સર્વદોષનું આસ્રવસ્થાન અને અનુધ્યને કુશ્મન
જેવા જુગારીને સંપત્તિ આપે નિરતર નિગ્રમથી આશ્વ-
ભાક્ષિય (વેર) હોય છે અર્થાત્ જુગારીને ત્યાં સંપત્તિ
નિવાસ કરવી નથી.

યદ્વાહિનયનમનાશ્વનં યુદ્ધરાટિકસહાદિ કુર્વેતે ।

તેન યુદ્ધવિપજા ન તન્કે પૂતમશ મનસાપિ માનવા ॥૬૩૫॥

જેને વશ પડવાથી અનુધ્યને સહાર્થ ડકાય આક્રિ-
શ્વ થઈ પડે છે અને તેથી આ હોય અને પરત્વે જ ને
હોઈના મુખને નાશ થાય છે જેવા પૂતનું ઉત્પન્ન જોને
મનથી પણ સેવન કરવા નથી.

પૂતનાશિતસમસ્તમૃતિકો ચમ્પમીતિ સફલાં સુર્વં નરઃ ।

જીર્ણવસ્ત્રઋદેહસહિર્મસ્તકાદિનપરં સુપાનુરઃ ॥૬૩૬॥

જુગાર જેલવા જ્યારે અમસ્ત અપત્તિ નહ થઈ
લગ્ય છે ત્યારે અનુધ્યને જુગાર કાટવા મુટમાં વશોથી રેલ
હાંસીને આશ્વપર જાય વહેવા ને જુગારી ટંગવગત્ય ચમસ્ત
પૃથ્વીપર જમણ કરવું પડે છે

યાવત્તે નમતિ યાત્રિ દીમતા મક્ષતે ન કુસ્તે વિદમ્યનાં ।

સૈવતે નમતિ યાત્રિ દાસતા પૂતસેવનપરો નરોડપમ ॥૬૩૭॥

પૂત સેવનમાં નિરત વશોહો નશાધમ થીજ માટે
છે, નહ મઈ નામે છે, દીનતા રેખાદે છે, નિશ્ચ જોને
છે, નિહળના કરે છે, સેવા કરે છે, નમન કરે છે અને
દાસતા પણ સ્વીકારે છે

રુદ્ધ્યતેઽન્યકિતર્થેર્નિષેધ્યતે વ્યયતે વચનમુચ્યતે કદુ ।

નોદ્યતેઽવ પરિભૂયતે નરો હન્યતે ચ કિતવો વિનિન્યતે ॥૬૩૮॥

હન્તિ તાદયતિ ભાપતે વચઃ કર્કશં રટતિ વિદ્યતે વ્યયાં ।

સંતનોતિ વિદધાતિ રોધનં દ્યૂતનોઽય કુસ્તે ન કિં નરઃ ॥૬૩૯॥

લુગારી પુરૂષને અન્ય લુગારી રોકે છે, નિષેધ કરે છે, બાંધે છે, ઠણું કદુ વચન સંભળાવે છે, ધક્કા મારે છે તિરસ્કાર કરે છે, મારે છે અને ધિક્કારે છે, તેમ પોતે પણ ખીલતને મારે છે, તાડન કરે છે, કદંશ વચનો બોલે છે, પીડા ઉપજાવે છે, ખિન્ન થાય છે, પીડા પામે છે, (વ્યથિત થાય છે) અને રોધન કરે છે અથવા દ્યૂતને વશ પડેલો મનુષ્ય શું નથી કરતો ?

જલ્પિતેન વ્રહુધા કિમત્ર મો દ્યૂતનો ન પરમસ્તિ દુઃસ્વદં ।

ચેતમેતિ પરિચિન્ત્ય સજ્જનાઃ કુર્વતે ન રતિમત્ર સર્વથા ॥૬૪૦॥

હે લોકો ! બહુ કહેવાથી શું ? એટલુજ કે દ્યૂતથી વિશેષ દુઃખદ હુનીઆમાં અન્ય કોઈ પદાર્થ નથી એમ ધરાણર સમજી સ્વલ્પનો લુગારને વિશે રતિમાત્ર પણ પ્રેમ કરતા નથી.

શીલવૃત્તગુણવર્મરક્ષણં સ્વર્ગમોક્ષમુખદાનપંગલં ।

કુર્વતાક્ષરમર્ણં ન તત્ત્વતઃ સેવ્યતે સકલદોષકારણં ॥૬૪૧॥

સ્વર્ગાપવર્ગનું સુખ દેવામાં કુશળ એવા શીલ, ચરિત્ર, સફળુષ્ટ અને ધર્મનું રક્ષણ કરનાર વિદ્વાન, સમસ્ત દોષના દારણરૂપ લુગાર કદી પણ ખેલતો નથી.

પ્રકરણ ૨૬ અં

આત્મ વિવેચન

અમૃતશ પુત્ર.

ચાચ્છત્યક્તી સમસ્તે સુલભનવર્તે કર્મેષિષ્યસત્ત્વ—

ધારિત્રાત્પાત્મયોપાદ્યયતિ તદમર્લં સ શ્રુતાદાસત્ત્વ ।

નિર્લોપત્મા સ દોષા જગતિ નિગદિતા દ્વેપરાગાદયોઽપ્ર

જ્ઞાત્વા મુક્ત્યૈ સદોપાન્નિક્ષિત્ત્વિપદે નામયન્ત્વસ્તત્ત્વદ્વાઃ ॥૬૪૭॥

અસાધના અમરુત પ્રાપ્તિએ અવિનાશી—નિત્ય મુખની
સંમ્પ્રદા હરે છે અમરુત મુખની પ્રાપ્તિ, કર્મને સર્વથા નાશ
થવાથી થાય છે કર્મને નાશ, અમરુત ધારિત્રને અવશ બી રહ્યો
છે અમરુત ધારિત્ર અમરુત જ્ઞાનથી વિશુદ્ધ થાય છે અમરુત
જ્ઞાન (આત્મ પ્રતિષ્ઠા) (સર્વથા પ્રાપ્તિ) સુત (અમર) દ્વારા
ઉદ્ધારે છે શ્રુતોદ્ધાર આત્મ પુરુષ સર્વથાથી થાય છે આત્મ
અમ સર્વથા દોષ રહિત હોય છે અને આ જગતમાં રાજ
દ્વેષાદિનેજ દોષ તરીકે વળવામાં આવેલા છે એમ સમજીને
નિરાપદ મુક્તિને અર્થે આત્મપ્રાપ્તથી અમરુત રહેનારા છે
વિજુથ જને, સદોપીજ્ઞાથી (રાજદ્વેષાદિ દોષથી) સદા
વિરહિત થાયે.

અમાકૃપારમર્થ્ય ધૃતિમનનવ્રરાથર્તમસ્યન્તપીમ

નાનાદુઃસ્વપ્નનક્રમમણકલુપિર્લં વ્યાપિસિમ્ધુમવાઈ ।

નીપન્તે પ્રાણિર્ધર્મા શુદ્ધુરિતમર પૈર્નિરુપ્યારમન્ત—

સ્તે રાગદ્વેષમોહા રિપુષ્કમુસદા યેન ધૃતાઃ સ આત્મ ॥૬૪૮॥

આમ રાગદેવી રહિત છે.

જેમાં જન્મ, જરા અને મૃત્યુરૂપી અતિ ભીષણ વમળો ઉડી રહ્યા છે, જે નાના પ્રધારના દુઃખ રૂપી મહા ભયાનક (અતિ ઉગ્ર) નક વક (મગર મત્સ્યોના સમુહ)ના ભ્રમણથી અત્યંત મલિન છે, વધી જેને અનેક આધિ વ્યાધિરૂપી નદીઓના પ્રવાહ આવી મળે છે, તે ભવાગ્નિ મધ્યે (સંસાર રૂપી સમુદ્ર મધ્યે) સંસારને અતિ દુઃખથી ભરપૂર જોઈને ચીસો પાડતા પ્રાણીવર્ગોને જે રાગ દેવ અને મોહ ધટેલી દીધાં છે તે અસુખના ઠરનારા રાગ દેવ અને મોહરૂપી શત્રુઓનો જેણે નાશ કરીધો છે તેજ ખરેખરા આમ પુરૂષ—સર્વજ દેવ છે. આમદેવ રાગદેવ અને મોહ રહિત હોવા જોઈએ.

दैवार्थं येन शंभुर्गिरिपतितनयां नीतवान्ध्वस्तर्धयो
वक्षो लक्ष्मीं सुरद्विष्ट पयसिजनिलयांऽष्टार्धवक्त्रो बभूव ।
गीर्वाणानामवीणो दशगतभगतामस्तबुद्धिः प्रयातः
प्रध्वस्तो येन सोऽयं कुसुमगररिपुर्दवमाप्तं तमाहुः ॥६४४॥

સર્વજ્ઞ મદન વિજેતા હોય છે.

જે ઠામને વશ રહી મહાદેવ પાર્વતીને પોતાના અર્ધાગમાં સ્થાન આપી ફરે છે, ધૈર્ય રહિત વિષ્ણુ તો લક્ષ્મીને સદા પોતાના વૃશસ્થળ પરજ રાખે છે, બ્યારે બ્રહ્મા તેજ ઠામના પ્રતાપથી ચતુર્મુખ ધારણ કરી રહ્યા છે અને વળી દેવાધિપતિ ઈંદ્ર મૂઠમતિ બની એક હજાર ચોનિને પ્રાપ્ત થયો છે તે પ્રખત ઠામરૂપી શત્રુનો જેણે પ્રધ્વંસ કરીધો છે તેજ સત્યતયા આમ દેવ છે.

જાવાચ—સ સારમા કામની સજા જોટલી બધી પ્રબળ છે કે જાણ, નિષ્ણ, મહેપ અને ઈદ્ર જેવા પણ તેના પ્રતાપથી બગી શક્યા નથી અને સર્વજ્ઞ આપ દેવ તે તેજ છે કે જેણે આવા પ્રબળ પ્રતાપી સમ પર વિજય મેળવ્યો છે

પૃથ્વીઘ્નદર્તુમીશાઃ સસિમ્બપિસન્નિલ પાતુમર્ત્તિ મવેષ્ણુ
 સ્વોવિશ્વર્ક નિરોધું મચલિતમનિલં યંડસિતું સત્ત્વન્ત' ।
 નિર્મેતું તેડપિ યાનિ મચિનપૃથુગુણા' સ્વનૃપન્તિ સ્મ નેન્દ્રા
 યોડધાનીમૃન્દ્રિયાણિ મિજગતિ મિત્તવાનાસમાહુસ્તમીર્ષ ॥૬૪૫॥

આપ છતેદ્રિય હોવાજ બોધવો.

જે અગ્નિજ પૃથ્વીને ઉગ્રહીને ખારણ કરવાને શક્તિ માન છે, જેનામાં સમુદ્રનું સમસ્ત જલ પી જવાની તાકાત છે, જે પદાસેમાં પણ સેદીને પ્રવેશ કરી શકે છે, જલમાન જ્યોતિષ્ઠકને સ્થીર કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે, જે જોરથી પુરતા વાયુને પણ ધોરી શકે છે, જેવા સત્ત્વશાલી, જન પ્રસિદ્ધ ઇદ્રાદિ પણ જે ઇદ્રિયોને છતી નથી શક્યા તે ઇદ્રિયો પર પણ જેણે વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે તે છતેદ્રિય જ ખરેખર આપ્ત દેવ છે.

ઘર્જોઽસ્પન્દમુક્તા મહુદસિલમ્બનાન્બોધયન્તો વિશાપા
 નિર્વાઙ્ઘોસ્ફાસદોપા મનસિ ચિદ્રપતી સામ્પમાનન્દપામી ।
 ધ્રોબ્યોન્પાદમ્પયાત્મ્ય ત્રિશુબનમન્વિલ્લ માપ્સ્યે યમ્ય યાળી
 તં મોક્ષાય મયન્તુ સ્થિરતરપિપળા દંવમાર્ણ મુનીન્દ્રાઃ ॥૬૪૬॥

સર્વજ્ઞની વાણીનું સ્વરૂપ.

જે મહાત્માની વાણી વર્ણ અને ગોષ્ઠના સ્પંદનથી (ફરકવાથી-પાડવાથી) રહિત છે, જે સમસ્ત જન (અને ઉપચારથી પણ પક્ષીઓને પણ) એટલીજ વખતે જાન કરાવે છે, જે બાધા રહિત છે, જે વાંછા અને શ્વાસોશ્વાસ આદિ દોષોથી મુક્ત છે, જેના પ્રતાપથી સમસ્ત જીવોના મનમાં આહ્વાન અને સામ્યતાનું આશ્રાન્ત્ય છવાઈ રહે છે અને જે ત્રિજગતની સમસ્ત પદાર્થોના ઉત્પાદ-વ્યય અને પ્રોવ્યતા સ્વરૂપને પરિસ્પૃટપણે પ્રતિપાદન કરે છે, તેજ મહાપુરુષ સાચા આત્મ દેવ-સર્વજ્ઞ દેવ છે અને મોક્ષ પ્રાપ્તિને અર્થ સ્થિર બુદ્ધિ મુર્ખોશોએ તેનોજ આશ્રય લેવો.

નોટ—દીર્ગાંબર આ માન્ય મુજબ વીતરાગદેવ તિર્યકરની વાણીમાં મુખ્યચારણ નથી થતું એટલે વર્ણ અને જોઈતું સ્પંદન ન હોય. તિર્યકરની વાણીમાં અંતરમાંથી ધ્વનિ નીકળે છે જે સર્વ સાંભળે છે.

માવામાવસ્વરૂપં સકલમમકલં દ્રવ્યપર્યાયતત્ત્વં
મેદામેદાવલીદં ત્રિભુવનભવનામ્યન્તરં વર્તમાનં ।
લોકાલોકાવલોકી ગતનિશ્ચિલમલો લોકતે यस્ય વૌચ-
સ્તં દેવં મુક્તિકામા ભવભવનભિદે ભાવયન્ત્વાપ્તમત્ર ॥૬૪૭॥

સર્વજ્ઞનો વિષય.

જે મહાત્માનું સમસ્ત દોષરહિત સર્વ દર્શાજ્ઞાન ત્રિભુવનમાં (વર્તમાન) વ્યાપ્ત, લાવ અને અભાવ, શક્ય અને વિશ્વ, ભેદ અને અભેદ સ્વરૂપી, સમસ્ત દ્રવ્ય અને

પર્વાય તેમજ દોષ અને અદોષ બેઠી સાથે સ્પષ્ટતા બોધ
 થકે છે તે જ આમ પુરુષ સર્વજ્ઞ દેવ છે અને અમુક
 જનોએ આ ભવદૂષી ભવનનો નાશ કરવા માટે તેજ સર્વજ્ઞ
 દેવનું ધ્યાન થયું ઉચિત છે

સ્પાષ્ટેભિર્ત્યં સમસ્તં પરિણતિરહિત કૃતૃકર્મબ્યુદાસા-
 ત્સત્ત્વન્યમ્નપ રશ્યેભ ફલફલવનોર્નાપ્યનિત્યે સમસ્તે ।
 પર્યાહોષ્યેતિ યેન મકટિતશ્ચમયં પ્વસ્તદોપમપદ્મ
 તત્સેવધ્મં વિમુક્ત્યં જનનનિગમિતા મક્તિતો દેવમાતૃ ॥૬૮॥

પદ્યાર્થ નિત્યાનિત્ય છે.

એ કહી સમસ્ત પદ્યાર્થ સર્વજ્ઞ નિત્ય અને પર્વાય
 રહિત (પરિણતિ રહિત) માનવામાં આવે તો કર્તા અને
 કર્મના બ્યવહારનો દોષ થઈ જવાથી કાર્ત્ત્વ અને કારણનો
 પશ્ચર કાંઈ સંબંધ તિલ્લ થઈ શકશે નહિ, તેજ રીતે
 સર્વ પદ્યાર્થ અનિત્ય પણ નથી એમ પશ્ચિદાખ્યા કરી જે
 સમસ્ત દોષ રહિત વશાર્થ બહુતા સર્વજ્ઞ દેવે (કથમિત્
 નિત્ય અને કથમિત્ અનિત્ય એમ) પદ્યાર્થો ઉત્પદ્યર્થી
 પ્રદક્ષ્યા છે (કે જે પદ્યાર્થોનું ઉત્પદ્યર્થી થયું સમસ્ત સુષ્ટિ
 પ્રસુષ્ટિના પ્રપચ્ચારિ દોષ રહિત છે) તે આમ દેવને કે
 તે સારી જનો ? જાણી પૂર્વક સુષ્ટિને અર્થ સેવા.

નો ચેત્કર્તા ન યોક્તા યદ્ધિ મયતિ વિમુનો વિયોગેન દુઃસ્તો
 સ્પાષ્ટેદેકઃ પ્રરીરી મતિનનુ મ તદ્દાન્યસ્ય દુઃસ્તેન દુઃસ્તો ।
 સ્પાદિદ્વામેતિ જન્તુર્મનનિસિલમસલ યોડ્યપચેદ્દયોર્ધ
 ય પૂર્યાઃ પૂજયન્તુ મગમિષયિત્ત્વ દેવમાતૃ વિમુક્ત્યૈ ॥૬૯॥

જીવ ઈર્મનો ઈર્તા-ભોક્તા સ્વદેહ પરિભાણ અને
પ્રતિ શરીર સિન્ન છે.

જો જીવને ઈર્મનો ઈર્તા નહિ માનીએ તો તે ઈર્મનો
ભોક્તા પણ ન હોઈ શકે, જો જીવને વિભુ-સ્વર્વ વ્યાપી
માનીએ તો (હા પદાર્થના) વિયોગથી તે હુઃખી ન
થયો જોઈએ, જો પ્રત્યેક શરીરમાં દૃશ્યમાન સિન્ન જીવને
સમસ્ત શરીરમાં એકજ માનીએ તો તે ધીજ્ઞતા હુઃખથી
હુઃખી થાય, એમ વિચારીને પ્રશાન્તા પદ આપ દેવ,
જેનાથી જીવને આ સમસ્ત દોષ રહિત જ્ઞાનનો પ્રકાશ
થયો તેનોજ સન્માનનીય સન્નનોએ મુક્તિ અર્થે પૂજા
સત્કાર કરવો જોઈએ.

યા રાગદ્વેષમોહાજ્ઞનયતિ દરતે ચારુચારિત્રરત્ન
મિન્તે માનોઞ્જલં મલિનયતિ કુલં કીર્તિવહ્નિં ભુનીતે ।
તસ્યાં યે ચાન્તિ નાર્યામુપહતમનસાગત્કિમત્યન્તમૂઢા
દેવાઃ કન્ડર્પતપ્તા દદતિ તનુમતાં તે કયં મોક્ષલભ્મી ॥૬૫૦॥

જો રાગદ્વેષ અને મોહને ઉત્પન્ન કરનારી છે, મુંઢર
અમુલ્ય ચારિત્ર રત્નને હરી લે છે માન રૂપી અત્યુલ્ય
શક્તિને બેદી નાંખે છે, કુલને મલિન કરે છે અને કીર્તિ-
રૂપી વેલકીને ડાળી નાંખે છે તે જીને, દંદર્પથી બળી
રહેલા (જેની રંગેરંગમાં દંદર્પ વ્યાપી રહ્યો છે તેવા) મૂઢ
દેવો વશ પડ્યા છે તે દેવો, આત્મીજીને મોક્ષ લક્ષ્મીનો
ક્યાંથીજ આપી શકે ?

પીનશ્રોણીનિતમ્બસ્તનજયનભરાક્રાન્તમન્દપ્રવાણા-
સ્તારુણ્યોદ્રેકરમ્યા મદનશરદ્ધતાઃ કામિનીર્થે ભજન્તે ।

સ્પૂલોપસ્યસ્પત્નીના કુશલકરતદાસ્કામલીસાકુલાસ્તે
 દેવા સ્યુષ્મેજ્જાસ્યામિહ વદત વિદઃ કીડયાઃ સન્ત્યમન્તઃ ॥૬૫૧॥

સ્પૂલ શોણી નિતળ, રતન અને જ્યનના જાશી
 બિનમ્મ સર્ધ મદગામીની અને તાદૃશના મદથી મુરમ્મ
 કમનીય હામીનીને જે મદનના બાણથી હેણ્ણાએલા છેવે
 છે તે સ્પૂલ ઉપસ્ય (એનિ) રૂપી સ્વલીની અને કસ્તલ
 વડે આસ્કાલનની લીલામા આસક્તિ જોવાને જે દેવ
 માન્યા જાય, તે વિદ્વાનો ! કહે કે આ લગતમાં કુર્જન
 કેને બહુવો ?

યે સંવૃદ્ધાપુષ્પાનિ સ્વતરિપુરુષિરૈઃ પિત્રરાણ્યામૃતસ્યા
 વન્નેન્વાસાસિષઃક્રક્રુષદસ્યદારૂસપાદાદિકાનિ ।
 રૌદ્રમૂમક્ષત્રયાઃ સકલમવપૃતાં મીક્ષિત્વાદયન્તે
 તે વેદેવા મવન્તિ મણિગદત્ર શુષા સ્તમ્પકાઃ કે મર્ચયુઃ ॥૬૫૨॥

જે હેણ્ણાએલા શિયુના રૂપિરથી પિતૃર મજેલા વજ્ર,
 ધનુષ, બાણ, આસિ, કસ્તલ, હેલ, મદા, ત્રિશુલ, પાશ
 આદિ અથ શસ્ત્રો આસત્વના ચિન્હ તરીકે ખાસકુ કરે
 છે, શુભમથી અતિ રીઝ મુજ છે જેણે અને તેથી સમસ્ત
 પ્રાણીઓને સમના ઉત્પાદક જોવા જે દેવો હોય તે હે
 જુખજન ! કહે કે ચિત્રારી (સુખક) બોલા કેણુ સર્ધ
 રહે ? અર્થાત્ આવા રીઝ રૂપધારી દેવો ચિત્રારી શુભ છે

આપ્યાપિમ્પાપકીર્ણં ચિપવદ્ગમણે કામકોપાદિસર્વે
 દુઃસાક્ષોળીરુદ્ધાયે મસગદ્નવને આપ્યને યેન જીવ ।

યે તત્સ્ત્રીમચમાંગચમિદગધિપા નિન્દનીયં યજન્તે
 દેવાશ્વેત્તેઽપિ પૂજ્યા નિગદન્ત મુચિયો નિન્દિતાઃ કે ધવેયુઃ૬૫૩॥

આધિ વ્યાધિ રૂપ વ્યાધ (ચિકિત્સીજન)થી સંદીર્ઘ
 ઈન્દ્રિયજન્ય વિપયોરૂપી મૃગોથી વ્યાપ્ત, ઠામ ક્રોધાદિ
 અપોથી આકુલિત, દુઃખરૂપી વૃક્ષોથી ખીચોખીચ ભરેલા
 સંસારરૂપી ગહન વનમાં જેના પ્રતાપથી જીવ ભ્રમણ કર્યા
 કરે છે તે અતિ નિન્દનીય એવા સ્ત્રી, મદ્ય અને માંસની
 ત્રિપુટિ જે અધિષ્ઠા એવન કરે છે તે જો પુનઃકુ દેવો
 હોય તો હે સુખુદ્ધિ જનો ! કહો, ખીલ કોણ નિન્દિત
 હોઈ શકે ?

નિદ્રાચિન્તાવિપાદશ્રમમદનમદસ્વેદસ્વેદપ્રમાદ—

ભુદ્રાગદ્વેપતૃષ્ણામૃતિજનનજરાવ્યાધિગોકસ્વરૂપાઃ ।

ચસ્યંતેઽષ્ટાદશાપિ ત્રિભુવનમવમૃદ્વ્યાપિનઃ સન્તિ દોષા—

સ્તં દેવં નામમાહુર્નયનિપુણધિયો મુક્તિમાર્ગાધિયાને ॥૬૫૪॥

અટાર દૃપણથી રહિત દેવ હોવા જોઈએ.

નિદ્રા, ચિંતા, વિપાદ, શ્રમ, મદન, મદ, સ્વેદ,
 ખેદ, પ્રમાદ, ભુધા, રાગ, દ્વેષ, તૃષ્ણા, જન્મ, જરા, મૃત્યુ,
 વ્યાધિ અને ચોક્ક આ અટાર પ્રકારના દૃપણો ત્રણ હોઈના
 સમસ્ત પ્રાણીમા વ્યાપિ રહેલા છે માટે આ દોષ પંદરી
 એક પણ જેનામાં વિદ્યમાન હોય તેને નયન વિદ્વાનો
 (નૈગમાદિ જ્ઞાત નયના જાણકાર) મુક્તિ માર્ગના કથનમાં
 આપ્તદેવ તરીકે સ્વીકારતા નથી.

નોંદ—અન્ન સ્વસ્ત્યે પ્રવચન આશીર્વાદ આદિ જન્મોમાં
 અદારે રૂપણ અન્ન રીતે જવાવવામાં આન્ના છે
 રક્ષાર્દ્રમેન્દ્રકૃતિ નટતિ ગણહૃતો ય સ્મચ્છાને સુશીતા
 નિર્મિત્તો માસમતિ મિષ્ટુવનમધિનાં દક્ષિણેનાનનેન ।
 ગૌરીગદ્ગાઠસક્તી મિપુરદહનકૃદૈત્યવિધ્વસદસ-
 સ્ત સ્ત રૌદ્રરૂપ કથયમસધિયો નિન્યમાસ વદન્તિ ॥૬૫૫॥

શુદ્ધ આસદેવ નથી

જે શુદ્ધ નિવરતા, ટપકતા, લોહીના પુદ્યો આદિ
 બનેલ હસ્ટી ચર્મ ખાસ કરીને પોતાના બધાની સાથે
 સમચ્છાન સુમિમાં મૃત્યુ કરે છે, જે નિદ્રાથી બની દક્ષિણ
 મુખથી તથા લોહીના પ્રાણીઓનું માસ બધું કરે છે, જે
 સદા ગૌરી અને બગાના અંજનો સુખ કરે છે, જે ત્રિપુ-
 રને બાળી નાખી દેત્રીનો વિધ્વસ કરવામાં હજી છે જોવા
 નિઘ રૌદ્રસ્વરૂપી શુદ્ધને શુદ્ધ પુત્રિ સંબંધનો આપ્ય દેવ
 કેમ કહે.

સ્પન્ત્તા પદ્મામનિન્યા મદનશ્ચરહૃતો ગોપનારીં સિવ
 નિદ્રાચિદ્રાગચિત્તઃ કપટશ્ચતમયો ધાનચારાતિમાતી ।
 રાગદ્વેષાવધૂતો પુપતિસુતરમે સારવિર્યોઽમવર્ષ
 કુર્વાણ મ્રેમ નાર્યાં મિટ્વદ્વિષ્ણુર્ચ નાસમાદુર્મરારિ ॥૬૫૬॥

સુસારિ કૃષ્ણને આસદેવ તરીકે નિશ્ચય

જે કૃષ્ણ અનિર્વચનીય સુસુદના લક્ષ્મીને ત્વચ્છને
 મદન બાધથી હજીને બાળીને સાથે સમચ્છ કરે છે, જે

સદા નિદ્રાથી તુરતના બગૃત થએલાની માફક શ્રાંતચિત્તી રહે છે, જે સેટડો કપટમયથી પૂર્ણ છે, જે દાનવોડ્ડી શત્રુનો ધાત કરનાર છે, જે રાગ દેવથી ભરેલ છે, જે અર્જુનના રથનો સારથિ છે આવા વિટની માફક સોઓ-માં અતિશય પ્રેમાનુરાગી મુરારિ આમદેવ દેદી હોઈ થકે નહિ.

यः कन्तूत्तप्तचित्तो विकलितचरणोऽष्टाधैवकत्वमाप-
न्नानानाट्यप्रयोगत्रिदशपतिवधूदत्तवीक्षाकुलाक्षः ।
क्रुद्धश्चिन्हेद् गंभुर्वितयवचनतः पञ्चमं गम्य वक्त्रं
स ब्रह्माप्तिदीनः प्रणिगदत कथं कथ्यते तत्त्ववांयः॥६५७॥

બ્રહ્મા પણ આમદેવ નથી.

જે બ્રહ્મા દામ બાણથી સંતપ્ત થઈ ચારિત્રની રખલના દરી (ચારિત્રથી વિચલિત થઈ) અતુર્ભગત્વને પ્રાપ્ત થએલ છે, નાના પ્રદારના નાટ્ય પ્રયોગો કરતી ઇંદ્રાણીને જેવામાં જે સદા હયલીન છે, જેનું પંચમ મુખ નિઠ્યા લાપણથી કુપિત થઈ શંભુએ છેદી નાંખ્યું છે આવા અતિદીન બ્રહ્માને કહો કે તત્ત્વજ પુરૂષો કેમ આમદેવ કહે ? અર્થાત્ આમદેવ તરીકે કેમ સ્વીકારે ?

यो भ्रान्तबोदेनि कृत्वा प्रतिदिनममुरैर्विग्रहं व्याधिविद्धो
यो दुर्वारेण दीनो भयचकितमना ग्रस्यते राक्षसा च ।
सूहो विध्वस्तबोधः कुमुदगरहतः सेवते कामिनीं यः
सन्नस्तं भानुमासं भवगहनवनच्छित्तये नाश्रयन्ति ॥६५८॥

સૂચનો આપદેવ તરીકે નિરાસ.

જે જમણ કરીને પ્રતિદિન ઉઠવા પામે છે, જે અમુકે આદે વિચાર કરે છે તેથી આદિ મુજબ છે, અનિવાર્ય તત્તાપીશ થાતું જેનો આસ કરે છે અને તેથી જે દીન અને ભય જાનત જિત છે, જે મહન બાધથી વિખાઈને ક્ષમીનીનું સેવન કરે છે આદે તે જ્ઞાનરહિત મૂક છે આ કારણથી મુમુક્ષુ વિદ્વાનો સ્વરૂપી જઠન વનનો ઉપદેશ કરવાને અર્થે સૂચનો આપદેવ તરીકે જાણવા નથી.

મૂઢા કન્દર્પવસ્ત્રો વનધરપુત્રો મપદ્મતઃ પદાસ્ય—

સ્વદ્વાર્પાસક્તચિત્તશ્ચિદ્રમપતિરમૂઢોત્તમેનામિષ્ણુઃ ।

વદ્ધિર્નિઃશોપમણી વિગતકુપમના સાક્ષત્તી મપલોલો

નૈકોઽપ્યેનેપુ વૈવો વિગતિત્તકસિન્ધો રૂપતે સ્વ રૂપ ॥૬૫૯॥

રહેદ, ઉદ્ધ, અગ્નિ અને બલશદ્ધનો દેવ તરીકે નિરાસ.

(અર્થ ઉપશાવ) વદ્ધાનન-વજ્રમુજ ક્ષતિકેસ કામની પીડાથી સતપ્ત થઈ જાગી શીખોને વિશે પાવાના સીત મતનો નાશ કીધો (સ્થિતિ જાત થયો), ઇન્દ્ર ગોવત્ત રૂપિની પત્નીમાં આસક્ત થવાથી અસિષપ્ત થયો, અગ્નિ પદ્મ સ્વજાતી હોવાથી નિર્મુક્ત છે અને બલશદ્ધ તે સદાશ્રવ મયમાં વજ્રમુજ રહે છે આ પ્રમાણે આમાંથી એકેવ દેવ હોય રહિત આપ્ત સ્વરૂપી દુરવમાન હતો નથી

રાગાશ્વા પીનયોનિસ્તનઞ્જપનમરાઘાન્તનારીમસદ્વા—

સ્ત્રોપાદારાનિષાતાઃ મહરણવરણાદ્દપિણો યોતિમન્તઃ ।

આત્મીયાનેકરૂપા અવસિતવિરહાત્ સ્નેહો ધુમ્નિનય

મે દેવાસ્તે કર્ણ વા જમયમનિયમાન્દાત્મીયા વિમુક્તયૈ ॥૬૬૦॥

જે દેવો પીન થોળિ, રતન અને વચનના ભારથી
 નમ્રી ભૂત નાગીઓમાં આસટ્ટા હોવાના દારણથી રાગાંધ
 છે, દોષ વચ વધ વંચીનો વધ કરે છે માટે કોપી છે,
 અસ શસ્ત્રાદિ ધારણ કરવાથી દેવી છે, પોતાના અનેક
 દોષથી ક્ષિપિત હોવાથી ભીત ચિત્ત છે અને રોડથી
 વિગ્દયુક્ત અને દુઃખી છે, આ પ્રમાણે (જે પોતેજ શ્રમ
 યમ અને નિયમ રહિત છે તે) તે દેવો સુદ્ધિ પ્રાપનાથે
 ઉપયોગી જોવા શ્રમયમ નિયમાદિ તમોને ક્યાંથી આપી શકે?

पर्यालोच्यैवमत्र स्थिरपरमप्रियमनस्त्वतो देहभाजः
 संत्यज्यैतान्कुदेवांस्त्रिविधमलभृतो दीर्घसंसारहेतून् ।
 विध्वम्नापेपदोपं जिनपतिमखिलप्राणिनामापदन्नं
 ये वन्दन्तेऽनवद्यं मदनमदनुदं ते लभन्ते मृत्वानि ॥६६॥

જે મનુષ્ય જાનો છે તે આ પ્રકારે શુદ્ધ તત્ત્વની
 આલોચના કરી ત્રિવિધ (મન વચન અને કાયા) પ્રકારે
 ક્ષિપિત, અનંત સંસારના હેતુમૂત, કુદેવોને સર્વથા ત્યજ
 દે છે અને સમસ્ત દોષરહિત, અખિલ પ્રાણીવર્ગના
 દુઃખનો વિધ્વંસ કરનાર અનિંદ્ય મદનજીત જનહેવની જે
 પૂજા વંદન કરે છે તે (અદ્યય) સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

दृष्टं नम्रेन्द्रमन्दश्लथमुकुटनटीकोटिचिश्चष्टपुष्प-
 भ्राम्यद्भृङ्गौघयोपैर्जिनपतिनुतये व्याहराख्यैर्जिनस्य ।
 पादद्वैतं प्रभृतं प्रसभभवभयभ्रंशि भक्त्यात्तचित्त-
 स्तीराप्तोक्तं विमुक्त्यै पदमपदमद्य व्यापदामाप्तयाप्तं ॥६६॥

નમન કરતાં ઈંદ્રના શિશિલ યજ્ઞેતાં મુકુટના નિમ્ન
કોટિ (પૃથ્વી)માંથી વિશિષ્ટ યજ્ઞેતાં પુષ્પાની આસપાસ
જમણ કરતા, જિનેદ્ર પ્રશુને નમન જાને સ્તુતિ અર્થે જાણે
આત્મચાક્રન કરતા હોયની તેમ જુલ્લસ કરતા જમર
મણ્ડલી આપ્ત જવલજનું સત્તર ઉદન કરનાર જિનેદ્ર
જાગવાનના પાઠ દ્વચને જે મહા પુરુષોએ જોના છે તેમણે
વાસ્તવિક આપ્તિઓથી સદિવ સિદ્ધમુખની પ્રાપ્તિ કરી છે

નૈર્વાં દોષા મયોક્તા વચનપદુનવા દ્વેષો રાગતો યા
ક્લિંતેષોઽથ પ્રયાસો મમ સક્લમિદં જ્ઞાતુમાર્ત વિરોધ ।
શક્તો ચોર્ધુ ન જાત્ર શિશુવનરિતકુદિપમાને પરમ
યાનુર્મોદિતિ યાવન્નિલિસમપિ તમો નાવપૂર્તં હિ તાવન્ ॥૬૬૩॥

(જિપર જજ્ઞાવેદ્ય રૂપાદિ દેવોની આપ્તિ મિમાંસામાં)
જેમના દોષો કાંઈ સત્ત જાણવા તો દેવને વચ્ચે જઈ જમર
વચન પદુતા કર્યાવચાને એ વર્ણવ્યા નથી કિંતુ નિર્દોષ
આપ્તિ દેવનું સમજ સ્વરૂપ જતાવચાની ધમ્મજાણી આ સમસ્ત
પ્રવાસ કરવામાં આજ્ઞે છે કરણ જેમ સૂર્ય જ્યાં સુધી
પાતાના નિષેધી અધિકારનો સમૂળજો નાશ નથી કરતો
ત્યાંસુધી હિંસ પામતો નથી. તેમ જ્યાં સુધી જીવને
નિરાસ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ત્રિશુવનનો દિવર
ધરિર પશુ જોળણી શકતો નથી.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

શુદ્ધ વિવેચન.

જિનેશ્વરઘ્રમયુગધતિભાડિતા વિલોકિતત્રિભુવનતત્ત્વિન્નરાઃ।
પદ્મતાન્ પટિહ્ત ગુણાંચરન્તિ ચૈ નમામિ તાન્મથરિપુમિત્તયે ગુરુના॥

જે જિનદેવના પાદદયનૃ ભક્તિ પુર્વક સેવન કરનારા છે, જેણે ત્રિભુવનવર્તી ગમસ્ત પદાર્થોને યથાર્થ સ્વરૂપે જોયેલા છે અને જે છત્રીસ ગુણના ધારક છે તે શુદ્ધજ્ઞાને ભવરૂપી રિપુના દનનાર્થે (પુનરાવૃત્તિ જન્મ જરા મૃત્યુરૂપી આ શંકારના છેદન માટે) હું નમસ્કાર કરું છું.

સમુદયતાસ્તપસિ જિનેશ્વરોદિતે ચિત્ત્યતે નિસ્તિલહિતાનિ નિસ્પૃહાઃ।
સદા નયે મદનમદરેપાકૃતાઃ મુદ્ગર્ભા જગતિ મુનીશિનોઽન્ન તો॥

જે મુનિ પુણવ જિનેશ્વર પ્રતિષ્ઠાદિત તપ તપવામાં સદા તત્પર છે, જે સ્વયં નિસ્પૃહી હોઈ પરહિત આધવામાં એક નિષ્કલુષિ છે અને જે મદનના મદથી સદા નિર્લેપ છે તે, મુનીશ આ જગતમા દુર્લભ છે.

વર્ચાસિ ચૈ શિવસુખદાનિ તત્ત્વતે ન કુર્વતે સ્વપરપરિગ્રહ્યં ।
વિવર્જિતાઃ સક્લમમન્વદૂર્ષણં શ્રયામિ તાનમલયદાસ્યે યતીન્ ॥

જે સદા મુક્તિ સુખને આપનારાજ વચનો વહે છે, જે સ્વ અને પર સર્વ પ્રકારના પરિગ્રહના ત્યાગી છે અને જે સમસ્ત ગમતાના હૃપણથી ગહિત છે તે મુનિ વૃષભોને હું મુક્તિપદની પ્રાપ્તિ અર્થે શરણે બાંધું છું.

ન શાન્તસ્વજનસ્તુતમિયાદ્યો વિનન્તે તમિહ ગુણ શરીરિણાં ।
વિમિન્દતો મધમમધૂરિમૂર્તનાં મુનીશ્વરા પિદ્યતિ ચ કૃપાસમા ॥

જન શબ્દથી પર્વતને સર્વથા લેણી નાંખનાર કૃપાગુ
મુનીશ્વર પ્રાણીઓને જેટલો લાભ-ફિત કરે છે તેટલો લાભ
બાંધવ-સ્વજન, પુત્ર, પ્રિય જાદિ કરી શકતા નથી.

શરીરિણ કુલગુણમાર્ગેનાવિતો વિમુદ્ધય પે પિદ્યતિ નિર્મલાં દયાં ।
વિમીરણો જનનદુરન્તદુઃસ્વતો મનામિ તાન્નનરુસર્માન્ગુરુન્સદા ॥

જે મુનિશાસ્ત્ર જાદિ સા મહામતના ધારક છે, જીવેના
ઉત્પત્તિ સ્થાન સુષુપ્તિસ્થાન અને આજ છા જાદિ લેણેને જાણી
પ્રકારે જાણીને પ્રાણીઓ પર પિતા ગુરુ નિસ્વાધ દયા
દેખાડે છે, અને જે જન્મ મરણના કુંજથી શીરૂ બનેલા
છે (જન શીરૂ છે) તે પિતા સમ સુદૃઢ યશસ્વ હું સદાજે
જાગીશ કરે છું.

વદન્તિ પે મધનમનિન્દિત પુર્ણપીઠકં સકલશરીરચારિણાં ।
મનોહરં રહિતરુપાયદ્ધર્ષ મયન્તુ તે મમ ગુરવો વિમુક્ત્યે ॥૬૬૯॥

જેઓ પુષ્કળનોથી જનિન્દિત શ્રમસ્ત પ્રાણીઓને
જળાધારક, ફિતકર અને કપાચાદિ દ્રવ્યથી રહિત જાણી
વડે છે તે હું અને મુજિ જર્ણ સાઓ.

મ લાતિ યાં સ્થિતપતિતાદિકં પન પુરાકરસિવિપરકાનમાદિષુ ।
ત્રિપા ત્વજપમુગ્ધમદ્ધમુત્તમો મમામિ ઈ ધમનવિનાશિન મુર્ગા ॥૬૭૦॥

મુનિ જાકૈશ્યેવત ધારી હોય છે.

જે મુનિવર્ધ નગર, જાણ, પર્વત, જન્મ જાદિ સ્થવો-

માં રાખેલું યા પડેલું યા અન્ય કોઈ સ્થિતિમાં રહેલું થત
તેમજ નૃણાદિ પણ વિના દીધે મન, વચન, ઠાયાથી અહણ
દરતા નથી, દરાવતા નથી, તેમજ દરનારને ભલે બાણતા
નથી, તે ભવવિનાશ અદ્દશુરને ત્રિવિધે દરી નમસ્કાર દર્શ હું.
નોટ—આર પ્રકારના અદત્ત—સ્વામી અદત્ત, શુવ અદત્ત
વીર્યદર અદત્ત અને શુર અદત્ત.

ત્રિયા સ્ત્રિયઃસ્વમૃજનનોમુનાસમા વિલોકયતેયં કથનવિલોકનાદિતઃ
પરાદમુખાઃ શ્મિતકપાયશ્ચત્રવો યજામિ તાન્વિષયવિનાશિનો ગુસ્ત્નઃ

અશ્રદ્ધનો ત્યાગ હોય છે.

જે સ્ત્રી માત્રને માતા બહેન યા પુત્રી સમાન ગણે છે,
જેઓ સ્ત્રી વિષયક કથા યા સ્ત્રી સંગે કથા અને અન્યક-
થાસુથી પરાદમુખ છે, જેણે કથાયરૂપી શત્રુઓને ઉપશાત
કીધા છે તે જીતેદ્રિય શુરને હું વંદન દર્શ હું.

પરિગ્રહં દ્વિવિધમય ત્રિયાપિ યે ન શૂઠ્ઠને તનુમમતાવિવર્જિતાઃ ।

ત્રિનિર્મલસ્થિરશિવયૌલ્યકાશ્ચિનો ભવન્તુ તે મમ શુગ્વો

મવન્નિહઃ ॥૬૭૨॥

પરિગ્રહથી નિવૃત્તિ.

જે મુનિવર (સ્વાવર અને જંગમ) જે પ્રકારના પરિ-
ગ્રહના મન વચન અને ઠાયાવડે ત્યાગી છે, જેણે સ્વશરી-
રની મમતા છાંડી છે (જેને શરીરમાં મૂર્છા નથી) જે શુદ્ધ
અવિનાશી મોક્ષમુખના અભિલાષી છે તે ભવ પાશને છેદ-
નારા મ્હારા શુર યાઓ.

વિમન્યુકે દિનકરરશ્મિમાસિતે વ્રજન્તિ યે પથિ દિવસે યુગેસના ।
સ્વકાર્યતઃ સકમ્પન્નરોરધારિણા વ્યાસનોદ્દતિ સુસ્તાનિ સેઽન્નિનાં ।

મુનિ ઇર્થાપચિક્ષના આચવાનાર છે

જે મુનિવર કામ શાસ્ત્ર સૂચના કિરબોધી જાણમાન થયા
બાદ દિવસને વિષે (રાત્રીમાં નહિ) જોઈ મુખ પ્રભાસુ ભૂમિ
શોધતાં જતુ રક્તિત પ્રદેશમાં જમન કરે છે તે સર્વ જીવ
પર હયા રાજનારા મુનિઓ પ્રાણિઓને (પાતાની કિંબાબોધી)
મુખના આપનારા છે

દિગમ્બરા મધુરમર્વશુન વધઃ શુભોદિત સ્વપરહિતાર્થ મિત ।
કુશન્તિ પે શુદ્ધિમનઃસ્વનોગ્મિત્ત મવારિતઃ સ્વરણમિતોઽસ્મિ-
તાન્યુક ॥૬૭૪॥

મુનિ જાણા સમિતિ આચવીને બોલે છે.

જે દિગમ્બર મુનિ મધુર, વરને દુષ્ટ ન લેખલાવે તેવા,
શાસ્ત્ર વિદિત, (જ્ઞાનભાતુઆર) સ્વ જ્ઞને પર જનિને ક્રિતા
વદે પરિમિત વચન બોલે છે, તેમજ સાંસારિક વિકલ્પ
સ્થળને વાળી વહે છે, તે જુદેને યશ્વે જાવરિપુષી રક્ષણાર્થ
જાણવા માટે કું બલ છે

સ્વનો મનોવચનઙ્ગરીરનિર્મિત સમાધવાઃ કનુકરસાદિકેપુ યે ।
ન મુખને પરમમુક્તિપિણોઽન્નન મુનોન્બરા મમ મુરનો મન્નુ કો ॥૬૭૫॥

જોષણા સમિતિ.

જે મુનિવરો કદુ મિત આદિ રસવાળા આદારમાં
સમાન જુદા રાજનારા છે, પરમમુખનું ખામ મેળના

અભિલાષી છે, જે પોતાને માટે પોતાના મન વચન અને શરીરથી તૈયાર થએલા આદારનું ઠંદી ભણવું કરતા નથી, (જોટલે જે સદા અનુદિષ્ટ બીજાને પોતાને માટે તૈયાર કરેલા નિર્દોષ આદારનું માત્ર ઉદર પૂરણાં રચ લાગ્યા વગર ભણવું કરે છે) તે આરા શુદ્ધ આઓ.

दर्शनः पराधिकृतिपुरःसरस्य ये विमोक्षणग्रहणविधिं विनन्त्रे ।
 कृपापरा जगति समस्तदेहिनां ध्रुनन्ति ते जननजराविपर्ययान् ॥ ६७६

આદાન ભંડ નિશ્ચેપણ સમિતિ.

જે ઉપકરણો જોઈને ધીમેથી ઉપાડે છે અને સુકે છે (કે રજોને ઉપકરણ લેવા સુકવાની ક્રિયામાં પણ ઠાંઈ જંતુ મરી ન જાય) એવી રીતે સંગ્રહના ગ્રમસ્ત પ્રાણીઓ પર દ્રુપા રાખનારા છે તે સુનિઓ જન્મ જરા અને મૃત્યુના દુઃખને ટાળે છે.

सविस्तरं घरणिनलं विरायके निरीक्ष्यते परजननापिना कते ।
 त्यजन्ति ये तनुमलमद्विवर्तिते यनीश्वरा मम गुरवो भवन्तु ते ॥ ६७७

જે પૃથ્વીતલ સવિસ્તર છે, તેમજ જંતુરહિત છે અને વ્યાં ઠાંઈ ઇવજંતુની વિરાધના ધાય તેમ નથી એમ નિરીક્ષણ કરેલી નિર્જન ભૂમિમાં જોઓ! પોતાના દેહને મલોત્સર્ગ કરે છે તે ચતીશ્વરો મહારા શુદ્ધ આઓ.

मनःकरी विषयवनाभिलाषुको नियम्य यः शमयमशुद्धलैर्दृढं ।
 वशीकृतो मननशितादुर्धः सदा तपोधना मम गुरवो भवन्तु ते ॥ ६७८

મન શુષિના ધારક

જે શુષિઓએ ઈંદ્રિયાઈ રૂપી બનમાં સ્વચ્છંદે વિરહ-
નાર મન રૂપી હસ્તીને શમ અને ધમ રૂપી સાંકળોથી
બાંધીને શાનરૂપી વીક્ષુ અકુશથી બરા દીધો છે તે તપામન
ચલિએ મ્હારા શુદ્ધ થાઓ

ન નિષ્કુર કદમનવપર્ણન વદન્તિ ये वषममनयेममिय ।
समुपता निनवषनेषु मौनिनो गुणैर्गुण्यमणमत तान्गुहन्तदा ॥

વચન શુષિ

જે કદાપિ પણ નિષ્કુર, કદુ, પાપવર્ધક, અનર્થકારી
અગ્નિય વચન બોલતા નથી, જેઓ છનેશ્વર પ્રભુના વચન-
ને આદર કરવામાં સદા તત્પર છે, જે મીનપણના સુભેદ્યો
કરી શુદ્ધ છે તે શુદ્ધને સદા પ્રજ્ઞામ થાઓ

न कुर्वते कलिलविषयकक्रियाः सदोपताः समयमसंपमादिषु ।
रता न वे नितिलसजनक्रियाविषी भवन्तु ते मम हृदये क्वास्पदा

કાથ શુષિ

જેઓ શાપપ્રબને વધારનારી ક્રિયાઓ આચરતા નથી,
જેઓ શમ, ધમ, સુખમ આદિ ક્રિયામાં મથાગ્રુહ છે અને
જેઓ સાંપ્રારિક ક્રિયા વિધિથી વિરહા છે તે શુષિઓ
મ્હારા દુઃખમાં સદાને માટે વિરાજીત થાઓ

क्षरीरिणाममुख्यद्वन्द्वस्य कारण तपोदयाप्रमगुणक्षीयनाद्यन ।
अपन्ति ये पूजितसत्तोषैर्वरिणी भवन्तु ते यत्तिदृपया मुदे मम ॥६८१॥

પ્રાણીઓને સેંકડો દુઃખની જડ અને તપ, દયા, શ્રમ, શુભ, શીલ આદિ સ્થમસ્ત શુભોના પ્રજ્ઞાશક ઇન્દ્રિય વિષયો રૂપી શત્રુ પર જે સુનિઓ વિજેતા નીવડ્યા છે તે છતેન્દ્રિય સુનિવૃષ્ણો મહારા આનન્દને અર્થે થાઓ.

वृषं चित्तं व्रतनियमैरनेकया विनिर्मलस्थिरमृखहेतुमुत्तमं ।
विधुन्वते झटिति कषायवर्णिणो विनाशकानमलधियः स्तुवं गुरुन्

અનેક પ્રકારના વ્રત નિયમ આદિ દ્વારા સંગ્રહિત થએલ અને અતિ નિર્મલ-વિશુદ્ધ અને નિશ્ચલ સુખ (મોક્ષ સુખ) ના હેતુ ભૂત ઉત્તમ ધર્મને જે દર્શાવે (ક્રોધ, માન, માયા લોભ) રૂપી શત્રુઓ ક્ષણવારમાં નષ્ટ પ્રાય કરી દે છે તે દર્શાવના નાશક વિશુદ્ધ બુદ્ધિ શુરુઓની હું સ્તવના કરું છું.

विनिर्जिता हरिहरवह्निजादयो विभिन्दिता युवतिकटाक्षतोमरैः ।
मनोभुवा परमवलेन येन तं विभिन्दतो नमत गुरुञ्जमेषुभिः ॥

જે કામદેવે પોતાના અતુલ પ્રતાપથી યુવતિઓના કટાક્ષ રૂપી તોમરોથી (અગ્નિવિશેષ ગદા જેવું) હરિહર કાર્તિકેય આદિને લેદીને પરાસ્ત કરીધા છે તે કામદેવને પણ પોતાના સ્થમતારૂપી બાણથી જે સુનિઓએ વિંધી નાંખ્યો છે તેમને મારા નમસ્કાર થાઓ.

न रागिणः कचन न रोषदूषिता न मोहिनो भवभयभेदनोद्यताः ।
गृहीतसंमननचरित्रदृष्टयो भवन्तु मे मनसि मुदे तपोयनाः ॥६८४

જેઓ કશા પ્રત્યે રાગ ધરતા નથી, દ્રેષથી દૂરિત નથી, તેમજ મોહ પાશથી મુક્ત છે, જાનસનના જાંઘ ઉદ-
વાને સદા તત્પર ॥ અને સમગ્ર દર્શન, જ્ઞાન અને આરિ-
ત્રમાં રમણ કરનારા છે તે વધિધન મુનિઓ આશા મનને
આસ્થાદને અર્પે યાઓ.

મુન્નામુલ્યસ્વપરવિયોગયોગિત્રામિવામિવસ્પગતજોવિનાદિમિઃ ।
વચન્તિ યે સમમનસસ્તપોષના મચન્તુ તે મમ ગુરવો મચસ્તિદગા ॥

જે વપસ્વી મણ, મુખ અને દુઃખમાં રવ અને ષર
(પિતાનું અને પાશુ), (ઈદ) વિદ્યોગ અને (અનિદ) સ્વયંજ,
પ્રિય અને અપ્રિય, તેમજ નાશ અને લાભન વિજેરેમાં
સમાન બુદ્ધિ રાખનારા છે, તેજ જાવપાશ ઉદનારા છે માટે
તેજ વાસ્તવમાં આશા શુદ્ધ યાઓ.

મિનોદિતં વચસિ રતા વિગમ્યને તર્વામિ યે કલિલઠ્ઠલદ્વુક્તયે ।
વૈવૈચકાઃ સ્વપરતમમ્ય તસ્વનો હરન્તુ તે મમ દુરિતં હુમુક્તય ॥૬૮૬

જે સદા જિનેન્દ્રના વચનમાં અચળ સદા રાખનારા
છે, જેઓ કર્મ કલકથી મુક્તિ પ્રાપ્તિએ વપ વપે છે,
અને જે વાત્વિક દષ્ટિએ રવ અને ષરની વિવેચના કરવા-
માં પ્રવીણ છે તે મુમુક્ષુ મુનિઓ આશા દુસ્તિ પાપિના
કરણ કરે.

ભાવાર્થ:-કર્મનો છુલ જોજ મુક્તિ છે અને કર્મ કલકને
દૂર કરવામાં વપ મુખ્ય ભાગ ભજવે ॥ વપસા નિર્જલ
માટે વપ પણ મેલનું કારણ છે વળી મુમુક્ષુ લવનુ લક્ષણ
જવાવર્ત પ્રથમ પાદમાં કવિ વિન વચનમાં અચળ સદા

કોઈ પ્રકારે પાપની ઉપશાંતિ-પાપનો ઉપશમ થવાથી દુર્લભ નર જન્મ પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ સંસાર સમુદ્રમાં દુઃખતાં જીવેને ઉગારવાને નિઃસ્વાર્થી મિત્ર સમાન જિન ધર્મનો જે મનુષ્યો આદર કરતા નથી તે અમૂલ્ય નિર્મલ મહિષ હાથમા આવ્યા છતાં પણ તેને શુભાવી છે.

ભાવાર્થ—એક તો આ સંસારમાં મનુષ્ય જન્મ પામવો દશ દષ્ટાંતે અતિ દુર્લભ છે તે પણ બ્યારે પુણ્યોદયથી અને પાપના ઉપશમથી મળ્યો તો તે વૃથા ન શુભાવતાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ અથે સ્વોદધિથી તારવાને સ્વકાયક જિન-ધર્મનો આદર કરવો જોઈએ.

વદન્તિ નિર્ગિલલોકઃ શબ્દમાત્રેણ ધર્મ

વિરચયતિ વિચારં જાતુ નો કોઽપિ તસ્ય ।

વ્રજતિ વિવિધમેદં શબ્દસામ્યેઽપિ ધર્મો

જગતિ હિ ગુણતોયં ક્ષીરવત્તત્ત્વનોઽન્ન ॥૬૯૨॥

આ સંસારમાં સ્વધર્મા મનુષ્ય શબ્દ માત્રથી ધર્મ ધર્મ પુકારે છે, પરંતુ તેમાનો કોઈ પણ તેની અત્યતા વા-અસત્યતા તરફ જોતો નથી. (વિચાર પણ કરતો નથી) સદ્ધર્મ અને દુધર્મ બંને ધર્મ શબ્દથી તો સમાન છે પણ તેમાં પરસ્પર અનેક પ્રકારના ભેદ વિભિન્નતા હોય છે. માટે દુધની જેમ જલમિશ્રિત દુધ અને શુદ્ધ દુધ બંને સદેહ તો છે પણ ગુણમાં મહોટો ફરક છે તેમ અભ્યધ્ધર્મ અને મિથ્યા ધર્મ બંનેમાં ધર્મ શબ્દ તો સમાન છે

પમ્ તેની જ્યારે તત્વની દૃષ્ટિએ પરીક્ષા કરવામાં આવે
ત્યારે જન્મેમાં જન્મ-તત્ત્વ આશ્રય પડ્યો.

સતતમિષયસેવામિહ સ્ત્રીભૂતચિત્ત

શિવસુખફલદાત્માખ્યર્હિસા વિદ્યાય ।

શ્રયતિ પશુવપાર્દિ યો નરો ધર્મમગ્નઃ

મપિવતિ વિષમુર્ચ સોડમૃતં ચ વિદ્યાય ॥૬૯૨॥

સતત ઈશ્વર વિષય સેવનમાં આસક્તિવિત્ત મનુષ્યે
શિવસુખનું ફલ અર્પનાર જેવા છેલ્લે અહિં સાધર્મ્યને ઊઘીને
ધર્મનો મર્મ જાણવા વચર ધર્મને નામે પશુવપાર્દિ હિંસા
ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય છે, તેઓ વાસ્તવમાં અમૃત ત્વજીને
ઉત્તર વિષનું ધન કહે છે

પશુવપરયોપિન્મધર્માસાદિસેવા

ચિત્તરતિ ચદિ ધર્મ સર્વેકરુપાણમૃતં ।

નિગદત મતિમન્તો જાણે કેન પુર્ણ

વિવિષગ્નિતદુઃખા જન્મમૂર્તિન્દનોયા ॥૬૯૩॥

પશુવપ, ૧૨મી જમન, માંસ ભક્ષણ, મહિશાસન આદિ
પાપકાર્યોથી જો મુર્ખ કરવાણું મૂલ્ય જેવા ધર્મની પ્રાપ્તિ
વતી હોય તો છે ભુલિમાનો । કહે નિન્દનીય જને ન્યાય
પ્રકાશના દુષ્ણથી પરિપૂર્ણ નરક મનુષ્યોને કેમ (બીજા
કથા રમંથી) પ્રાપ્ત થાય ? અર્થાત્ પશુ વપાર્દિ પાપ પૂર્ણ
કાર્યો નરકમાં લઈ જનારા છે તેને જો ધર્મ જણવામાં
આવે તો તેનાથી વિશેષ નર નીન્દનીય કાર્ય જેવું કયું છે
કે જે કાર્યથી મનુષ્ય નરકમાં જાય.

ચિત્તરતિ ગિરિનાજો જાયતે શીતઝોઝમિ-

સ્તરતિ પવનિ જૈલઃ સ્યાન્નજ્ઞમી નીચતેજાઃ ।

ઉદયતિ દિગિ માનુઃ પત્રિમાયાં કદાચિ-

જ તુ ભવતિ કદાચિજીવ્યાતેન ધર્મઃ ॥૬૦૫॥

એક વખત ધારો કે ગિરિનાજ રિમાલય ચક્ષાયમાન થાય, અગિ શીતલ ગની લાય, પાણીમાં પત્થર નરે, અંદ્રમા પ્રગટ ઉજ્જ્વળતા ધારણુ કરે. સૂર્ય પશ્ચિમ દિશામાં ઉદય પામે (આ સૂર્ય નદિ બનવા ચોક્કસ વિરૂદ્ધ ધર્મવાત્તા કાર્યો દર્શાવિત્ જાને) પરંતુ હવે હિંચાશી દલી પણ ધર્મ થતો નથી.

વિગલ્લિતચિષ્ણોઽસાદેનદા દન્તિ જીવા-

ન્યદન્તિ ચિત્તયવાયયં દ્રવ્યમન્યસ્ય ત્યાતિ ।

પર્યવતિમુપાસ્તે મહામત્તીકરોતિ

ભવતિ ન વૃષમાત્રોઽપ્યત્ર ગન્તો વદન્તિ ॥૬૦૬॥

અહિને પુકારીને કહે છે કે ગત બુદ્ધિ મનુષ્ય એક વાર પણ જે હવલાત કરે, મિથ્યા વચન બોલે, પરદ્રવ્ય કરે, પરગી સંગ કરે, અને પરિશુદ્ધ અંગીકાર કરે તેને લવલેશ પણ ધર્મ થતો નથી, ગદ્ગદે પાપોપાર્જન તો થાય છે.

નોટ—હિંચા, મુપાગદ, ચોરી, પરગી સંગ અને પરિશુદ્ધતા આ પાંચે પાપ છે તેના સેવનથી લેશ માત્ર પણ ધર્મ થતો નથી.

અનિદ્રાપિતમનઃકે કોઽપિ મિષ્યસિદ્ધુ

વિદ્યપતિ સતિ ધ્યયોર્પિક્રિયાં ધિમરૂપાં ।

વદતિ ધ્યનમુર્ધદૃશ્ય કર્તૃદાદિ

કલ્પપદિક્લુપા યા તાં સમાં પર્જયન્તિ ॥૬૦૭॥

સમા.

એ કોઈ કોષાવેશમાં આવી અમંશનુની આદ્ય વિચિત્ર
વિદ્ય યોદ્ધાઓ કરે અને નહિ આંખથી ચકાવે તેવા કલ્પકલ્પ
કર્તૃદાદિ વચનો બોલે આથી બદોચ કરે, (આથી પ્રધાન કરે)
ત્યારે તેની પ્રતિ કાષ્ટાદ્યક કરણ છતાં પણ મનના
ચરિત્રાધિને કલ્પાદ્ય ન પામવા રેવી, તેનેજ સમા કહેવામાં
આવે છે

અનુપમવસ્તુજ્ઞાતિજ્ઞાનવિજ્ઞાનરૂપ—

મમૃતિતમમૃત્તિર્વા વિનીતસ્ય માયોઃ ।

અનુપમગુણરાશેઃ શ્રોત્રધારિષમાન

મજિગદ્ગતિ વિનીતા માર્ગસ્વ મુનીન્દ્રાઃ ॥૬૦૮॥

માર્ગ.

અનુપમ છાણ ગણના પારક, શીઘ્ર અને અચિત્રવાન,
વિનય શીઘ્ર મુનિઓનું મત, કુલ, જલ, વ્યતિ, રાગ,
વિજ્ઞાન, અને રૂપ આદિથી અવગ્રાહ્ય અદ્ય પ્રકારના
મદથી મુખ રહેવા પાતું, તેને વિનયવાન મુનીન્દ્રો માર્ગ
કહે છે

ભાવાય—મત, કુલ, જલ, વ્યતિ, જ્ઞાન, વિજ્ઞાન અને
રૂપ આદિથી મુખ રહેવા પાતું તેને વિનયવાન મુનીન્દ્રો

અનુપમ ગુણ ગણના ધારક શીલ અને આરિત્રવાન વિનીત
મુનિઓનો માર્દવ ધર્મ દહે છે.

કપટશનનદીર્ઘર્ણરિભિર્વશ્ચિતોઽપિ

નિકૃતિકરણદસોઽપ્યત્ર મંસાર્મીરુઃ ।

તનુવચનમનોભિર્વક્ત્રતાં યો ન યાતિ

ગતમલમૃજુમાનં તસ્ય સાધોર્વદન્તિ ॥૬૯૯॥

આર્જવ.

સેંદરો છલ ઠપટમાં નિપુણ વૈરિઓથી ઠગાયા છતાં
પણ સ્વયં છલ ઠપટની વિદ્યામાં પ્રવીણ હોય તો પણ
લ્યાદે ભવ ભીડ મનુષ્ય મન વચન અને કાયાથી જરાએ
વકતા દરતો નથી, મુનિના તે ગુણને શુદ્ધ નિર્દોષ આર્જવ
ગુણ કહેવાય છે.

સાવાર્થ—ક્રોધ, માન અને માયાના દરવાના ઠારણ-
શૃદ્ધભાવ છતાં તેમજ પોતે પણ તે દરવામાં સ્પર્શ હોવા
છતાં (અને નહિ દે અસ્પર્શો જાણે) પણ તેનાથી
મુક્ત રહેવું, તેને તેના પ્રતિઘર રૂપ ગુણને ક્ષમા માર્દવ
અને આર્જવ કહેવામાં આવે છે.

મદમદનકૃપાયપ્રીતિભૂત્યાદિભૂતં

વિતયમવિતથં ચ પ્રાણિવર્ગોપતાપિ ।

શ્રવણકટુ વિમુચ્ય સ્વાપદેભ્યો હિનં ચ—

દ્વચનમવિતથં તત્કલ્યતે તદ્યવોચૈઃ ॥૭૦૦॥

સત્ય ધર્મ.

ધર્મ, ક્રીધ, મદ, મોહ, માન, માયા, લોભ, પ્રીતિ, વિમૂત્તિ વગેરે જનિત પ્રાપ્તિ વગેરે ઉપતાપ કરનાર, મનસુ કદુ તથાતથ્ય (કાઈકે સત્ય અને કાઈકે અસત્ય એવા મિશ્ર) પ્રયોગ સહિત વશુ વર્જને પણ દિવકર, જે વચન, તેને સત્ય વક્તા સમજેનો. સત્ય શબ્દથી સંબોધે છે.

દહતિ સ્તુતિ સ્તોત્રો સામનો વર્ષમાન-

સ્તુત્યપયમિવ વર્ષિર્યત્સુમ્ વેદમાર્ગાં ।

વ્રતગુણમધીલર્ષસિનસ્તસ્ય નાશઃ

વ્રણિગદતિ મુમુક્ષોઃ માપવ સાધુર્ગૌતમ ॥૭૦૧॥

શૌચ ધર્મ.

ઉપનત્ય યોગથી પ્રવચમાન અત્રિ જેમ તુલ્ય સશિને યજ્ઞવારમાં જાળી ભરમ કરી નાંખે છે, તેમ લોભ પણ (લાલથી પ્રવર્ધમાન, જેમ જેમ લોભ મળતો જાય છે તેમ તેમ લોભ વૃદ્ધિ પામતો જાય છે) મનુષ્યેના કુખ, વ્યરિત્ર, કુણ, શીલ અને સમતાને જાણેકમાં ભરતીમૂત કરી નાંખે ॥ તે લોભના નાશને સાધુએ અસહ્ય મુનિએનો એક શૌચ ધર્મથી ઉદ્દેશે છે.

વિપવિરતિપુક્તિર્પા મિતાસમ્ય સાપો-

નિરિત્તતનુમતાં વદ્રક્ષણં સ્વામિયાપિ ।

તદુમપમનવય સંયમ વર્ણયન્તે

મનમર વિપરીપિષ્વસ્ત મોહામ્પકારાઃ ॥૭૦૨॥

મંથમ.

ક્રિય વિષયોથી જે વિરહિત અને સર્વ પ્રાણીઓની
મન, વચન અને કાયાવડે જે રચા આ જાને શુદ્ધીય
મુનિઓનો નિર્દોષ મંથમ ધર્મ છે, એમ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યના
પ્રકાશવડે જેને મોહરૂપી અધકારનો નાશ થીયો છે એવા
મુનીશ્વરે કહે છે.

ગલ્પિતનિસ્વિલમક્ષોઽનદ્વલદ્વપ્રવીણો

વિમલમનનિ પૂતં કર્મનિર્નાશનાય ।

ચરતિ ચરિતમન્યં નેયતો ચન્મૃમુક્તુ-

ર્મયિતનુકૃતમાયસ્તત્તપોવર્ણયન્તિ ॥૭૦૩॥

તપ ધર્મ.

અખિલ પરિશુદ્ધી મુક્ત અને અનંગના સુગથી
રહિત એવા સુમુક્ત મંથતિ (પોતાના શુભાશુભ) કર્મ દહ-
નાર્યે પોતાના શગદેષ વહિત વિશુદ્ધ ચિત્તમાં જે પવિત્ર
પૂજ્ય આચરણ આચરે છે તેને, પુણ્યની મંદનાનો નાશ
થીયો છે જેને એવા મુનિ, પ્રવચ તપ કહે છે.

જિનગદ્ગિતમનર્થઽર્થમિ શાત્ત્વં વિચિત્રં

પરમમૃતનમં યત્સર્વમત્ત્વોપકારિ ।

પ્રકટનમિદં તસ્ય પ્રાણિનાં ચદ્વૃષાય

તમમિદવતિ જ્ઞાન્તાસ્ત્યાગધર્મં યતીન્દ્રાઃ ॥૭૦૪॥

ત્યાગધર્મ.

અનર્થનો નાશ કરનાર, અનન્ય અમૃતસમ અને સર્વ
પ્રાણીઓને હિતકર, સર્વજ જિને વરદ્વારા પ્રતિષ્ઠાદિત શાસ્ત્રનું

પ્રાણીઓને ધર્મ તરફ આકર્ષવાને માટે જે પ્રકટન (ઉપ-
દેશ આદિ)ના જે પ્રસિદ્ધિ) તેને શાંત રસમાં નિમગ્ન
ચતિવશે ત્યાગધર્મ નામે સંબોધે છે

યદિહ જહતિ જીવામીવમીવોડસ્થમેદા-

ત્તિષ્ઠિવમપિ મુનીન્દ્રા સક્ષમજ્ઞેડપ્યસદ્માઃ ।

જનનમરણમીતા જનતુરસાનદીપ્ત્યા

ગતમસ્રમનમસ્તસ્પાસ્તદાર્કિષનત્વ ॥૭૦૫॥

આક્રિષ્ટાન્વ

જન્મ મરણ રૂપી સસારબદ્ધથી જન્મ પામેલા, પોતાના
સરીર માટે પણ મેલક મમતા રહિત, મૂર્ખ પ્રાણીઓની
રજા કરવામાં તત્પર મહા મુનિઓ જે-સચિત, અચિત
જને મિશ્ર-જોવા તથા પ્રકાશના પરિવર્તનો સર્વથા ત્યાગ
કરે છે તે નિષ્પાપ પવિત્ર મનના ધારક મુનિઓનો આક્રિ-
ષ્ટાન્વ નામે ધર્મ છે

પરતમુરવિમુક્તેર્વોદ્ધમાણસ્ય નારી

મ્વમુદુહિત્વમભિપ્રોસંનિયાઃ સર્વદૈવ ।

જનનમરણમીતેઃ કુર્મવર્સત્ત્વસ્ય

શુરુકુશ્વરસતિર્પા પદ્મચર્ય સદાશુ ॥૭૦૬॥

બ્રહ્મચર્ય ધર્મ

તન્વગી સુંદરીમાં રજુ રાજથી મુક્ત સમસ્ત નારી-
ઓને પોતાની મા, જીને જને પુત્રી સમાન સદા જમ્બુનાર
જન્મ મરણના બદલાવાથી ભીતિ પામેલા જને કાવળાની
જેમ જીવોપાંગ સંઠાથી રાજનાર મુનિઓનો શુદ્ધસવામ
તેજ બ્રહ્મચર્ય ધર્મ છે

जननमरणभीतिध्यानविध्वंसदक्षं

कपितनिखिलदोषं भूषणं देहभाजां ।

इति दशविधमेनं धर्ममनोविमुक्ता

विदितभुवनतत्त्वा वर्णयन्ते जिनेन्द्राः ॥७०७॥

જન્મ મરણની ભીતિનો ઉચ્છેદક, આત્મ સૌંદર્ય ધ્યાનનો નાશક, સકલદોષનો અપહર્તા અને મનુષ્યોને ભૂષણરૂપ, (ઉપરોક્ત શ્લોક ૬૯૭ થી ૭૦૬-૧ દામા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ સત્ય, ૫ શીલ, ૬ સંયમ, ૭ તપ, ૮ ત્યાગ ૯ આશ્ચિંચન્ય અને ૧૦ પ્રદાયથ) દશ પ્રકારનો યતિધર્મ પાપરજથી વિમુક્ત, ત્રિભુવનના તત્ત્વોના જ્ઞાતા, સર્વજ્ઞ જિનેન્દ્ર પ્રભુએ વર્ણવેલ છે.

हरति जननदुःखं मुक्तिसौख्यं विद्यते

रचयति शुभवृद्धिं पाणवृद्धिं धुनीते ।

अवति सकलजन्तून्કर्मशून्यनि

प्रशमयति मनोरथસ્તં बुधा धर्ममाहुः ॥७०८॥

ધર્મ કોને કહેવો.

જે જન્મ મરણના દુઃખને દૂર કરે છે, સુખી સુખનું પ્રદાન કરે છે, શુભ અને શુદ્ધ બુદ્ધિનો આવિષ્કાર કરાવે છે, પાપ બુદ્ધિને પરાસ્ત કરે છે, સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરે છે, કર્મ શત્રુને હણી નાંખે છે, અને મનને પ્રશાન્ત કરે છે, તેને વિદ્વલ્લનો ધર્મ કહે છે.

विषयरतिविमुक्तिर्यत्र दानानुरक्तिः

शमयमदमशक्तिर्मन्मथाराति भंक्तिः ।

જનનમરણમોર્ત્યપરાગાયણુતિ-

મૈવતિ તમિહ ધર્મ કર્મમિર્મુમનાય ॥૭૦૯॥

જે ધર્મથી ઇદ્રિય લોભોથી વિરહિત થાય છે, જ્ઞાન કરવામાં આસક્તિ થાય છે, સમ સમ અને કમ ખાવવું કરવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, કામ રૂપી સત્તુનો સહાર થાય છે, જન્મ જરાની લીલિ પ્રસીપ્ત થાય છે અને શમ અને દેશ નહ થાય છે, તેજ ધર્મનું આસપ્તન કરીને જડ મૂળથી ઉત્તેડી નાંખવાને આટે કરવું બેઈએ.

શુણિતશુભુતિ શુદ્ધિ મિત્રતાં શુભુર્ગ

શુભચરણવિનીતિ તત્ત્વમાર્ગમણીતિ ।

મિત્રપતિપદમસ્તિ દુષ્ણાના તુ મુક્તિ

વિદ્યતિ સતિ મન્તી ધર્મમુક્તિમાહ ॥૭૧૦॥

જે ધર્મના ચેવનથી શુભીજન ભેઈ સતોષ થાય છે, શત્રુ પ્રત્યે મિત્ર જાવનું આચરણ થાય છે સહુત્રુદના ચરણમાં નમન કરવાની ભુદિ થાય છે, તત્ત્વ માર્ગને વિષે દ્રઢ મઠા પ્રાપ્ત થાય છે, મિત્રેશ્વર પ્રભુના ચરણાભિંગની ભક્તિપુર્વક સેવાનો સચ્ચાર થાય છે અને દુષ્ણોથી રહિત થવાય છે તેજ ઉત્તમ પ્રકારનો ધર્મ કહેવાય છે

મનતિ મનસિ ય સગ્જ્ઞાનવારિવદ્ધીઃ

શિવપદમુલંદેત્ન્દીર્પસંસારસેતુન્ ।

પરિહરતિ ચ મિથ્યાજ્ઞાનવારિવદ્ધી

મૈવતિ કિત્તદોષસ્તસ્ય મર્ત્યસ્ય ધર્મઃ ॥૭૧૧॥

અનંત સંસારનું ઉત્તરધન કરવાને સંતુષ્ટ અને શિવમુખનું કારણ સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન, અને સમ્યક્ આદિત્ર છે એમ જે મનુષ્ય હૃદય પૂર્વક માને છે તથા મિથ્યા દર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યા આદિત્રનો સર્વથા પરિહાર કરે છે તે મનુષ્યને નિર્મલ શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

શોક નિરાકરણ નિરૂપણ

તોડક છંદ

પુત્રપત્ન્ય વિનશ્યતિ येन मृगं वपुरंति कृगत्वमुपैत्यवलं ।
मृतिमिच्छति मृच्छति शोकवशम्यजर्तनमतस्त्रिविधेनबुधाः ॥૭૧૨॥

જે શોકને વશ પડવાથી મનુષ્યના મુખનો નાશ થાય થાય છે. શરીર દુર્ગંધ થાય છે, નિર્બળતા પગદોડે જમાવે છે, મૂઠાં આવે છે અને મરણને શરણ થવાની પ્રબલ ઈચ્છા લમ્બી ઉઠે છે (પાઠાંતર મરણ પણ પ્રાપ્ત થાય છે) તેથી હે શુદ્ધજનો ! શોકને મન, વચન અને કાયાથી ત્યાગ્ય ગણો.

वितनोति वचः करुणं विमना विधुनोति करौ चरणौ च मृगं ।
रमते न गृहे न वने न जने पुरुषः कुरुते न किमत्र शुचा ॥૭૧૩॥

શોકને વશ પડેલો મનુષ્ય નિર્મનસ્થ થઈ જાય છે. દીન વચન બોલે છે, હાથ પગ જોરથી પછાડે છે, અને

ઘરમાં, વનમાં કે સ્વચ્છન પરચ્છનમાં ઠોઈ સ્થળમાં તેને
 શાંતિ મળતી નથી અર્થાત્ શોઠથી મનુષ્ય શું નથી કરતો ?
 વદિત સમયઃ ગયતેઽસ્વમય કૃતકઃ સફલો ભ્રમતે વિહય ।
 સફલાનિ ફલાનિ પતન્તિ તરો સફલા બલપિ સમુપૈતિ નદી ॥
 સફલં સરસં શુભિમતિ યથા સફલઃ પુરુષો મૃતિમેતિ તથા ।
 મનસેતિ વિચિન્ત્ય શુષો ન શુર્વં વિદધાતિ મનાગપિ તસ્વરશ્ચિ ॥

ઉદય પામેજો દિવસ (સમય) અવસ્થા અસ્ત થાય
 છે, એની ઉત્પત્તિ છે તે સર્વનો અવસ્થા બિનાશ છે, વૃક્ષ
 વસ્ત્રા સઘડા ફોડા અવસ્થા ખરી પડે છે, સુખસ્ત નદીઓ
 સમુદ્રને જઈ મળે છે, અને એ એ રસાઈ છે તે અવસ્થા
 શોષાઈ બલ છે, તેમ એ મનુષ્ય જન્મ પારણ કરે છે તે
 અવસ્થા મૃત્યુવશ થાય છે એમ (ચતુર્થાની આ ઉત્પત્તિને
 નાશ મુકા સિધ્ધિને) મનથી વિચાર કરી વત્સ હૃદય
 શુદ્ધજન જરાએ શોક કરતા નથી.

સ્વજનોઽન્યજન કુલતે ન સુર્સન યન ન શુષો રિપયો ન યવેત્ ।
 વિમતેઃ સ્વદિત્તસ્ય શુષા મરિમઃ સ્મૃતિમસ્ય ન કોઽપિ કરોતિશુષઃ ॥

સ્વકિત મત્તે વિમૂઢ શોક અસ્ત મનુષ્ય સ્વજનમાં
 કે પરજનમાં આનન્દ મેળવી શકતો નથી, તેમજ ધન ધન
 કે ઈદ્રિય વિષયો તેને શાંતિકર લાગતાં નથી અને તેથી
 (ઠોઈ કાચ માટે ઉપયોગી ન રહેવા માટે) સ્વચ્છન શોક
 તેની પ્રસસા કરતા નથી.

સ્વકરાર્પિતશામકપોષતલો વિગતે ચ મૃતં ચ વનોતિ શુષ ।
 સ્ત્રિયાઃ સદને દહનેન હતે સ્વનતીહ સ કૂપમપાસ્તમતિઃ ॥૭૭૭॥

જે પુરૂષ પોતાના અત્માદિ પદાર્થના વિયોગથી અને ઇષ્ટજનના મૃત્યુથી પોનાના ડાખા હાથ ઉપર લમણાને ટેકવી શોક કરે છે તે મૂઠ્ઠા ઘરમાં આગ લાગ્યા પછી કુવો ખોટે છે.

ભાવાર્થ—જેમ આગ લાગ્યા પછી કુવો ખોદવો વ્યર્થ છે તેમ ઇષ્ટવિયોગ થયા પછી શોક કરવો પણ નિર્થક છે.

यदि रक्षणमन्यजनस्य भवेद्यदि कोऽपि करोति बुधः स्तवनं ।
यदि किंचन सौख्यमथ स्वतनोर्यदि कश्चन तस्य गुणो भवति ॥
यदि वाऽऽगमनं कुरुतेऽत्र मृतः सगुणं भुवि शोचनमस्य तदा ।
विगुणं विमना बहु गोचति यो विगुणां स दशां लभते मनुजः॥

શોક કરવાથી જો અન્ય મનુષ્યોની રક્ષા થાય, અથવા શોક કરનારની કોઈ બુદ્ધિશાલી પ્રશંસા કરે, વા શોક કરનારને પોતાના શરીરને કોઈ સુખ થાય, અથવા શોક કરવાથી કોઈ સફળતાની પ્રાપ્તિ થાય, અથવા શોક કરવાથી સુખેલા સજીવન થઈ પાછા આવે તો તો તે મનુષ્યનો શોક કરવો પણ સાર્થક છે. પરંતુ આ માંહેલું તો કોઈ બનતું નથી તેથી શ્રેય નિતે જે માણસ વ્યર્થ બહુ શોક કરે છે તે નિર્ગુણ દશાને પ્રાપ્ત થાય છે.

पथि पान्थगणस्य यथा व्रजतो भवति स्थितिअस्थितिरेव तरौ ।
जननाध्वनि जीवगणस्य तथा जननं मरणं च सदैव कुलो॥७२०॥

. જેમ રસ્તે ચાલતા વટેમાર્ગીઓ ગાડ નીચે થોડીવાર બેસી ત્યાંથી પાછી ચાલતી પકડે છે તેમ સંસાર માર્ગમાં ભ્રમણ કરતા જીવ મુસાફરો એક કુલમાં જન્મ લઈ

આમુખ્ય પૂર્ણ થયે ત્યાંથી જાલી નીકળે છે (અર્થાત મૃત્યુ
વશ થાય છે)

પદુદેશસમાગતપાન્યગણઃ પ્રવેષેકમિર્ષતિ મદીતરણે ।

પદુવેશસમાગતમન્તુગણઃ કુસ્મ્યેતિ પુનઃ સ્વકૃતેન મર્ષે ॥૭૨૧॥

તેમ અનેક જુદા જુદા દેશોથી આવેલા વટેમાર્ગીઓ
નદી ઉતરવાને જોઈ જ નાચમાં બેસી નહીં પાર લાગે છે
(અને ત્યાંથી સ્વકાર્યાનુસાર પાતાને રસ્તે પડે છે) તેમ
પૂર્વેના જીવ જર્મના ઉદયથી અનેક દેશ દેશોતરથી આવેલા
જીવ મુસાફરો આ પૃથ્વીતલ પર જોઈ કુલમાં ઉત્પન્ન થાય
છે (અને આમુખ્યના અંતે મરીને સ્વકર્મોનુસાર જ્યાં ત્યાં
આત્મા જાય છે)

દગ્નિસ્ય યયા ધ્રમતો ગદ્ગને ધરણં ન હર પતિતસ્ય મુસે ।

મમર્ષિત્વસે પતિતસ્ય તયા ધરણં વત કોઽપિ ન દેહવનપ્રાપ્તૌ ચા

તેમ જાડ વનમાં જમણ કરતાં હરણીઆને સિદ્ધના
પાછા સપદાવા પછી કોઈ શરણ નથી (જ્યાવવાને કોઈ
શક્તિમાન નથી) તેમ સસારરૂપી બદ્ધન વનમાં જમણ કરતાં
પ્રાણીને પણ મલના મુખમાં પડ્યા પછી કોઈ શરણ નથી,
જ્યાવવાને કોઈ શુભર્ષ નથી

મગુણ વિગુણ સર્પર્ષં વિષર્ષં સર્પર્ષં વિહૃષં તદર્ષં ચ ત્રિમું ।

ચનમધ્યગતાધિમયોઽકરુણં સમર્ષર્તિનૃપો ન પરિસ્પર્મતિ ॥૭૨૨॥

વનમાં જાવેલા શાવાનલ સમાન નિર્દયી ધમરાજ, શું
શુધી કે શું નિર્જીવી, શું ખની કે શું નિર્ધન, શું ખર્ચા કે
શું ચાપી, શું મુવા કે શું બાલ, કોઈને પણ ઓઠતો નથી.

ભાવાર્થ—તેમ વનમાં લાગેલો દાવાનલ સુકાં લીલા
કોઈને પણ ઓરતો નથી, ચુડુ કોઈને ખાળી ભસ્મ કરી
નાંખે છે તેમ સંચાર કૃપી વનમાં દાવાનલ સમાન
નિર્દયી યમરાજ, રાય કે રંદ બે કોઈ હોય તેમ કોઈને
પણ ઓરતો નથી.

ભુવિ ચાન્તિ દ્યવદ્વિગમન્યજના ગગને શકુનિગ્રહણીતકરાઃ ।
જલજન્તુગણાય જલે વલ્લવાન્સમવર્તિવિભૂર્નિન્વિલે ભુવને ॥૭૨૪॥

હાથી, ઘોડા, મનુષ્ય આદિ તો દેવગ જમીન પરના
ચાલી ચડે છે, પક્ષી, ચુડ, ચંદ્ર વિગેરે માત્ર આકાશમાંના
ગમન કરી ચડે છે, ત્યારે જલના હવે માત્ર જલમાંના
વિહાર કરી ચડે છે, પરંતુ એક યમરાજ એવો જલવાન
છે કે અખિલ ભુવનમાં, જલનાં સ્થલમાં કે ગગનમાં—
સર્વત્ર અપ્રતિહતપણે ગમન કરી ચડે છે.

વિપયઃ સ સમસ્તિ ન યત્ર રવિર્નશગી ન શિશ્વો પવનો ન તથા ।
ન સ કોડગિ ન યત્ર કૃતાન્તનૃપઃ સકલાદ્ધિવિનાશકરઃ પ્રવલઃ ॥

સંચારમાં એવા દેશ અસ્તિ ધરાવે છે કે ત્યાં રવિ,
ચંદ્રી, અગ્નિ કે પવન પહોંચી શકતા નથી, પરંતુ એવો
એક પણ દેશ નથી કે ત્યાં ચક્ર પ્રાણીઓનો વિનાશક
પ્રખલ કૃતાંતરાજ (યમરાજ) પહોંચી ન શકતો હોય.

નોટ—અર્ધાંશોદમાં નરકમાં ચંદ્ર સૂર્ય અગ્નિ કે વાયુનો
સંચાર નથી પણ યમરાજની આણુ તો અપ્રતિહતપણે વર્તી
રહે છે.

इति तत्त्वधियः परिचिन्त्य बुधाः सकलस्य जनस्य विनश्वरतां ।
न मनागपि चेतसि संदधते शुचमङ्गयद्गः सुखनाशकरं ॥७२६॥

જા રીતે સમસ્ત પદાર્થોના જ્ઞાતા વિદ્યજ્ઞન સકલ પ્રાણીઓની બિનશરતાનો વિચાર કરી શરીર, યશ અને મુખને નાશ કરનાર ચોક્કસ પોતાના અસ્તિત્વે વિરે લગીર થવું સુચારુ ધામવા હેતા નથી.

ધનપુત્રકલ્પપ્રવિયોગકરો ધનપુત્રકલ્પપ્રવિયોગમિદ્ ।

સમતે મન્તસેતિ વિચિન્ત્ય ધુષા પરિશ્ચન્નહુશ્ચોકમનર્થર્ક ॥૭૭૭॥

જે મનુષ્યે પૂર્વ જાણમાં ધન, પુત્ર, સ્ત્રી આદિથી કોઇને વિચોગ કરાવ્યો હશે તે મનુષ્યને તત્કાલમાનુષ્ય પોતાના ધન, પુત્ર, સ્ત્રી આદિથી વિચોગ થાય છે, માટે જે વિકાને ! મનથી આ વિચાર કરી મક્કા જનર્થકારી (ધન, પુત્ર, સ્ત્રી આદિ હ્રદ વિચોગથી જાણવાનું) ચોક્કસે સદાને માટે ભલું થો

યદિ પુષ્પશરીરસુલે સમતે યદિ શ્લોકકૃતૌ પુનરતિ મૃતઃ ।

યદિ વાસ્ય મૃતૌ સ્વમૃતિ ન મનેત્ પુરુષસ્ય શુભાપ તદા સફર્લ ॥

જે કોઈ ચોક્કસ કરવાથી મનુષ્યને પુરુષ અને શરીર મુખની પ્રાપ્તિ થતી હોય, મુખેથી સંભવન થઈ પાછા આવતા હોય અગર (પ્રાકાંતર તેના મરણથી પોતાનું મરણ ભલે ન થવાનું હોય) તો તો મનુષ્યને ચોક્કસ કરવો સકલ અસ્પૃશ (પરંતુ આ વાત જાનવી અસંભવ છે માટે ચોક્કસ કરવો અશક છે).

અનુશ્લોચનમસ્તવિચારમના વિગતસ્ય મૃતસ્ય ચ યા કુલ્તે ।

સ ગતે સસિલે તનુતે વર્ણ મૃર્જગસ્ય ગતસ્ય ગતિઃ ક્ષિપતિ ॥૭૭૮॥

જે મદ અકલ મૂક મનુષ્ય બિનક પદાર્થને અગર મૃત્યુ સમિપ્ત થઈ જાનવો ચોક્કસ કરે છે તે વાસ્તવમાં પૂર

ગયા પછી પાર ખાંધે છે અને ચાલી ગયેલા સર્પના લીંઝોટા પર પીટ પાડે છે.

सुरवर्त्म स मुष्टिहतं कुरुते सिकतोत्करपीडनमातनुते ।

અમમાત્મગતં ન વિચિન્ત્ય નરો મુવિ શોચતિ યો મૃતમસ્તમતિઃ

જે મૂઢમતિ મનુષ્ય આ અંસારમાં પોતાના મરણ પામેલા ઈષ્ટ જન માટે શોક કરે છે તે વાસ્તવમાં પોતાના પરિશ્રમનો ટોપ ખ્યાલ ન કરી, આઠાશને પોતાની મુષ્ટિથી પ્રહાર કરનાર અને રેતી પીલી તેલ ઠાઢવા ઈચ્છા રાખનાર મૂર્ખ જનની સમાન છે.

त्यजति स्वयमेव शुचं प्रवरः सुवचः श्रवणेन न मध्यमनाः ।

નિશ્ચિલાદ્વિવિનાશકશોકહતો મરણં સમુપૈતિ જવન્યજનઃ ॥

ઉત્તમ જનો પોતાની મેળે શોક ત્યજે છે, મધ્યમ જનો સહુપદેશના શ્રવણથી ત્યજે છે, ન્યારે કનિષ્ઠ મનુષ્ય અખિલ પ્રાણીવર્ગનો વિનાશક એવા શોકને વશ વર્તી પ્રાણુ શુભાવે છે.

स्वयमेव विनश्यति शोककलिर्जननस्थितिभङ्गविदो गुणिनः ।

નયનોત્યજલેન ચ મધ્યધિયો મરણેન જવન્યમતેર્ભવિનઃ ॥૭૬૨॥

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ એને લયની પરિપાટીને સમજનાર શુણીજનને શોક તો સ્વયં નષ્ટ થઈ જાય છે અને મધ્યમ બુદ્ધિ મનુષ્યનો શોક આંખમાંથી બે ચાર અશ્રુ ખાળવાથી યાત થાય છે પરંતુ અધમ બુદ્ધિ મનુષ્યનો શોક તો મરણ આથેજ જાય છે.

विनिहन्ति शिरो वपुरार्तमना बहु रोदिति दीनवचाः कुशलः ।

કુરુતે મરણાર્થમનેકવિધિ પુરુશોક્સમાકુલધીરરવઃ ॥૭૬૩॥

જાતિ શોકથી વિચ્છેદ જનેલો મનુષ્ય શરીર જને
માણુ કુટી નાંજે છે, જાતિ હીન વચ્ચે ધોલે જને આવી
રીતે મૃત્યુ સમીપ થવાની (મરણ સંનિવૃત્ત થવાની—
માણુ જુમાવવાની) અનેક યોગ્યતા કરે છે.

મહુરોદ્દનતામ્રત્રાસિયુગા પરિક્ષાસિરોરૂપીમતમુઃ ।

કુલ્લે સક્લસ્ય જનસ્ય શુભા પુરુષો મયમપિ પિશાચસમા ॥

શોક જસ્ટ પુરુષની આંખો શેષ શેષને લાલ થાય
છે, બાલ વિજસએલા જને નિસ્તેજ થવાથી શરીર લગાનક
થઈ જાય છે આ રીતે તે સમસ્ત કુનીઆને પિશાચ જસ્ટ
મનુષ્યની જમાન લગાનક લાગે છે

પરિપાવતિ રોદિતિ પૂલ્કુલ્લે પતતિ સ્તલ્ભતિ સ્પન્નતે વસનૈ ।

વ્યપ્ત સ્પન્ન સ્પન્નતે ન મુલ્લે શુભાંકપિશાચવશો મનુજા ॥૭૩૫

પ્રજલ શોક કૃપી પિશાચને વશ થઈ જાય જાય
તેમ રોડે છે, રૂદન કરે છે, પોકે પોકે મુઠી શેષ છે,
પછાડી ખાધ છે, ડાબે જાતો થાય છે, કપડા ત્યજે છે,
ફાગ પામે છે, સ્વમીનૂત થાય છે અને કસામાં મુજ મેગવી
સકતો નથી. છઠમ

ક જપઃ ક વપઃ ક મુલ્લે ક પ્રમાઃ ક ચમઃ ક કમઃ ક

સમાપિવિધિ ।

ક ધર્મ ક વલ્લ ક શૃંગ ક શુભો વળ શોકવશસ્ય નરસ્ય પવેદ્વા

શોકાકુલ મનુષ્યને જપ કેવો કે વપ કેવું, મુલ્લ કેવું કે
શાંતિ કેવી, ચમ કેવો કે કમ (ઇદ્રિય કમન) કેવો,
સમાપિ કેવી કે જ્ઞાન કેવું, ધન કેવું કે જલ કેવું, વર
કેવું કે શુભ કેવો, જ્યાં તે મહિતું માર્ગેતું નથી

ન ધૃતિર્ન મતિર્ન ગતિર્ન ગતિર્ન ચતિર્ન નતિર્ન નુતિર્ન નચિઃ ।
પુરુષમ્ય ગતમ્ય દિ શોકવશં વ્યપયાતિ નુસં મકલં મહતા ॥

શોક આગરમાં ધુએલા મનુષ્યનાં ધૃતિ, શુદ્ધિ, ગતિ, પ્રેમ, યમ, નમનતાર્થ, સ્તુતિ, અને રૂચિ સદુ નષ્ટ થાય છે અને તેથી તે બિચારાના સુખનો અન્યાનક લય થાય છે.

દદાતિ ચોડ્યત્ર ભવં જસીરિણામનેકયા દુઃસ્વમમતમાયતં ।
કદંબ કૃત્વા વહુ દુઃસ્વપદ્ધતિ મ સંચયતે શોકરિપુઃ કયં દુર્વઃ ॥

જે શોક પચ્ચન્મમાં પ્રાણીઓને અનેક પ્રકારના અસુખ દુઃખ ભોગવાયે છે અને ભવમાં પણ અનેક દુઃખ દે છે તે (જન્મે ભવ જગાડનાર-ગન્ને ભવમાં દુઃખદાયી) શોક શત્રુનો શુદ્ધિયાદી મનુષ્યો દલીપણ આશ્રય લેતા નથી.

પૂર્વોપાર્જિતપાપકલગતઃ શોકઃ સમુત્થયતે
ધર્માત્સર્વસુખારુરાજ્જિનમતાન્નશ્ય ત્યયં તત્ત્વતઃ ।

વિજ્ઞાયેતિમમસ્તદુઃસ્વમરુલામૃલો ભવોર્વીરુઢઃ

સંસારસ્થિતિ વેદિભિર્વૃથજનૈઃ શોકસ્ત્રિયા ન્યજ્યતે ॥૭૩૧॥

પૂર્વોપાર્જિત પાપ કર્મના ઉત્પત્તિ શોકની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને તે શોક સમસ્ત સુખની ખાણ એવા જિન-ધર્મના અવલંબનથી અવશ્ય નષ્ટ થાય છે, એમ વિચારી સંસારની સ્થિતિના બાણનારા વિદ્વાનો સમસ્ત દુઃખ રૂપી મુક્ત છે જેનું, એવા ભવ વૃક્ષ સમાન શોકનો મન, વચન અને કાયાથી સર્વથા ત્યાગ કરે છે.

પ્રકરણ ૩૦ મું

શ્રીમદ્ધનુષાસન સુત્ર.

વસવ તિલકા

સસાર સાગરમપારમસીત્પૂર્ણ

મોક્ષ યદિ ક્ષમિતુમિચ્છતિ મુક્તયાય ।

વચ્ચાનવારિણિ વિપ્રૃતમલે મનુષ્યા

જ્ઞાન કુલપ્યમપહાય મક્ષામિતેન ॥૭૪૦॥

હે મનુષ્યો ! જો તમે અપાર સસાર સાગરથી વરી
જઈ પવિત્ર અને નિરાશ્રય શ્રેણીમાં જવાની ઇચ્છા રાખતા
હોશ તો સામાન્ય જલ સ્નાનને કાઢીને નિર્મલ જ્ઞાન
રૂપી જલમાં સ્નાન કરો

સીર્યેષુ શુષ્પતિ જલે સુવચ્ચોડપિ ધૌર્મ

નાન્તર્ગદ વિવિષપાપમશ્ચાસિષ્ઠ ।

વિષ્ણુ વિચિન્ત્ય મનસેતિ વિશુદ્ધયોષાઃ

સમ્પક્ત્યપૂનસમિતૈઃ કુલામિતેન ॥૭૪૧॥

તીર્થ સ્થળે સેકેચેનાર જલસ્નાન કરવાથી વિવિધ
પાપકર્મના મલથી લેવાળેલ અવરજાતી શુદ્ધ થતો નથી
એમ પ્રમત્ત હે વિશુદ્ધ છુલિના પારક મનુષ્યો ! સમ્ય-
ક્ત્વ રૂપી પવિત્ર જલથી સ્નાન કરો (જેથી અવરજા
શુદ્ધ થશે)

તીર્થાધિપેકકરણાભિરતસ્ય વાદ્યો

નઙ્ગત્યયં મકલદેહમલો નરસ્ય ।

નાન્તર્ગતં કલિલમિત્યવયાર્યં સંન-

ચારિત્રવારિણિ નિમજ્જતિ શુદ્ધિદેતોઃ ॥૭૪૨॥

તીર્થમાં જઈ સ્નાન કરનાર મનુષ્યનો આજી શરીરનો સ્પર્શ મલ તો નિશ્ચયથી નાશ પામે છે. (યોવાઈ જાય છે.) પણ અંતરંગ આત્માનો કર્મમલ તો એમને એમ લાગ્યો રહે છે. એમ વિચારી ઉત્તમજનોએ અંત શુદ્ધિ અર્થે ચારિત્રરૂપી પવિત્ર જલમાં સ્નાન કરવું જોઈએ.

સજ્ઞાનદર્શનચરિત્રજલં સ્મરોર્મિ

કુજ્ઞાનદર્શનચરિત્રમલાવસુક્તં ।

યત્સર્વકર્મમલમુગ્ધિનવાકવતીર્ય

સ્નાનં વિવ્રદ્ધ્વમિદં નાસ્તિ જલેન શુદ્ધિઃ ॥૭૪૩॥

હે સજ્જનો ! (જે અંતરાત્માની શુદ્ધિ આહતા હોય તો) કુજ્ઞાન, કુદર્શન, અને કુચારિત્ર રૂપી મલ રજથી મુકા, ક્ષમા રૂપી તરંગો મય, અમ્યજ દર્શન, અમ્યજ જ્ઞાન અને અમ્યજ ચારિત્ર રૂપી જલપૂર્ણ સર્વ કર્મ મલથી રહિત જિનેન્દ્ર પ્રભુના વચનરૂપી તીર્થ તટારમાં સ્નાન કરો. (જલ સ્નાનથી આત્મ શુદ્ધિ થતી નથી.)

તીર્થેષુ ચેત્ત્રયમુપેતિ સમસ્તપાપં

સ્નાનેન તિષ્ઠતિ કથં પુરુષસ્ય પુણ્યં ।

નૈકસ્ય ગન્ધમલયોર્ધુતયોઃ શરીરં

દદ્વા સ્થિતિ. સલિલશુદ્ધિવિયો સમાને ॥૭૪૪॥

જો તીર્થ સ્નાનથી મનુષ્યના સમસ્ત પાપ કર્મ ધોવાઈ જતા હોય (નમ્ર થતા હોય) તો પછી પુણ્ય કર્મ પણ સમાનરૂપ હોવાથી કેમ જાયવા પામે ? કારણ કે જલથી ધોવાથી યરીયની મુગ્ધ અને દુર્જન્ય જાને નાશ પામે છે (જોકે પણ જાયવા પામતી નથી કારણ જલમાં શુદ્ધિ કરવાની શક્તિનો સમાન છે)

આરંભ કે નહીં ક્રૂર વિચારમાં તીર્થ સ્વયં સ્નાન કરવાથી જો પાપહ્રય થતા હોય તો પુણ્ય પણ જવસ્થુ થય થવાજ બેઈજો કારણ જાનેસમાન રૂપ છે અને પાણીમાં ધોવાની શક્તિ પણ સમાન છે એમ સ્નાનથી યરીયરની દુર્જન્ય નાશ થતી હોય તો સાથે સાથે મુગ્ધન્ય પણ નાશ થવીજ બેઈજો જાને કાચ છે જ આ રીતે તીર્થ સ્નાનથી પાપનો હ્રય જાને પુણ્ય લાભનો બીજક્રમ સલામ નથી.

तीर्थामिपेकवन्नतं मुगतिं जमस्यां

पुण्येविनापि यदि याम्ति नरास्तदेने ।

नानापिपोदकसमुद्भवजन्तुवर्गा

वामत्तपास्मरणाम(१) कर्षं व्रजन्ति ।।૭૪૫।।

સ આરમાં થઈ પુણ્યની સહાયના વચર તીર્થ સ્નાનના જલમાં સ્નાન કરવા માગથી મનુષ્યને મુગતિ પ્રાપ્ત થતી હોય તો નાના પ્રકારના જલમાં ઉત્પન્ન થનારા છવ જતુજો જેઓ જન્મથી મરણ પર્વત જલમાંજ રહે છે તેઓ સમસ્ત મરીને કેમ સફળિમાં જતા નથી

पश्चुक्रभोगितसमुत्पमनिपुगन्य

नानापिपकुमिकुलाहनिर्व समन्तात् ।

વ્યાધ્યાદિ દોષમલમશ વિનિન્દનીયં

તદ્વારિનઃ કયમિદન્તેનિ શુદ્ધિમજ્જમ્ ॥૭૪૬॥

જે શુદ્ધ અને શોષિતથી ઉત્પન્ન થએલું છે, દુર્ગન્ધિ શુદ્ધ છે, નાના પ્રકારથી દૃઢિદુલથી સદા આકૃષિત છે વ્યાધિ આદિ દોષ રૂપી મલનું નિવારણ સ્થાન છે એવા અતિ નિન્દનીય અને અપવિત્ર શરીરની જલથી શુદ્ધિ થવાનો સંભવ ક્યાંથી હોય ? (શરીર જલથી શુદ્ધ કેમ થાય).

ગર્ભેઽશુર્ચૌ કૃમિકુર્લેર્નિચિતે શરીરં

યદ્દર્શિતં મલરસેન નવેદ મામાન્ ।

વર્ચોઽગ્રહે કૃમિરિવાનિમલાવલિપ્તે

શુદ્ધિઃ કયં ભવતિ તસ્ય જલજ્વનસ્ય ॥૭૪૭॥

જેમ અતિ મલથી અપલિપ્ત એવા વિષ્ટા ગૃહમાં (પાયખાનામાં) ઠરમીઆ મલ રસથી વૃદ્ધિ પામે છે તેમ કૃમિદુલથી ખીચોખીચ ભરેલ મહા અપવિત્ર એવા ગર્ભ-શય મધ્યે નવ માસ પર્યંત રહી મલરસથી બંધાએલું અશુચિમય શરીર જલસ્નાનથી (પાણી મધ્યે ડુબડીઓ મારવાથી) કેમ શુદ્ધ થાય ?

ભાવાર્થ—મૂલ વસ્તુ પવિત્ર હોય પણ અપવિત્ર પદાર્થોના લેપાએલ હોય તો જલોદિત્થી તે પરનો મલ ધોવાઈ શુદ્ધ થઈ શકે છે પણ ત્યાં શરીર પોતેજ જે અપવિત્ર વસ્તુના યોગથી ઉત્પન્ન થયું છે અને નવ માસ પર્યંત અપવિત્ર સ્થળમાં રહ્યું એટલુંજ નહીં પણ અશુચિમય પદાર્થોથી બંધાલું અને વૃદ્ધિ પામ્યું તે જલથી કેમ શુદ્ધ પામે.

નિન્દ્યેન વાગવિપયેણ વિનિશ્ચયસ્ય

ન્યૂનોમતેમ કુચિતાદિમૃતસ્ય ગર્ભે ।

માસામવાશુચિચૂદે યપુષઃ સ્થિતસ્ય

શુદ્ધિં પ્લુગ્ધસ્ય ન ભઠ્ઠઃ સ્વતન્ત્રોઽપિ સર્વો ॥૭૪૮॥

જે શરીર અણીશબદમાં કુચિતાદિ મલથી પુદ મળેલું છે અને નવ માસ પશંન્ત મહા અપવિત્ર સ્થાનમાં સ્થિર રહી અતિ નિન્દનીય અને જેનો મુખથી ઉચ્ચાર કરવો તે પણ લલ્લપપદ ॥ તેવા અપવિત્ર (પાકાંતર ન્વનોમ્નત) અકુચિત અને ઉચ્ચા નીચા માર્ગથી બહાર નીકળ્યું છે તેની સુમત્ત લીધોના જલથી સેંકડેવાર ધોવાથી પણ કદી શુદ્ધિ થઈ શકતી નથી

યન્નિર્મિતં કુચિતઃ કુચિતેન પૂર્ણ

શોઞ્ઞૈઃ સદા કચિતમેવ વિમુચ્ચતેઽર્જ્જ્ઞં ।

મહાન્વમાનમપિ મુચ્ચતિ રોમકૃપૈઃ

પ્રસ્વેદવારિ કયમસ્ય જલેન શુદ્ધિ ॥૭૪૯॥

જે શરીર મલથીજ જનેલું છે, મલથીજ પણ મરું છે અને શોઞ્ઞાદિ ઈંદ્રીયો દ્વારા તથા મલજ બહાર કાઢે છે બેટલુંજ નહિ, પણ તેનું જલથી પ્રણાલન હોવા છતાં પણ શેમ કૃપેમાંથી (છિદ્રોમાંથી) પ્રસ્વેદ જલ (જે પણ શરીરનો મેલ જ છે) રૂપે મલજ બહાર કાઢે છે તેની જલથી શુદ્ધિ કેમ મુશ્કેલ.

દુમ્પેન શુષ્પતિ મધ્વીપટિકા યથા નો

દુર્ગ્ધં તુ જાતુ મસિનન્વમિતિ સ્પર્શ્ય ।

નાજ્ઞં વિશુદ્ધ્યતિ તથા સલિલેન ધૌતં

પાનીયમેતિ નુ મલીમસતાં સમસ્તં ॥૭૫૦॥

જેમ મસૂની ગોળી દુધે ધોવાથી પણ સફેદ થતી નથી પણ ઉલટું દુધને પોતાના સ્વરૂપ જેવું કાળું બનાવે છે તેમ પાણીથી વારંવાર ધોએવું શરીર કદી પણ શુદ્ધ થતું નથી બદ્ધે પોતાના સંસર્ગથી ઉલટું પાણીને પણ મલીન કરે છે.

આકાશતઃ પતિતમેત્ય નદાદિમધ્યં

તત્રાપિ ધાવનસમુત્યમલાવલિપ્તં ।

નાનાવિધાવનિગતાશુચિપૂર્ણમર્ણો

યત્તેન શુદ્ધિમુપયાતિ કથં શરીરં ॥૭૫૧॥

જે જલ આકાશમાંથી પતિત થઈને (પડીને) પૃથ્વી પરના અનેક (વિષ્ટા આદિ) અશુચિથી સંયુક્ત થાય છે અને ત્યાંથી નદી તલાવ આદિમાં આવી લોઢોના સ્નાન આદિના મલથી મલિન થાય છે (અથવા આવી વહેણના જોસથી હોળાળાઈને મલિન થાય છે (જેમ હાવરા પાસે ગંગામાં) એવા અશુદ્ધ જલથી શરીરની શુદ્ધિ કયાથી થાય ?

અર્થાત્-જે પદાર્થ પોતે અશુદ્ધ છે (મલિન છે) તે બીજાને કયાથી શુદ્ધ કરે.

મમલામ્બરાભરણભોજનભામિનીનાં

લોકતિશાયિકમનીયગુણાન્વિતાનામં ।

હાનિં ગુણા ઇદિતિ યાન્તિ યમાશ્રિતાનાં

દેહસ્ય તસ્ય સલિલેન કથં વિશુદ્ધિઃ ॥૭૫૨॥

એ દેહના સસર્ગથી લોકમાં અવિશાસિ પ્રીતિ ઉપ-
જવે તેવા સુલેખી સુકૃત પુણ્યમાલા, વસ, આમૃત, લોકન
અને સ્ત્રી પ્રભૃતિ વદાથી સત્વર મ્હાન થઈ બાપ છે અને
પાતાના કમનીયત્વ આદિ સુલેખી વિહીન થાય છે તે
દેહની જલથી નિશુદ્ધિ કઈ રીતે થઈ શકે

જાતિન્દ્રમામભિદમત્ર જસેન છૌર્વં

કેનાપિ દુષ્ટમતિના કષિત્ત જનાનાં ।

પદેશ્શુદ્ધિમપિ કર્તુમર્લં જર્લં નૌ

તત્પાપકર્મં વિનશન્તિ કર્ષં હિ સન્તા ॥૭૫૩॥

“જલથી પાપકર્મનો નાશ થઈ શુદ્ધિ થાય છે ” એ
સૂત્ર કહી કોઈ કુટુબુદ્ધિ મનુષ્યે લોકોપર ઉદ્ભવલ દેશવી
છે (જેથી તેઓ જાહે જની બવા છે કારણ નહિતર તેઓ
આટલો સામાન્ય વિચાર કરી શકત કે) એ જલ બાહ્યાંત્રની
પણ શુદ્ધિ કરવા અસમર્થ છે તે અત્તરતમા સ્થાત
સર્વે સુખવાવાલા જેવા પાપકર્મોને કેમ પોષ શકે ?

મેરુપમાનમપુપત્રમસેવિતાન્ત

વેજાપ્તે વિપતિ કમ્પમનન્તપત્ર ।

કાપસ્ય જાતુ જસતો મસપૂરિતસ્ય

શુદ્ધિસ્તદ્વા મવતિ નિન્યમલોઽવસ્ય ॥૭૫૪॥

યદિ આ સસારમાં મેરુ પર્વત સમાન વિશાલ
અમરોના સમુદ્ધી સુકૃત અનન્ત પત્રવાળુ કમળ આદિશમાં
ઉત્પન્ન થાય તો કદાચ નિવ મલથી ઉત્પન્ન થજેત, મલ
પૂર્ણ દેહની જલથી શુદ્ધિ સંભવી શકે અર્થાત્-જેમ તેવા

કમલની ઉત્પત્તિ અસંભવ છે તેમ જલથી દેહશુદ્ધિ પણ અસંભવ છે.

કિં ભાષિતેન વહુના ન જલેન શુદ્ધિ-

જન્માન્તરેણ ભવતીતિ વિચિન્ત્ય સન્તઃ ।

ત્રેધા વિમુચ્ય જલધૌતકૃતાભિમાનં

કુર્વન્તુ વૉધસલિલેન શુચિત્વમત્ર ॥૭૫૫॥

બહુ કહેવાથી શું ? જન્માંતરમાં પણ જલથી શુદ્ધિ થતી નથી એમ વિચારી વિદ્વાનોએ જલથી પાપ કર્મ ધોવાઈને શુદ્ધિ થવાના અભિમાનનો મન વચન અને કાયાથી ત્યાગ કરી જ્ઞાન રૂપી જલથી પવિત્ર થવાને સદા ચત્નશીલ થવું ઉચિત છે.

દુષ્ટાદૃકર્મમલશુદ્ધિવિધૌ સમર્થ

નિઃશેષલોકભવતાપવિઘાતદક્ષે ।

સજ્જ્ઞાનદર્શનચરિત્રજલે વિશાલે

શૌચં વિધદ્ધુમપવિધ્ય જલાભિષેકં ॥૭૫૬॥

પાર્થિવ જલમાં સ્નાન કરવાનું લાભ હઈ, હે સદ્ગુણો ! જ્ઞાનાવરણાદિ દુષ્ટ આઠે કર્મોના મલથી મલિન આત્માને વિશુદ્ધ બનાવવાને સમર્થ અને સમસ્ત જીવોના ભવતાપ દૂર કરવાને દક્ષ એવા સમ્યક્ જ્ઞાન સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્ર રૂપી વિશાલ અને પવિત્ર જલમાં અભિષેક કરે.

નિઃશેષપાપમલવાધનદક્ષમર્ચ્ય

જ્ઞાનોદકં વિનયશીલતટદ્વયાઢ્યં ।

ધારિત્રવીરિનિધયં શુદ્ધિતામસત્ત્વ

મિથ્યાત્વમીનવિકર્મ કરુણાપગાથ ॥૭૫૭॥

સમ્યક્ત્વશ્રીઋષમનઘ મિનશાત્પતીર્ષ

યત્ત્વ ધારિત્રપિપ્પાઃ કુરુતાધિવેદક ।

તીર્થામિવેદકવત્રતો મનસા કદાચિ-

જ્ઞાનગંતસ્ય હિ મનાગપિ શુદ્ધિમિદ્ધિઃ ॥૭૫૮॥

નિ.શેષ ધાપરૂપી મહત્ત્વે નાથ કરુણમા સમર્થ, જ્ઞાન
રૂપી વજ્રધી પરિપૂર્ણ, વિનય અને શીલ રૂપી મનોહર
તદ દશથી શુદ્ધોચિત, ધારિત્રરૂપી લકરીઓથી આન્દોલિત,
પદમાનક રૂપી નિર્મલતાથી શુભ, મિથ્યાત્વ રૂપી મત્સ્યોથી
શકિત, કરુણા, મૈત્રી પ્રમાદ અને માધ્યસ્થ્ય રૂપી ચાર
ભાવનાઓથી અગાધ સમ્બંધત્વ શીલ, અને ધાપ શકિત
એવા અતિ પૂજ્ય અને અવિરલ વિનાયક રૂપી તીર્થમાં હે
આરુણિ સંજ્ઞાને । જ્ઞાન કરે કારણે અન્ય તીર્થમાં
જ્ઞાન કરવાથી કદાપિ અતર્કત મનની દેશ માત્ર થતું
શુદ્ધિની શિદ્ધિ થઈ શકતી નથી

વિષ્ણુ વિશ્વરૂપિ જલેન મસાવલિપ્ત

યો માપનેઽનૂતપરોઽપિ જનો ન તસ્માત્ ।

વાર્ષ મર્લે તનુગમ વ્યપદન્તિ મીર

ગત્યં શુમેતરમપીતિ વદન્તિ મન્તઃ ॥૭૫૯॥

ધાપ રૂપી મહત્ત્વે મહિન ચિત્તજલ જ્ઞાનથી વિશુદ્ધ
યાવ ॥ એમ જે માણસ ઉપદેશ આપે છે તેનાથી વિશેષ
મૂળાવાદી આ સંસારમાં અન્ય કોઈ નથી અત્યપ્રિય

સત્ત્વનો તો ઢહે છે કે જલથી શરીરનો બાહ્ય મલ તેમજ
સુગન્ધ અને દુર્ગન્ધ બનેનો નાશ થાય છે.

વાર્યૈશ્વિભસ્મરવિમન્ત્રધરાદિમેઢા-

ચ્છુદ્ધિં વદન્તિ વહુધા મુવિ કિંતુ પુંસાં ।

મુજ્ઞાનશીલસમસંયમશુદ્ધિતોડન્યા

નાં પાપલેપમપદ્ધન્તુમલં ત્રિશુદ્ધિઃ ॥૭૬૦॥

સંસારમાં જલ, અગ્નિ, લક્ષ્મ, સૂર્ય, મંત્ર અને પૃથ્વી
આદિ ભેદોથી લોકોની શુદ્ધિ થાય છે એમ બહુધા કહેવામાં
આવે છે પરંતુ તે શુદ્ધિ સમ્યક્ જ્ઞાન, શીલ, શમ અને
સંયમ આદિથી થતી શુદ્ધિથી તદન ન્યારી છે. કારણ
પ્રથમ પ્રકારની શુદ્ધિ આત્માના પાપ મલને નિવારવાને
અસમર્થ છે. (તે દ્વિતીય પ્રકારની શુદ્ધિ કરી શકે છે.)

રત્નત્રયામલજલેન કરોતિ શુદ્ધિ

શ્રુત્વા જિનેન્દ્રમુખનિર્ગતવાક્યતીર્થં ।

યોડન્તર્ગતં નિશ્ચિલકર્મમલં દુરન્તં

પ્રક્ષાલ્ય મોક્ષમુખમપ્રતિમં સ યાતિ ॥૭૬૧॥

જે પુરૂષ જિનેન્દ્ર પ્રભુના શ્રી મુખદ્વારા વિનિર્ગત
શાસ્ત્ર શ્રવણરૂપી તીર્થમાં રત્નત્રયી (સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન
અને આચિત્ર) રૂપી નિર્મલ સ્વચ્છ જલથી શુદ્ધિ કરે છે
તે પોતાના કર્મરૂપી અંતરંગ મલને ઘોઈ નાંખી સર્વથા
દૂર કરી અનુપમ મોક્ષ મુખને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રકરણ ૩૧ મું

આવક ધર્મ નિષ્પણ્ણ

અણુમત

શ્રીમશ્વિમેશ્વરં નન્ના મુરામુરનમસ્કૃત્મં ।

શ્રુતાનુસારલો યસ્યે વ્રતાનિ ગૃહમેધિના ॥૭૬૨॥

કું મુર અને અમુરે દ્વારા પુણ્ય શ્રી શિવેશ્વર પ્રભુને
નમસ્કાર કરીને ગૃહસ્થીઓના વ્રતોનું આશાનુસાર કથન કરે છે
પંચપાણવ્રત યેષા ગુણવ્રતસુવીરિતં ।

શિસાવ્રત ચતુર્થા સ્પાદિતિ દ્વાદશપા સ્પૃતં ॥૭૬૩॥

પાંચ અણુમત, ત્રણ બુણ્ણમત અને ચાર પ્રકારના શિક્ષા
મત જેમ બાર પ્રકારના મત આજમાં કહેવામાં આવ્યા છે
અહિંસા, સત્ય અષીર્ષ, વ્રતવ્રત, અને પરિશ્રમ પરિભાષ
જે થાંચ અણુમત હિંમત, દેસમત અને અનર્થદંડ મત
જે ત્રણ બુણ્ણમત, સામાજિક, ધર્મધર્મવાચ, લેખોપલેખ
પરિભાષ અને અતિથિ સંવિષ્ણાત જે ચાર શિક્ષામત, આ
પ્રકારે આવકોના બારમત છે (વિસ્તાર વંદિતુ મુનશી અને
અતિચારથી ભેઈ લેવો. હમમાં ફેરફાર આગાધાનુસાર છે)

સ્યુદીપ્રિયાણિ મેદેન ચતુર્થા પ્રસક્તાયકાઃ ।

યન્નેન રસર્પં સેપામહિસાપુવ્રત મથ ॥૭૬૪॥

અહિંસા અણુમત.

દીન્દ્રિય અહિંસેથી બાર પ્રકારના ત્રણ લેખોનું
ચતુર્થા રસર્પ કથનું તે પ્રથમ અહિંસા અણુમત છે

નોટ-ત્રયશ્ચયો, તે બેઈન્દ્રિય, ત્રિઈન્દ્રિય, ચક્રિન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય શ્ચયો જે હાલી ચાલી થકે છે અને તરકેથી છાયરે જઈ થકે છે.

મધમાંમધધુસીરક્ષોણોરુદ્ધફલાયનં ।

વર્જનીયં મદા સદ્વિહ્વસરક્ષણતત્પરઃ ॥૭૬૫॥

ત્રયશ્ચયોની રક્ષા કરવામાં તત્પર સત્તત્તનોને માટે મધ, માંચ, મધ અને સીરવાળા વૃક્ષના ફળનું બદલુ મદા વર્જનીય છે.

દિમ્યન્તે પ્રાણિનઃ સક્ષ્મા ચત્રાશુન્યમિમશ્યન્તે ।

તદ્રાત્રિભોજનં મન્તો ન કુર્વન્તિ દયાપરાઃ ॥૭૬૬॥

જેમાં અશુભ્યુદ્ભવ શ્ચયોની હિંસા થાય છે, અને તેથી જે અપવિત્ર ણને છે, એવું રાત્રિ ભોજન દયાશુ સત્તત્તનો દદાપિ કરતા નથી.

ભેષજાનિચિમન્ત્રાદિનિમિત્તેનાપિ નાક્ષિનઃ ।

પ્રથમાણુવ્રતાશક્તિર્હિસનીયાઃ કદાચન ॥૭૬૭॥

પ્રથમ અણુવ્રત (અહિન્સા અણુવ્રત) પાળવામાં તત્પર-ગૃહસ્થીઓનું પરમ કર્તવ્ય છે કે ઔષધિ, અતિધિ, મન્ત્ર આદિ નિમિત્તને અંગે પણ પ્રાણીઓની દલીપણ હિન્સા ન કરે.

યતો નિઃશેપતો દન્તિ સ્યાત્રાનપરિણામતઃ ।

ત્રસાન્પાલયતો જ્ઞેયો વિરતાવિરતસ્તતઃ ॥૭૬૮॥

જેમ સ્થાવર (એકેન્દ્રિય) શ્ચયોની હિંસા કરે છે તેથી અવિરત, તેમ ત્રય શ્ચયોનું રક્ષણ કરે છે તેથી વિરત, આ પ્રમાણે પરિણામથી ગૃહસ્થીને વિરતાવિરત બાણુવો.

અર્થાત્-અથમાણુમત સ્વત્ત્વ કિંચિન્ના પચ્ચખાણુવાસ્યા
આવદને સ્થાવર લુપ્તની કિંચિન્ના પચ્ચખાણુ નથી તેટલે
દરજાએ તે અવિરતિ છે અને ત્રણ લુપ્તની કિંચિન્ના સર્વથી
પચ્ચખાણુ છે ખાટે તે અપેક્ષાએ તે વિરતિ છે આ પ્રમાણે
તે દેશે વિરત છે અને આ દેશે અવિરત છે તેથી તે વિરતા
વિરત કહેવાય છે

ક્રોધસોમયદ્વેષરાગમોહાદિકારણૈઃ ।

અસત્યસ્ય પરિત્યાગઃ સત્યાણુવનસુચ્ચને ॥૭૬૯॥

સત્ય આણુમત

ક્રોધ, લોભ, મદ, શય, દ્વેષ, મેહક આદિ કારણોને
લઈ મોહવા અસત્યવચ્ચનને પરિત્યાગ તેને જીભુ સત્ય
આણુમત કહેવામાં આવે છે

મરતેન્તે યતો દોષા હિસારમ્પમયાદયઃ ।

સત્યમપિ ન વક્ષ્યમ્પ તદ્વચઃ સત્યશ્રુતિમિ ॥૭૭૦॥

સત્યાણુ મતી પ્રકરણોને જે વચ્ચનથી કિંચિન્ના, ભય અને
આરભ આદિની ઉત્પત્તિ થાય એવા સત્ય વચ્ચન પછી ન
મેહવા બોલો.

દાસકર્કશપૈશ્વન્યમિષ્ટુરાદિવર્ણોમુષઃ ।

દિગોપાણુવર્ગ પૂને વેદિનો સમને સ્થિતિ ॥૭૭૧॥

અનિત્ર એવા કિંચિન્ના આણુમતને કારક દેહી દાસ
કર્કશ, પૈશ્વન્ય અને નિષ્કુર આદિ પરથી પ્રાણનક વચ્ચ
નેથી મુક્ત રહે છે

यद्वदन्ति जटा धर्मं यन्मलेच्छेत्पि निन्दितं ।

वर्जनीयं त्रिधा वाक्यमसत्यं तद्धिनोद्यतः ॥७७२॥

જે મિથ્યા વચનને શક લોકો ધર્મ કહે છે અને
જેની મલેચ્છાએ પણ નિન્દા કીધી છે તે અસત્ય વાણીને
દ્વિતીયાણુવતી સત્ય પ્રિય સદ્ગુણોએ મન વચન અને કાયાથી
વર્જનીય ગણવી.

ग्रामादौ पणितस्याल्पमभूतः परवस्तुनः ।

आदानं न त्रिधा यस्य तृतीयं तदणुव्रतं ॥७७३॥

અર્ચાર્ય આણુવ્રત.

ગ્રામ નગર આદિ સ્થાનોમાં પડેલી થોડી અથવા
થણી પરાઈ વસ્તુનું (માલીકની આજાવગર) થકણુ તે
થોડી અને તેનો મન, વચન, કાયાથી ત્યાગ તે અર્ચાર્ય
નામે ત્રીજું આણુવ્રત છે.

इह दुःखं नृपादिभ्यः परत्र नरकादितः ।

પ્રાપ્નોતિ સ્તેયતસ્તેન સ્તેયં ત્યાજ્યં સદા વૃથઃ ॥૭૭૪॥

થોડી દરવાઘી મનુષ્ય આ લવમાં રાત્રીથી ઢંડાય છે
અને પરલવમાં નરક આદિમાં દુઃખ પામે છે તેથી બુદ્ધિશાલી
લોકોએ થોડીનો સદાને માટે સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

जीवन्ति प्राणिनो येन द्रव्यतः सह वन्धुभिः ।

जीवितव्यं ततस्तेषां दरेक्षस्यापहारतः ॥७७५॥

જે દ્રવ્યથી મનુષ્યો સહ કુટુંબ પરિવાર પણ ધારણ
કરી શકે છે તેથી તે તેમનું જીવિતવ્ય છે અને જે તેમના
દ્રવ્યનું હરણ કરે છે તે વાર્તાવમાં તેમના પ્રાણપહરણ કરે છે.

અર્થાત્-ક્રમ્ય એ પ્રાણીઓને પ્રાણુ સમાન છે માટે જે
ક્રમ્યનું દરણુ તે તેમના પ્રાણુના દરણુ સમાન છે

યેડપ્યર્હિસાદયો ધર્માસ્તેડપિ નશ્યન્તિ ચૌર્યતઃ ।

મત્સેતિ ન ત્રિષા ગ્રાહ્યં પરદુષ્યં વિવસતૈઃ ॥૭૭૬॥

અહિ આ જાતિ જે ખર્ષી છે તે પણ ચોરીથી નષ્ટ થઈ
જાય છે, માટે ચતુરજનોએ તો ખન વચન અને કાવાથી
ચોરીનો ત્યાગ કરી દેવે.

અર્થાં ચદિચરાઃ પ્રાણાઃ પ્રાણિનાં યેન સર્વથા ।

પરદુષ્ય તતઃ સન્તઃ પશ્યન્તિ સદૃશં મૃદા ॥૭૭૭॥

અર્થ (ખન, ખાન્ધાદિક) પ્રાણીઓના વચન પ્રાણુ છે
માટે સજ્જનો પરદુષ્યને માટીની સમાન બળી તેનો સર્વથા
ત્યાગ કરે છે

માતૃસ્વપ્તમૃતાતુભ્યા નિરીસ્ય પરયોપિતઃ ।

સ્વરૂણેણ યસ્યોપમતૃયં તદણુવ્રત ॥૭૭૮॥

સ્વદાશ સ્વતોષ.

પરશ્રીને માતા, બહેન અને પુત્રી તુલ્ય બળી જે
સ્વદાશમાં સ્વતોષ તે અતુર્થ બલુવ્રત છે

યાર્ગ્મ્મા સ્વર્ગ્યાર્ગ્મ્સ્ય સરણિઃ અશ્વસઘનિ ।

કૃષ્ણાદિદશ્વિનદ્રોહી દુઃસ્પર્શાગ્નિષિસેવ યા ॥૭૭૯॥

દુઃસ્વાનાં વિધિરન્યસી મુથાનાં યસ્યાનામ* ।

અપાપિવદુઃસ્તવશ્યાઝ્યા દૂરતઃ સા મર્ગેશર્મ ॥૭૮૦॥

સ્વર્ગ માર્ગમાં જતા અટકાવવાને અર્ગશ્ચ સમાન,
નરકશ્યામાં જવાની નિશચ્છી તુલ્ય, ક્રોધ કરવામાં કાષ્ટવ્રત

નાગની ઝેરી દૃષ્ટિ સમાન, સ્પર્શ કરવામાં અગ્નિની જ્વાલા
રૂપ દુઃખ દેવામાં આદ્યાત્ વિધિ સમાન અને મુખને માટે
પ્રલયાનલ સદૃશ, પરસ્ત્રી વ્યાધિની અને દુઃખની જેમ નરો-
ત્તમોએ હરથીજ ત્યજવા યોગ્ય છે.

સ્વમર્તારં પરિત્યજ્ય યા પરં યાતિ નિશ્વસા ।

વિશ્વાસં શ્રયતે તસ્યાં કથમન્યસ્ય યોષિતિ ॥૭૮૧॥

પોતાના ભર્તાર (ખાવિંદ) ને છોડીને જે નિર્લભ્ય
સ્ત્રી પરપુરુષ પાસે જાય છે તે પરસ્ત્રી વિશ્વાસપાત્ર ક્યાંથી
ળને ? (પાઠાંતર તે સ્ત્રીમાં અન્ય પુરુષ સ્વસ્ત્રીની માફક
વિશ્વાસ કેમ કરે ?)

અર્થાત્-જેણે પોતાના ખાવિંદને ત્યજી દીધો તે
પુરપુરુષને પણ શા માટે ન ત્યજી દે, જે ભર્તારની ન થઈ
તે અન્ય જનની ક્યાંથી થાય.

કિં મુલં લભતે મર્ત્યઃ સેવમાનઃ પરસ્ત્રિયં ।

કેવલં કર્મ વધ્નાતિ શ્વન્નભૂમ્યાદિકારણે ॥૭૮૨॥

પરસ્ત્રી સેવનથી મનુષ્ય શું વિશેષ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે,
ખરેખર, તેતો નરકમાં લઈ જવાને કારણે ભૂત એવા કેવળ
પાપના દળીઆ તો ખાંધે છે.

વર્ચઃમદનવત્તસ્યા જલપને જયતે તથા ।

નિશ્ચિપન્તિ મલં નિન્દ્યં નિન્દનીયા જનાઃ સદા ॥૭૮૩॥

મદ્યમાંસાદિસક્તસ્ય યા વિધાય વિદમ્વનં ।

ત્રીચસ્યાપિ મુલં ન્યસ્તે દીના દ્રવ્યસ્ય લોભતઃ ॥૭૮૪॥

તાં વેદ્યાં સેવમાનસ્ય મન્યધાકુલચેતસઃ ।

મનુસ્યે પુમ્બતઃ પુસા કર્ણ તસ્પાપ્પણુવતઃ ॥૭૮૫॥

જેમ વર્ણોગ્રહમાં (ચાકમાનામાં) કૌંઠ પ્રમથના મનુષ્યો મદ્ય મૂર આદિ કુદરત ત્યાગ કરે છે તેમ જેના લયન, (યેનિ) અને મુખમાં સદા નીચમાં નીચ અને નિન્દનીય લોકો વીર અને લાલ આદિ મદ્યસેવક કરે છે વળી જે કષ્ટ કરી દ્રવ્ય છીનવી લેવાના લોકોમાં દીન જની મદ્ય માસાદિમાં આસક્ત નીચ જનનું પણ મુખ મુખે છે તે વેદ્યાને કામાર્ત જની સેવનારના અને તેના મુખનું મુખન કરનારના ચોક્કા અલુનવત્રું નામ નિશાન પણ ક્યાં રહ્યું ? અર્થાત્-ચોક્કા અલુનવત રહ્યું નહિ ?

સતોઽસૌ પપ્પરમણી ચતુર્ધવગપાલિના ।

ચાકચીર્ષં પરિત્યાગ્યા માતનિર્ઘૂણમાનસા ॥૭૮૬॥

જેટલા માટે ચોક્કા અલુનવના (જેમ જાણનાર્થ થા સ્વદાસ સતોષ અને વરઝી વિરમણ) ચાકક ચૃદસ્યોએ વેદ્યા અને વરઝીને તેના પ્રત્યે મનમાં ખુલા સખીને લયન રહ્યું ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ

સપ્તસ્વર્ગપરાપાન્યપેનુશ્વત્યાદિવસ્તુન ।

યા દુહોતિ. મમાણેન પશ્ચર્મ જ્ઞદ્ધુર્વર્ગ ॥૭૮૭॥

પરિગ્રહ પરિમાણ

જન ધાન્ય, ઘર જમીન, સોનું રૂપું, પશુ નોકર
આદિ વસ્તુઓનું પ્રમાણમાં મદ્ય તે પરિગ્રહ પરિમાણ
નામે રાખ્યું અલુનવત છે

દાવાનલસમો લોભો વર્ધમાનો દિવાનિયં ।

વિધાપ્યઃ શ્રાવકૈઃ સમ્યક્સંતોષોદ્દાહ્યારિણા ॥૭૮૮॥

દાવાનલ સમાન લોભ અહોનિશ વધતોજ નય છે
(જેમ જેમ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતી નય તેમ તેમ વિશેષ
પ્રાપ્તિની ઇચ્છા વધતીજ નય છે) માટે શ્રાવકોએ સુસંતોષ
રૂપી જલ સિંચનથી તેને સદા શાંત રાખવો.

સંતોષાશ્લિષ્ટચિત્તસ્ય ચત્સુસ્વં જાશ્વતં શુભં ।

કુતસ્તૃષ્ણાગૃહીતસ્ય તસ્ય લેશોઽપિ વિચરતે ॥૭૮૯॥

સંતોષી નર જે શુભ અને શાશ્વતા સુખનો આનન્દ
પ્રાપ્ત કરે છે તેનો એક અંશ પણ તૃષ્ણાસકત મનુષ્યને
ક્યાંથી મળે ?

યાવત્પરિગ્રહં લાનિ તાવદ્દિસોપજાયતે ।

વિજ્ઞાયેતિ વિચિત્રવ્યઃ સદ્ગઃ પરિમિતો ચુર્યઃ ॥૭૯૦॥

જેટલો પરિગ્રહ વધારે તેટલી હિંસા વધારે, એમ
સમજી બુદ્ધિશાલી લોકોએ પરિગ્રહનું પરિમાણ કરવું
ઉચિત જ છે.

દિસાતો વિરતિઃ સત્યમદત્તપરિવર્જનં ।

સ્વસ્તીરતિઃ પ્રમાણં ચ પશ્ચધાણુવ્રતં મતં ॥૭૯૧॥

આવી રીતે (૧) હિંસા વિરતિ (૨) સત્ય (૩) અદત્ત
પરવર્જન, (૪) સ્વસ્તી રતિ, અને (૫) પશ્ચધાણુ
આ પાંચ અણુવ્રત છે.

યદ્દિવાયાવર્ધિં દિલ્લુ દશસ્વપિ નિજેચ્છયા ।

નાકામતિ પુનઃ પ્રોક્તં પ્રથમં તદ્ગુણવ્રતં ॥૭૯૨॥

દિદ્ પરિમાણુ નામે પ્રથમ ગુણવત

૪૭૧ દિશાઓમાં બધા આવવાનું ઇચ્છાનુસાર પ્રમાણ
જને તે પ્રમાણથી અધિક ભૂમિમાં ન જવું તે દિગ્ગત
નામે પ્રથમ ગુણવત છે

વાત્પેવ ધાવમાનસ્ય નિરવસ્યમ્પ સંગસઃ ।

અવસ્યાન કૃત્તં તેમ યેન સા નિપતિઃ કૃતા ॥૭૨૧॥

વાયુવેગી (વાયુ સમાન) ચિત્ત સદા અચ્ચિર છે અને
સર્વત્ર પુર્ણ કરે છે તેથી જેણે દિગ્ગત અગીયાર દિશુ છે
તેણે તેની અતિને શ્રદ્ધા દીધી છે

અસર્યાવરજીવાનાં રક્ષાત પરત્વન' ।

મહામત્ત્વમિત્યેવ માવકસ્યાપિ તત્ત્વતઃ ॥૭૨૨॥

જે શાવકે આ પ્રમાણે (દિદ્ પરિમાણુ વત અગી-
યત કરી) બધા આવવાની હક નિવત દીધી છે તેણે
નિશ્ચયથી તે હકની બહારના તત્ત્વ અને સ્થાવર જીવોની
રક્ષા કરવાથી તેની દિશાથી તે સર્વથા વિરત છે અને
તેથી તે અપેક્ષાએ તે મહામતી છે

આવાચ—તત્ત્વ અને સ્થાવર જીવોની દિશાએ સર્વથા
ત્યાગ તે મહામત્ત્વ અને સ્મૃત (મત્ર) દિશાએ ત્યાગ તે અધુ-
મત્ત તેથી જે શાવકે બધા આવવાનું ફોર નિવત દીધું છે
તે ફોર માટે તે અણુમતી છે પણ તે ફોરની બહારના
સર્વથા ત્યાગ છે માટે તે પરત્વે તે મહામતી છે

વેતો મિષારિત યેન ધાવમાનમિત્સના ।

દિં ન સ્વર્ધં સુર્ય સેન સતોષાપ્તસામનઃ ॥૭૨૩॥

લેણે અધિ તહિં દોરતા ચંચલ ચિત્તને રાષ્ટ્રી દીધું
તેને સતોપરથી અમૃતપાનથી ક્યું સુખ પ્રાપ્ત નથી દીધું ?

યદિ વિજ્ઞાનનઃ કૃત્વા દેશાવધિમદર્શિન્યં ।

નોહ્નિઙ્ગ્યતે પુનઃ પુનઃ દ્વિતીયં નદ્ગુણવ્રતં ॥૭૯૬॥

દેશવ્રત નામે દ્વિતીય ગુણવ્રત.

જે વિજ્ઞાન પુર્વક દેશ ઘર આદિ શેત્રની પ્રતિદિન
અવધિ કરવામા આવે અને તે શેત્રની અવધિનું ઉદ્ધવધન
ન કરવું તે આવકેનું દેશવ્રત નામે બીજું ગુણવ્રત છે.
અર્થાત્ દિગ્ પરિભ્રમણ દાયમને માટે છે અને તેમાં
પણ શેત્ર સંકુચિત કરી દરરોજ નિયમ કરેલી ભૂમિથી
ખંડાર ન જવું તે દેશ વ્રત.

મહાવ્રતત્ત્વમત્રાપિ વાચ્યં તત્ત્વવિજ્ઞાનનઃ ।

પરતો લાંબનિર્મુક્તો લામે સત્યપિ તત્ત્વનઃ ॥૭૯૭॥

સત્ત્વની દૃષ્ટિએ દેશ વ્રત પણ ઉપર (શ્લોક ૭૯૪માં
ખતાવ્યા મુજબ દિગ્વ્રતની જેમ નિયત ભૂમિથી ખંડાર
જવાનો નિયમ હોવાને કીધે તત્ત્વેત્રી વચ્ચે સ્થાવર સૂક્ષ્મ
અને બાદર જીવની કિંમતોનો સર્વથા ત્યાગ હોવાથી) અંશે
મહાવ્રત સમાન છે અને દેશવ્રતી નિયત ભૂમિની અંદર
વ્યાપારાદિથી લાલ મેળવતો હતાં તે ભૂમિની ખંડારના
હોલથી મુક્ત છે માટે તે નિર્લોભી અને સતોષી છે.

શક્યતે ગદિતું કેન સત્યં તસ્ય મહાત્મનઃ ।

તૃણવચ્ચજ્યતે યેન લઙ્ગ્યોઽપ્યર્થો વ્રતાર્થિના ॥૭૯૮॥

હૂના તૃણા લતાસ્તેન વર્થિતા ધૃતિવહ્નરી ।

દેશતો વિરતિર્યેન કૃતા નિત્યમસ્વણ્ડિતા ॥૭૯૯॥

જે મહાત્માએ દેશથી નિવૃત્તિ કરી તેનું નિત્ય જાળ
 રીતે ચાલતી હોય છે તે સતાર્થી મનાવિત ક્ષેત્ર બ્રહ્મા-
 નની વસ્તુ ગમે તેટલો લાભ મળતો હોય છતાં પણ તેને
 તુલ્ય સમાન ત્યાજ્ય ગણી મહાત્મા કરતો નથી આ મહા
 પુરુષે તુલ્યારૂપી વેદશીને ઇશ નાંખી છે અને મૃતિ રૂપી
 લતાનું અવર્ધન કરી છે આવા મહાત્માવના શુભાનુવાદનું
 વર્ણન કરવા હોય સમર્થ શાય ?

પશ્ચાન્નયદન્ધસ્ય પરં પાપોક્ષારિણ ।

ક્ષિપ્તે યા પરિત્યાગસ્તુવીર્યં તદ્દુણમર્ત્ત ॥૮૦૦॥

અનર્થ દંડ નામે તૃતીય શુભાવત (પર ઉપહારી).

આપને સહાયતા દેવાને સમર્થ થાવ પ્રકારના અનર્થ
 દંડનો જે પરિત્યાગ તે અનર્થ દંડ ત્યાગ નામ ત્રીજું
 શુભાવત છે

નોટ. દંડાએ વિષુ હેતુએ, વલએ પાપ પ્રચંડ,
 પ્રભુ પૂછ મત કારણે, તે કહું અનર્થ દંડ.
 સ્વજન સરીરને કારણે, આપે પેટ લાલચ,
 તે નવિ અનર્થ દંડ છે એમ જાણે છનસવ.
 વીરવીર્ય અરણ્ય.

દુષ્ટમુતિરપધ્યાર્મ પાપકર્મોપવેશનં ।

મમાદા સસદાનં ચ પશ્ચાન્નયાર્મ મવસ્પમી ॥૮૦૧॥

૧ દુ.મુતિ ૨. અપધ્યાન ૩ પાપકર્મોપવેશ ૪ મમાદા
 અને ૫. સસદાનં આ પાંચ પ્રકારના અનર્થો છે
 ૬. દુઃમુતિ-આપર્મા મૃતિ કલાવનાર અને મિથ્યાત્વના

પોપટ શાસ્ત્રનું કથાનું સાંભળવું બાણવું અને
લણાવવું તે દુશ્વરિતિ યા અશુભશ્રુતિ.

૨. અપધ્યાન-કપાયને વશ થઈ બીજાનું અનિષ્ટ ચિંતવવું
તે અપધ્યાન.

૩. પાપકર્મોપદેશ-લોકો પાપકર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય એવા
પ્રકારનો ઉપદેશ અથવા એવા વચન બોલવા કે
લેથી લોકોની પાપમાં પ્રવૃત્તિ થઈ જાય તે પાપ-
કર્મોપદેશ.

૪. પ્રમાદ-વિના દારણ પાણી ઢોળવું, આડપાન છેલ્લા આદિ
પાપમય ક્રિયા તે પ્રમાદચરિત્ર.

૫. શસ્ત્રપ્રદાન-તલ્વાર ખંદુક અગ્નિ આદિ હિંસાના ઉપ-
કરણો વાપરવા આપવા તે શસ્ત્રદાન યા હિંસાપ્રદાન.

શારિકાગિરિમાર્ગારતામ્રચૃદ્ધશુકાદયઃ ।

અનર્થકારિણસ્ત્યાજ્યા વહુદોષા મનીષિભિઃ ॥૮૦૨॥

નીલીમદનલાભાયઃ પ્રભૂતાગિવિપાદયઃ ।

અનર્થકારિણસ્ત્યાજ્યા વહુદોષા મનીષિભિઃ ॥૮૦૩॥

મેના મોર બિલાડી, કુકડા, પોપટ આદિ પક્ષીઓને
પાળવા તે અને ગળી, મીણુ, લાખ, લોહું, અગ્નિજનક દ્રવ્યો
અને વિપ આદિ વસ્તુઓનો વ્યાપાર મહા અનર્થકારી
અને બહુદોષ યુક્ત હોવાથી શ્રાવણેએ સર્વથા ત્યાગ કરવા
ચોખ્ખ છે.

દિગ્દેશાનર્થદળ્દેભ્યો વિરતિર્યા વિધીયતે ।

જિનેશ્વરસમાખ્યાતં ત્રિવિયં તદ્ગુણત્રતં ॥૮૦૪॥

કિંઈ ખરિમાણુ, રેણ અવધિ, અને અનર્થ હકની જે
નિરતિ કરવી તેને જિનેશ્વર દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત ત્રણ પ્રકારના
શુણ્ય મત કહે છે

અર્થાત્—શુણ્યમત ત્રણ પ્રકારના છે કિંમત, રેણમત
અને અનર્થ હક ત્યાગમત

નમસ્કારાદિકં દેવ્યં કરણોત્તમમહર્લં ।

સપ્વાનપિત્રયે વામ્બદેકાગ્રકુલપેતમા ॥૮૦૫॥

સર્વાર્થે પરિત્યાગ્ય કૃત્વા દ્રવ્યાદિશ્લોષનં ।

આમરૂપકં વિવાતમ્પ્રત્યદ્વચર્યેદુચર્યઃ ॥૮૦૬॥

સામાધિક નામે પ્રથમ શિશુમત.

મતની વૃદ્ધિ અર્થે પ્રતિષ્ઠિત પ્રાતા મધ્યાન્હ અને
સાંજ એમ ત્રિ સમયે સરણુ કરવા એજ અને
મનસ્ક અર્થે શ્રી નવગરમતની અરિમા વર્ણવેલા શ્રી
અસ્થિત, સિદ્ધિ, આભાર, ઉપાધ્યાય અને સર્વ શાશુ વધી
મત્ત પરમેશ્વરનું જોડાણ જિતે ધ્યાન કરી સર્વ આરક
સમારકનો પરિત્યાગ કરી (સાવચોગનો ત્યાગ કરી)
દ્રવ્ય, ફેર, કાલ, ભાવની શુદ્ધિ કરી ઉત્તમ જનોએ સામા
ધિક (આવશ્યક ક્રિયા) કરવું તેમજ,

નોંદ—અણુમતની શુદ્ધિ (અને વૃદ્ધિ) અર્થે ચાર
શિશુમત છે કિંગ્મર આમનાજ શુક્લ સામાધિક પિસ-
ધ્યા સ્વાર જપિત અને સાંજ સમયે ચર્ચા કરે છે

જાન જોગણ્યાંક જાણુ કોઈ, પથવીસ લલ્લજ નવશે
એડી, પથવીસ ખરથોખમ જોડે તે જામે.

દ્વ્યાસનદ્વાદશાવર્તાશ્વતુર્મસ્તકસંનતિઃ ।

ત્રિવિશુદ્ધ્યા વિદ્યાતવ્યા વન્દના સ્વહિતોઘૃતૈઃ ॥૮૦૭॥

મન વચન અને કાયાની વિશુદ્ધિ સહિત આત્મહિ-
તમા નિરત જનોએ જે આસન ખાર આવર્ત અને મસ્તક
વડે ચાર પ્રકારની નતિ પુર્વક વંદના કરવી.

વંદના, ગુરૂવંદન, સુગુરૂ વાંદણા, આવર્ત, અહો કાયં
કાય રૂપ ત્રણ અને જતાલે, જવણિજજંચલે રૂપ ત્રણ,
એમ એક વંદનમાં છ અને જે વંદનમા ખાર આવત
થાય છે. “કાય સંહાસ” કહેતાં સ્વમસ્તક ગુરૂ ચરણે
નમાડવું તથા “ખામેમિ ખમાસમણા” કહેતાં ફરી નમા-
ડવું એમ જે વાર અને બીજી વારને વાંદણે જે વાર મળી
ચારવાર સ્વમસ્તક નમાડવા રૂપ ચાર નતિ.

ચત્વારિ સન્તિ પર્વાણિ માસે તેષુ વિધીયતે ।

ઉપવાસઃ સદા યસ્તત્પોષવ્રતમીર્યતે ॥૮૦૮॥

દરમાસે ચાર પર્વ તિથિઓ આવે છે જે આંકમ
અને જે ચઉદશ, કાયમ તે પર્વને દિવસે જે ઉપવાસ કરવો
તેને પ્રૌષધોપવાસ વ્રત કહે છે (પ્રૌષધ નામે બીજું શિક્ષા
વ્રત જાણવું.)

ત્યક્તભોગોપભોગેઽસ્ય સર્વારમ્ભવિમોચિનઃ ।

ચતુર્વિંશતિશનત્યાગ ઉપવાસો મતો જિનૈઃ ॥૮૦૯॥

ભોગ્ય અને ઉપભોગ્ય પદાર્થોના ત્યાગ પુર્વક સર્વ
આરંભ રહીત થઈ ચાર પ્રકારના (આસન, પાન ખાદ્યમં
અને સ્વાદિમં) આહારનો જે ત્યાગ તેને જિનેશ્વરોએ ઉપ-
વાસ કહ્યો છે.

નોટ-નિશ્ચયથી થઈ સ્વ શરીરની ચોજાના દ્રવ્યો
સ્નાન, વિશેષન, પુષ્પમાલા, અક્ષતાર અગ્નિનો ત્યાગ કરી
સાધુ નિવાસમાં જોડતે ઉપાસનમાં મંદિરમાં યા સ્વચ્છે
પોષધમાલામાં ધર્મધ્યાનમાં મન પેશી પર્વને દિવસે
(પોષધ-પર્વ) ચારે આદારના ત્યાગ પુર્વક આવકનું
રહેનું તે ધૌરધીપવાચ.

મહુત્તપનુપવાસકમુક્તયો મક્તિત્સરઃ ।

ક્રિયન્તે કર્મનાશાય માસે પર્વતુષ્યે ॥૮૧૦॥

બિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિમાં વરપર રહેનારા આવ
કોએ એક માસમાં ઉપવ્રંજ (જે અઠમી અને જે અતુ
ઈશી એમ ચાર પર્વને દિવસે ઠરેનો નાશ કરવાને માટે
ઉપવાસ અનુષ્ઠાવાસ (ઇષ્ટ અર્થે અન ઈષ્ટ ઉપવાસ જોડતે
માત્ર પ્રાશુક પાછી હેનું) અને એકાદશમાંથી કોઈને કોઈ
મત તે અવરજ કરતું કારણ કે

કર્મેષુન વદજ્ઞાનાત્કષિર્ત્તં સન્મકાનને ।

ઉપવાસશિલી સર્વ તત્ત્વમ્સીકૃત્તૈ સજાત્ ॥૮૧૧॥

ઉપવાસનું ફલ.

અગ્નિ કાલથી આ ભગવાનોમાં જમણ કરતાં અસા-
નના ચોગથી ધર્મરૂપી ઉપનનો છને જે સચચ ક્યો
હોય તેને ઉપવાસ રૂપી અગ્નિ એક કસુમાં જાળીને ભસ્મ
કરી નાંજે છે

મોગોપમોગસંસ્થાનં ક્રિયન્તે યદિનામ્મમા ।

મોગોપમોગસંસ્થાનં તપ્તિઉપવાત્તતુષ્યે ॥૮૧૨॥

ભોગોપભોગ પરિમાણ નામે ત્રીજું શિક્ષાવ્રત.

આત્મહિતાર્થે ભોજ્ય અને ઉપભોજ્ય પદાર્થોનું જે નિયમન કરવું તે ભોગોપભોગ પરિમાણ નામા ત્રીજું શિક્ષા વ્રત છે.

આહારપાનનામ્બલગન્ધમાલ્યફલદ્રવ્યઃ ।

મુજ્યન્તે યત્ત્મ ભોગશ્ચ તન્મતઃ સાધુમત્તમઃ ॥૮૧૩॥

ભોગ કેને કહેવો.

આહાર, પાણી, તાંબુલ, ગધ, માલા, ફલ, દુધ આદિ દ્રવ્યો જે કેવળ એકજવાર ભોગવાય છે તેને મુનિ પ્રવરે ભોગ કહે છે.

મેળવો—એક વાર જે ભોગમાં આવે વસ્તુ અનેક અશન પાન વિલેપને ભોગ કહે જિન છેક.

વીરવીજયજી, ચો. પ્ર. પૂજા.

વાહનાશનપલ્યદ્રુક્ષીવસ્ત્રાભરણાદ્યઃ ।

મુજ્યન્તેઽનેકથા યસ્માદુપભોગાય તે મતાઃ ॥૮૧૪॥

વાહન, આસન, પલંગ, શ્રી, વસ્ત્ર, આભૂષણ આદિ વારંવાર ભોગવાય છે તેથી તે ઉપભોગ કહેવાય છે.

મેળવો—ભોગવી વસ્તુ ભોગવે, તે કહીએ ઉપભોગ.

ભૂષણ, ચીવર, વદલસા ગેહાદિક સંયોગ.

વીર. વી. ચો. પ્ર. પૂજા.

સંન્તોષો ભાષિતસ્તેન વૈરાગ્યમપિ દર્શિતં ।

ભોગોપભોગસંખ્યાનવ્રતં યેન સ્મ ધાર્યતે ॥૮૧૫॥

જેણે ભોગોપભોગની વસ્તુઓનું પરિમાણ કીધું છે

તે સતોપી ॥ એટલુંજ નહિ પણ તેનામાં વૈરાગ્યની પણ
લાંબી શાધ છે

ચતુર્વિધો વરાહારો દીયતે સંપન્નાત્મનાં ।

વિસાવત્ર તદામ્યાર્ત ચતુર્થ ગૃહમેધિનાં ॥૮૧૬॥

અતિથિ સંવિભાગ.

સત્યતિ અતિથિઓને જે ચતુર્વિધ ઉત્તમ આહારનું
દાન તે અતિથિ સંવિભાગ નામક શુદ્ધસ્ત્રીઓનું વૈદ્ય
શિક્ષામત ॥ આ મતને વૈદ્યાપત્ય પણ કહે છે આ મતના
આર લેહ છે ૧ સિદ્ધા (સમમ પશુપત્ની સુમુહુ અતિથિને
શુદ્ધ જિત્તે નિરવલ આહારનું દાન) ૨ ધર્મોપકરણ ૩
ઓષધ, ૪ પતિભવ-ઉપાસન.

સ્વપમેવ ગૃહ સાધુર્યોગાત(ન્વ)તિ સંપન્નઃ ।

અન્વર્થવેદિયિઃ પ્રોક્તઃ સોઽતિથિર્મુનિપુમવૈઃ ॥૮૧૭॥

જે સત્યમિ સાધુ થતાની થેલે સિદ્ધાર્થ (અચાનક)
દેશ આવી અટકે છે તેને અર્થના અલ્પ મુનિ પ્રમલો અતિથિ
કહે છે

ત્રેટ-જેની આવશ્યકની નિશ્ચિત તિથિ નથી તે અતિથિ,
બીજાને અભ્યાગત કહે છે

યદાદુસ્તસ્પરિદ્વાનતિવિદ્યામત્તપલુષ્પના ।

एते गुणा द्विगोष्ठैर्घ्नन्तेऽग्निमिषूजनेः ॥૮૧૮॥

મહા, ઉત્સાહ, સત્વ, વિદ્યાન, સદ્વિષ્ણુતા, ભક્તિ
નિવૉભવા આદલા મુશ્કે આત્મહિતાર્થે અતિથિપૂજકમાં
દેવા બેઠા.

પ્રતિગ્રહોચ્ચદેશાદ્ગ્રિસાલનં પૂજનં નતિઃ ।

ત્રિશુદ્ધિરન્નશુદ્ધિશ્ચ પુણ્યાય નવધા વિધિઃ ॥૮૧૯॥

દાન દેવા સમયે, પ્રતિગ્રહ, ઉચ્ચ દેશાવસ્થાન, ચરણ પ્રક્ષાલન, પૂજન, નતિ (નમસ્કાર), મન વચન ઠાયાની શુદ્ધિ અને અન્ન શુદ્ધિ આ નવ પ્રકારની વિધિ પુણ્યાર્થે સાચવવી જોઈએ.

સામાયિકાદિમેદેન શિક્ષાત્રત્સુદીરિતં ।

ચતુર્થેતિ ગૃહસ્થેન રક્ષણીયં હિતંપિણા ॥૮૨૦॥

પૂર્વોક્ત આમાયિક પ્રોપધ લોગોપાલોપુ પરિમાણ અને અતિથિ સંવિભાગ આ ચાર પ્રકારનું શિક્ષાત્રત છે તેનું આત્મ હિતૈષી ગૃહસ્થોએ સદા પાલન કરવું જોઈએ.

દ્વાદશાણુત્રતાન્યેવં કથિતાનિ જિનેશ્વરઃ ।

ગૃહસ્થઃ પાલનીયાનિ ભવદુઃખં જિહામુષિઃ ॥૮૨૧॥

આ પ્રમાણે બાર પ્રકારના અણુત્રત (પાંચ અણુત્રત ત્રણ ગુણુત્રત અને ચાર શિક્ષાત્રત) જિનેશ્વર પ્રભુએ બતાવ્યા છે. તેનું ભવદુઃખથી નિવૃત્ત હોવાની ઇચ્છાવાલા ગૃહસ્થોએ સદા પાલન કરવું જોઈએ.

સ્વકોયં જીવિતં જ્ઞાત્વા ત્યક્ત્વા સર્વા મનઃ સિતિં ।

ત્રંધૂનાપૃચ્છય નિઃશેષાંસ્ત્યક્ત્વા દેહાદિમૂર્છનાં ॥૮૨૨॥

વાહ્યમભ્યન્તરં સજ્ઞં મુક્ત્વા સર્વં વિધાનતઃ ।

વિવાયાલોચનાં શુદ્ધાં હૃદિ ન્યસ્ય નમસ્કૃતિં ॥૮૨૩॥

જિનેશ્વરક્રમામ્ભોજમૂરિભક્તિમરાનતઃ ।

સલ્લેખના વિધાતવ્યા મૃત્યુતો નરસત્તમઃ ॥૮૨૪॥

સહસૈખ્યા.

પિતાનો મૃત્યુકાલ નિકટ જણાય તે વખતે સર્વ પ્રકારની મનની ઝાંતિ છાડી રૂઢ સ્વરેકાંઠિ (રેક, ધન, કેડુજ, પુત્ર, કલત્ર વિગેરે) માં મૂર્છાનો પરિત્યાગ કરી સ્વજનોની વ્યગ્રા લઈ સર્વ પ્રકારના બાધા અને અતરંગ (કષાયાદિ) પરિગ્રહથી મુક્ત થઈ નિધિ પુર્વક ચાલની શુદ્ધ અલોકના કરી જિનેશ્વર પ્રભુને હૃદયમાં ખાણ કરી તેને હૃદયપુર્વક નમસ્કાર કરી જિનેદના અરણ્યકમળમાં અપૂર્વ ભક્તિના ભાવથી નમ્ર થએલા ઉત્તમ નરોએ મૃત્યુની સહસૈખ્યા કરવી.

નોટ-જિનેશ્વર પ્રભુનું હૃદયમાં ધ્યાન થરી અપૂર્વ ભક્તિ પૂર્વે હૃદયથી તેના અરણ્ય કમળમાં નમસ્કાર કરી ઉત્તમ નરોએ સામાનુસાર મૃત્યુની સહસૈખ્યા કરવી.

દુર્લભ સર્વ દુઃસ્વાનાં નાશકં પુષ્પમિતં ।

સમ્યક્ત્વ રત્નવદ્ધાર્યં સંસારાન્તં ત્રિપાણ્નિઃ ॥૮૨૬॥

સસારનો ખાર ચામચાની ઇચ્છાવાલા મનુષ્યોએ દુર્લભ, દુઃખનાશક અને શુભ જનોએ પૂણ્ય સમ્બંધત્વ રત્ન અર્થીકાર કરવું એકંએ

પદ્મદ્વ્યાણિ પદાર્પણં નથ તત્ત્વાદિયેદતઃ ।

જાપને ધ્રુવરૂપક્ષીયં સમ્પરદર્શિનં સદ્ગુણ ॥૮૨૭॥

જે મનુષ્ય શુભ શુભાદિ પદ્મ દ્રવ્યો (શુભ, ધર્મ, અધર્મ, ગુહમળ અને બાહ્ય શ્રેયસ ચત્વારિતક્રમ અને છૂટા કાલ) અને નથ તત્ત્વમાં વિશિષ્ટ નથ પદાર્થોમાં સ્થાન

અનુક્રમ્પા, આસ્તિક્ય, આદિ શુભોપથી અલંકૃત થાય છે.

યત્કિંચિદ્દશ્યતે લોકે પ્રશસ્તં સચરાચરં ।

તત્સર્વં લભતે જીવઃ સમ્યક્ત્વામલરત્નતઃ ॥૮૩૨॥

આ લોકને વિશે જે કાંઈ સ્થાવર યા જંગમ પ્રશસ્ત ચીજ દેખાય છે તે સર્વે સમ્યક્ત્વ દર્શન રૂપી નિર્મલ રત્નથી જીવને પ્રાપ્ત થાય છે.

શુદ્ધાદિદોષનિર્મુક્તં સંવેગાદિગુણાન્વિતં ।

યો વત્તે દર્શનં સોઽત્ર દર્શનો કથિતો જિનૈઃ ॥૮૩૩॥

શંકાદિ દોષથી રહિત (શંકા, કાંક્ષા, વિતિગિચ્છા મિથ્યાત્વીની પ્રશંસા અને તેમનો પરિગ્રહ) સંવેગાદિ (શમ, સંવેગ, અનુક્રમ્પા, આસ્તિક્ય) શુભોપથી યુક્ત સમ્યગ્દર્શનને જે ધારણ કરે છે તેને જિનેશ્વર પ્રભુના શાસનમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ કહેવાય છે.

દુરન્તાસારસંસારજનિતાસાતસંતતેઃ ।

યો ભીતોઽણુવ્રતં વ્રાતિ વ્રતિનં તં વિદુર્વૃથાઃ ॥૮૩૪॥

શ્રાવકની અગીઆર પદિમા વ્રતી.

દુઃખ સ્વરૂપ અસાર સંસારમાં ઉત્પન્ન થતી દુઃખ શ્રેણીથી જેને ભય ઉત્પન્ન થયો છે તે અહિંસાદિ અણુવ્રત અંગીકાર કરે છે અને તેને વિદ્રવ્જનો વ્રતી કહે છે.

આર્તરૌદ્રપરિત્યક્ત્ત્વિકાલં વિદ્રવાતિ યઃ ।

સામાયિકં વિશુદ્ધાત્મા સ સામાયિકવાન્મતઃ ॥૮૩૫॥

સામાયિકવાન.

જે મનુષ્ય આર્ત રૌદ્ર ધ્યાનને છોડીને સ્થવાર બપોર,

અને સાંજે સામાયિક કરે છે તે નિશુદ્ધાત્માને સામાયિક
કેવાન કહે છે

નોદ-દિવસે આત્માના પ્રભાવે કાલ સામાયિક છે
એ કહી વિસંધા સમયેજ થઈ શકે છે અથવા સ્વેલાગ્નિ
કહે છે કે યોગીશ કલાકમાંથી ગમે તે વખતે સામાયિક
કરવામાં જાય નથી.

માસે પત્તારિ પર્વાણિ તેષુ યઃ કુસ્તે સદા ।

ઉપવાસ નિરાશ્વય મોષથી સ મતો મિત્રૈઃ ॥૮૩૬॥

એ મનુષ્ય જોકે માસના વ્યયે જરૂરે દિવસે નિશ
રમ્ભી થઈ ઉપવાસ કરે છે તે પાપમતી કહેવાય છે

ન મસ્યતિ યોડ્યકં કન્દમૂલફલાદિકં ।

સયમાસકચેતસ્કા સચિત્તાત્મ પરાકુલ્લસઃ । ૮૩૭॥

એ કાળા કદ, મૂળ, ફલાદિક ભાજ્ય નથી કરતો તે
સુખમમાં આસક્ત ચિત્તવાલા મનુષ્યને સચિત્ત ત્યાગી
કહે છે

મૈથુનં મમત્તે મત્યૌ ન દિવા યા કદાચન ।

દિનામૈથુનનિર્મુક્તઃ સ શુભઃ પરિકોર્તિત ॥૮૩૮॥

એ મનુષ્ય દિવસને નિરી કદાપિ શીસન નથી કરતો
તેને શુભજનો દિવા મૈથુન નિર્મુક્ત કહે છે

સસારમયમાપન્નો મૈથુર્મ મમતે ન યા ।

સદા વૈરાગ્યમાશ્વદો બ્રહ્મચારી સ મખ્યો ॥૮૩૯॥

એ સસારના ભાજી બંધન થએલો પુરુષ કદી 'પણ

મૈથુન એવતો નથી અને સદા વૈરાગ્ય યુક્ત રહે છે તે
પ્રત્યક્ષાદી કહેવાય છે.

નિરામ્ભઃ સ વિજ્ઞેયો મુનીન્દ્રેઈતકલમપૈઃ ।

કૃપાલુઃ સર્વજીવાનાં નારમ્ભં વિદ્વાતિ ચ ॥૮૪૦॥

જે કૃપાળુ શ્રાવક ઢોઢ જીવનો ઘાત ધાય એવા
આરભથી નિરાળો રહે છે તેને, પાપમલને જેણે ધોઈ નાખ્યા
છે એવા જિનેદ્ર પ્રભુ નિરાસી કહે છે.

સંસારદ્રુમમૂલેન કિમનેન મમેતિ ચઃ ।

નિઃશેષં ત્યજતિ ગ્રન્થં નિગ્રન્થં તં વિદુર્જિનાઃ ॥૮૪૧॥

“સંસાર વૃક્ષના મૂલ સ્વરૂપ પરિગ્રહથી મ્હારે શું”
એમ સમજી જે સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે તેને જિને-
શ્વરો નિગ્રન્થ કહે છે.

સર્વદા પાપકાર્યેષુ કુસ્તેનુમતિં ન ચઃ ।

તૈનાનુમનનં યુક્તં ભળ્યતે બુદ્ધિશાલિના ॥૮૪૨॥

(સંસારના પાપકાર્યોમા જે કંઠી પોતાની સંમતિ
આપતો નથી) તેને બુદ્ધિશાળી જનો અનુમતિ ત્યાગી
કહે છે.

સ્વનિમિત્તં ત્રિયા યેન કારિતોઽનુમતઃ કૃતઃ ।

નાદારો ગૃહ્યતે પુંસા ત્યક્તોદિષ્ટઃ સ ભળ્યતે ॥૮૪૩॥

પોતાને માટે મન વચન અને કાયાથી દીધેલ કરા-
વેલ અગર અનુમતિથી તૈયાર થયેલ આહારને ગ્રહણ ન
કરનાર શ્રાવકને ત્યક્તો દિષ્ટ કહે છે.

एकादश गुणानेवं धत्ते यः क्रमतो नरः ।

मर्त्यामिरश्रियं भुक्त्वा यात्यसौ मोक्षमव्ययं ॥૮૪૪॥

અથ પ્રભાતે ઉપર જણાવેલી (૮૪૩ થી ૮૪૭ પર્વન્ત) સાવકની જાગીચાઈ પડિઆ જે મનુષ્ય વ્યક્તિ કેમસર ધારણ કરે છે તે રેવતોહની અદિ સોગવી અગ્નિનિશ્ચર મોહ મુજ પામે છે

વધો રોચોઽથ પાનસ્ય શુકપારાતિરોણ ।

ચન્દ્રરહેદૌ મસા પચ મયમગ્ન મોષરાઃ ॥૮૪૫॥

અદિસા મતના અતિચાર

વધ, અન્ન પાનનો નિષેધ, શુકપારાતિરોણ (અતિ ચાર કરવો) જામ અને છે જે પાંચ પ્રથમ અદિસા અભ્યુવતના અતિચાર છે (મનને મહિન કરનારા છે)

કૂટમેસ્રક્રિયા મિષ્ટ્યાવેષ્ટનં ન્યામસોપન ।

પેશુત્યં મન્તમેશ્વ દ્વિતીયમ્નગા મસાઃ ॥૮૪૬॥

• સત્યાવતના અનિચાર

૧ કૂટ લેખ ક્રિયા (જોડો કન્ધાવેષ કરવો) ૨ મિષ્ટ્યા-પદેશ (જોડી સલાક આપવી) ૩ ન્યામપદાર (આપણુ ખોલવવી) ૪ પેશુત્ય (ચાટી) ૫ મન્તમેશ્વ (છાની ચાલ બંદાર પાડવી) જે પાંચ બીજા સત્યાવતને મહિન કરનારા અતિચાર છે

સ્નેનાનીતસમાદાન સ્નેનાનામબુયોર્જન ।

વિરુદ્ધાતિક્રમો રાગ્યે કૂટમાનાદિકરપર્ન ॥૮૪૭॥

કૃત્રિમ વ્યવહારથી તૃતીયવ્રતસંપન્ન ।

અતિચારા મિત્રે પચ ગદિતા મુજકર્મમિઃ ॥૮૪૮॥

અર્ચાર્ય વ્રતના અતિચાર.

- ૧ સ્ત્રોનાહત. (ચોરીનો માલ લેવો)
- ૨ સ્ત્રોનાપ્રયોગ. (ચોરીની ચલાહ આપવી યા ચોરી કરવાની રીત બતાવવી)
- ૩ શાલ્ય વિરૂદ્ધતિક્રમ. (વિરૂદ્ધ શાલ્યાતિક્રમ)
- ૪ દ્વેષમાનાદિકલ્પન. (ક્રુદ્ધ માનમાયા કરવા)
- ૫ પ્રતિરૂપક વ્યવહાર (ભેગ અંભેગ)

ખોટા શિક્ષા કરવા વિગેરે એ પાત્ર ત્રીજા અથોય^૧ આણુવ્રતના અતિચાર હર્મ મલથી મુદ્દા અનેશ્વરોએ સાખ્યા છે.

અનજ્ઞસેવનં તીવ્રમન્મથાભિનિવેશનં ।

ગમનં પુંશ્ચલીનાર્યોઃ સ્ત્રીકૃતેતરુપયોઃ ॥૮૪૯॥

અન્યત્રીયવિત્તાદસ્ય વિશાનં જિનપુંગવઃ ।

અતિચારા મતાઃ પદ્મ ચતુર્થવ્રતસંભવાઃ ॥૮૫૦॥

- ૧ અનંગ સેવન (અનંગ વ્યવહાર વિરૂદ્ધ અંગોથી કામ કીડા કરવી ;

- ૨ તીવ્ર મન્મથા ભિનિવેષ. (કામ ભોગ વિષે તીવ્ર અભિલાષ કરવો)

- ૩ વેદ્યા ગમન (અપરિચીડીતા ગમન)

- ૪ પરસ્ત્રી ગમન. (ઈન્વર પરિગૃહીતા ગમન)

- ૫ પરવિવાહ વિધાન (પરાયા વિવાહ બેડવા)

આ પાત્ર ચતુર્થ વ્રતના અતિચાર અને મુંગવોએ જણાવ્યા છે.

દિરણ્યસ્વર્ણયોર્વાસ્તુલેવયોર્વનવાન્યયોઃ ।

કુપ્યસ્ય દાસદાસ્યોથ પ્રમાણાનિક્રમાદિધા ॥૮૫૧॥

અતિષારા મિનૈઃ પ્રોક્તાઃ પચ્ચામી પચ્ચમે વ્રતે ।
પર્વનીયા પ્રવસ્ત્રેન વ્રતરક્ષા ચિવસર્ગા ॥૮૫૨॥

પરિશદ્ધ પરિમાણુ મતના અતિચાર

૧ મેનુરેષુ, ૨ ક્ષેત્રવાસ્તુ, ૩ ધનધાન્ય, ૪ કુખ્ય,
(તાણુ પીતલ વિજેરે ખાતુ) ૫ દાસ દાસી આ પાંચ
બીજેનો કૃત પ્રમાણથી અતિક્રમ તે ચલ્યમ પરિશદ્ધ પરિ-
માણુ મતના અતિચાર વિનેશશાસ્ત્રે કથ્ય છે તે પશ્ચિ
અતિચારને મત રક્ષામાં તરફ જનોએ પ્રવલ્નપુર્વક વર્તના
ચોખ્ખ છે

સૌત્રસ્ય વર્ષન નિયંત્રણાધોગ્યતિવ્રત્તમં ।

સ્પૃશ્યન્તરવિધિ પચ્ચ મના વિગિરતેર્મલાઃ ॥૮૫૩॥

દિગ્મતના અતિચાર

ઉપ્પદિશી, અપો દિશિ, તિર્વંશ દિશિ એ આવા
જમનના નિયમનું ઉત્કલ્પન, ક્ષેત્રવૃદ્ધિ (બેક દિશા સસેપી
બીજી દિશા વધારવી) અને સ્પૃશ્યતર વિધિ (અનાભોએ
સમૃતિ દોષથી અધિક ભૂમિ જરૂ) એ પાંચ દિગ્મ વિરતિના
અતિચાર છે

માનીતિપુદ્ગલસેર્પોઃ પ્રેખ્ય સ્લોકાનુયોજનં ।

શ્વરૂપામુપાઠી ચ સ્પૃશ્યવિરતેર્મલાઃ ॥૮૫૪॥

દેશમતના અતિચાર

૧ જ્ઞાનીતિ, ૨ પુદ્ગલ પ્રકેષ, ૩ પ્રેખ્ય સ્લોકાનુ
યોજન, ૪ શ્વરૂપાનુષ્ઠાન, અને ૫ સ્પૃશ્યવિરત એ પશ્ચિ દેશ
મતના અતિચાર છે

આનીતિ—નિયમિત ભૂમિકામાં કે બહારથી મંગાવવું અને
બહાર મોકલવું.

પુદ્ગલ પ્રશ્ન—ઠાંકરો પથર આદિ મર્યાદિત સીમાની
બહાર દેંદવા.

પ્રપ્ય લોહાનુ ચોળન—નોકર મોકલવાની ગોઠવણ કરવી.
શબ્દાનુપાત—શબ્દ સંભળાવી આદ પાડી બોલાવવું.

રૂપાનુપાત—રૂપ દેખાડી બોલાવવું.

અસમીક્ષ્યક્રિયાભોગોપભોગાનર્થકારિતા ।

વહસંવન્ધભાષિત્વં કૌતુક્યં મદનાર્તતા ॥૮૫૫॥

પચ્ચૈતેઽનર્થદણ્ડસ્ય વિરતેઃ કથિતા મતાઃ ।

નમસ્તવસ્તુવિસ્તારવેદિભિર્જિનપુંગવૈ ॥૮૫૬॥

અનર્થ દંડ વિરતિના અતિચાર.

૧ અસમીક્ષ્ય ક્રિયાધિકરણ (વિના વિચારે પાપ ક્રિયા
કરવી)

૨ ભોગોપભોગ અનર્થદાગિતા (આવશ્યકતાથી અધિક
ભોગોપભોગની વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવો)

૩ બંધ સંબંધ ભાષિત્વ (વિના સંબંધ બહુ બોલવું.)

૪ કૌતુક્ય (શરીરથી કુચેષ્ટા કરવી)

૫ મદનાર્તતાયા કન્દર્પ (દામોત્પાદક અશ્લીલ વચનો
રચારણ)

આ પાંચ અમસ્ત વસ્તુ વિચારના બધુ થી જિને-
શ્વર પ્રભુએ અનર્થદંડ વિરતિના અતિચાર બતાવ્યા છે.

અસ્થિરત્વાસ્મૃતં યોગદુષ્ક્રિયાનાદરા મતાઃ ।

સામાયિકવ્રતસ્યૈતે મતાઃ પચ્ચ જિનેશ્વરૈઃ ॥૮૫૭॥

૧ મન ૨ વચન અને ૩ ક્રિયાથી દુષ્ટિયા ૪ જાનેશ
બ્રહ્માથી વિસ્મૃતિ ૫ જ્ઞાનદર (જેક સમજી આદર રહિત
પણે સામાયિક કરવું) આ પાંચ સામાયિક મતના દ્રવ્ય છે
અષ્ટમાર્ગિનોત્સર્ગાદિનસસ્તરક્રિયાઃ ।

અસ્ત્યાનાદરો પચ્ચ મોષપસ્ય મહા મના ॥૮૬૮॥

અહર અમાર્ગીત ઉત્સર્ગ

અહર અમાર્ગીત દાન

અહર અમાર્ગીત સમારક્રિયા

અસ્મૃતિ

જ્ઞાનદર

૧ (વચર ભેષ વચર પુણ જુમિમાં મહોત્સર્ગ કરવો)

૨ (વચર ભેષ વચર પુણ જુમિમાં પ્રમાદ ઉપકરણો મુકવા
દેવા)

૩ (વચર ભેષ વચર પુણ જુમિમાં સસ્તાર સંચાર કરવો)

૪ (યોગ્ય ક્રિયાઓની વિસ્મૃતિ)

૫ (જ્ઞાનદરની દૃષ્ટિથી પોષધ કરવો)

એ પાંચ પોષધ મતના અતિચાર છે

૧ અહર અમાર્ગીત (વિના ભેષ, વિના પુણ જુ-
મિમાં મહોત્સર્ગ કરવો (લગુનિતી વધીનીતિ પરકવની)

૨ પ્રમાદથી ઉપકરણો દેવા મુકવા ૩ અચાર કરવો ૪
યોગ્ય ક્રિયા ભૂલી જવી અને ૫ જ્ઞાનદર દૃષ્ટિથી પોષધ

કરવો એ પાંચ પોષધમતના અતિચાર છે

સનિષ્ઠમિમસંવ પદુષ્પકામિપવાસિના ।

મોમોપયોગસમ્પાયા મહા પચ્ચ નિષેદિતાઃ ॥૮૬૯॥

લોગોપભોગના પાંચ અતિચાર.

સચિત્ત, મિશ્ર, સચિત્ત સંબંધ, દુષ્પદ્મ અને અભિપ્રાયિત એ પાંચ લોગોપભોગ સંખ્યાત્રતના અતિચાર છે.

૧ (ભવસહિત) ૨ (સચિત્તા ચિત્ત) ૩ (સચિત્તથી સ્પર્શિત) ૪ (અસામ રીતે પચાવેલા) ૫ (કાચા)

સચિત્તાચ્છાદનિક્ષેપકાલાનિક્રમમત્સરાઃ ।

સહાન્યવ્યપદેશેન દાને પશ્ચ મલા મતાઃ ॥૮૬૦॥

વૈયાવૃત્યના પાંચ અતિચાર.

- ૧ સચિત્તા આચ્છાદ (સચિત્ત દ્રવ્યથી ઢાંકેલ)
- ૨ સચિત્ત નિક્ષેપ (સચિત્ત પદાર્થ ઉપર મુકેલ)
- ૩ કાલાંતિક્રમ (કાલની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરીધેલ)
- ૪ મત્સર (ખીજની ઈધ્યાંથી)
- ૫ સહન્ય વ્યપદેશ (ખીજના વ્યપદેશ સહિત આહાર દાન દેવું)

એ પાંચ વૈયાવૃત્યના અતિચાર છે.

- ૧ સચિત્ત નિક્ષેપ (સચિત્ત પદાર્થ ઉપર મુકેલ આહાર દેવો)
- ૨ સચિત્ત પિધાન. (સચિત્ત દ્રવ્યની ઢાંકેલ આહાર દેવો)
- ૩ પર વ્યપદેશ (ખીજના વ્યપદેશ સહિત આહાર દાન દેવું.)
- ૪ માત્સર્ય. (મત્સર-ખીજની ઈધ્યાંથી દાન દેવું)
- ૫ કાલાંતિક્રમ (અકાલે-કાલની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી દાન દેવું)

પશ્ચત્ત્વજીવિનાશંસે મિત્રરાગનુસ્વાગ્રહૌઃ ।

નિઢાનં ચેતિ નિર્દિષ્ટં સંન્યાસે મલપશ્ચક્રં ॥૮૬૧॥

સહજાણના પાંચ અતિચાર.

- ૧ વચનચય (ફામ આગે મરવા તણી વાંછા કરવી)
- ૨ છવિતાસસ (મુખ આગે છવવા તણી વાંછા કરવી)
- ૩ મિત્રાનુસર (મિત્રોમાં પ્રેમ રાત્ર કરવો)
- ૪ મુખાગ્રહ (મુખની વાગછા કરવી)
- ૫ નિદાન. (નિવાવું બાધવું)

આ પાંચ સહજાણા મતના અતિચાર છે

સદ્ગુણાદિચિહ્નસાદિમર્મમાસસ્ત્રા યસ્માઃ ।

વચ્ચમે દર્શનસ્યોક્તા મિને દ્રવુંતસ્ત્યયૈઃ ॥૮૬૨॥

સમ્યક્ દર્શનના અતિચાર

સર્વજ્ઞ પ્રતિપાદિત સામ્રોમાં શકા કરવી (શકા)

અન્યમતની વાંછા કરવી (ઠાકા) સાધુ સાધ્વીના મહિન
આગ દેખી દુઝા કરવી (નિતિ નિવાળ) મિત્રવાત્સીની પ્રશસા
(પ્રશસા) અને મિત્રા દક્ષિણે પરિણમ (સરવ) આ પાંચ
સમ્યક્ત્વના દૂષણો છે એમ સમજાઈથી મુકામી બિનદેવે
કહું છે

इत्येवं सप्तविं शोका मलानाममलाश्रयः ।

तस्य श्रुदासवो धार्यं धानं चैवंતसुखम् ॥૮૬૩॥

અ પ્રમાણે આજ મતના સિત્તેર અતિચાર કહેવામાં

આગ્યા છે માટે મતને નિર્મલ કરવાના આશયવાલા
આવકેએ તેને નિરાશ કરી તે બાળને મતને ઉત્તમ રીતે
જાલવાને ઉચમચીક વડું.

यो दधाति नरो पूर्तं धानं प्रवतमर्षित ।

मर्षामरमिवं धान्यं पात्सर्षी शोक्तमभ्यर्च ॥૮૬૪॥

તે મનુષ્ય શ્રાવકના આ બાર પવિત્ર અને પૂજ્ય વ્રતોનું નિર્મલ રીતે પાલન કરે છે તે, મનુષ્ય અને દેવની ઋદ્ધિને બોગવી મોક્ષ મુખ પામે છે.

ભૂનેત્રાદ્વલિલિંગકારશિરઃસંજ્ઞાથપાકૃતં ।

કુર્વન્નિર્ભોજનં કાર્ય શ્રાવકર્મનિમુક્તયં ॥૮૬૫॥

ભ્રમર, નેત્ર, અગુલી, હુંકાર અને શિર આદિ અંગોદ્ધારા સંજ્ઞા (ઈશ્વારત) ત્યજીને ઉત્તમ એવું મેાન ધારણ કરી શ્રાવકોએ ભોજન કરવું લેઈએ.

શરચન્દ્રસમાં કીર્તિ મૈત્રી સર્વજનાનુગા ।

ચન્દ્રર્પસમરૂપત્વં ધીરત્વં યુગ્મપૂજ્યતા ॥૮૬૬॥

આદેયત્વમરોગિત્વં સર્વમત્તવાનુકંમ્પિતા ।

ધનં ધાન્યં ધરા ધામ સૌર્યં સર્વજનાધિકં ॥૮૬૭॥

ગમ્ધીરા મધુરા વાણી મર્વ શ્રોત્રમનોહરા ।

નિઃશેષશાસ્ત્રનિષ્ણાતાં વૃદ્ધિં વ્યસ્તતમોમલાં ॥૮૬૮॥

સર્વ સત્ત્વાનુકમ્પાથી (સર્વ જીવો પ્રત્યે દયા ભાવ રાખવાથી) શરદ્ રૂતુના ચંદ્ર સમ ધવલ કીર્તિ, સર્વ પ્રાણીઓ સાથે મૈત્રી, ઠામદેવ સમાન નિર્મલ કમનીય દાન્તિ, ધીરત્વ, બુધબળ પૂજ્યતા (વિદ્વાનોને વિશે આદરમાન) આદેયત્વ (શરીરની કાંતિ), નિરોગીપાત્ર, ધન, ધાન્ય, ધરા, ધામ ઉત્તમોત્તમ મુખ, સુમધુર ગંભીર અને શ્રોતાને પ્રિય લાગે એવી વાણી, તેમજ અજાન અંધકારથી મુક્ત અને નિર્મલ એવી સમસ્ત શાસ્ત્રને વિષે નિષ્ણાત બુદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ચપ્તાકાદસમુદ્ધારચન્દ્રોપક્રપુરાસરં ।

વિષાય પૂર્ણનં દેયં પ્રકૃતિયો મિનસાદિનિ ॥૮૬૨॥

આવકોએ જિનદેવનું ભક્તિપૂર્વક પૂજન કરવું અને
જિનમંદિરમાં થટ, કાકેલ, બારી, ચઢરવા આદિ ઉપકરણો
અપણુ કરવા ભેઈએ

ચતુર્વિંશસ્ય સંચમ્ય ચક્ષુષારોપિતમાનસૈઃ ।

દાનં ચતુર્વિંશ દેયં સમારોચ્છેદ મિચ્છુમિઃ ॥૮૭૦॥

સ આશને ઉચ્છેદ કરવાની ઇચ્છાવાળા આવકોએ સુદઢ
મનથી અને ભક્તિ પૂર્ણ હૃદયથી (ભક્તિમાં નિમગ્ન થઈ)
સાધુ, સાધ્વી, આગક અને આવિકારથી ચતુર્વિંશ ચક્ષુ
આદિ પ્રકારનું દાન દેવું

(૧ જ્ઞાનદાન ૨ જ્ઞાનદાન ૩ જ્ઞાનદાન અને ૪
જ્ઞાનદાન)

યાવચ્છીલં જનો મૌર્મ વિષતે પાવિષ્યક્તિઃ ।

નોદ્યોત્તરં પરંકૃત્વા નિર્વાહાત્કચિર્નં મિર્નં ॥૮૭૧॥

જિનેશ્વર ભગવાનનો ઉપદેશ છે કે જે અનુધ્ય વાવ-
જીવ (જીવની પર્વત) અતિ ભક્તિ વાવથી મૌર્મ પારણ
કરે છે તેને પાતાનો નિર્વાહ કરવા ઉપરાંત અન્ય કોઈ
ઉદ્યોગની જરૂર નથી

एवं प्रियापि यो मौर्मे विषते विषिवरः ।

न दुर्लभं त्रिलोक्यपि विषते यस्य क्लिप्त ॥૮૭૨॥

આ રીતે જે અનુધ્ય વિધિપૂર્વક મન વચન અને
કાયાથી મૌર્મ પારણ કરે છે તેને ત્રણ લોકમાં કોઈ પદાર્થ
દુર્લભ નથી.

વિચિત્રશિશ્વરાધારં વિચિત્રધ્વજમણ્ડિતં ।

વિધાનચ્ચં જિનેન્દ્રાણાં મન્દિરં મન્દરોપમં ॥૮૭૩॥

યેનેદ્ર કારિતં મૌયં જિનમકિતમતા મુવિ ।

સ્વર્ગાપવર્ગમૌગ્યાનિ તેન દમ્ને કૃનાનિ વૈ ॥૮૭૪॥

મંદરાચલ સુમાન (મેરૂ પર્વત સમ) વિચિત્ર શિખ-
રથી મંડિત અને રંગબેરંગી ધ્વજથી સુશોભિત જિનેન્દ્ર
દેવનું મંદિર શ્રાવણે અવદ્ય દરાવનું લેઈએ ઠારણ આ
લોકમાં જે જિનેન્દ્ર ભગવાનની ભક્તિમાં નિમગ્ન શ્રાવક
મંદિર દરાવે છે તેણે સ્વર્ગ અને મોક્ષનું સુખ પાતાને
હાથ ઠર્યું છે (તેને સ્વર્ગ અને મોક્ષ હાથમાંજ છે, દર
નથી અર્થાત્ તે અવદ્ય મોક્ષમાં અગર ત્યાં નહિ તો સ્વ-
ર્ગમાં લાયક છે.

યાવત્તિષ્ઠિતિ જૈનેન્દ્રમન્દિરં ધરણીતલે ।

ધર્મસ્થિતિઃ કૃતા તાવજ્જૈનસૌયવિવાયિના ॥૮૭૫॥

જિન ભુવનના નિર્માતાએ જ્યાં સુધી પોતાનું
બનાવેલું મંદિર દેખાત છે ત્યાંસુધી ધર્મની સ્થિતિ હાથમાં
છીધી છે.

યેનાહ્નુષ્ઠપ્રમાણાર્ચા જૈનેન્દ્રી ક્રિયતેઽક્ષિના ।

તસ્યાપ્યનશ્વરી લક્ષ્મીર્નિદૂરં જાતુ જાયતે ॥૮૭૬॥

જે મનુજે એક અંશુષ્ઠ પ્રમાણુ પણ જિન દેવની
મૂર્તિ દરાવી છે તેને અવનિન્દ્ર મેક્ષ લક્ષ્મી ખીલકુદ
દર નથી.

ય'કરોતિ મિનેન્દ્રાણાં પૂજન સ્તવર્ન નરઃ ।

સ પૂનામાપ્ય નિન્દોપા સમ્યક્ દાશર્થી મિયં ॥૮૭૭॥

જે માનક શ્રી મિનેન્દ્ર ભગવાનની પૂજા થયા છે તે
છે તે પોતે પૂજક પદવી પ્રાપ્ત કરી અનન્ત અને નિત્ય
મિત્ર હશ્મી મેળવે છે

સમ્યક્સ્વદ્વાનયાજો મિનપતિઠ્ઠયિત ધરસ્ત્રોપમપદ્મ
મંસાગમાગમીતા વિદ્યતિ મુષિયો યે વર્તે આવઠોયં ।

હુક્તસા મોગાશરોમાન્વરયુવનિયુતા' સ્વર્ગમર્ત્યેશ્વરાણાં
તે નિત્યાનન્તસૌસ્ય ધિરપદ્મપદ્મ ક્યાપર્ક યાન્તિ મર્ત્યાઃ ॥૮૭૮

અર્જુન પુત્ર

અસ્ય સસારથી ભણીત અનેલા (સમ્યક્ દષ્ટિ
અને) સમ્યક્ જ્ઞાની મુખરિ મનુષ્યો મિનપતિ દાસ
કરિત અને સર્વ દોષ રહિત ભોલ માવડેના મલો પારણ
કરે છે તે વર્ણવના સહિત સ્વર્ગ અને મર્ત્યેશ્વરના નિશુદ્ધ
ભોલો ભોલની અવિનશ્વર અનન્ત નિષ્કલ શિવ મુખનો
અનન્ત પ્રાપ્ત કરે છે

મકરણ ૪૨ મુ

તપનું નિરૂપણ

વંશસ્થ પુત્ર

મળામ્ય સર્વજ્ઞમનમ્મમીશ્વરં મિનેન્દ્રચન્દ્રં પુત્રકર્મવન્ધન ।

વિનાશ્યતે વેમ દુરન્તસંપ્રતિસ્તદુષ્યને મોહતમોપદ તપ' ॥૮૭૯॥

સમસ્ત ઈર્મ ઇન્ધનથી રહિત, અનન્ત અને ઈશ્વર
એવા સર્વજ્ઞદેવ શ્રી જિનેન્દ્રચંદ્રને નમસ્કાર કરીને જેના
વડે કરીને આ અનન્ત દુઃખ દેનાર સંસારનો નાશ થાય
છે તે મોહરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરનાર તપનું વર્ણન કરું છું.

વિનિર્મલાનન્તમુર્ચકકારણં દુરન્તદુઃસ્વાનલવારિદાગમં ।

દ્વિધા તપોઽભ્યન્તરવાદ્યભેદતો વદન્તિ પોઢા પુનરેકગો જિનાઃ ॥

સાંસારિષ્ઠ દુઃખાનલને શમાવવાને મેઘ સમાન અને
વિનિર્મલ અનંત સુખ (શિવ સુખ) નું પ્રધાન કારણ
તપના બે ભેદ છે. બાહ્ય અને અભ્યંતર. વળી તે દરેક
ભેદના છ છ અંતર્ભેદ છે એમ જિનેન્દ્રો કહે છે.

કરોતિ સાધુર્નિરપેક્ષમાનસો વિમુક્તયે મન્મથશત્રુશાન્તયે ।

તદાત્મશક્ત્યાનશનં તપસ્યતા વિધીયતે યેન મનઃ કપિર્વશં ॥

અનશન તપ.

કોઈ પ્રકારની સાસારિષ્ઠ દેહની અપેક્ષા વગર દેવળ
મુક્તિની ઈચ્છાથી કામ શત્રુને છતવાને માટે સ્વશક્તિ
અનુસાર જે સાધુ ચારે આહારનો ત્યાગ કરે છે તે અન-
શન નામે તપસ્યા છે તેનાથી મનરૂપી અંચલ વાંદરો વશ
થાય છે.

શમાય રાગસ્ય વશાય ચેતસો જયાય નિદ્રાતમસો વલીયસઃ ।

શ્રુતામૃતે સંયમસાધનાય ચ તપો વિવત્તે મિતભોજનં મૃતિઃ ॥

અવમૌદર્યં મૃત.

રાગદ્વેષની શાંતિ અર્થે મનને વશ કરવા માટે પ્રબલ
નિદ્રારૂપી અંધકારની ઉપર જયપ્રાપ્તિ અર્થે શાસ્ત્ર અધ્યયન

માટે જાને સુખમ સાધવા માટે મુનિ જે મિત્રાદ્ય રૂઢિ
કરે છે તેને જાવબીદયં આ ઉદ્યોગરિ તપ કહે છે

વિષિત્રસકલ્યસ્ત્વા વિશ્વાસિનો યતો યતિર્દુષ્પરમ્પરાફલ્લો ।
દ્વન્નાતિ વૃણાત્રવતિ સ મૂમતસ્તદેય વેદમાદિનિરોધનં તપઃ ॥

સૂત્રિ સ્તોત્ર તપ.

વિશાસ, વિષિત્ર સકલ્ય રૂપ લત્તા મુખ્ય, દુઃખ પર-
પરા રૂપ દેહદાથી, તૃષ્ણારૂપી વેલદીને જેના વડે કરીને
મલિયે જડ મૂળથી ઉઠાડી નાંખે છે તે વર શ્રેષ્ઠસ્થ
આદિનું પરિભાષુ કરવા રૂપ તપ તે સૂત્રિ પરિસ્તંપ્ત્યાન
નામે તપ છે,

વિમિત્ત્ય સોઠ નિમિલ મુરખરા વયં ન નેતું મમ્મો મવન્તિ ય ।
મયાતિ વૈનાક્ષગ્ન સ વચ્ચર્ગા રસોદ્યનં વશિગદન્તિ સાપચઃ ॥

રસ ત્યાગ.

અખિલ લોકને છતવાને સમર્થ છડી જેને વચ કરવા
અશક્ત નીવડવા તે છડિયો પલ્લુ જેનાથી વચ થાય છે તેને
ઉત્તમ જાને રસત્યાગ નામ આપ્યો જાણે તપ કહે છે
જાવાર્થ—કુષ, કલિ, બી આદિ રસ વર્ધક પદાર્થોથી
છડિયો પુષ્ટ થાય છે માટે તેના ત્યાગથી છડિયો
અપોઆપ વચ થાય છે

વિષિત્રમેદા સ્તુત્વાપનક્રિયા વિધીયતે યા મુતિયુષિનક્રમાત્ ।
તપસ્તુલ્લેહમદઃ પ્રવચ્યતે મનસ્તુલ્લેહવિનાશનસર્મ ॥૮૮૬॥

કામ કલેશ નામે તપ

માનસિક અને શારીરિક આધિભ્યાષિનો નાશ કર-

વામાં અર્થ શાસ્ત્રાનુસાર જે નાના પ્રકારની (શરીર પ્રત્યે મમત્વભાવ રહીત ધર્મ) શરીરને બાધાકારી ક્રિયા આવે છે તે કાયકલેશ નામા પાત્રમે બાહ્ય તપ છે.

ચદાસનં સ્ત્રીપશુપન્થવર્જિતો મુનિર્નિવાસે પટનાદિસિદ્ધયે ।
વિવિન્નતજગ્યામનસંજિકં તપસ્તપોધનસ્તદ્વિદ્યાતિ મુક્તયે ॥૮૮૬॥

ત્રિવિક્રત શાખ્યાશ્રન.

શાસ્ત્રાધ્યયન આદિ (સ્વાધ્યાય ધ્યાન વિગેરે) ની સિદ્ધિ માટે શ્રી પશુ અને નપુંસક (આદિ વિદ્ય વિધાયક ૭યોથી) સહિત (એકાંત) સ્થાનમાં મુનિનો નિવાસ તે ત્રિવિક્રત શાખ્યાશ્રન નામે તપ છે જે તપ તપોધન મુનિશ્રી મુક્તિ પામવાની ઈચ્છાથી આદરે છે.

મનોવચઃકાયવગાદુગમતો વિગોઘ્યતે યેન મલ્લો મનોપિપ્પિઃ ।
શ્રુતાનુરૂપ મલ્લગોધનં તપો વિધીયતે તદ્ વ્રતશુદ્ધિઃ ॥૮૮૭॥

પ્રાયશ્ચિત તપ.

મન વચન અને કાયાના ચોગથી આ પ્રમાદ વશથી લાગેલા દોષનું વ્રતવિશુદ્ધિના હેતુથી શાસ્ત્રાનુસાર જે શુદ્ધિ કરણ તેને મલ્લગોધન નામે પ્રાયશ્ચિત નામા પ્રથમ અભ્યંતર તપ કહે છે.

નોટ. પ્રમાદદોષપરિહાર પ્રાયશ્ચિત્તમ જેના નવ ભેદ છે ૧ ઓલોયણ. (શુરપાસે પ્રમાદ નિવેદન કરવું) ૨ પ્રતિક્રમણ. (ધઓણ પ્રમાદ નિવારવાર્યે મિચ્છામિ દુષ્ટકં સહિત પાશું હઠવું) ૩ તદ્ભય. (વિનય) બન્ને સાથે ૪ વિવેક. ૫ વ્યુત્સર્ગ. કાર્યોત્સર્ગ આદિ ૬ તપ. બ્રાહ્મતપ ૭

છેદ વિદ્યાનો પર્વાચ જોડો કરવા રૂપ ૮ અમુક કાલ માટે
કરવી ત્યજ દેવો તે પદિકાર ૬ અને પુનર્વિદ્યા રૂપ
ઉપસ્થાપના.

પ્રયાતિ રત્નપ્રમુદ્ગચ્છં યતો યતો દિનસ્પર્ગિતકર્મ સર્વથા ।
યત્તુ સ્ત્વં નિસ્પર્ગપતિ પાવનં વિધીયત્તેઽસૌ વિનયો યતીશ્વરે ॥

એ તપશ્ચરણથી સમ્યક્ દર્શન સમ્યક્ જ્ઞાન અને
સમ્યક્ ચારિત્ર રૂપી રત્નત્રયીની વૃદ્ધિ થાય છે, પૂર્વોપાઈત
સર્વ કર્મોના ક્ષય થાય છે, અને શાશ્વતા પવિત્ર મેલ
મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે તે વિનય નામા (પૂર્વજોનો આદર
ભક્તાર) દ્વિતીય અભ્યસર તપ વતીશ્વરે આદરે છે

પૂરવેખાદરવિનય વિનય ચાર પ્રકારનો છે જ્ઞાન,
દર્શન, ચારિત્ર અને ઉપચાર વિનય જહુમાન પુર્વક જ્ઞાન
જણવું વિનેરે જ્ઞાન વિનય, શકાદિ દોષ નિવારી વત્સ
શ્રદ્ધા તે દર્શન વિનય, ચારિત્રમાં જુલુવાન થવા રૂપ
ચારિત્ર વિનય, આઆય સુદે વિનેરે આમે ઉભા થવું અને
વૈષા વૃત્તવાન થવું તે પ્રત્યક્ષ ઉપચાર અને મન વચનથી
કાચ જોડી જુલુમિર્તન તે પગેલ ઉપચાર.

તપોધનાનાં વ્રતશ્રીચ્છામિનામનેકરોગારિણિ પીઠિતાત્મનાં ।
શરીરશ્ચો મામુકમેપજેન ચ વિધીયને વ્યાવૃત્તિરુચ્છાલાદરાત્ ॥

તત્ત અને શીલથી શોભિત અનેક શેઝરૂપી સર્પીશો
પીઠિત તપસ્વી મહાત્માઓના શરીરથી તેમજ પ્રામુક
ઓપધવાં સમુજ્જવલ આદરપુર્વક જે સેવા કરવી તેને
આપૂતિ (આવૃત્તિ-વૈશાવૃત્ત-વૈશાવચ્ચ) નામા ત્રીજો અભ્ય-
સર તપ કહે છે

કાયચેષ્ટયા દ્રવ્યાન્નરેણં ચોપાસનં વૈયાટ્યમ્

સ્વાધ્યાય.

નિયમ્યતે યેન મનોઽતિચન્દ્રલં વિલીયતે યેન પુરાજિતં રજઃ ।
વિહીયતે યેન ભવાશ્રવોઽશ્વિલઃ સ્વધીયતે તજ્જિનવાક્યમર્ચિતં ॥

જેનાથી અતિ અંચળ મન વશ થાય છે. પૂર્વોપા-
લ્બિત ઈર્ષ્ય રજ નાશ પામે છે. અને અસારની હેતુભૂત
અમરત શુભાશુભ ઈર્ષ્યો આશ્રવ જેનાથી રૂઝાઈ જાય છે
તે પૂન્ય અને પવિત્ર જિનેન્દ્રદેવની વાણીનો જે સ્વાધ્યાય
તેને સ્વાધ્યાય નામા થોથો અભ્યંતર તપ કહે છે.

નોટ-અઝાય ધર્મધ્યાનના પાંચ ભેદ છે. વાંચના,
પ્રચીના, અનુપ્રેક્ષા, આમ્નાય અને ધર્મોપદેશ.

દદાતિ યત્સૌંદર્યમનન્તમવ્યયં તનોતિ વૉયં મુવનાવવૉધકં ।
ક્ષણેન ભસ્મીકૃત્તે ચ પાતકં વિધીયતે ધ્યાનમિદં તપોધર્મઃ ॥

ધ્યાન.

જેનાથી અનંત અવિનાશી એવા મોક્ષમુખની પ્રાપ્તિ
થાય છે, ત્રિભુવનના અમરત પદાર્થોનો અવબોધ ઠરાવનાર
જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે અને જેનાથી ક્ષણમાત્રમાં પાપ
ખળીને ભસ્મ થાય છે, તે ધ્યાન તપ છે. તેનું તપોધન
મુનિઓ આચરણ કરે છે.

ધર્મશુક્લે મોક્ષહંતૂ । તત્ત્વાર્થ ।

નોટ-ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન આ બંને સુદ્ધિ
મુખ આપનારા છે.

સત્યમસંહનનસ્યેકાગ્રચિન્તાનિરોધોચ્ચાન આ મન્તમુદ્ધર્તાત્ ।

ઉત્તમ સત્યમણુવાલા મહાપુરુષનું ચિન્તાનો નિરાધ
કરી જોઈ ચિન્તે ધ્યાનુ તે ધ્યાન.

યતો જનો સ્વામ્યતિ જન્યકાનને યતો ન મૌલ્ય ભવતે કદાચન ।
યતો વ્રતં મધ્યતિ સુચિત્કારણ પરિપ્રહોડસૌ દિવિચો વિમુચ્ચતે ॥

ઉત્સર્ગ

જેના સુખથી આ જીવ સસારમાં રજવે છે, મુખ તે
કદાપી પણ મરતું નથી, અને મુક્તિના ક્ષણજ્યેષ્ઠ મતને
નાશ થાય છે તે બે (જ્ઞાન-ધન-ધાન્યાદિ અને અભ્યવર
કથાવાદિ) પરિવ્રજનો જે સર્વથા ત્યાગ તેને ઉત્સર્ગ
ન્યામ ઇતી અભ્યવર તથા કહે છે

ઈદં ત્વૌ દ્વાદશ્યેદમર્ચિતં મન્નસ્તત્સપાળપરમ્પરાકરં ।
વિધીયતે યૈર્મુનિમિસ્તમોપદૈ ન મચ્ચતે તં કિમુ સૌમ્યમચ્ચયં ॥

આ આદર્યોચ્ચ અને અત્યાગ અધિકારનો વિનાશક
બ્રહ્મ પ્રકારનો તથા જેનાથી સમસ્ત શુભ અને કલ્યાણની
વરવશ પ્રાપ્ત થાય છે તેને જે મુનિઓ નિશ્ચિન્ત્ય રાખે
તેમને અક્ષય મુખની પ્રાપ્તિ કેમ ન થાય ? અર્થાત્ અવશ્ય
શિવપદ મળે.

તપોનુમારો ન કિમથ શુચ્ચતે વિશુદ્ધર્થોપરિચતાણ્ણગોચરઃ ।
યદન્યનિષ્ણેપર્ણરપાકુતસ્તપોષિકૃષ્ણેક્ષગતાપિ પૂજ્યતે ॥૮૯૪॥

તપનો પ્રભાવ આ સસારમાં પણ વિશુદ્ધ જ્ઞાનીને
ઇદ્રિય યોગ્ય કેમાં નથી થતો ! (વિદ્વાનેશી કેમાં છુપા છે)

કારણુ દે જે મનુષ્ય અધિક તપસ્વી છે તે પછી લલે
અન્ય સમસ્ત શુભોચી રહિત પણ કા ન હોય તો પણ
તેનો જગત્ આદર કરે છે અને પૂજનીય ગણે છે.

विवेकिलोकैस्तपसो दिवानिगं विधीयमानस्य विलोकितां गुणः ।
तपो विधत्ते स्वहिताय मानवः समस्तलोकस्य च जायते प्रियः॥

વિવેકી લોકો હમેશાં આચરવામાં આવેલ તપોગુણ
નિહાળે છે કારણુ દે માનવી તપશ્ચરણુ કરે છે તો સ્વહિ-
તાર્થ, પણ સમસ્ત જગત્ તેને પૂજનીય દ્રષ્ટિથી નિહાળે છે.

तनोति यमं विधुनोति कल्मषं हिनस्ति दुःखं विदधाति संमदं ।
चिनोति सत्त्वं विनिहन्ति नामसं तपोऽथवा किं न करोति देहिना॥

તપશ્ચી ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે, પાપ વંજો માપે છે,
દુઃખનો ઘાય થાય છે, અપત્તિ વાસ કરે છે, સદ્ગુણનો
વિકાસ થાય છે, અને અજાનનો લય થાય છે અથવા
તપના પ્રભાવથી મનુષ્યોને કયા કલ્યાણની પ્રાપ્તિ નથી થતી ?

अवाप्य नृत्वं भवकोटिदुर्लभं न कुर्वते ये जिनभाषितं तपः ।
महार्घरत्नाकरमेत्य सागरं व्रजन्ति तेऽगारमरत्नसंग्रहाः ॥८९७॥

કોટી લવોમાં પણ પ્રાપ્ત થયો અતિ દુર્લભ એવો
મનુષ્ય જન્મ પામીને જેઓ જિનભાષિત તપ નથી કરતા
તેઓ મહા અમૂલ્ય રત્નોથી પરિપૂર્ણ એવા સાગર પાસે
જઈ રત્ન લીધા વગર ખાલી હાથે પાછો વેર આવે છે.

अपारसंसारसमुद्रतारकं न तन्वते ये विषयाकूलास्तपः ।

વિહાય તે હસ્તગતામૃતં સ્ફુટં પિવન્તિ મૂઢાઃ સુખલિપ્સયા વિષં ॥

જેએ ઉદ્વિગ્ધ વિવચોમાં કુળ્ય બની અપાર જ્ઞાનોદ્વિ
વારઃ તપ આચરતા નથી તે મૂઢ જ્ઞાનો હાથમાં આવેલાં
અમૃતને ઠાવી મુખની સિખ્યામાં (આશામાં) વિવનું પાન
કરે છે

જિનેન્દ્રચન્દ્રોદિતમસ્તદ્દર્શનં કપાયમુક્ત ચિદ્વિપાતિ યત્તપઃ ।
ન દુર્લભ્યે વસ્ય સમસ્તવિષ્ટપે પ્રનાયને વચ્ચુ મનોહમીપ્સિત્ત ॥

જિનેન્દ્રચન્દ્રે પ્રતિષાદિત, નિરતિચાર, કપાયમુક્ત તપ
જે મનુષ્ય કરે છે તેને માટે સમસ્ત સુસારમાં મોઝ પચ
મનોહર અને વાંચીત વસ્તુ દુર્લભ નથી.

અર્થાત્—તપસ્વીને વિના પ્રવલ્તને મનોહર સિદ્ધ થાય
છે અને મનોવાંછિત પદાર્થ આવી ખરે છે

મહો દુરન્તાય ગતો વિમૂઢતાં વિસ્તોક્ષણાં સંસૃતિદુઃખદાયિનીં ।
સુમાર્યમપ્યજ્ઞવિપાનત્તસ્પૃષ્ણો યતો જનો દુઃસ્વકરોઽયમન્યતે ॥

અહો સજ્જનો ! જન્મ મરણના દુઃખ દેનારી આ
વિમૂઢતાને તો જુએ જેને વશબદી મનુષ્ય જન્મ વિધા-
નથી થયું મુશ્કાલ (વિના પરિશ્રમ સિદ્ધ બનાવ) તપને
દુઃખકર માને છે

કુતઃ ધમમેદિપ્તયો ન જાયતે કુતઃ ધમમેદ્દત્તેઽન્યથા સુતે ।
કુતઃ ધમમેદિદ્ધૈં પક્ષાય ચ ન મ થમાઃ માધુજનેન મન્યતે ॥

(આનો કે તપમાં અતિ પરિશ્રમ પડે છે તો) જે
પરિશ્રમ બે નિષ્ફળ ન બને તેથી, જે પરિશ્રમથી નિર્દોષ

સુખ મળતું હોય અને જે પરિશ્રમથી દેખીતા ફલની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો તે પરિશ્રમને ચતુર્થનો વાસ્તવમાં પરિશ્રમજ નથી ગણતા.

શ્રમે વિના નાસ્તિ મહાફલોદયઃ શ્રમે વિના નાસ્તિ મુલં કદાચન
યતસ્તતઃ સાધુર્જનૈસ્તપઃ શ્રમો ન મન્યતેન્નન્તમુલ્લં મહાફલઃ ॥

વળી પરિશ્રમ વિના ન તો મહાફલનો લાભ મળતો છે ન કદાપિ સુખની પ્રાપ્તિ થતી એટલા માટે અનંત સુખ (મોક્ષ) રૂપ મહાફલ અર્પનાર તપને સાધુજનો શ્રમ ગણતાજ નથી.

અદ્વર્નિર્ગં જાગરણોદયતો જનઃ શ્રમે વિચત્તે વિપયેચ્છયા યયા ।
તપઃશ્રમે ચેત્કુરુતે તથા ક્ષણં કિમશ્નુત્તેન્નન્તમુલં ન પાવનં ૧૦૩

જેવી રીતે મૂઢ મનુષ્ય રાત દિવસ બાગીને વિષય ભોગની ઇચ્છા સાડ પરિશ્રમ કરે છે તેવીજ રીતે તેટલીજ અથવા તેથી વધારે તપ કરવામાં મહેનત કરે તો અનંત પવિત્ર સુખ કેમ ન મેળવી શકે ?

સમસ્તદુઃખક્ષયકારણં તપો વિમુચ્ય યોગી વિપયાન્નિષેવતે ।
વિદ્યાય સોન્નર્ઘ્યમર્ણિ મુસ્વાવહં વિવેતનઃ સ્વીકુરુતે વ્રતોપલં ૧૦૪

જે યોગી સમસ્ત દુઃખનો ક્ષય કરવામાં સમર્થ તપને છોડીને ઇન્દ્રિય વિષયોને સેવે છે તે મૂર્ખ સુખાવહ અમૂલ્ય મણિ ત્યજીને કંકર ગ્રહણ કરે છે.

અનિષ્ટયોગાત્મિયવિમયોગતઃ પરાપમાનાદ્વનહીનજીવિતાત્ ।
અનેકજન્મવ્યસનમવન્વતો વિમેતિ નો યસ્તપસો વિમેતિ સઃ ॥

જે તપ કરવાથી કરે તે મનુષ્ય અનિષ્ટ થાય,
પ્રિય વિદ્યેય, વશાધ્યાન, ધનદીન જીવન અને અનેક
અભ્યાસ દુઝાણથી ઠરતો નથી.

જ્ઞાવાદ—તપ ન કરવાથી ઇષ્ટ વિદ્યાગ્રાદિ દુઝાણો
થાય છે અને તપ કરનારને જો દુઝાણો નહતા નથી

न बान्धवा न स्वजना न वज्रपा न सृत्यकाः सुहृदो न चाङ्गजाः।
घरीरिणस्तद्विरन्ति सर्वथा तपो जिनोर्ध्वं विदधाति यत्फलं ॥

જેટલું કિત્તે જિનેશ્વર તપ કરે છે તેટલું બાંધવો સ્વ
જન, વજ્રજા, વજ્રપા, પરિજન, મિત્ર, પુત્ર પુત્રી આદિ પણ કરી
શકતા નથી. (પુત્રી પુત્રાદિ પૈસી ઠાઈ પણ કરી શકતું નથી)

भुक्त्वा योगानरोगानमरयुर्विविधैर्भोगैर्विवे स्वर्गपते
मर्त्यावाप्तेऽप्यनर्घाश्चक्षिबिम्बदृषद्वोरात्रिभुक्तीकृताश्च ।
यास्पन्देऽनन्तसौख्या विभुवजननुवा मुक्तिकान्ता यतोऽङ्गी
जैनेन्द्रं तत्तपोस्तं पुतकस्मिन्मल मङ्गलं नस्नोतु ॥९०७॥

જે જિનેન્દ્ર ભગવાન દ્વારા ઉપદિષ્ટ તપ તપવાથી
જ્યાં જીવ દેહિન્ધ્યાધ્યાન સ્વર્ગ લોકમાં દિવ્યાંજનાઓ થશે
અનેક નિરોધી લોકો લોકો છે, વળી જ્યાં મૃત્યુલોકમાં
પણ ચક્રની ક્રિયા સમ નિર્મલ અને દશે દિશાઓને ઉભ-
જાવનાર વરોચાસિ પ્રાપ્ત કરી નિર્ગિય અનેક સુખ પ્રાપ્ત કરે
છે અને જાતે વિદ્વાનો દ્વારા પ્રશસિત અને અનંત અવિનાશી
મુખશુદ્ધ મુક્તિ રમણીને વર છે તે તપ અધીને નિર્દોષ
કર્યાણું પ્રદાન કરે

દુઃસ્વલોણીરુદ્ધાદ્યં દદતિ ધવવનં ચચ્છિસ્ત્રીવોચદર્ચિ-
 ર્યત્પૂનં ધૃતવાયં વિતરતિ પરમં શાશ્વતં મુક્તિમૌર્યં ।
 જન્મારિં દન્તુકામા મદનમદભિદસ્ત્યક્તનિઃશેપસદ્ધા-
 સ્તજ્જનેશં તપો યે વિદધતિ ચતયમ્ને મનો ન. પુનન્તુ ॥૯૦૮॥

મહાત્માવાલા યુક્ત અગ્નિની જેમ દુઃખ રૂપી વૃદ્ધોથી
 ભરપુર ગહન ભય વનને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખે છે વળી
 જેનાથી પરમ શાશ્વત, અન્યાબાદ્ધ, પવિત્ર મુક્તિ મુખની
 પ્રાપ્તિ થાય છે, તે જિનેન્દ્ર ભગવાન દ્વારા ઉપદિષ્ટ તપ જે
 સંચાર શત્રુને હણવાની કૃષ્ણાવાલા મદનના મદનું મર્દન
 કરનારા, સમસ્ત પરિવ્રજોથી શૂન્ય થતિઓ તપે છે તેઓ
 અમારું મન પાવન કરે.

જીવાજીવાદિતત્ત્વપ્રકટનપટ્ત્વો વ્યસ્તકન્દર્પદર્પા
 નિર્ધૂતક્રોધયોધા મુવિ મદિતમદા હૃદયવિદ્યાનવદ્યાઃ ।
 યે તપ્યન્તેજનપેક્ષં જિનગદિતતપો મુક્તયે મુક્તસદ્ધા-
 સ્તે મુક્તિ મુક્તવાયામમિતગતિગુણાઃ સાધવો નો દિશન્તુ ૯૦૯

જીવા જીવાદિ તત્ત્વોનું સ્વરૂપ પ્રકાશ કરવામાં પટુ,
 દંદર્પના દર્પના હણનારા, ક્રોધરૂપી યોધાને જીતનારા મદનું
 મર્દન કરનારા, મનોજ નિર્દોષ જ્ઞાનના ધારક મહાત્માઓ
 જેઓ દોષ પણુ ઐહિક પદાર્થોની વાચ્છાવિના નિરપેક્ષ
 રીતે દેવળ મુક્તિ પામવાની પ્રશંસા અભિપ્રાયથી નિર્ઘન્ય
 (પરિવ્રજ રહિત) બની જિનેશ્વર પ્રભુએ યથોપદિષ્ટ તપ
 તપે છે તેઓ અપરિમિત શુણના ધારક સાધુઓ અમોને
 નિરાબાધ મુક્તિપદ પ્રદાન કરે.

મેટા અમિતત્વતિ ગુણા સાધના-અમિતત્વતિ આચાર્ય
(કવિને થોથી પેટીએ રણુ જેનું વણુન નીચે દીપેલ છે)
ના જેવા છુણના ખારક સાધુઓએ અર્થ અનિત યાચ છે

યે તિશ્વ શ્વન્મયુષ્યમનત્રિસ્વાલીકાશ્લોષય સ્ત્રોતં
સંસારોદ્દેગેગમયવિનયનસાં પુષ્પમિષારિકેષુ ।
મોદં મુક્ત્વા નિવાન્તં પૂનરિવુલ્લસમા મયવાર્થં નિગમ્ય
યાગાધારિરઠ્ઠ્ય પૂનિરિમળવિયસ્તાન્સુય સાધુમુખ્યાન્ ૧૧૦

જે મહાનુભાવોએ આ વિશ્વસ્રોતને જન્મ મરણ અને
દુઃખો કૃપી અગ્નિજ્વાલામા સ્વપ્નજેસો જેમને સારથી ઉદ્દેશ
યાથી વિન્દેલ જની પુત્ર મિત્ર અદિ સ્નેહીઓમા મેલેલો
સર્વથા સ્થાન કરી આરિત ખારણુ કરવાને માટે વસ્ત્રાર
છાડી દીધા છે, જગી જેઓ અધ્યાત્મિકતા ખારક છે અને
જેની પેશંથી વિમલ છુલ્કિ મળે છે તે જેમ આધુઓની
હું સ્તુતિ કરૂ છું

યસ્મિન્મુખ્યદ્વનોત્પમ્યન્નકવન્નાદ્વમ્મર્તા યાન્સ્પર્ગોપા ।
પ્રોષન્માર્તેષ્વર્ણસ્ફુરદુરુક્ષિરણાદીર્ણમિવચક્રપાલા ।
મૃમિર્મૃસ્યા મયન્નાદુપચિત્તપના સંપન્ના પ્રીત્યસ્યકે
મસ્મિન્નમાગ્રમુદ્ધ પૂનરિવનપૂનિન્નઉત્પન્નાઃ પ્રયયન્તે ॥૧૧૧॥

જે પ્રજાર પ્રીત્ત વૃત્તમાં વનમાંથી ઉત્પન્ન મજેલ
દાવામિમાં સ્વપ્નકષેને વૃથના ભૂયના કૃયિ જગી ભરમ
યમ્બ બચ છે પ્રથક સૂચના અતિ તીવ્રજ અને પ્રજાર
આસ્પરમ્બન કિરણોથી દશે દિશાઓ બ્રહ્મ યાચ છે અને

ગરમ ધૂલીથી ચોતરફ પૃથ્વીપર તપાટ લઇ નીકળે છે તે
અમથે સંઘમી, પર્વતની ટોચ પર ધેરે રૂપી વિશાલ છત્ર
ધારણ કરી ઉઘ તપ કરે છે.

ચન્દ્રદ્વિધુત્કલત્રાઃ પ્રચુરકરકિકા વર્ણધારાઃ ક્ષપન્તે
યત્રેન્દ્રેન્દ્રામચિત્રા વધિરિતકક્કુબો મેઘસંઘા નદન્તિ ।
વ્યાપ્તાશાકાશદેશાસ્તરુનલમચલાઃ સંશ્રયન્તે ક્ષપાસુ
તત્રાનેહસ્યસન્નાઃ સતતગતિકૃતારાવધીમાસ્વમીતાઃ ॥૧૧૨॥

જે વર્ષારૂતુમાં મેઘના અમુહો અમકતી વિજળી રૂપી
ઓ સહયોગે પ્રચુર કરાઓ ત્રહીત મૂસલધાર વર્ષાદ વર-
સાવી રહ્યા છે, ઇંદ્ર ધનુષ્ય પોતાના રંગબેરંગી વર્ણથી શોભી
રહ્યા છે, ગાજવીજ અને ગગડાટે દથે દિશાઓને ઝહેરી
કરી નાખી છે, આકાશનો અમસ્ત દેશ વાદળાંઓથી વ્યાપ્ત
થઈ રહ્યો છે (છવાઈ ગયો છે) તેવા અમથે નિશાચર
પ્રાણીઓના ભયંકર નાદથી પણ નિર્ભય રહેનારા પરિશ્રદ્ધ
શૂન્ય, નિશ્ચલ મુનિઓ તરૂતલે રાત્રી ગાળે છે.

યત્ર પ્રાલેયરાશિદ્રુમનલિનવનોન્મૂલનોઘત્પમાણઃ
સાત્કારોદન્તવીનારુતિકૃતિચતુરઃ પ્રાણિનાં વાતિ વાતઃ ।
વિસ્તીર્યાદ્રં સમગ્રં પ્રગતઘૃતિચતુર્વર્ત્મગા યોગિવર્યા-
સ્તે ધ્યાનાસક્તચિત્તા પુરુશિગિરનિશાઃ શીતલાઃ પ્રેરયન્તિ ૧૧૩

જે શીતળ ઋતુમાં રાત્રિઓમાં આદળ વૃક્ષોના સમૂહને
ખાળી નાંખે છે, કમળવન સુકાવી નાંખે છે, અને ઠંડો વાયુ
દાતોને ભીરાવી નાંખે છે, તેવા અમથે યોગનિષ્ઠ શ્રેષ્ઠ મુનિવર્યાં

વસ્ત્ર અમ્ભાદન રહિત થઈ બધા પહે છે અને આત્મધ્યાનમાં
લીન થઈ જાય છે

પદ્મચારિપ્રવક્તાઃ પ્રવિષિતવતુરાઃ મોષયોર્ધીમનર્પ્યાઃ

પદ્માચારમચારમચુરરુષિષયાધારુષિપ્રત્રિયોગા ।

વાવામુચૈઃ મપર્ચ્યં રુષિરપિરધર્મૈરર્ષૈનોર્યરપચ્ય-

મિત્યર્ધા પ્રાપ્યંતા ના પદમચસમમૂચાનકાષાર્પયન્તુ ॥૧૧૮॥

જે મહાન મુનિઓના સુઅર્થવાદોંત્ર દેહીધ્વમાન છે, જે
સર્વજ્ઞ પ્રવચિતા શાસ્ત્રોના રાનમાં અતુર છે, સમસ્ત પદ્મા
ચારેનો ખારણ કરવામાં પ્રબલ દ્વિચિન્તા છે, મન વચન
કાયાને વશ કરવામાં પ્રવીણ છે, અને સુંદર સુંદર સ્તુતિ
ઓ વડે સ્તુતિ કરવાને લાલક છે, તેવા મહાન મનવાળા
મુનિઓ જમ્મિને યોજના સ્થાનત્રુ પ્રદાન કરે

આશ્વોર્ધિષ્વસ્તકન્તોર્ધિપુલકમમૃતઃ શ્રીમતઃ કાન્તકીર્તે

સૂર્યાવસ્ય પારં મુતસલ્લિલનિષેર્વસેનસ્ય શિપ્યાઃ ।

વિદ્વાતાશેપશ્વાક્ષો વ્રતસમિતિહૃવામગ્રણીરસ્વકોપઃ

શ્રીમાન્માન્યો મુનીનામમિતગવિપતિસ્પ્ષવનિશ્ચેપસઙ્ ૧૧૯

મૂળ શ્રવણકારની પ્રશસ્તિ.

જેના આશ્વોર્ધવનથી મહનના મહનું મહાન થઈ જતું,
જે મહા સાંતિના ખારક હતા, જે શ્રીમાનની નિર્મલ કીર્તિ
છળકી રહી હતી અને જે મુત સાગરનો ખાર ખામ્મા હતા
જેવા મહાન દેવસેન સૂરી બધા, તેમના પછી તેમના પ્રશિષ્ય
સમસ્ત શાસ્ત્રના અણ, અદિત્ર પંથ સમિતિ આદિના ખારક,

હોધ દયાયથી મુક્ત, સમસ્ત બાબાશ્યંતર પરિશ્રદ્ધથી શુન્ય
મુનિઓનાં પૂજ્ય એવા શ્રીમાન અમિતગતિ આચાર્ય થયા.

અલઙ્ગ્યમદ્વિમાલયો ત્રિપુલ્લમચ્ચવાન્નન્નધિ-

વૈરસ્થિરગમ્ભીરતો ગુણમણિઃ પર્યોવારિધિઃ ।

સમસ્તજનતામનાં શ્રિયમનમ્બરીં દેહિનાં

મદાઽમૃતજલચ્ચુતો ત્રિચુદ્રસેવિતો દત્તવાન્ ॥૧૧૬॥

તે આચાર્યનો મહિમા અપરંપાર (અલંધ્ય) હતો.
તેઓ વિષુદ્ધ સત્વશાલી, સ્થિરતા અને જાંજીરતાના સાગર,
ગુણ મહિની આણુના રત્નાકર, વિકાનો દારા પૂજીત, મદા
અમૃત તુલ્ય વાણી વર્ષાવનારા અને સન્નનોને અવિનાશ
લક્ષ્મી પ્રદાન કરવાવાળા હતા.

તસ્ય જ્ઞાતસમસ્તગાત્રસમયઃ શિષ્યઃ સતામગ્રણીઃ

શ્રીમાન્માયુરસંઘસાધુનિલકઃ શ્રીનેમિષેણોઽભવેત્ ।

શિષ્યસ્તસ્ય મહાત્મનઃ શમયુતો નિર્ઘૂતમોદ્દિપ્તઃ

શ્રીમાન્માયવમેનમ્બરિરભવત્સોળીતલે પૂજિતઃ ॥૧૧૭॥

ઉપયુક્ત ગુણલંકૃત શ્રી અમિતગતિ આચાર્યના
પ્રશિષ્ય સર્વ શાસ્ત્રમાં પારંગત, સન્નનોમાં પ્રધાન, શ્રી
માયુરી સાધુ સંઘના નિલકઞ્ચ શ્રી નેમિષેણ સૂત્રી થયા તે
મોહ વિયુક્ત મહાત્માના શિષ્ય શાંતાત્મા જગત્પૂજ્ય શ્રી
માયવમેન મૂરી થયા.

કોપારાનિવિગ્રાનકોઽપિ સક્રુપઃ મોમોઽપ્યદોષાકરો

જૈનોઽપ્યુગ્રતસ્તપો ગત્તમયો મોનોઽપિ સંસારતઃ ।

નિષ્કામોઽપિ સમિષ્ઠુશ્ચિત્રનિતામુચ્ચતોઽપિયઃસયત્

સત્પારોપિતમાનમો મૃતહૃષોઽપ્યર્થ્યમિયોઽપ્યમિયઃ॥૧૭૮॥

વિદ્યાધામશાસ્ત્ર કાર

તે શ્રી ભાષવસેન સુદી કાષ રૂપી યત્રુના સંકારક
કૃષ્ણવાન સોમ (સોમ, યદ્ર અને સોમ્યગુણી) છતાં
અદોષાકર (ચદ્ર પક્ષે, શત્રી કરનાર અને આધ્યાર્વ પક્ષે,
નિર્દોષ) જિનોપદિષ્ટ ખર્માંતુયાથી, ઉચ્ચ તપસ્વી, નિર્જિંદ
છતાં સંસારથી બીડ, નિષ્કામ વૃત્તિવાન છતાં શિવરમણી
પ્રાચનિષ્ઠ, સુકિત વનિતા ધામવાની અભિજ્ઞાયાથી સુકિત છતાં
સંકલ્પી, સત્યવાન ખર્મપુરુષર, સુખ્ય અને મોહ રહીત હતા
દક્ષિતમદનસુદોર્થ્યનિર્વ્યામિષ્ણો

અમદમયમમૂર્ત્યન્નશ્ચાસ્ત્રીઃ ।

અમિતગતિરમૃષ્ણસ્તસ્ય મિપ્યા ત્રિપદિ-

દ્વિરચિતમિદમર્પ્ય તેન શાસ્ત્રં પવિત્રં ॥૧૭૯॥

વળી જેઓએ મદન યત્રુને તેા કહી નાંખેા હતા
સમ્ય જીવેના અક્ષરકુ જપુ સમ રમ વમ આદિ ગુણેાની
આશપત મૂર્તિ હતા અને ચદ્રપ્રમ ઉચ્ચવલ દીર્ઘિના અમીશ્વર
એવા તે ભાષવસેન સુદીના વિદ્વાન શિષ્ય શ્રી અમિતગતિ
વધ્ય તેમણે આ પવિત્ર પૂજ્ય શાસ્ત્રની રચના દીધી.

યં સુમાપિતસદોદૃ શાસ્ત્રં પઠતિ મન્થિતઃ ।

કેવલજ્ઞાનમામાય યામ્યસૌ મોક્ષમસાય ॥૧૮૦॥

જે મનુષ્ય આ સુશાપિત રત્ન સદૌક નામે શાસ્ત્રનું
અસ્તિ ભાવથી પઠન કરે છે તે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી અપૂજ્ય
મોક્ષ મુખને પામે છે

યાવચ્ચન્દ્રદિવાકરો દિવિ ગતો મિન્તસ્તમઃ શાર્વરં

યાવન્મેરુતરક્ષિણીપરિવૃદ્ધો નો મુઞ્ચતઃ સ્વસ્થિતિ ।

યાવદ્યાતિ તરદ્રમ્હુરતનુર્ગદ્ધા દિમાદ્રેર્ધુવં

તાવચ્છાસ્ત્રમિદં કરોતુ વિદુષાં પૃથ્વીતલે સંમદં ॥૨૨૧॥

ત્યાંસુધી ગગન મંડળમા સૂર્ય ચંદ્ર ગત્રીના અંધકારને
દૂર કરે છે, ત્યાંસુધી મેરુ અને સાગર પોતાની સ્થિતિમાં
અચલ રહે, ત્યાંસુધી હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળી તર-
ગોથી સુરમ્ય ગંગા પૃથ્વીપર વહે છે, ત્યાંસુધી આ શાસ્ત્ર
આ પૃથ્વીતલમાં વિદ્વાનોને હુપ પ્રદાન કરે.

સમારુદ્ધે પૂતત્રિદશવર્ષતિ વિક્રમનૃપે

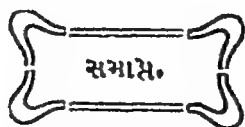
સહસ્રે વર્ષાણાં પ્રભવતિ હિ પશ્ચાગદધિકે (૧૦૫૦) ।

સમાપ્તે પञ्चम्यामवति धरणीं मुञ्चनृपती

સિનેપક્ષે પોષે વુચઠિતમિદં શાસ્ત્રમનયં ॥૨૨૨॥

વિક્રમ રાત્રને પવિત્ર સ્વર્ગ લોકમાં સિધાબ્દે ૧૦૫૦
વર્ષ વીત્યા પછી આ ધરણી તલનું રક્ષણ કરનારા મુંજ-
રાજના રાત્ર દાળમાં પોશ સુદી ૫ ને દિવસે વિદ્વાનોને
હિતકર આ દોષ રહિત શાસ્ત્રની સમાપ્તિ થઈ.

શ્રી અમિતગતિ આચાર્ય રથેલ મુલાપિત રત્ન સંદોહ

ॐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ ॥

પરિશિષ્ટ (૧)

સ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર,*

લેખક—શ્રી રૂપાળા બેંગાલર વાણસાલી બી. એ., ઠાણેતી.

પ્રકાશક બાબા લખે છે કે—

નમો હાપ્તમોનું નૈતિક અર્થજાતન ન થાય તેટલા ખાતરજ
હાપ્ત પાંચ પ્રમુખ મહુચીય ધર્મને જાણે ચેયુન સર્વેષા વિરમજ
નામે મન્થ મદામનો અસાધાર દેવે કહેયે ક્યો આ પાંચ પ્રમુખ
જાણે મદામનો રાખચાથી પાંચોપત્તોને મદાવીર દેવના ચાખનામાં
સામેય મધને કહી દરજન આવી નહિ પણ જો કે જાને રાસને
મદાવીર દેવના મન્થજાત તમે એકમ કયા તો પણ પાંચોપત્તોના
હાવને નમત્તથી આપત પહોંમતો મરે. પણ આજ વિચાર એક
મધન કરણ નું કે જેને લાગ પ્રમુખા અનુચાથી અને સિખ પર
પદમાં પાછવથી એ પામે. અને ચરિત્રાને દિગમ્બર અને સ્વેતામ્બર
જેવી એ વિરોધી કામ કહાય પાંચો આ એનું પણ વસ્તુત્તર
રીતે વિચારના મદાવીર પ્રમુ અને પાંચ પ્રમુખા ઉપરના એ એકમાં
કામ રીતે સમાજેષુ છે "

(સુએ. ડી. બી. એમ નાજમી Pre-Buddhist India
an Philosophy પૃષ્ઠા. ૩૪૬-૩૪૭).

આ વિચારોને પણ રજૂ કર્યોમાં એજાબીએ તો ડી. બાબા
એમ કહેય માટે છે કે પાંચ પ્રમુખા સયેમક કરવાના વિચારને અનુ-
સરવાય તે સ્વેતામ્બરો અને મદાવીર પ્રમુખા અયેમક કરવાના વિચાર-
રેના અનુચાથી તે દિગમ્બરો.

આ મન્નવ્યને હુર્ગન જેકાખી આદિ અન્યાન્ય પાશ્વાત્ય વિદ્વાનો પણ સમર્થન આપે છે તેથી તે મનમા દેટલું સત્ય સમાચેલું છે અને તેની પુષ્ટિમા દર્શાવે શાસ્ત્રીય પુરાવો છે કે દેમ તેની મીમાંસા અત્ર કરીશું.

૧. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના દેશી ગૌતમીય નામક ત્રેવીસમા અધ્યયનની ગાથા ૨૯ પરથી આપણને અષ્ટથાય છે કે પાર્શ્વપ્રભુએ સચેલક ધર્મ પ્રરૂપો અને શ્રી મદાવીર પ્રભુએ અચેલક ધર્મ ઉપદેશ્યો. કલ્પસૂત્રની પ્રારંભની ગાથાઓથી પણ આજ વાતને પુષ્ટિ મળે છે.

દીકાકાર ભગવંત જણાવે છે કે “ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી વર્ધગાન સ્વામીએ અચેલક દેહેતા ‘પ્રમાણોપન, શુભુ, ચીલુ’, પ્રાયે ધવલ વસ્ત્ર’ ધારણાત્મક સાધ્વાચાર ઉપદેશ્યો, ત્યાં મદાયશસ્ત્રી ત્રેવીસમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથે સચેલક દેહેતા પંચવાર્ણીય બહુ મૂલ્યવાન પ્રમાણુ રતિન વસ્ત્ર ધારણાત્મક સાધ્વાચાર પ્રરૂપો.”

આ પરથી પાર્શ્વપ્રભુનો અને પરિણામે દેશી પ્રભૃતિ પાર્શ્વોપત્યોનો સચેલક એટલે વસ્ત્ર ધારણાત્મક માર્ગ હતો એ નિર્વિવાદ સાખીન થાય છે. પણ મદાવીર પ્રભુના અચેલક ગામની વ્યાખ્યા એક દેગે માત્ર પ્રસ્તુત વિષય પરત્વેજ હિપકારી હોય એમ લાગે છે.

અચેલક શબ્દ અ=સર્વથા નિષેધ અને દેશનિષેધ અને ચેલ=વસ્ત્ર આ બે શબ્દના સમાસથી અચેલક થાય છે. અર્થાત્ અચેલક=નગ્ન; અને શુભુ શર્ણુ વસ્ત્રધારી આ બંને અર્થમાં અચેલક શબ્દ વપરાયો હોય એમ સંભવે છે. દ્વિતીય અર્થ તો દીકાકાર ભગવંતે બતાવ્યો છે ગારે આપણે અચેલક ‘નગ્ન’ અર્થમાં સંભવિત છે કે દેમ તે બેવાનું રહ્યું.

આચારાગ ૧-૯-૧ ૪૬૫ મા જણાવ્યું છે કે—

સંવચ્છરં સાહિયં માસં જં ણ રિક્ક્હાસિ વત્યગં મગવં,
અચેલ્લપ તતો ચાઈ તં ઘ્રીસજ્જ વત્ય-મળગારે.

અર્થાત્—અમળાને તેર માસ મુખી (છેડે ટીપેશ્વરેવડા) રૂ. ૫
૫૨ ૫૨૯૫ રૂ. ત્યાર પછી તે ઝાંઝી અમળાનું અચેક્ષક વસ્તુદિત
અમળાને થયું.

વગર અચેક્ષક અમળાની બુદ્ધિ કરતા થી વિનયવિશ્વસ
ઉકળાવ ફાપમુજબની પેલાની રીત નામે મુખેપિદામાં અમળાને
છે કે ન વિપતે પીછે જઈ વસ્ય જો અચેક્ષક તમ્મ માય
અચેક્ષક વિગતજણાવે રૂ. ૫૨૯૫ તથા તીર્થસ્થાનાધિન્ય
મવમાનિતકિનયો રાજીપનીત-લેખપુષ્પાપગમે અચેક્ષકત્વ,
અચેક્ષક તુ મવમા સચેલકાળે.

આ પરી રજૂ અમળાને કે અમળાને વસ્તુ ત્યાર થશે ત્યાર
પછી અચેક્ષક વસ્તુદિત અમળાને થયું અર્થાત્ નમ્મમાને દિન તર
મ્માર્ગ વિ રૂ. કરવા જાયા જાદિ પ્ર-સર્વા નિરોધાથી છે

વગર મોઝીક અતિસર પેલી એકે અતિસર એવા નથી કે
એવી પ્રમુખા દિન તર તરુ મોખા થયું અર્થાત્ અર્થ મુખુ થયું
દેખી ના કહે થયું પ્રમુ મધ્યપીર રૂ. રૂ. ૫૨૯૫ના પરિધાર પછી અન્ય
વસ્તુ અર્થાત્ રૂ. ૫૨૯૫ નથી અને તેમનું નમ્મત્વ અર્થાત્ મોખા
રૂ. ૫૨૯૫ એવા થયું મોખા થયું.

ઉપરાંત રૂ. ૫૨૯૫ના મોખાના મધ્યપીર સ્થાથી અર્થાત્
૫ ૨૬૪ મે અમળાને છે કે ઉપરાંતને અર્થાત્ મધ્ય મધ્યપીર થશે
તે સમયે કુમેરે અર્થાત્ મધ્ય મધ્યપીર થશે ઉપરાંતના થશે તે મધ્ય
પીર તેમને વિનય કરી તે મધ્ય કરતા પહેલાં તેમને વિનય થશે
કે રૂ. ૫૨૯૫ નિસર્ગ થશે તે પછી આ ઉપરાંતના મધ્યપીર
મધ્યપીર કે કેમ? આ મધ્યપીર સાચી પ્રમાણ છે કે કેમ ને મધ્ય
પીર મધ્ય છે થયું ને સત્ય હોય તે પોતાના અર્થાત્ મધ્યપીર
પ્રમુ અચેક્ષક-દિન તર મધ્યપીર ન હોય તે આ વિનય મધ્યપીર
સ્થાથી અર્થાત્ થયું.

આ સવશું અચેલક એટલે વચ્ચનો સર્વથા નિર્વેદ સ્થાપીત કરવા પુરતું છે. અને દેશ નિર્વેદના અર્થમાં તો ટીકાકાર ભગવંતે પુરવાર કીધેલ છે એટલે અચેલક બને અર્થમાં વપરાતો હતો એમ સંભાવના થાય છે.

૨. જિનકલ્પ અને રથવિરકલ્પ.

આ બે કલ્પની યોજના મહાવીર પ્રભુએ કરેલી છે અને તે પાર્શ્વપત્યોના સચેલક માર્ગ અને પોતાના અચેલક માર્ગના સમન્વય રૂપે દોષ એમ શું નથી જણાતું ? જ્યારે બે ચારમાન વિચારોનો સમન્વય થાય ત્યારે બંનેએ કાઠકિ કુટજાટ મેલતી પડે છે તે મુજબ પાર્શ્વપત્યોને પોતાના ધર્મધ્વજ દેખા એકત્ર કરવાની શુભેચ્છાના પરિણામે આ બે કલ્પની યોજના ઘડી દોષ એમ સંભાવના યદ્ય કહે છે. પાર્શ્વપત્યો વચ્ચેથી હતા એ કહેવાઈ ગયું છે અને મહાવીરપ્રભુ પોતે અચેલક હતા તેથી સમન્વય થતાં બંને માર્ગનો સ્વીકાર થયો અને ધર્મરૂપે પ્રરૂપ્યા. સચેલકત્વના વિચારનો સપક્ષી તે રથવિરકલ્પી અને અચેલકત્વના વિચારનો પક્ષકાર તે જિનકલ્પી.

સચેલકત્વ અને અચેલકત્વ મોક્ષ પ્રાપ્તિને બાધાકારી નથી પણ વ્યવહાર નયે બંને એકજ લક્ષ્ય માટે બે ભિન્ન માર્ગ છે એ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર. ૨૩-૮૧-૮૨ માં ધર્મીજ સુગમ રીતે સમજાવેલ છે.

મહાવીરપ્રભુનો કલ્પ માર્ગ હતો તેટલોજ સમ્પન્ન માર્ગ જિનકલ્પનો છે. અને પાર્શ્વપ્રભુના મધ્યમમાર્ગ અનુકુલ ગચ્છવાસી સાધુઓનો રથવિર કલ્પ કે જે સાંપ્રત કાળમાં મૌલુદ છે (તે બંને કલ્પના વિશેષ બેદ માટે જુઓ વિશેષાવમ્પક ગાથા ૭ અને તે પરની મહાવારીકતી ટીકા.)

ખુદ મહાવીર પ્રભુએ, જો કે પોતે અચેલક હતા છતાં, આ બંને કલ્પને માર્ગરૂપે પ્રરૂપ્યા છે અને તેમના જીવંતકાલમાં બંને

પ્રકાશના નિર્મળથી વિલપાન દત્તા અને મિતાઈમુનિ જેવાએ પ્રારબ્ધમાં સ્થિતિરક્ષણ અંગીકાર કરી કેટલેક કાળે બિનકલ્પીપણું પણ અંગીકાર કરેલ છે

આ બે પ્રકારના મુનિઓના કલ્પ વેળા બિનકલ્પ પાર્થક્રમુના શાસનમાં હોય એમ મારા ભણુવામાં નથી

જે પર કહેવામાં આવ્યું છે કે મદત્વીર પ્રમુને કહા માગે દત્તો અને પાર્થક્રમુને મધ્યમ માગે દત્તો કારણ અરમ-વીર્ધકરના સમવર્ત્તી સૌથી વધુ અને જાડ હવા ત્યારે જેવીસમાન્ય અનુભવીઓ જાણુ અને પ્રજા દત્ત એવીજ કણુ છે —

પુરિમાર્ગ મુચિમોક્ષો ડ ચરિમાર્ગ મુરણુપાલજો ।

કપ્પો મચ્છિમમાર્ગ મુ મુચિમોક્ષો સુપાલજા ॥

—ઉચ્ચ. અધ્યયન ૧૩ ચા. ૧૭

—પ્રથમ વીર્ધકરના સાધુને (નિવૃત્તિમારણે) ધર્મ સમજતાં રોદિલો પણ પાજનાં સોદિલો અને ઉચ્ચ વીર્ધકરના સાધુને ધર્મ (સમજતા સોદિલો પણ પાજનાં) રોદિલો, ત્યારે વચ્ચા બાવીસ વીર્ધકરના સાધુને ધર્મ સમજતાં પણ સોદિલો અને પાજનાં પણ સોદિલો (તેથી ઉચ્ચ અને પડેલાં વીર્ધકરે પચમદામતરણ ધર્મ પ્રકારે અને વચ્ચા બાવીસે આર મદામતરણ ધર્મ કયો).

આ ત્રણમાં કહા માગે અને મધ્યમ માગેનું કારણ સંદેહાત્મકી અનુમિત થાય છે

જો કલ્પસન મુનેદિકા પસવી કલ્પિ નિમ્નોક્ત જન્ને પ્રમુ જોના હય પ્રકાશના કલ્પ નેજાસી અવિર્યવાદ રીતે જાણી લામરી કે મદત્વીરપ્રમુને આચાર અતિ કઠિન દત્તો, અને પાર્થક્રમુને મધ્યમ માર્ગ આચાર દત્તો —

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં.

(૧) અગ્રેલક્ષ્ય.

સાધુઓ શ્વેન, માનોપેત,
હર્ષપ્રાય વન્ધારી હોવાથી અગ્રેલક્ષ.

(૨) આધાકમિ'ક-આંદેશિક:—

સાધુ નિમિત્તે દરેલા અચન-
પાન, ખાદ્ય, સ્વાદ્ય, વસ્ત્રપાત્ર,
વસતિ પ્રમુખ—

ગમે તે એક સાધુ વા એક
સાધુ સમુદાય નિમિત્તે દરેલા સર્વ
સાધુઓને ન દ્રષ્યે,

(૩) શય્યાતર.

શય્યાતર યા વસતિ સ્વામીનું
પીઠ બન્ને પ્રકારના સાધુઓને ન
દ્રષ્યે માટે તે દ્રષ્ય બન્નેને માટે
સમાન છે.

(૪) રાજર્ષિઃ.

ન દ્રષ્યે

(૫) કૃતિકર્મ-વંદનક.

બન્નેને સમાન.

(૬) વ્રત-મહાવ્રત.

પંચ મહાવ્રત

શ્રી પાર્શ્વપ્રભુના શાસનમાં.

બટ્ટ મુલ્ય, વિવિધ વસ્તુ
વન્ધની અનુગ્રાથી સચેલક્ષત્વ
અને દેટલાક શ્વેન, માનોપેત,
વન્ધારિ પણ દના તેટલા અંશે
તેઓ અગ્રેલક્ષ-આથી બન્ને વિ-
દ્રષ્યો તેઓને એવવાની અનુગ્રા
દતી.

જે સાધુ નિમિત્તે દરેક રોય
તેનેજ ન દ્રષ્યે બીજાને દ્રષ્યે.

—દ્રષ્યે.

ચાર મહાવ્રત; દારણ તેઓ
રણ પ્રાપ્તવથી સમગ્ર શ્રેષ્ઠ છે

જે બદલથી ખંચમાં વતના
રખાયેલેબની આવરવેતા.

(૭) બેઠે-ફલાધિક

ઉપરચાપનાથી અસરથી રિયા
ખરેબની મળુના અને બેઠે-મળુનો
અવધાર.

(૮) પ્રતિકમળ

અનિવાર થાને થા નહિ પણ
ઉપર કાચ અવરુપ કરુંજ એકાએ
તેમજ નાપી રહેલા અતિવાર માટે
પ્રતિકા અપુર્ણસિદ્ધ અને સંવત્સરિક
પ્રતિકમળ પણ અવરુપ કરવાંજ
એકાએ.

(૯) માસકલ્પ.

માસ ચર્ચા નિષ્પત્ત —

વધુમાં વધુ એકજ રચે એક
માસ રિચિત્ર કરી રાખે. ઉપર
ફર્નિચ અલગિત આધિકારણે એક
માસ ઉપર રહેવું પડે તે પણ પાસેના
ઉપચારમાં જવું અને ઉપર ખુલ્લો
પણ નાપાયો નોંધાવે. નાપી એક
માસથી વધુ રિચિત્ર ન થઈ શકે.

(૧૦) જડ વળુ—

ઉપર મુજબ ફરજિયાત.

કે બેઠેવાન પરિવહનમાં અંત-
ગત થાય છે

નિરનિવાર ચારિત્ર હોવાથી
રિયા સમવર્ણીજ બેઠે અને
વધુનો અવધાર.

અતિવાર થાને લોગ પ્રતિ
કમળ કરવું તે સિવાય બર નહી
અને તે પણ પ્રાચે મેળ-દેવસીક
અને રાઈ પ્રતિકમળનો અવધાર
ઉ. પાસિક અપુર્ણસિદ્ધ અને
સંવત્સરિક ન કરવા પડે

અનિવારમાસ ફરજિયાત—

મરણ પડે તે એક ફેલા
કરવા કાંઈક જીલ્લા વર્ગો (નાપીય
લીધેકરના સાધુ આ થી) જર્મન
એક રચે રિચિત્ર કરી રાખે અને
મરણ પડે તે એક માસની
વચમાં પણ વિધાર કરે.

ઉપર મુજબ અનિવાર

ઉપસંહાર:—

પાર્શ્વપત્નિ પંચવર્ણી, માનોપેત, બહુ મહ્યવાન, વસ્ત્રધારી હતા. ઉપરાત સરલ અને શુદ્ધિયાળી હતા; એટલુંજ નહિ પણ અસાન પાનાદિ પણ જે અમુક સાધુ નિમિત્તે કરેલું હોય તેને એકલા-નેજ ન કર્યે પણ ખીખને તે બાધ હતો નહિ. વળી તેમને રાજ-પિંડ વાપરવાની અનુજ્ઞા હતી ઉપરાત અનિચાર લાગે તોજ દેવમ્ત્રી (દેવસિક) વા રાઈ (રાત્રિક) પ્રતિક્રમણ કરવાનો કલ્પ હતો અને પાક્ષિક, આતુર્માંસિક તેમજ સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણ જેવા પ્રતિક્રમણો તેમને કરવાનાજ ન હતા તેમજ વળી માસ કલ્પ અને પર્યુષણ યાત્રુ તેમને બંધનકારક ન હતા પણ તે અને તેમની મરણપર છોડ-વામા આપ્યા હતા. બ્યારે આ અતિ મુકુર સ્થિતિ સાથે ચરમ તીથકરના સાધુઓના કલ્પની તુલના કરીએ છીએ તો કેટલી સખ્તાઈ છે તે નજર સમીપ તરી આવે છે. હર્ષુ શીર્ષુ વચ્ચે પહેરવા-અને જિનકલ્પી હોય તો તો વળી વસ્ત્રરહિતજ ગહેવું અને ટાઢ તડકા દંશમપક આદિના પરિસહા સહન કરવા. એક સાધુ આશ્રી કીધેલા આદારાદિ તેને તો ન કર્યે એટલુંજ નહિ પણ સાધુ માત્રને ન કર્યે, રાજપિંડ તો વપરાયજ નહીં. અતિચાર લાગે યા ન લાગે પણ ઉલ્લસકાળ પ્રતિક્રમણ તો અવશ્ય કરવુંજ જોઈએ. ઉપરાત ખીખ ત્રણ પ્રતિક્રમણ પણ આવશ્યકજ છે. ગમે તેવા અનિચાર કારણે પણ મહાવીર પ્રભુના સાધુઓ એકજ સ્થળે વધુમાં વધુ એક માસ સ્થિતિ કરી શકે, તદુપરાંત ખાસ રહેવાની જરૂર જણાય તો પણ સ્થાન પરિવર્તન કીધા સિવાય તો ન જ રહેવાય. જોઈએ તો ઉપ-વનમા, શાખાપુરમાં જઈ પાછા આવે અને છેવટે તે પણ ન અને તો ઉપાગ્રયનો ખુણો તો બદલીને પણ સ્થાન પરિવર્તનના કલ્પને સખ્ત રીતે અમલમાં મેલવો. પર્યુષણ બાબત પણ એજ સખ્તાઈ.

આ કલ્પભેદ પરથી સમજવું સુગમ થઈ પડશે કે મહાવીર પ્રભુનો આચાર અતિ સખ્ત હતો. આ સમજ્યા પછી પાર્શ્વપત્નિના

વિચારેના પ્રદર્શન અને મત્તાપીરના અનુચાળીઓના વિચારોના પ્રદર્શન
સંદેશાધી અનુચાળી પણ સહી તેમ છે

પાશ્ચાત્યો સરત્ર અને મધ્યમ માત્રને એકનારા હતા અને
તેથી તેઓના મનજની વચ્ચે પણ તેમ પ્રકારની દોષ તેમાં નહીં
નથી જ્યારેન કેસીપ્રમુના સમજમાં પણ સિધ્ધિમાર મધ્ય દોષ
એ સદા મધ્ય સહાય તેનું છે કારણ એક સમય અવર્તન પર
આવે છે ત્યારે નવા વીચારો સ્થાપના થાય છે જ્યાં તત્ત્વમયિક
અન્ય દાસનિક સંસ્થાઓ તરફ દર્શિ છેવળ કરતા પણ તે ભોળાને
વળાપું કે જોડો વિચારોના સમુદાયે સમજામાંથી દના આધી કેસી
પ્રમુ અને તેની સાધિના પાશ્ચાત્યો એ કેસીપ્રમ સ્થાપીના સમ
અવચાળી મત્તાપીર પ્રમુના મધ્યમ તરફ આવી વસ્યા છતાં પણ
અનુચાળી માનસિક વચ્ચે એકએક જાણી મુખે છે તેઓએ
મત્તાપીર પ્રમુના કાક માત્રે અંગીકાર કર્યા છતાં પણ પાશ્ચાત્યના
સાક્ષનાં સેવેલાં કાળેને તેઓના મનને કહેતા રહે દને આ
પ્રમાણે એકજ સમજમાં એ પ્રકારના વિચારના પ્રવચ્ચમાં નિયમન
કરનારા સમુદાયે વિચારન દના આ પ્રમાણે મત્તાપીર પ્રમુ જા
મુખ્યસ્થાપી અને અંગીકારથી જેમ પ્રમાણમાં એ મત્તાપીર પ્રમુ
જન તે પાશ્ચાત્યોના વિચારના પ્રદર્શન તજીને સાધુ વચ્ચે મધ્ય
વનુ કરી સમો નહીં પણ ત્યાર પછી થીમે થીમે પેનાના વિચારો
આદેરમાં લાવતા ગયા પણ દશ પણ જનને વિચારના સમુદાયે
સાથે સદા એકથી સંદિષ્ટતા હતી પણ તે થાંને વળત હતી
હતી નહીં અને વીચારકો જે ઉપદના જનને જુદા પાયા (સ્થાપના).

મત્તાપીર પ્રમુના કાક માત્રે અને ગિલાકાળે સર્વે તે
નદિય પણ માત્ર આધી એકેકીય કાળે આગળ પરી વસ્ત્ર
સંદિષ્ટને વિચારનારા, નિયમ માત્રે પ્રવચન આપનારા તે વિચારો
વધા ત્યારે પાશ્ચાત્યોના મધ્યમાત્રે અનુચાળી અવધાર માત્રે
અવચન કરનારા અને અવધારનેજ અવચન થાનારા સમિતિ કાળ

આત્મિકતા દિ'ધનપૂર્વક કહે છે કે “અનુભવાર્થ પહેલો બેસારનો કિસ્સો, નામ, ધેનદળ, અને સ્થાન એટલી સચોટ રીતે ગ્રામીન વિસ્તાર નગરીની ખાતરી આપે છે કે હવે કદા સહી નથી.” આ રીતે વિસ્તારને બેસાર સાથે જાણીતુઆત્મનો તેજ નામના મામ સાથે અને તેવીજ ખસે આવેલું “નમુનું”ને સાવક કાચીવસ્તુ સાથે આપણે સ્વચ્છ નિર્ણય કરી છીએ.

આ સ્વચ્છનિર્ણયમાં નામ ધાત્ર એક જાણે છે કે આધુનિક લગભગ પાસે કુંવરપુર જેને આપણે કાચીવસ્તુ તરીકે ગણીએ છીએ તે સ્થાનના વીરો માનવું પડે. પણ તેમ માનવાને આપણી પાસે સમગ્ર પુરાવા નથી. ૫, ૬૪, સોમ આદિ કવિઓએ પણ આધુનિક કાચીવસ્તુની વાત કરી છે એમ તેમના પૂર્વ લેખોની વીરોધતા ખરો બહુવિધ છે આ પ્રકારે કોઈક કંઈ નહીં અમલ છે.

વાલ્મીકિયજી—શ્રી કમ્પ્યુટરમાં ૧૫૪ કલેબર છે વેદાથી અને વાલ્મીકિયજીની નિશાએ પ્રભુને બાર ચોથામાં કાંઈ આ ખરો કહેવાની જરૂર રહેલી નથી કે વાલ્મીકિયજી અને વિસ્તાર વાન નહીં જોવા જોઈએ, વગર વિસ્તારથી વાલ્મીકિયજી પ્રતિ વિદ્યાર કસર્ત વચ્ચે મહા નહી નામના કલેબર પડી હતી એટલે વેદાથી મહા નહીના વીરવર હોવું જોઈએ અને વાલ્મીકિયજી સાથે વીરે, નકલમાં જણાવવા જાનીઆ બેસારથી સાથે વીરે છે તે વાલ્મીકિયજી હોવા કોઈ સલાહ છે એમ શ્રી વિનયધર્મજી બહુવિધ છે.

૨૧. દસમ પોતાના કથાસહ સ્થાનની નોંધમાં બહુવિધ છે કે કુલપ અને વિસ્તાર એક જ હોવી જોઈએ કાલ્પ પ્રભુને વેદાથી” કહે છે આટે તે કુલપને વિસ્તારની કાચીવ પાડે કહે છે નર્મ રાજ (ખિતાબ) તરીકે વિસ્તાર” હતા કલેબર શ્રી અધ્યક્ષના જાનનાંખનથી (દિલીપ મુનિ) બહુવિધ છે કે કલેબરથીવસ્તુ-

હયામ અને દ્વાદિષે માદળનુંદયામ આથી દુંડયામના અને પાણ દોષ એ નિરાંદ ધાય છે.

કુમારદાસ —એક વખત ઇત્રીય દુંડયામના રચકનો નિર્ણય કીધા પછી આ ન્દાનકડા અથલ માટે એટલુંજ કની શકાય કે તે દુંડપુરથી ૧૦ થી ૧૫ માર્દલ પર હોવું જોઈએ હાજુ પ્રજા વગલામ ૧૫ થી ૨ દલાદમા એ અથલે પહોંચ્યા હતા.

કાલાજ સન્નિવેશ —નાલંદાની ઉત્તરે આ અથલ હતું એમ કી વગવતી સૂતના ઉદ્દેશ પરથી માનુમ પડે છે.

નાલંદાથી અંદર સામંતે કાલાક સન્નિવેશ હતું. અને નાલંદા મગજુલીથી ૭ માર્દલ પર ઉત્તરે હતી.

મોરાક —અને અસ્થિગ્રામ:—નાલંદાથી મોરાક આવ્યા. મોરાક અસ્થિગ્રામની નજીકજ હતું હાજુ અડધા ગ્રામાસે પ્રજા અસ્થિગ્રામ ગયા અને ગ્રામાનું પુક થતા પણ ચરદ રતુમા ત્યા આવ્યા એટલે અસ્થિગ્રામથી ૫ થી ૧૦ માર્દલથી દૂરતો નજ દોષ.

અસ્થિગ્રામ:—જેને વર્ધમાન કહેવામા આવતું હતું એમ આવશ્યક સૂતની સાખ છે તો જેને આજે ‘અર્ધવાન’ (નિરદન વર્ધ-માન) કહે છે તેએ પ્રાનીન વર્ધમાન-અસ્થિગ્રામ તરીકે લેવામા કોણ આધ નથી. આ અર્ધવાન દામેદર નહ નામે વેગવતી નદીને કિનારે છે.

વાચાલ પ્રદેશ:—અર્ધવાનથી ઉત્તર તરફ વિદાર કરતાં તુર-નજ દિશિજુ વાચાલ સુવર્ણવાલુકા નદી-કનકખલ આશ્રમ-રૂપ્પવાલુકા નદીમાં થઈ પ્રજા શ્વેતામ્બી પહોંચ્યા.

કનકખલ:—આશ્રમ શ્વેતામ્બીની પાસેજ હતું આવશ્યકજ પૃષ્ઠ ૧૯૫. “તસ્માદૂરે શ્વેતામ્બિકા નગરી” અને આશ્રમ પછી રૂપ્પવાલુકા નદી પાર ઉતરી ઉતર વાચાલમા દાખલ થયા સાંથી શ્વેતામ્બીમાં પધાયાં. માટે ઉત્તર વાચાલ પ્રદેશનું પાટનગર શ્વેતામ્બી હોય એ દરેક સંભવ છે, અને કનકખલ આશ્રમ રૂપ્પવાલુકાને કિનારે

હેલ અને નદી પછી પુરતજ ઉતરવાચ્ચ—આમ આ ચારે સ્થલ
જા નદી યાત્ર દક્ષિણ વાગ્યામજ દૂર હતું. ચારે ઉતર વાગ્યાઓ
સ્થલનિર્ણય બગર સ્વેતામ્બીના સ્થળ નિર્ણય કરી જાયનો આશય છે.

સ્વેતામ્બી—શ્રી રામજીએથી યાત્ર કરથી જાણાય છે કે તે
શ્રવણી નગરીથી જહુ જા નદીથી અને સાવધીનો સ્થલનિર્ણય
સેનમેદન નામે જામ અગ્રેજાથી ૩૦ ચાર્મિયર છે ત્યાં ચર્ચ થકે
છે ચારે સ્વેતામ્બી તેની પૂર્વ બગર પૂર્વોત્તરમાં હેલ, આ પ્રકેશ
આપુનિક નેપાલ સાથે જમનેસ્તો છે ચારે સ્વેતામ્બી તે વખતની
નેપાલ હેલની રાજધાની હતી એમ અનુમાન થાય છે અને ઉતર-
વચ્ચમાં સ્વેતામ્બી હતી તો ઉતરવાચ્ચ અને નેપાળ જને એકજ
હેલ જોઈએ.

સુરજીપુર—સ્વેતામ્બીની દક્ષિણે અને જમાની ઉતરે આ
સહેર અને ધુલાવ મંનિવેશ હોવા જોઈએ. સ્થલનિર્ણય દર જર્ચ
સમ્યે નથી.

રાજગૃહ—આપુનિક સંજગીર-રાજગૃહ વિશેષ વિવેચનની
જરૂર નથી.

નાલકા—રાજગૃહથી ૭ માઈલ ઉતરે જાગ્યામ પાસે જમેલા
જેઠકામ નાલકાનો નિર્ણય કરાવે છે.

સુવર્ણજલ—આ આશય જાણવતથી તાલન ચિન્ન હોવું
જોઈએ એમાં શક નથી કારણ જાણવત સ્વેતામ્બી પાસે છે ઉતર-
માં છે જ્યારે આ સુવર્ણજલ તો રાજગૃહથી સાદાજુદ આય જતાં
સ્ત્રાણાં આને છે અને આદાજુદ સ્વેતામ્બીથી થવું દૂર દક્ષિણે છે.
તેમજ સુવર્ણજલ તેથીયે દક્ષિણે છે. ચારે સ્થલનિર્ણયની જરૂર છે.

આદાજુદ—ઉપર વેદાલીમાં વિવેચન કરાયેલ છે.

જાપાનગરી—આમે નાયનું રાજા જાગવપુત્રથી પદ્મિને નાય-
નગર પાસે જમાનિનારે આને પશુ મોજુલ છે અને જાપાનકા કહે છે.

પૃથ્વીપા ક્યંગલા:—ચીની મુસાફરના લખાણ મુજબ ચંપાથી ૪૦૦ લી ચાને ૭૦ માઈલ પર પૂર્વમાં ક્યંગલા નગરી હતી. ચંપાથી નદી રસ્તે જતા તો અંદાજ ૯૦ માઈલ થાય છે પણ ખુરટી માર્ગે ૭૦ માઈલ થાય. આ ક્યંગલા રાજમહાલથી દક્ષિણે ૧૮ માઈલ પર છે. (કર્નીગદામ), અને ક્યંગલા નામનું ગામ હેયાત છે કે જે આઝીમગંજથી ઉત્તરે ખરહરવા અને હલદંગાની વચ્ચે મુઝી શકાય. આવી રીતે ન્યારે ક્યંગલાનો નિર્ણય થાય છે કે ચંપાથી પૂર્વમાં ૭૦ માઈલ પર છે તો પૃથ્વીપા તે જ સ્થાનોની વચ્ચેજ હોવી જોઈએ. કારણ પ્રભુ ચંપાથી નીકળી પૃથ્વીપામાં ચોમાસુ રહ્યા અને ત્યાંથી દુરત ક્યંગલા ગયા,

સાવશ્થી:—અલરામપુર સ્ટેશનેથી ૧૨ માઈલ પર સેટ મેટનો કોલો છે તે અંકોનાથી ૫ માઈલ પર છે અને તે અયોધ્યાથી ઉત્તરે ૩૦ માઈલ છે. તે અંકોના અને સેટ મેટનો અંકુશ પાંચ માઈલનો પ્રદેશ સાવશ્થી તરીકે લઈ શકાય (જેને માટે જુઓ કર્નીગદામ અને વિજયધર્મચુરિની પ્રાચીન તીર્થમાલા ભાગ ૧) તીર્થદર્શનમાં પણ લખ્યું છે કે સંપટકાલે મહેટિત્તિ રુઢા.

અહિંથી હાલેદુર્ગ:—નંગલા-આવર્તો ચઢ તેઓ ચોગગર્મનિવેષે આવ્યા તે ચોરાગ પૃથ્વીપાની નજીક છે માટે હાલેદુર્ગ આદિ સાવશ્થીથી પૃથ્વીપા જતા રસ્તામાં હોવા જોઈએ તેનો સ્થળ નિર્ણય કરવો.

હાલે-રાઠ:—અંગાલનો રાઠ નામે પ્રદેશ. આ રાઠ પ્રદેશની ઉત્તર સિમા રાજમહાલના ટેકરાઓ છે પ્રાચીન કાલમાં રાજમહાલના ટેકરાઓથી આરંભી દક્ષિણે પૂર્વાર્ધ મીઠનાપુર બાકુરા અર્ધવાન હુગલી હાવરા વિગેરે હલ્લાઓ સમેત રાઠ પ્રદેશ કહેવાતો હતો. વધી ઉત્તર રાઠ અને દક્ષિણ રાઠ આ બે પ્રદેશો અજળા નદીથી વિભક્ત થતા હતા.

પૂર્ણેન્દ્રસ:—આ સ્થળનો નિર્ણય થયો નથી. પણ શ્રી આવશ્યક પરથી જણાય છે. રાઠ નામે અનાર્થ સૂમિની સરહદ પર આ એક અનાર્થ ગામ હતું.

જાદિસ નગરી, કદસિસમગમ, જલુપદત બાવદૂધિકા-
આ રહે મા નગરીએને પણ નિર્જીવ થઈ રહ્યો નથી

(કાથી સમાગમ અને તત્કાલ માટે એક મુશ્કેલી માત્ર થઈ
હો છે કે આ દેશની દરેક દરેક તારીખર-કચડા પાસે-સુધી છે
એટલે કાથી સમાગમ ને કાચાપાટ ને કચડાપાથી ને માત્ર નામપુર
સાધનમાં રખાયાવલ નહીં તરી () આપણે જ આવેલું છે જ ન
આપણાં દેશ-કાથી-ને કચા-કચડા કાચા-કચડે છે આ સ્થળ નામ
સાથે થઈ જ નથી બેસતું છે, અને ને કાચા પાટને કાથી સમાગમ
થઈએ તો તત્કાલે તામપુર-વાઘવિદિ એક જામ રામ ને કાચાપા-
કાથી નહીં જ છે અને તે સમયમાં પ્રજાતત જામ રહ્યું.

મામાક સાસિરીઈકે જાદિકા—આ માત્ર અને નગરીએ
આન નિર્જીવ આપણીકાના નિર્જીવ પર નિર્જીવ છે કારણ આ
મને રમશે નેસાધિ-નેસાધિ-અને આપણીકાની વચ્ચે આવેલાં છે.

આસિલિકા—આ નગરીએ નિર્જીવ અતિ વિચારપદ છે
કે. અમલ પેલાના કાચાકચડાની નેક-વાના ૫૧-૫૨ માં જર
કાચાકચડાના સ્થળ નિર્જીવ સાથે મજાતપણું જાણી બહાર છે કે
આપણી અમર આપણે અને કાથી મુશ્કેલીનું નવોપદ થ ને એક
દેશ નેકને અને આ રમશે કાચાકચડા અતિધિકા ૧૬ આપણ
પર આવેલ નેવાસ સાથે નિર્જીવ કરી રામ.

પણ આ વાતમાં સત્ત્વ દેવ એક લાગતું નથી. વિદાર માત્ર
તરી થઈ કાચા તે સ્થળ નિર્જીવમાં જોઈ નોકને અને તે પણ
આપણી આપણે કાચા આપણા કાચા રામ. પ્રજાતને કાચું
ચોમાયું કાચામાં કાચું ત્યાંથી મનમાં કરીને આપણી પદોઆ,
અને સત્ત્વ વાંચાત ત્યાં જ પ્રજાત કાચું

કાચા, કાચા, કાચા, કાચા, કાચા, કાચા—ને આપણી-
અને આપણે કાચા ને કાચા પાટની અમર છે તો આ આ રમશે
આપણી આપણા-પુરનિવાસ કાચા રમશે કાચા નેકને.

ઉપાંકિ જોભૂમિ:—સ્થલનિર્ણય યા ગ્રંથનમાત્ર પણ મુશ્કેલ છે.
રાજગૃહ:—જાણીતું છે.

રાહ વજ્રભૂમિ મુદ્દભૂમિ:—અનાર્થ ગ્રંથો પૈકી રાહનો ઉદ્દેશ ઉપર મર્ક મળે છે અને મુદમ પણ મિસ્નાપુર ઉદ્દેશને લઈ શકાય. ગદ અને મુદમ વચ્ચે લાગે સાથેજ જોલાય છે, અને વજ્રભૂમિ-ખીરભૂમ-વીરભૂમિના પ્રદેશને લેવાથી બાધા નથી આવતી.
સિદ્ધાર્થપુર કુર્મગ્રામ—નિર્ણય નથી.

વાલિજયગ્રામ—ઉપર લખાઈ ગએલ છે. સાવત્રથી—અંત મદનનો દિવો, દશમ વર્ષારાત્ર દશમા અને અગીઆરમા ચોમાસા ને વંશાલીમાં થયું છે તેની વચ્ચે અનેક ગ્રંથો આવી જાય છે અને પંથ પણ અતિ લાંબો છે.

માવત્રથીથી સાનુલક—અનિર્ણિત.

દદભૂમિ, વાલુકા, મુલેત્રા, હસ્તીરીપ, તાંસલી, મોસલી, વજ્રગ્રામ—આ સ્થળોમા કુર્મ નિર્ણયે છ ગાસ ગાળ્યા અને મુનિ ધી ન્યાયવિજયક્રમે વર્ણન કરેલા મંગમ દેવના ઉપસર્ગો અદિ ચલા.

દદભૂમિને સિંગબૂમ તરીકે લેવા મુશ્કેલ માત્ર છે. તાંસલી કટક પાસે આવેલુ ધવલી ને ખારવેલ રાજના વખનમા ઉત્તર કાલિંગનું પાટનગર હતું તેને પ્રે. જયસ્વાલ અનેક પૂરાવાથી તાંસલી તરીકે સાબીત કરે છે.

હસ્તીરીપ:—પ્રતિદ્ધ દાથી ગુફા તો ન હોય કે ત્યાં દાથીની ગુંદ છે અને તાંસલીથી નજીક છે.

આલંભિકા:—કનોજ પાસેનું નેવાલ લેવાથી પંથ અતિ દૂર ચર્ક પડે છે પણ આરા પાસે કોઈ સ્થલ લેવાથી અનુકુલતા જણાય છે.

સ્વેતબિ—નેપાલનું મુખ્ય શહેર. આ નગરી લેન ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ છે પણ બૌદ્ધ ગ્રંથોમા તેનો નામ નિર્દેશ જણામાં નથી.

જાને છે કે નહિ તેનો વિદ્યો શામે પણ અજ્ઞાત થાય છે. મીની મુસાફર ઈર્ષ્યા ના નગરીનું જ્યુન આપના નથી. તેમજામાં લલિત પુન તેનો મથા છે અને આ લલિત પદનીથી સાવતરી અતિ કુ નથી. ત્યાંથી

કેશાવિ—મનુષ્યના તરિ પ્રધાન પાસેનું મેલમ થાય.

મિથિલા—જનકપુર.

મનુષ્યની રસમુખિ આશિર્વાદ છે થાય કાળા બાપી રવા વિદ્યાર્થ એ પ્રાપ્ત જેમાં પ્રભુ વજ્રમામ કહે પાસેથી તેમજામાં સ્વિત્તામી મથા ત્યાંથી ફરી સાવતરી, ત્યાંથી મેલમી બનાવસ મીથીયા ફરીને પેલાથી આપ્યા.

મુ'સુમારપુર લોચપુર નંદિમામ મીલીયા—વેલાથી અને મેલમ થયે નહી કરવા બેઠાએ

જાલિયા—મીરિજવધર્મશરી લખમામ દે છે તારે ૫ જહેમરાસ જાવળી સુચના કરે છે

(આ લેખ સુનેરી લેખક જણાવે છે કે—'આ મુદ્રિત સ્વાત્ર લેખ નથી પણ અનેક કાલબોલક કસાયા મતનું કોઈન છે આ પ્રવાસ એક અધિકા કરે તેા ફાવી શકે તેમ નથી, પણ ચાર પાંચ વિદ્યો પેાળનો મન સાવતરી સુવિત આપે તેા પાર પડે તેનું કાર્ છે મારે આપ આપો અભિપ્રાય, તેમજ મુનિ ન્યાન વિજ્ઞાન આદિ આ કાર્માં રસ લેનારી અધિકારીઓ અભિપ્રાય ફાવેલા. આ લેખ ફરે ઉજ નહિ પણ ફરેક જણના અભિપ્રાય એમાં થરે લેખ ફરે લખના, એવો મારો આશય છે બેઠાએ તેા તારી પોતે લખે તેા પણ અને લખી નથી. આપના અભિપ્રાય અને નરીન સુચના આ રચક નિર્જન મારે પણ અપાન કરીશ. આવા બેઠામાં સંચનની જરૂર છે અને જોઈપડેનો પણ અભ્યાસ બેઠાએ. ધર્માનંદ મેલેઆમિ સ્વિત્તામી, કવચથા અને આશ્ચર્યિકા બધે

પ્રજાથી જોગો. આમા આધાર જોતો હોયો છે તેના નામઃ કર્નોમ-
દામની જુગેળ, બીજ-મુદિચ્છ કેદઈ, પ્રિય-અર્ચિ દિચ્છરી, હોનેલ
ઉપાસક દશાંગ, દેવિચ્છ-મુદિચ્છ હરિણ, વિ-વ્યવર્થમુદિ-પ્રાચીન
તીર્થમાળા, આદ્યક સુત્ર, શ્રી આચાર્યંગ-માત્ર એક રથજે.”

ગત શ્રી મદાદીર ખાતે અંકમા પં. બદેચરદામે એક લેખ
લખેલો પ્રકટ થયો છે અને આ બીજો છે મળુ પછુ આ સંબંધે
વિશેષ શોધખોળ કરવાની રહે છે. તે બોજીજો વિશેષ પ્રયાસ કરી
રથોની નિશ્ચિતતા કરશે અને એ રીતે તે પુણ્ય જૂમિઓનો ઉદ્ધાર
કરવામા નિમિત્તમૂલ થશે.

—જૈનયુગના તંત્રી.

शुद्धिपत्रिका

(सस्कृत)

पानं	स्थानं	अशुद्धि	शुद्धि
१	१	भारती	भारती
२	२	द्विजनाथा	द्विजनाथा
२	३	सरति	सरति
३	५	बद्धि	बद्धिः
५	११	मयसृति	मयसृति
१२	२७	दशावपुषि	दशावपुषि
१३	३०	युक्तमया	युक्तमया
१४	३३	विषय्य	विषय्य
"	"	धर्मम्	धर्मम्
१८	४२	निधमति	निधमति
१८	४२	कीर्ति	कीर्ति
२३	५१	समते	समते
२७	६५	पुण्य	पुण्य
३४	८४	चित्त	चित्तः
४०	६६	स्तम्भ	स्तम्भ
"	"	रोति	रोति
४७	११५	नीचबाक्ये	नीचबाक्ये
४६	११६	विपुषातेन	विपुषातेन
११	११२	शांतमाथा	शांतमाथा
१६	११६	माध न	माधन
७२	१०६	मिनेत्र	मिनेत्र

७३	१८१	नुणद्धि	रुणद्धि
८७	२१६	यानाग्नि	घाताग्नि
८८	२१८	कपाय	कपाय
१०१	२५२	तनुमद्गुणः	तनुमद्गुणः
११२	२७८	ध्यांतघ्नान	ध्यांतघ्नानं
११४	२८४	शराग्निणां	शराग्निणां
११६	२८८	रष्टया	रष्टया
११७	२८२	रष्टया	रष्टया
१२५	३०८	भग्नो	भग्नो
१२६	३१२	प्रज्ञाकलाभिः	प्रज्ञाकलाभिः
"	"	तन्मात्र	तन्मा
१२७	३१५	नंनिमा	नंनिमा
१०१	३२२	कन्यांच-	कन्याचि-
१३४	३३०	घशप्राप्तो	घशप्राप्तो
१४२	३५२	मुन्यते	मुन्यते
१५०	३८६	माग्यति	नीव्यति
१५२	३८२	क्राणानि	क्रोणाति
१६८	४२८	चक्षिधरं	चक्षिधरं
१७३	४२७	संपन्नोपि	संपन्नोपि
२१०	५२२	चिचक्षणां	चिचक्षणां
२११	५२५	लभ्यपारं	लभ्यपारं
२१४	५३४	विशोध्ययुतं	विशोध्ययुतं
२३२	५८८	शोचं	शोचं
२३६	६१३	वेस्यां	वेस्यां
२५५	६५८	भग्नवृत्तः	भग्नवृत्तः
२८०	७२०	अस्थितिरेव	रस्थितिरेव
२८१	७२१	भवे	भुवि

२८३	७२६	शक्ति	मतीः
२८१	७३६	शय्यत्पथ	शय्यत्पथ
२८७	७४०	मुक्तवाधे	मुक्तवाधे
२८८	७४३	विद्यद	विद्यद्
२६२	७५२	मिथ्यानाम	मिथ्याना
३०७	८०१	शालदान	शालदान
३१३	८११	विद्याप्रत	विद्याप्रत
३१७	८२६	संज्ञि	संज्ञिपु
३१८	८३३	यन्त्रिधि	यन्त्रिधिव्
३२३	८५४	क्षेपी	क्षेपी
३३१	८७७	पूजर्त	पूजर्त
३३४	८८६	वर्जितो	वर्जिते
३४८	८६५	विद्योदितार्	विद्योदितार्
३४०	६०५	वन्धता	वन्धनो
३४१	६०६	सुम्पवगा	सुम्पवगा

(पुष्पराती)

१	१	सुष्प	सुष्प
४	१	मेन्नी	मेन्नी
६	१६	वधो	वधो
१५	३५	क्षो	क्षो
१६	४४	भनपी	भनपी
४४	१०७	पुष्परोमा	पुष्परोमा
४४	१०८	वते	वते
४६	११२	आरन	आरन
५०	१२१	नेमो	नेमो

૫૦	૧૨૩	ગ્રાહ	વૃદ્ધિ
૫૬	૧૩૪	મિથ્યાદષ્ટી	મિથ્યાદષ્ટિ
૫૬	૧૩૫	ઠવચનથી	કુવચનથી
૬૩	૧૫૩	મિથ્યાત્વ	મિથ્યાત્વ
૮૧	૨૦૨	તગતા	ત્યજત
૮૫	૨૧૧	ક્ષયોપશય	ક્ષયોપશમ
૯૧	૨૨૭	સામનિ	સમિતિ
૯૧	૨૨૮	સામતિઓ	સમિતિઓ
૧૧૦	૨૭૫	તથ	તથ
૧૪૦	૩૪૨	ચિત્તમા	ચિત્તમાં
૧૫૯	૪૦૯	દુષ્પને	દુઃષ્પને
૧૬૭	૪૨૬	ઓને	ઓને
૧૭૬	૪૪૩	રોજ	રોગ
૧૯૫	૪૮૨	યાય	યાય
૧૯૭	૪૮૫	મેળવે	મેળવ્યો
૨૦૦	૪૯૩	કુલ	કુલ
૨૩૦	૫૯૧	માક્ષમાં	માત્રમા
૨૩૩	૬૦૦	વાલી	વાળી
૨૩૬	૬૧૧	જેલ	જેમ
૨૩૬	૬૧૨	મદાનીય	મદાનીય
૨૪૦	૬૨૪	પાપનુરક્ત	પાપાનુરક્ત
૨૬૬	૬૮૬	આવશ્યમના	આવશ્યકતા
૨૬૬	૬૮૬	દ્વિતીય	દ્વિતીય
૨૮૯	૭૪૪	અવસ્થ	અવસ્થ
૨૮૯	૭૪૫	સદાયના	સદાયતા
૨૯૩	૭૫૨	અતિશયિ	અતિશયિ
૩૦૯	૮૦૬	પરમેષ્ઠિનું	પરમેષ્ઠિનું

૩૧૨	૮૧૨	દધો	દધો
૩૧૬	૮૨૭	સાસન	સાસન
૩૧૬	૮૨૮	ચલી	મગા
૩૨૧	૮૧૮	ચ ચાસો	સંચાસો
૩૨૭	૮૧૧	અનિપાસ ચ	અનિપાસ સ
૩૨૭	૮૧૩	જાના	વચના
